

Міністерство освіти і науки України

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Факультет права, гуманітарних і соціальних наук
Кафедра теорії, історії держави та права

**ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, ПРАВОВІ ТА
СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції

16-17 жовтня 2019 року

м. Кременчук

*Схвалено рішенням науково-технічної ради Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського
(протокол № 7 від 19.09.2019 року)*

Редакційна колегія:

Шаповал Валерій Дмитрович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри теорії, історії держави та права Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (голова);

Літвінова Ольга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, заступник декана факультету права, гуманітарних і соціальних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;

Явор Ольга Анатоліївна, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого;

Скрипник Володимир Леонідович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих юридичних наук Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;

Маслак Володимир Іванович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних наук, культури і мистецтва Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського;

Сізова Ксенія Леонідівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри філології та видавничої справи Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Шаповал Наталія Володимирівна, викладач кафедри теорії, історії, держави та права Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського (відповідальний секретар).

П 86 Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства: Матеріали V Міжнар. наук-практ. конф. (Кременчук, 16-17 жовтня 2019 р.); [редкол.: В. Д. Шаповал (голова), Н. В. Шаповал (відпов. секр.) та ін.]. Кременчук, 2019. 288 с.

ISBN 978-617-639-235-4

До збірника увійшли матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства» (Кременчук, 16-17 жовтня 2019р.)

УДК 340:37.013.77:316.3

Оргкомітет не несе відповідальності за науковий зміст і виклад матеріалу, що подано у рукописах. Для науковців, аспірантів та студентів.
Оргкомітет не несе відповідальності за

Відповідальний за випуск: Шаповал Н.В.

<i>Вітальне слово Організаційного комітету Конференції</i>	10
<i>Вітальне слово доктора біологічних наук, професора, першого проректора Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського Володимира Никифорова</i>	11
<i>Вітальне слово Доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України, дійсного члена (академіка) Національної Академії правових наук України Василя Костицького до учасників Конференції</i>	12
<i>Вітальне слово доктора філософських наук, професора кафедри психології, педагогіки та філософії, директора департаменту освіти виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Геннадія Москалика</i>	14
<i>Вітальне слово доктора юридичних наук, професора кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Ольги Явор</i>	15
<i>Вітальне слово к. психол.н., професор, НАО «Казахська національна академія хореографії» Сатісвої Шолпан Серікбосиновни</i>	16

СЕКЦІЯ 1

ПРОБЛЕМИ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ІНТЕГРАЦІЄЮ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

<i>Аксентьєва А. М., Митрофанов І. І. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СИСТЕМИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ</i>	17
<i>Баклан О. В. ПРО НАБЛИЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДО ПРАКТИЧНОЇ МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА)</i>	19
<i>Біленька К. С., Митник А. А. ДОГОВІР ПРО РОЗМІЩЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ НАДАННЯ ПОСЛУГ</i>	20
<i>Булатов О. А., Шаповал В. Д. БЕЗОПЛАТНА ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ТА ЇЇ ПРАВОВА ПРИРОДА</i>	22
<i>Васечко Л. О. ОБГРУНТОВАНІСТЬ ВТРУЧАННЯ РОБОТОДАВЦЯ У ПРАВО ПРАЦІВНИКА З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ</i>	24
<i>Галченко М. В., Митрофанов І. І. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВДАЛУ СПІВУЧАСТЬ</i>	26
<i>Іванченко А. С., Шаповал В. Д. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА</i>	28
<i>Капустян Г. Т. ПОЗАСУДОВІ ОРГАНИ В ТРАГІЧНІЙ ДОЛІ БРАТІВ ТАРАНЕНКІВ</i>	30
<i>Tetiana Kolomoiets ANTI-CORRUPTION RESTRICTIONS IN THE UKRAINIAN LEGAL FRAMEWORK AND THE PROPORTIONALITY TEST: HAVE THE REQUIREMENTS BEEN MET?</i>	32
<i>Max Kushnir THE WORK OF A PEACE CORPS VOLUNTEER IN KREMENCHUK</i>	34
<i>Логвиненко Б. О., АДАПТАЦІЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: «ЯМКОВИЙ РЕМОНТ»</i>	35
<i>Матєга О. А. ПРАВОВИЙ ВПЛИВ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» НА СТАНОВЛЕННЯ НОРМ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ</i>	36
<i>Митрофанов І. І. НЕЗАКОННЕ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ</i>	38
<i>Плескун О. В., Кольчик К. І. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС</i>	40
<i>Похила В. В., Даценко Л. Є. ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ</i>	

<i>В УКРАЇНІ ТА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ</i>	42
Прилипко В. М. ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ГУМАНІТАРНО-СВІТОГЛЯДНОГО ВИХОВАННЯ ФАХІВЦІВ	44
Родіонова Т. М., Митрофанов І. І. ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ	47
Савічев С.О., Митрофанов І. І. ПОНЯТТЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ	49
Самодрин А. П. ДЕМОКРАТИЧНИЙ ВИМІР РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ І ОСВІТА РЕГІОНУ	51
Селезень П. О. ПОТРЕБА ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СЕРВІСНОГО ПОСТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ	53
Сокоренко В. О., Шаповал В. Д. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ	55
Синяк Д. О., Урін О. В. ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА	57
Степаненко Р. С., Шаповал В. Д. НІГІЛІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ	59
Урін О. В. ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА ВПЛИВ ПАТЕРНАЛІСТСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ ГРОМАДЯН НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ	60
Шаповал В. Д. АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ: БУТИ ЧИ НІ?	63
Шаповал Н. В. КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗДІЙСНЕННІ МУНІЦИПАЛЬНИХ РЕФОРМ	64
Явор О. А. РОЛЬ СПОРІДНЕНOSTІ В НУКЛЕАРНІЙ ТА РОЗШИРЕНІЙ СІМ'Ї	67

СЕКЦІЯ 2 ФІЛОЛОГІЯ І СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

Алексєєнко Н. М. НОВІ ФОРМИ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ	71
Багро М. І., Чрділелі Т.В. ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ ЯК КОНТЕКСТ ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛІШЕ	72
Білоус К. О., Артеменко Ю. О., ВІДТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНИХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ	74
Бурлак І. В., Кожемяченко Н.В. ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІШЕ В ТЕКСТІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ЛИСТА	76
Воржева І. В., Чрділелі Т.В. ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЛЕКСИЧНИХ ЗМІН В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ	78
Дзюбан М. Г., Чрділелі Т.В. СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ	80
Дорогокупля С. В., Жеболовська О. О. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ІНСТРУКЦІЙ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ	82
Ruslana Kantemyrova SOCIAL MEDIA: THE HARD WAY TO SUCCESS	84
Кондрашова О. В. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОБОРУ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ	86
Конюхова Н. І. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ	88
Мартиненко Ю. С., Алексєєнко Н.М. ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНИХ ПРИЙОМІВ У ЗАГОЛОВКАХ ТЕЛЕСЮЖЕТІВ	89
Матюшенко В. А., Хміль-Чуприна В. В., НАПРЯМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗМК ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРЕМІЇ ВІКТОРА БАРАНОВА	91
Немцова Б., Мартиненко М. Ю. СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ	92
Новодворчук О. В. АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ У ПОЕЗІЯХ ДЛЯ ДІТЕЙ	

<i>ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	94
Носова І.І., Пелешенко О. В. ДО ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	95
Панчешна В. І., Артеменко Ю. О., ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ	97
Поддубей О. В., Поддубей Є. В. АНГЛОМОВНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ	99
Резніченко О. Л. МАЙБУТНЄ ПОВІЛЬНИХ МЕДІА В УКРАЇНІ	101
Савченко О. А. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ	102
Сізова К. Л. ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ І СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІКТОРА БАРАНОВА	104
Ткаченко О. Д., Шульженко Ю. М. ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ГРИ У РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ	105
Томашкова Е., ФРАЗЕОЛОГИЗМИ В ЯЗЫКЕ СМІ	107
Торська О. В., Алексеєнко Н. М. ТОК-ШОУ ЯК ЖАНР СУЧАСНОЇ ТЕЛЕЖУРНАЛІСТИКИ: СПОСОБИ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ (на прикладі програми «Стосується кожного» з Андрієм Данілевичем)	109
Тютюнник А. М., Алексеєнко Н. М. СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬСТВО	111
Цвелих С.С., Шишко А. В. ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ	113
Шершерія К. В., Шишко А. В. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ, ХАРАКТЕРНИХ ДЛЯ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ	115

СЕКЦІЯ 3

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Архіпова І. Д., Кобиляцька М. В. АКУТАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ НАСИЛЛЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	117
Базалій Є. В., Максимова Л. П., ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ	118
Беляєва Л. В., Лосієвська О. Г., ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ	120
Березова В. В., Беспарточна О. І., ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ	122
Блискун О. О., Пелешенко О. В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	124
Бібічева О. О., Грицюк О. С. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ	126
Бредун Ю. С., Поясок Т. Б. СПРИЯТЛИВЕ ДИДАКТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА	127
Буровіна О. В., Пелешенко О. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ	129
Василенко І.О., Поясок Т.Б. СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГА	131
Возович А. А. РЕТРОСПЕКТИВА НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ОНТОГЕНЕЗ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ	133
Галбург І. М., Сошенко С. М. ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПІЛКУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ)	135

Ганшина А. В., Пелешенко О. В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ	137
Герасименко Л. В. ДІАЛОГОВЕ НАВЧАННЯ ЯК ОСНОВА ПАРТНЕРСТВА У ЗВО.....	139
Гейвах Г. М., Кобиляцька М. В. ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ.....	139
Гордієнко К. В., Пелешенко О. В., МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ	
ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ	141
Гречишкіна К. О., Лосієвська О. Г., СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ.....	143
Грибова Ю. А., Бохонкова Ю. О. ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ СНОВИДІНЬ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ.....	144
Грицюк О. С. STEM-ОСВІТА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	146
Губачов О. І. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ІНТЕРЕСІВ У СЛУХАЧІВ КУРСІВ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ УНІВЕРСИТЕТУ ДЛЯ УСПІШНОГО ВИБОРУ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 263 – «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА»	148
Дніпровська Т. В. ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	150
Довгаль О. О., Мукадесова А. С., Лосієвська О. Г. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ – БУЛІНГ	152
Дорошук М. Г. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	153
Заворотна В. Р., Білоус Р. М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ У ОФІЦІАНТІВ	155
Здоровець Н. С., Лосієвська О. Г. КАЗКА ЯК ТРАНСЛЯТОР ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ	156
Зеркаль П. А., Сошенко С. М. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.....	159
Ільїнов А. В., Бохонкова Ю. О. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА СТРАХІВ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	162
Катенкарь А. С., Соловійов О. В. ПРО СМИСЛОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ФЕНОМЕНІВ СВОБОДИ ВИБОРУ, СУБ'ЄКТИВНОСТІ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ.....	163
Ковальова М. А., Сербін Ю. В. ІДЕАЛ В ПСИХОЛОГІЇ ЛЮДИНИ.....	165
Козлова О. А., Пелешенко О. В. СІМЕЙНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА.....	166
Косова Т. В., Пелешенко О. В., НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЦІЛІСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.....	168
Кравченко В. М., Пелешенко О. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ДІТЬМИ ВЛАСНОЇ СІМ'Ї.....	170
Кривогуз К. А., Кобиляцька М. В., МЕДІАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ	172
Криворучко М. М., Давидова О. В., ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ СТЕРЕОТИПНОГО ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ «ПСИХОЛОГ» ТА МЕХАНІЗМІВ РЕФЛЕКСІЇ.....	174
Кузьмич М. Г. ПУТИ ПОВЫШЕННЯ ФЕКТИВНОСТІ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕСА В КОЛЛЕДЖЕ.....	176
Куліш О. С., Пелешенко О. В., ПРОБЛЕМА КІБЕРБУЛІНГУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	178
Кучманська А. Г., Данілова О. С., СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ФЕНОМЕНУ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	180

Левадна Т. В., Гарькавець С. О. ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ	182
Левченко С. О., Беспарточна О. І. ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ	183
Левченко С. О., Сошенко С. М. ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ	185
Лелієва В. С., Кобиляцька М. В. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ	187
Литвиненко А. Ю., Герасименко Л. В. СТРУКТУРА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ	189
Лифенко Р. М., Кобиляцька М. В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЇ З. ФРЕЙДА ТА ЇЇ КРИТИКА	191
Льопа М. С. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	193
Маслова В. А. РОЗВИТОК ФАСИЛІТАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ	195
Мележик А. К., Кобиляцька М. В. САМОВИРАЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ НОВОУТВОРЕННЯ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ	196
Михальська С. О., Сошенко С. М. ЕСТЕТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД УЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА	198
Моргун Володимир Федорович СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПЕРЕМОГИ КОМАНДИ «ЗЕ!» НА ВИБОРАХ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	200
Москалик Г. Ф., Przemysław Ziółkowski ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ (НЕФОРМАЛЬНОЇ) ОСВІТИ В УКРАЇНІ	202
Моцун Н. П., Беспарточна О. І. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПЕДІАТРІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ	204
Орлова К. Д., Сербін Ю. В. ДО ПИТАННЯ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО	206
Пастухов Д.І., Білоус Р. М. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ	207
Плаксій Т. М. УЯВЛЕННЯ ПРО СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ ЯК УМОВА ЇХ САМОРЕФЛЕКСІЇ	209
Поддубей О. В. АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДОРΟΣЛИЙ СТУДЕНТ» В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІТАЛІЇ	211
Попенко Н. В. АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК СКЛАДОВА ДИСТАНЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ	213
Прутян Л. І., Хоцькіна С. М. СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ	215
Рачкован Е. В., Пелешенко Е. В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА	218
Рябуха В. О., Бохонкова Ю. О. ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	220
Савченко О. А. ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНЕ ЗАНЯТТЯ. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ	222
Сатиева Ш. С. ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ НЕГАТИВНОМУ ИНФОРМАЦИОННОМУ ВОЗДЕЙСТВИЮ НА ОСНОВЕ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ РАЗРАБОТОК	224
Сєдих Н. С., Гарькавець С. О. ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ	226
Сидоренко В. С., Беспарточна О. І. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ У ПОДОЛАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ	228

Скотнікова Людмила Миколаївна <i>ТЕМАТИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ З МАТЕМАТИКИ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН</i>	230
Соковира О. П., Калениченко Р. А. <i>ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ ТА КУРСАНТІВ У ВІЙСЬКОВОМУ КОЛЕДЖІ</i>	232
Солоха В. В., Літвінова О. В. <i>ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ</i>	234
Стубеда С. А. <i>ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ПОДГОТОВКИ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА</i>	236
Супрунов О. В., Сошенко С. М. <i>КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА</i>	238
Сухомлин К. В., Сошенко С. М. <i>ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ</i>	240
Троцький С. М., Герасименко Л. В. <i>МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ</i>	242
Troshyna S. V., Bespartochna O. I. <i>Ph.D. MODERN SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF «EDUCATIONAL TOURISM»</i>	244
Федоренко С. А. <i>СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ</i>	246
Фірагіна Є. В., Грицюк О. С., <i>ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ</i>	248
Черничко Н. О. <i>СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ</i>	250
Чорний О. П. <i>КІБЕРНЕТИЧНА МОДЕЛЬ НАУЧІННЯ</i>	258
Шаповал І.С., Беспарточна О. І. <i>ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПРАКТИЧНА МЕТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ</i>	258
Шаповал Н. В., Літвінова О. В. <i>ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ</i>	254
Калениченко Р. А., Шелепень Я. С. <i>ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	255
Шиян О. М. <i>ІНТЕГРАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ</i>	256
Шмельова А. С. <i>ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	258
Щербакова Є., Кобиляцька М. В. <i>НАСИЛЛЯ В СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	260
Яровий В. С., Квасник О. В. <i>БАГАТОГРАННІСТЬ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ</i>	261

Секція 4 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Бедюх Н. А. <i>РЕАЛИЗАЦИЯ И АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОИСКА СТУДЕНТА ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ЗАДАНИЙ ГРАФИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН</i>	264
Бурчик А. И. <i>К ВОПРОСУ О МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РИСУНКА КАК ОСНОВЫ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ГРАМОТЫ</i>	267
Butko L. V. <i>PUBLIC AWARENESS IN THE VECTOR OF STATE-LEGAL PROTECTION OF CULTURAL MONUMENTS</i>	269
Гавриленко Д. О., Крот В. О. <i>ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ МЕЖЕНКО ТА «ЙОГО ШЕВЧЕНКІАНА»</i>	271

Дулуб А. И. РОЛЬ БЫСТРОГО РИСУНКА В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА-ХУДОЖНИКА.....	272
Кручиненко А. О., Морозова Ю. В., Тур О. М. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩИХ ДЛЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАНАЛІВ КОМУНІКАЦІЇ	274
Лещинская Е. А. О МЕТОДАХ И ПРИЕМАХ НАПРАВЛЕННЫХ НА РАЗВИТИЕ ПАМЯТИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ – ИСПОЛНИТЕЛЕЙ.....	276
Маслак В. І., Маслак М. В. АНТИВІРУС ІДЕЙ.....	277
Мілащенко В. О., Крот В. О. КУЛЬТУРНО - ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	278
Сидорович Ю. М., МИФ КАК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРЫ ПОСТМОДЕРНА.....	280
Фесенко В. В., Крот В. О. В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ ЯК ЗАСНОВНИК ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК»	282
Филь І. О., Куракова О. О., Тур О. М. З ДОСВІДУ ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ДЕПАРТАМЕНТІ «ЦЕНТР НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У МІСТІ КРЕМЕНЧУЦІ»	283
Чернявська О. В., Крот В. О. ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «СЕЛО»	285
Шабуніна В., Баранов І. М. КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ.....	287

Шановні колеги!

**Щиро вітаємо Вас із початком V Міжнародної науково-практичної конференції
«Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства»**

Метою конференції є не лише обговорення результатів досліджень щодо забезпечення сталого розвитку освіти і науки як сукупності правових, гуманітарних і соціальних процесів у країні для досягнення гармонійного розвитку людини, суспільства і навколишнього середовища, а й формування умов для створення та впровадження наукових засад сталого розвитку освіти і науки через координацію зусиль співробітництва.

Ми раді вітати іноземних гостей, які долучилися до роботи у нашій конференції.

Приємно бачити, що спільні зусилля сприяють плідній кооперації між студентами, аспірантами, викладачами, науковими співробітниками, ученими не лише провідних вищих навчальних закладів України, але й різних країн; надають можливості працювати над спільними проектами та дослідженнями.

Віriamo, що Конференція пройде успішно, будуть знайдені нові ефективні шляхи вирішення різних психолого-педагогічних проблем, розширяться зв'язки між ученими й практиками різних країн, налагодиться тісніша співпраця між навчально-науковими закладами та іншими установами і організаціями. Впевнені, що Ви з теплом будете згадувати цю зустріч, наш Університет та гостинну Полтавщину.

Щиро дякуємо партнерам за підтримку цього закладу і бажаємо плідної роботи протягом двох днів.

*З повагою та надією на подальшу співпрацю,
Організаційний комітет*

**Вітальне слово доктора біологічних наук, професора, першого проректора
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського
Володимира Никифорова**

Шановні колеги!

Мені дуже приємно звернутися зі словами привітання до учасників та гостей V Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства».

Хочу зазначити, що проблема підготовки висококваліфікованого професіонала турбувала суспільство завжди і не стала менш гострою зараз.

Саме намагання отримати на виході із вищої школи не просто людину з дипломом в кишені, а освіченого та ще й небайдужого до якості виконання своїх професійних обов'язків фахівця, викликає до життя спроби реформування як системи вищої освіти загалом, так і намагання удосконалити процес підготовки зсередини, через кількісні та якісні зміни в організації, методичному забезпеченні, змістовому наповненні навчально-виховного процесу.

Студентство – особливий час: це молодість, кохання, творчість, стосунки, розваги, – все без чого важко уявити студентське життя і повноцінний розвиток особистості. Адже фахівець – не скринька зі знаннями чи робот-маніпулятор. Це передусім жива людина, яка буде працювати в колективі, спілкуватись з клієнтами, співробітниками, підлеглими...

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського є єдиним державним вищим навчальним закладом Кременчуцького регіону, одним з найпотужніших навчальних закладів Полтавщини. Творчий потенціал наукового та педагогічного колективу університету, матеріально-технічна та лабораторна бази, широкі контакти з підприємствами, традиційні зв'язки з навчальними закладами-партнерами в зарубіжних країнах дозволяють провадити фахівців на сучасному рівні, згідно з девізом «Urbi et orbi – місту і світові». Тому, крім оцінки якості, репрезентації наукових і педагогічних досягнень, програма нашої конференції включає найважливіший аспект, пов'язаний з практичною юриспруденцією, психологією, педагогікою, культурою.

Вважаю, що це чудова нагода для спеціалістів і науковців з різних країн, обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненнями, відкриттями. Дана зустріч – унікальна можливість для фахівців з різних міст України та зарубіжжя зібратись разом і обговорити актуальні проблеми в психолого-педагогічній, правовій та соціально-культурній сферах сучасного суспільства.

Бажаю всім плідної роботи і сподіваюся, що Ви отримаєте професійне задоволення від результатів роботи цієї науково-практичної конференції, задоволення від нашої гостинності та організації зустрічі в місті Кременчук. А також знайти серед різноманіття тем доповідей те, що буде Вам цікаво і корисно, сподіваюся, що робота у межах секцій буде супроводжуватися плідною і конструктивною дискусією. Успішної Вам роботи на конференції й у повсякденній науковій і практичній діяльності.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

**Президента Всеукраїнської громадської організації «Асоціація українських правників»,
академіка Національної академії правових наук України, доктора юридичних наук,
професора кафедри теорії права та держави Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Заслуженого юриста України**

Василя Костицького

Шановний учасники конференції, колеги!

Користуючись нагодою дозвольте засвідчити Вам свою повагу та від імені найстарішої Всеукраїнської громадської професійної організації юристів – Асоціації українських правників привітати з початком роботи V Міжнародної науково-практичної конференції «Психолого-педагогічні, правові та соціальні проблеми сучасного людства».

Хотів би звернути увагу на те, що Асоціація українських правників, виявилася однією із перших громадських юридичних організацій, яка ще на першому установчому з'їзді у травні 1991 р. висловила за створення Української суверенної держави і об'єднує сьогодні кілька тисяч членів. Обласні організації Асоціації створені у більшості областей і очолюються здебільшого докторами юридичних наук, члени Асоціації – державні службовці, адвокати, суді, вчені, десятки докторів та кандидатів юридичних наук.

Основними завданнями Асоціації є відродження української школи права на засадах європейської та американської правової традиції; участь у проведенні наукових досліджень та розробок з проблем права; внесення законодавчих пропозицій, аналіз та експертиза чинного законодавства та законопроектів, а також інших нормативних актів; поширення правових знань серед населення з метою досягнення всебічної правової поінформованості суспільства та виховання високої правової свідомості громадян України; налагодження постійних міжнародних контактів з метою досягнення кращих набутків сучасної світової правничої науки і практики; широке залучення до роботи в Асоціації правників з української діаспори.

Хотів би відзначити Полтавську обласну організацію, яку очолює кандидат юридичних наук, доцент Шаповал Валерій Дмитрович, завідувач кафедри юридичного факультету Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Висловлюю вдячність Ректору Університету за підтримку функціонування правничої школи в університеті, а працівникам-юристам – за самовіддану працю, результатом якої є уже не перший науково-практичний форум із злободенних проблем сучасного життя.

Саме до таких проблем відноситься і тематика сьогоднішньої конференції, яка залишається актуальною і сьогодні, не дивлячись на те, що має тривалу історію наукових пошуків. Над цією проблематикою працювали ще дуже давно наші колеги – юристи практики і науковці, мислителі та філософи, які у свій час шукали відповіді на виклики та проблеми суспільного життя. Серед них були Платон і Аристотель, Г. Гроцій і Т. Гобс, Д. Лок і Ж. Ш.-Л. Монтеск'є, Ж-Ж. Руссо і Г. Гегель, І. Кант і М. Вебер, Є. Ерліх і Б. Кістяківський, Т. Джефферсон і Р. Паунд та багато інших визначних вчених,

які виробили основи ліберальних концепцій політики, права та економіки у контексті поглядів на взаємодію у системі “людина–суспільство–держава”

На сьогодні в світі домінуючими ліберальними підходами є концепції соціальної держави, яка має стояти на захисті прав і свобод людей. Оскільки на початку XXI століття перед людством постали ряд глобальних викликів, серед яких масові переміщення людей і бідність, загроза глобального потепління та змін клімату, правовий нігілізм і корупція, війни і тероризм забруднення довкілля і широкомасштабне знищення лісів, постало питання про новий зміст соціальності людства. Вироблення пропозицій тут диктує необхідність системного підходу, врахування як правових і соціальних, так і психолого-педагогічних і еколого-економічних складових.

Враховуючи актуальність винесених на обговорення питань, висловлю впевненість, що доповіді, повідомлення, діалоги та дискусії, озвучені у ході роботи конференції, дадуть відповіді на деякі із цих глобальних проблем, матимуть вплив на подальший розвиток науки і соціальної практики, сприятимуть наближенню України до членства у Європейському Союзі.

Від імені Асоціації українських правників та усього нашого «юридичного цеху» зичу всім плідної роботи, наукових звершень і досягнення тих результатів, на які ми всі сподіваємося.

**Вітальне слово доктора філософських наук, професора кафедри психології, педагогіки та філософії, директора департаменту освіти виконавчого комітету Кременчуцької міської ради
Геннадія Москалика**

Шановні учасники конференції!

Прогрес у розвитку інформаційних технологій ХХІ століття змушує нас швидко інтегруватися у світ інформаційних технологій, що рухається вперед.

Тільки зусиллями науковців, практиків ми зможемо здійснити науково-технічний прорив, забезпечити всі галузі народного господарства новітніми технологіями.

Освіта в школі, в університеті не повинна бути осторонь наукового прогресу.

Освіта міста Кременчука тісно співпрацює з науковцями Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського. Написано спільно багато дослідницьких робіт. Міська філія МАН об'єднала зусилля учнів, педагогів та науковців.

Наукова діяльність КрНУ охоплює різні галузі народного господарства міста Кременчука: освіту, медицину, транспорт, молодь, екологію, соціальний захист, машинобудування тощо.

Спільні заходи, науково-практичні конференції сприяють вирішенню спільних завдань у розвитку різних галузей міста.

Вітаю учасників науково-практичної конференції, бажаю творчої праці та впровадження наукових досліджень у життя міста.

**Вітальне слово доктора юридичних наук, професора
кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
Ольги Явор**

Шановні учасники конференції!

Рада вітати учасників, гостей та організаторів з відкриттям Науково-практичної конференції «Психолого - педагогічні, правові та соціально-культурні проблеми сучасного суспільства», яка є логічним продовженням дискусій щодо соціально-культурних проблем сучасного суспільства і перспектив їх вирішення.

Цей захід щороку збирає фахівців у сфері теоретичної та практичної юриспруденції, педагогіки, психології, філології, інших гуманітарних і соціальних наук, культури та мистецтва, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, відданих шляхетній справі - обговоренню актуальних правових, соціально-культурних та психолого-педагогічних проблем розвитку суспільства.

Вважаю, що це чудова нагода для спеціалістів і науковців з різних країн, не тільки обмінятися досвідом, новими напрацюваннями, досягненнями, відкриттями, а й ознайомитися із сучасними напрямами соціологічної науки. Обрання таких тем, як: «Адвокатська монополія: бути чи ні?», «Антивірус ідей», «Конституційно-правовий досвід зарубіжних країн у здійсненні муніципальних реформ», «Незаконне видобування бурштину як кримінальне правопорушення проти довкілля», «Політична коректність, як чинник лексичних змін в англійській мові», свідчить про розуміння Вами і колективами кафедри права, гуманітарних і соціальних наук, теорії, історії держави та права гуманітарних наук, культури і мистецтва, філології КрНУ важливості і складності процесу необхідності удосконалення правової системи України в контексті інтеграції до європейського співтовариства.

Маю надію, що ця конференція стане вагомим внеском у розвиток пріоритетної для України соціальної галузі, підвищення якості надання соціальних, педагогічних, юридичних послуг населенню. Дана зустріч – це унікальна можливість для фахівців з різних міст України та зарубіжжя зібратись разом і обговорити актуальні питання розвитку сучасного суспільства, отримати досвід іноземних спеціалістів. Адже, цілком зрозуміло, що соціальна реформа, яка розпочата в Україні, неможлива без розвитку супутніх філософських педагогічних соціологічних та юридичних галузей права.

Переконана, що професіоналізм, знання, досвід і високі людські якості наших педагогів та спеціалістів в галузі права, потужний науковий, освітній та технологічний потенціал України дають усі можливості ефективно модернізувати вітчизняну соціальну систему й вивести українське суспільство на найвищий європейський рівень.

У досягненні цієї мети велике значення має обмін науковим та практичним досвідом науковців і практиків з різних країн. Тому висловлюю особливу подяку організаторам та учасникам конференції за надану можливість поспілкуватися з колегами з різних країн та збагатитися новими знаннями.

Бажаю учасникам науково-практичної конференції плідної роботи та нових творчих здобутків в ім'я покращення соціальних умов громадян нашої країни!

**Вітальне слово к. психол.н., професор,
НАО «Казахська національна академія хореографії»
Сатієвої Шолпан Серікбосиновни
м. Астана, республіка Казахстан**

Уважаемые коллеги! Я рада принять участие в V Международной научно-практической конференции «Психолого-педагогические, правовые и социально-культурные аспекты современного общества» в таком необычном формате видеообращения. В стремительно меняющихся реалиях современного мира от личности требуется мобилизация адаптационного потенциала, дифференцированный выбор стратегий приспособления к окружающей действительности. В эпоху глобализации изменение некоторых форм социализации требует понимания того, как меняются ценностные, поведенческие установки людей, и как много других аспектов, я думаю, будут затронуты в этой конференции.

Уважаемые гости и участники конференции, мне очень отраднo, что Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского готов к самому широкому взаимодействию и сотрудничеству. Хочу подчеркнуть, что взаимодействие специалистов из разных стран – это верный путь решения многих проблем. Надеюсь, что конференция станет удобной площадкой для обмена опытом, от участников будут интересные доклады, дискуссии.

Я желаю всем участникам конференции самой продуктивной работы, конструктивного диалога! Удачи, уважаемые коллеги!

СЕКЦІЯ 1
ПРОБЛЕМИ ПРАВОРЕАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЗВ'ЯЗКУ З ІНТЕГРАЦІЄЮ
УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ
СИСТЕМИ В МЕХАНІЗМІ ДЕРЖАВИ

Аксентьєва Аліна Миколаївна

студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Митрофанов Ігор Іванович

д. юрид. н., доцент, професор кафедри

галузових юридичних наук

КрНУ імені Михайла Остроградського

Теоретико-методологічною основою визначення місця кримінально-виконавчої системи (далі – КВС) в механізмі держави став подальший розвиток положень функціонування КВС України, запропонований Г. О. Радовим. Так, ним визначається роль та місце пенітенціарної системи в загальнодержавному механізмі соціального управління з огляду на: 1) об'єктивну соціальну природу пенітенціарної функції держави; 2) інтегрально-функціональний характер управління. У приведенні існуючої кримінально-виконавчої системи у відповідність до цих категорій фактично і полягає сутність пенітенціарної реформи як цілісної комплексної системи заходів [1, с. 5-10].

Термін «механізм держави» («державний механізм») посів чільне місце в сфері юриспруденції. С. М. Оганесян вважає, що висловлені в літературі точки зору з цього питання незмінно пов'язують між собою поняття механізму держави та державного апарату (органів держави, державних органів) [2, с. 104]. Проблеми організації та функціонування державного механізму у вітчизняній юриспруденції почали розроблятися ще в 50-ті рр. ХХ ст. [3; 4]. Подальший науковий пошук виявив, що із того часу було проведено досить велику кількість досліджень різних питань функціонування механізму держави [5; 6; 7].

КВС належить до постійних утворень у складі механізму держави. Відмітимо, що широке розуміння механізму держави не вичерпує цього поняття сукупністю державного апарату і матеріальних додатків до нього. Представники цієї точки зору, визнаючи ширший спектр елементів механізму держави, порівняно з поняттям «державний апарат», включають в нього організації, підприємства, установи тощо. Так, С. С. Алексєєв, включаючи в механізм держави збройні сили та інші силові структури, відзначає і те, що «строго кажучи, функції державних органів виконує їх адміністрація», і включає в механізм держави, крім державних органів, і державні установи, підприємства, організації [8, с. 47-49]. При цьому найчастіше саме до державних організацій застосовується категорія «матеріальні додатки», і вони визначаються як «підрозділи механізму держави, які покликані здійснювати охоронну діяльність цієї держави» [9, с. 74]. Слід зауважити, що існує група вчених, що користуються тільки терміном «державний апарат», оговорюючи його застосування то «вузьким», то «широким» розумінням цього слова. У «вузькому» розумінні державний апарат – це система органів держави, в «широкому» – це система не тільки державних органів, а й усіх інших організацій, пов'язаних із державним апаратом [10, с. 8]. По суті, дана точка зору принципово не відрізняється від розглянутої вище. Проведеним дослідженням виявлено ще одну цікаву точку зору на співвідношення понять «державний апарат» і «державний механізм», автори якої звертають увагу, насамперед, на етимологію даних категорій. Справді, виходячи з юридичної семантики слово «апарат» означає «установу або ряд установ, які обслуговують якусь галузь управління».

Поняття «державний апарат» і «механізм держави» лежать у різних площинах і співвідносяться між собою як річ, що знаходиться в спокої, в статичі (державний апарат), і ця ж річ, що перебуває в русі, в динаміці (механізм держави) [11, с. 108-109]. На підставі викладених суджень можна узагальнити, що однією з ключових ознак сталого

функціонування механізму держави є взаємодія системи державних органів, установ і підприємств, призначених для реалізації державних функцій. Тому слушним видається думка С. М. Оганесяна, який, вживаючи термін «механізм держави», вкладає в нього функціонування державного апарату, взаємодію його складових частин [2, с. 110]. Щодо визначення поняття «державний апарат», то в юридичній науці, так само як і щодо поняття механізму держави, також спостерігається плюралізм думок. Зокрема, одні вчені розуміють під державним апаратом систему спеціально створених органами державної влади установ (особливого роду організацій) професійних працівників, які займають встановлені в них штатні посади, забезпечують виконання цими органами властивих їм владнодержавних функцій (у тому числі прийняття і виконання ними загальнозначущих і загальнообов'язкових рішень) і мають для цього відповідні права та обов'язки.

Дотично до структури КВС доречним видається позиція тих вчених, згідно з якою будь-яка з великих соціальних систем також утворена із сукупності відносно самостійних підсистем, що функціонують з єдиною метою. Залежно від того, додає вказаний вчений, в якому зв'язку вони розглядаються, ціле стає частиною більш загального і складного цілого, в яке воно входить, а частина стає цілим для тих частин, з яких сама утворена. Система – сукупність елементів, що утворюють єдине ціле, і взаємодіють один з одним, а також із навколишнім середовищем. Ураховуючи специфіку різного роду процесів, із якими взаємодіє людство у процесі своєї життєдіяльності, аксіоматичним є судження, згідно з яким суспільство визнається складною реальністю. Розвиваючи цю позицію, доречно звернутися до теорії галузевого управління, представники якої зазначають, що на відміну від керованих систем (де програму впливу отримують ззовні), суспільство є системою, в якій процеси управління і регулювання протікають природно й обумовлюються органами, факторами, механізмами, внутрішньо притаманними самій системі суспільства. При цьому необхідною умовою для будь-якої соціальної системи є наявність не менше двох елементів, які певним чином взаємопов'язані та взаємодіють один з одним, і внаслідок цього складають єдине ціле [2, с. 113]. Якісна своєрідність елементів і специфіка їх зв'язку обумовлюють утворення конкретної системи (колектив людей).

Соціум, визначивши місце КВС у механізмі держави, делегувало їй певні функції соціального контролю, зокрема, у сфері протидії злочинності, виправленні та ресоціалізації засуджених тощо. Зазначимо, що такий підхід щодо віднесення досліджуваної нами системи до системи соціального контролю повною мірою корелює з теорією соціальної організації як в цілому, так і дотично до сфери виконання покарань. Отже, з урахуванням викладених вище теоретичних положень і ґрунтуючись на емпіричних результатах нашого дослідження доходимо висновку, що КВС та наявні в її структурі служби, підрозділи тощо належать до спеціалізованих керованих соціальних системам із визначеними ієрархічними зв'язками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Радов Г. О. Роль та місце пенітенціарної системи в структурі державного управління. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики*. 1997. № 2. С. 5–10.
2. Оганесян С. М. Пенитенциарная система государства (историко-теоретический и правовой анализ): дис. ... д-ра юрид. наук. Санкт-Петербург, 2005. 554 с.
3. Лебедев М. П. Социалистическая природа механизма государства в ЧНДР: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1955. 21 с.
4. Ратиани З. Механизм советского социалистического государства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1952. 13 с.
5. Григорян Л. Л. Теоретические и конституционные основы механизма советского государства :автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1989. 17 с.
6. Исакова М. К. Механизм Советского общенародного государства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 1984. 17 с.
7. Копейчиков В. В. Вопросы теории механизма Советского социалистического государства: дис. ... д-ра юрид. наук. Харьков, 1969. 37 с.

8. Алексеев С. С. Сущность, функции, форма государства. *Теория государства и права*. Москва, 1985. С. 47–49.
9. Малько А. В. Теория государства и права. Москва: Юристъ, 2000. 304 с.
10. Копейчиков В. В. Механизм советского социалистического государства. Харьков, 1965. 48 с.
11. Боер В. М., Янголь Н. Г. Российская государственность: от тоталитаризма к правовому государству. Санкт-Петербург: С.-Петербург. гос. ун-т аэрокосм. приборостроения, 1997. 237 с.

**ПРО НАБЛИЖЕННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДО ПРАКТИЧНОЇ
МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРАВОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦТВА)**

Баклан Олег Володимирович

д. юрид. н., професор

кафедри публічного та приватного
права Київського університету імені
Бориса Грінченка

Враховуючи багатоманітність різновидів та процесуальну різноманітність контролю в сфері підприємництва, процес здійснення контролю (нагляду) різними за компетенцією державними органами, в загальному вигляді можна поділити на наступні етапи (стадії):

- 1) Стадію встановлення фактичного правового стану підконтрольного (піднаглядового) об'єкта;
- 2) Стадію порівняння, аналізу та оцінки фактичного і належного правового стану;
- 3) Стадію розробки заходів, засобів, рекомендацій для приведення до відповідності фактичного правового стану до належного;
- 4) Стадію прийняття компетентного рішення (видання індивідуального адміністративно-правового акту).

При цьому як особливість слід зазначити, що в якості підконтрольного (піднаглядового) об'єкта в сфері підприємництва можуть виступати як суб'єкти підприємництва, так і інші учасники правовідносин у цій сфері.

Контролюючими суб'єктами у сфері підприємництва можуть бути компетентні державні органи (їх посадові особи), які охороняють державні інтереси відповідно до мети контролю, а в межах своїх повноважень зобов'язані та мають право: фіксувати дотримання (чи недотримання) вимог законодавства учасниками правовідносин у сфері підприємництва; виявляти невідповідність правового стану об'єкта контролю (його поведінки) визначеним нормам чинного законодавства та вимагати усунення цієї невідповідності; давати відповідну об'єктивну юридичну оцінку правовому становищу (поведінці) підконтрольного (піднаглядового) об'єкта; використовувати всі можливі контрольні заходи та засоби в дозволені законодавством формах; приймати за результатами контролю компетентне, своєчасне, чесне, доречне та обґрунтоване рішення.

Варто зазначити, що у цьому контексті щодо уніфікації законодавчого врегулювання процесу здійснення контролю (нагляду тощо) слід визнати помилковими твердження та пропозиції, що, наприклад, «основною причиною неналежного здійснення фінансового контролю є відсутність єдиного, послідовно врегульованого нормами права порядку його проведення» [1, с. 170]. Непереконливим також виглядає пропозиція стосовно деталізації повноважень податкових органів, а саме: «Повноваження податкових органів повинні не просто перелічуватися в загальному порядку, а вказуватися стосовно конкретного рівня діючої системи податкових органів і певної функції» [2, с. 174]. Або – слід «нормативно регламентувати засади контролю органів державної податкової служби України щодо здійснення його за принципом спеціалізації за напрямками» [3, с. 16].

В випадку справедливості першого наведеного твердження – теоретично можливе створення єдиного контролюючого державного органу щодо здійснення фінансового

контролю, наприклад, але на практиці це є маловірогідним. Зовнішньо слушні пропозиції щодо удосконалення контролю органів державної податкової служби, але вони не мають шансів на практичне впровадження, оскільки передбачити всі засоби та заходи (і їх процесуальну реалізацію) щодо практичної реалізації функцій Державної податкової служби України майже неможливо.

Пропозиція – «На законодавчому рівні розмежувати об'єкт та предмет контролю органів державної податкової служби України за підприємницькою діяльністю, яка підлягає ліцензуванню» [3, с. 16] взагалі показує, наскільки теоретичні дослідження бувають далекі від уявлення про доцільність, доречність та практичну можливість застосування в правотворчій діяльності.

Вищезазначені та подібні намагання фахівців-теоретиків щодо удосконалення чинного законодавства можуть бути реалізовані на підставі діючого законодавства, якщо органи держави (державні службовці), наділені контрольно-наглядовими повноваженнями, здійснювали їх у суворій відповідності до норм чинного законодавства. Тому ще раз хотілось би наголосити, що для будь якої сфери (галузі) суспільного життя (для сфери підприємництва у тому числі) корисною виглядає пропозиція щодо доповнення принципу «персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни», що міститься у Статті 3 «Основні принципи державної служби» Закону України «Про державну службу», який доцільно визначити у наступній редакції, запропонувавши «принцип чесності та персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни»[4, с.364].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пащенко О. П. Правове регулювання фінансового контролю (за законодавством України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2005. 210 с.
2. Рева Д. М. Правове регулювання податкового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2005. 220 с.
3. Чистяков П. М. Контроль органів державної податкової служби України за підприємницькою діяльністю, яка підлягає ліцензуванню : теорія та практика реалізації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07 «Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право». Ірпінь, 2004. 21 с.
4. Баклан О. В. Адміністративно-правове регулювання підприємництва в Україні (теоретико-прикладний аспект): дис. ... доктор. юрид. наук : 12.00.07.К., 2013. 457 с.

ДОГОВІР ПРО РОЗМІЩЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ РЕКЛАМИ ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ІЗ НАДАННЯ ПОСЛУГ

Біленька Катерина Сергіївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Митник Алєся Анатоліївна
к. н. держ. упр, доцент кафедри
галузевих юридичних наук
КрНУ імені Михайла Остроградського

Сучасний світ неможливо уявити без реклами, адже вона є органічною частиною та одним із головних засобів системи маркетингових комунікацій. Усі суспільні відносини регулюються відповідними нормативно-правовими актами чи іншими передбаченими документами, які ґрунтуються на наукових знаннях вчених та їх дослідів. Однак у науці Цивільного права відсутні спеціальні дослідження, присвячені змісту договору про розміщення реклами, тобто механізму регулювання даного питання, його видовій належності до договору про надання послуг, чим і обґрунтовується актуальність обраному напрямку дослідження.

Зміст цивільно-правового договору, сукупність його істотних, звичайних і випадкових умов є предметом дослідження багатьох представників науки цивільного права, серед яких можна виділити наукові праці таких вчених: В. В. Бондар, Ю. І. Зоріна, Л. В. Мамчур, О. Г. Курчин, О. Р. Шишка, В. І. Шляхти, О. С. Яворська.

Основним елементом в аналізі договору про розміщення зовнішньої реклами, на нашу думку, є обов'язкове правильне тлумачення всіх необхідних термінів, які вживаються в даному договорі. Слід зазначити, що наступні терміни закріплені в різних нормативно-правових актах, що вказує на певну розгалуженість предметів та понять договору. Окрім цього, відсутність єдиного законодавчого акта, який би вмістив всі необхідні терміни щодо даного договору, дещо ускладнює роботу та об'єктивному дослідженню підкресленого питання.

Дехто з науковців вважає, що суспільні правовідносини з приводу розміщення зовнішньої реклами слід віднести до регулювання сфери дії договору про оренду земельної ділянки. Так, дослідник Деледівка С. Г. зауважив у своїй праці, про те, що хоча і два договори – договір про надання послуг щодо розміщення зовнішньої реклами та договір оренди нерухомого майна, схожий за предметом укладання, однак кожен з них має свої специфічні характеристики. Також він пояснює, що договір оренди нерухомого майна має свою правову регламентацію та в деяких випадках передбачає майно орендаря підлягає державній реєстрації, тобто окремі частини будівлі й споруди, на яких розміщена реклама, однак дані правовідносини не потребують цього, з огляду на відсутність у предмета договору (реклами) статусу нерухомого майна та індивідуальних ознак такого майна [1, с. 74].

Частиною першою статті 7 Закону «Про рекламу» [2] визначено, що основними принципами реклами є: законність, точність, достовірність, використання форм та засобів, які не завдають споживачеві реклами шкоди.

Відтак, договір який регламентує відносини щодо розміщення реклами має відповідати не лише принципам, зазначених в ЦК України, а й закріплювати основні положення й інших нормативно-правових актів.

У зв'язку з специфікою договору про розміщення зовнішньої реклами у тексті договору має міститися розрахунок за певний місяць використання даного нерухомого майна Розповсюджувачем. Відповідно про що на підставі вищезазначеного укладається між сторонами рахунок-кошторис, акт про тимчасове користування місцем розташування рекламного засобу та акт приймання-передачі наданих послуг. Акт складається в довільній формі з урахуванням вимог, установлених до первинних документів ст. 9 Закону від 16.07.99 р. № 996-XIV [3]. У такому акті слід конкретизувати суть послуги, указати ознаки, що її індивідуалізують, кількість, якість і т. д.

Залишається без вирішення питання наявності чи відсутності обов'язку при укладанні договору про оренди земельної ділянки під час встановлення стаціонарне конструкції для розміщення зовнішньої реклами на відкритій місцевості, щодо механізму і способів захисту прав абсолютного чи відносного характеру, щодо чіткого її вичерпного переліку дозвільних документів під час розміщення зовнішньої реклами на об'єктах нерухомого майна.

У науці цивільного права наявні спірні з позиції щодо зарахування договору про розміщення зовнішньої реклами до певного виду договірних видів, також звертає увагу дискусія щодо місця цього договору в системі договорів, що не сприяє сталості та єдності судової практики, а також стабільності правозастосування в цій сфері правовідносин.

Вказано, що оскільки вирішення поставлених питань на законодавчому рівні наразі не виявляється можливим, то за наявності зазначених вище проблемних питань можна за аналогією виходити з колізійної норми, закріпленої в податковому законодавстві: щодо пріоритету прав платників податків за наявності конфлікту інтересів з контролюючими органами, та керуватися принципом верховенства права. Якщо є сумніви щодо оцінки колізійної ситуації, застосування такого правила матиме субсидіарне значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деледивка С. Г. Договір розміщення реклами як особливий вид зобов'язання з надання послуг: Національна академія внутрішніх справ. Порівняльно-аналітичне право. № 3. 2017. С. 72–76.
2. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 181.
3. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 р. № 48. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483.

БЕЗОПЛАТНА ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ТА ЇЇ ПРАВОВА ПРИРОДА

Булатов Олексій Артурович
студент КрНУ

імені Михайла Остроградського

Шановал Валерій Дмитрович

к. юрид. н., доцент, кафедри
теорії, історії держави та права

КрНУ імені Михайла Остроградського

У кожній державі права людини мають пріоритетне значення. Так як більшість з них регламентовані в Конституціях та їх реалізація свідчить про соціальний та правовий рівень розвитку країни в цілому, який, на думку більшості вчених, нерозривно пов'язаний з належною реалізацією права на правничу допомогу.

Якщо це право в суспільстві не буде належним чином забезпечуватись, то рівень кількості бідних людей буде зростати все більше й більше, тому що люди не знатимуть про можливості захисту прав на гідну зарплату, відпочинок, безпечні умови праці, відшкодування та ін. [1, с. 2].

Для початку слід дослідити правничу природу власне поняття «безоплатна професійна правнича допомога».

Відповідно до Академічного тлумачного словника української мови, допомога – це сприяння, підтримка в чому-небудь; захист, порятунок у біді; ті хто приходить на допомогу кому-небудь [2].

Тому сутність даного поняття зводиться до того, що у разі коли особа перебуває у складних життєвих обставинах – вона отримує підтримку або захист.

Життєвими обставинами можуть бути різні соціальні ситуації, наприклад жорстоке поводження з дитиною в сім'ї; насильство в сім'ї; відсутність житла; відбування покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, взяття під варту одного з членів сім'ї; тривала хвороба, встановлена інвалідність; відібрання у батьків дитини без позбавлення батьківських прав; стихійне лихо; дискримінація осіб [3].

Такі обставини є підставою для отримання медичної, психологічної, психіатричної, економічної або іншої допомоги. Кожен вид допомоги згрупований, насамперед, залежно від мети отримання допомоги та суб'єкта її надання. Зрозуміло, що особам, які потрапили в складні життєві обставини вкрай потрібна правнича допомога – доступна допомога, яка надається кваліфікованими юристами (адвокатами) у сфері надання правничих послуг.

В сучасних умовах важливе значення безоплатної професійної правничої допомоги викликано як позитивними, так і негативними факторами, серед яких: зростання ролі права в суспільних відносинах, юридичних механізмів задоволення суб'єктами різних економічних, політичних, духовних та інших інтересів; недостатній рівень розвитку правової свідомості та правової культури громадян, який не дозволяє їм використовувати елементарні правові засоби для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів; не ефективна робота правоохоронної та судової систем, коли без професійного правового сприяння громадяни не можуть відстояти свої права, свободи та законні інтереси, захиститися від свавілля з боку

органів держави влади та місцевої самоврядування [4, с. 3].

Саме таку сучасну роль і відіграє конституційне право на безоплатну професійну правничу допомогу.

На думку окремих вчених функціонування юридичної (правничої) допомоги повинно базуватися на таких принципах, як: загальності або демократизації (правова освіта та юридична допомога доступна для будь-якої людини незалежно від її соціального становища і походження, віку, національності, статі і т. ін.); творчого ставлення до практичного застосування юридичних знань і навиків (тобто, діяльності не стільки як продуктивну, творчу, у процесі якої громадяни не тільки засвоюють правові знання й способи їх використання, а й самі створюють новий соціально значущий досвід у правовій сфері); діяльність із надання юридичної допомоги повинна бути організована відповідно до суспільної природи будь-якої діяльності людини; єдності правового навчання і правового виховання; єдності теорії та практики в системі юридичної освіти; єдності всієї системи правової освіти, що забезпечує можливість кожній людині послідовно пройти всі рівні освітньої підготовки від шкільного навчання і до професійної підготовки юриста; системності освіти, що передбачає раціональну послідовність і взаємозв'язок навчальних дисциплін і форм навчально-освітньої роботи; безперервності освіти; соціальної ефективності правової освіти та її постійного оновлення [5].

На нашу думку, окрему увагу слід також приділити безоплатності надання такої допомоги. Адже, якщо це гарантована державою діяльність, то якість її надання повинна бути на достатньо високому рівні.

Так, якість гарантованих державою правничих послуг може бути забезпечена за рахунок належного фінансування за рахунок коштів загальнодержавного та регіонального (місцевих) бюджетів.

Цікавим є той факт, що свого часу Головою Верховного Суду України В. Г. Маляренком, було запропоновано оригінальну концепцію оплати праці адвокатів, якими будуть забезпечуватися надання безоплатної професійної допомоги в кримінальному процесі за призначенням.

Він наголошував, що прокурор від імені держави обвинувачує підсудного, а в свою чергу адвокат за призначенням від імені тієї ж держави його захищає, то доцільно їх зрівняти у оплаті праці. Цей рівень оплати праці має кореспондуватися ще і рівнем провадження кримінальної справи, інакше кажучи, в тому разі коли адвокат приймає участь у суді першої інстанції – його погодинна зарплата повинна відповідати середньому рівню оплати працівників районної прокуратури [6].

Окремо треба виділити те, що існують думки, що поняття «правничої допомоги» та «безоплатної правничої допомоги» насамперед відрізняється в тому, що у другому випадку така допомога надається безоплатно, а коло осіб, які можуть скористатися таким правом, обмежене. Категорії людей та випадки, за яких надається безоплатна професійна правнича допомога, як правило, встановлюється на рівні законодавства [7, с. 20].

Така позиція є досить дискусійною виходячи з наступного. Держава гарантуючи особам, які опинилися в складних життєвих обставинах, право на професійну правничу допомогу акцентує свою увагу не тільки на безоплатності з боку громадян таких правничих послуг, а й на доступності отримання такої допомоги та здійснює моніторинг якості її надання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правова допомога у громаді. Посібник зі створення центрів правової інформації та консультацій / [авт. кол.: О. Светіков та ін.; упоряд.: Ю. Щербініна та ін.] : Міжнародний фонд "Відродження" [та ін.]. Б. м. : Міжнар. фонд «Відродження». 2011. 121 с.
2. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]: Режим доступу до ресурсу: <http://sum.in.ua/s/dopomogha>
3. Порядок виявлення сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах,

надання їм соціальних послуг та здійснення соціального супроводу таких сімей (осіб): затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 896 / Офіційний вісник України. 2013. №98. Ст. 17.

4. Кашковський В. С. Юридична допомога як правова категорія та соціально-правове явище: питання теорії та практики: Автореферат дисертації на отримання наукового ступеня кандидата юридичних наук. Спеціальність 12.00.01. Теорія та історія права и держави; Історія вчень про право та державу / В. С. Кашковський: Науч. кер. А. В. Кочетков. Тамбов. 2009. С. 24.

5. Безкоштовна юридична допомога та забезпечення доступу до право суддя в Росії / Інститут права та публічної політики. М.: ООО «ЛігалСтадіс.РУ: консалтинг та комунікації». 2010. 214 с.

ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ВТРУЧАННЯ РОБОТОДАВЦЯ У ПРАВО ПРАЦІВНИКА З ІНВАЛІДНІСТЮ НА ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРИВАТНІСТЬ

Васечко Людмила Олександрівна,

доцент кафедри галузевих юридичних наук

КрНУ імені М. Остроградського,

кандидат юридичних наук

В сучасній Україні назріла нагальна потреба заміни застарілих законодавчих норм, що діють ще з радянських часів, з метою їх відповідності реаліям сьогодення. Не є винятком трудове законодавство держави. Необхідність його оновлення неодноразово підкреслювалась і Президентом України, і міністром соціальної політики України, є фактично аксіоматичною тезою у науково-практичній літературі. Ухвалення Трудового кодексу України є одним з першочергових завдань в умовах реформи правової сфери. При цьому позитивною тенденцією прогнозованих змін у законодавстві є не лише у забезпеченні механізму захисту прав працівника, але і у створенні реальних можливостей для роботодавців виконувати передбачені законодавством обов'язки, зниження тиску на приватних юридичних осіб. Сучасна держава, яка визначається як сервісна, функції соціального захисту та контролю повинна здійснювати із мінімальним навантаженням на приватний сектор, у тому числі роботодавців, здійснюючи ці функції за рахунок створених державних органів, служб та установ.

Одним із проблемних аспектів взаємодії роботодавця та працівника сьогодні залишається сфера захисту персональної інформації працівника[1]. +це обумовлюється особливим правовим статусом вказаних учасників правовідносин. Адже роботодавець, окрім іншого, відповідальний як за створення необхідних умов праці (в деяких випадках – зумовлених індивідуальними особливостями), так і за результати праці своїх підлеглих (якість і безпечність продукції, наприклад).

Як слушно зазначає О. Посикалюк, межі, підстави та умови втручання роботодавця у право на приватність працівника повинно відповідати трьом критеріям: 1) законні підстави втручання; 2) легітимна мета втручання; 3) співмірність такого втручання поставленій меті [2]. Власне, такий висновок автор робить, ґрунтуючись на аналізі практики Європейського суду з прав людини, що цілком узгоджується із сучасними тенденціями державо- та правотворення в Україні. Водночас такий підхід доцільно було б взяти до уваги законодавцю при внесенні змін до проекту та прийнятті Трудового кодексу України.

Залишається відкритим питання щодо працівників з інвалідністю. Адже індивідуальна програма реабілітації, яку працівник має надати роботодавцю задля забезпечення належних умов праці, містить достатньо детальну інформацію щодо стану здоров'я працівника. І в даному випадку теж є прогалини законодавчого регулювання, адже попри наявність обов'язку роботодавця створити безпечні умови праці для працівника з інвалідністю, відсутня норма, яка зобов'язувала б працівника пред'являти індивідуальну програму реабілітації. Натомість мова йде лише про медичний висновок, в якому детально не розкриваються усі необхідні умови для роботи особи з інвалідністю. Ба більше, частиною 2

статті 39-1 Основ законодавства України про охорону здоров'я передбачено заборону вимагати та надавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування пацієнта. Тому фактично роботодавець може несвідомо порушувати законодавство про охорону здоров'я, оскільки не володіє достатнім обсягом необхідної інформації.

Висновки щодо характеру та умов праці для інваліда робить медико-соціальна експертна комісія (МСЕК), а саме на зворотному боці довідки до акту огляду МСЕК про встановлення групи інвалідності особі (форма № 157-1/о, затверджена наказом МОЗ України від 30.07.2012 № 577). Однак не можна керуватися лише цим документом, коли йде мова про подальшу роботу чи звільнення особи, якій встановлено інвалідність. Адже частиною першою статті 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21.03.1991 № 875-ХІІ інвалідам гарантовано право працювати на підприємствах, в установах і організаціях з урахуванням індивідуальних програм реабілітації. Отже, у разі, якщо працівнику встановлено інвалідність, до кадрової служби підприємства такий працівник має подати разом із довідкою до акту огляду МСЕК ще й індивідуальну програму реабілітації, яку видає теж МСЕК, що встановила інвалідність.

Порядком складання форми та власне самою формою індивідуальної програми реабілітації інваліда передбачено, що в розділі 5 «Трудова реабілітація» індивідуальної програми реабілітації інваліда має бути докладний опис усіх чинників та елементів майбутньої трудової діяльності інваліда. Індивідуальна програма реабілітації є обов'язковою для виконання державними органами, підприємствами, установами й організаціями. На основі висновків МСЕК, зазначених у індивідуальній програмі реабілітації інваліда, роботодавець приймає рішення про подальшу трудову діяльність чи звільнення працівника-інваліда. Після ретельного вивчення та аналізу висновків і рекомендацій МСЕК про умови й характер праці працівника, якому встановлено інвалідність, роботодавець має визначитися з можливістю створення для нього належних умов праці. Оскільки, підбір робочого місця здійснюється переважно в організації, де настала інвалідність, з урахуванням побажань інваліда, наявних у нього професійних навичок і знань, а також рекомендацій медико-соціальної експертизи (частина друга ст. 18 Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 року № 875-ХІІ).

Таким чином, законодавство містить колізію – з одного боку зобов'язує роботодавця створити належні умови праці для працівника з інвалідністю, з іншого – не має достатніх важелів для реалізації вказаного обов'язку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Васечко Л.О. Співвідношення права роботодавця на отримання інформації про стан здоров'я працівника та права на медичну таємницю / Л.О. Васечко // Публічне право. – 2019. – № 2. – С. 101-106.
2. Посикалюк О.О. Захист права працівника на приватність у практиці Європейського суду з прав людини / О.О. Посикалюк // Університетські наукові записки. – 2016. – №. 59. – С. 112-124.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕВДАЛУ СПІВУЧАСТЬ

Галченко Марина Вячеславівна
студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Митрофанов Ігор Іванович

д. юрид. н., доцент, професор кафедри
галузевих юридичних наук

КрНУ імені Михайла Остроградського

Злочини, які вчиняються у співучасті в науці кримінального права традиційно вважаються такими, що створюють найбільшу загрозу охоронюваним кримінальних законом суспільним відносинам. Статистичні дані констатують активну тенденцію до збільшення кількості розглядуваної форми злочинності. Так, у 2018 році злочинів зі співучастю, за якими

провадження направлені до суду зареєстрованого 10341. Більше того, серед цих випадків переважна більшість злочинів кваліфікуються як тяжкі та особливо тяжкі. У 2017 році – 11312 зареєстрованих випадків злочинів зі співучастю, 2016 – 10005, 2015 – 14533, 2014 – 13006.

На протязі всіх років розвитку кримінального законодавства норми інституту співучасті найчастіше стають об'єктом дискусій серед науковців. Особливої уваги потребує питання невдалої співучасті. Вважаємо, що дане питання не варто залишати поза увагою з огляду на високий ступінь суспільної небезпеки діянь підбурювача, пособника і організатора не дивлячись на невдалий результат спроби реалізувати злочинний намір. Варто зазначити, що такі діяння могли спричинити успішний наслідок, якщо особа, на яку здійснювався вплив або якій зроблена пропозиція посприяти вчиненню злочину, була б менш стійкою до навіювань іншої особи. Невдалі спроби підбурювача, пособника чи організатора завжди характеризуються умисною формою вини, а їх невдалий наслідок не залежить від волі цих осіб. Тобто, до невдалої організаторської діяльності, підбурення та пособництва відносимо випадки, коли суб'єкт вчинив всі дії, які вважав за необхідне для реалізації злочинного наміру, однак діяння не досягли цілі через фактори, що не залежали від його волі. Однією з головних ознак також визнається і те, що суб'єкт, який здійснив невдалу спробу утворити співучасть, після спроби усвідомлював, що згоди з потенційним співучасником досягнуто не було.

Чинний Кримінальний кодекс України (далі – КК України) чітко не регулює питання невдалої співучасті, хоча встановлює відповідальність за невдалі спроби створити злочинну організацію. Наприклад, постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» встановлює правило, відповідно до якого невдалі спроби суб'єкта(-ів) організувати банду слід кваліфікувати як замах на бандитизм [1]. Дане правило кваліфікації можливо застосувати і до випадків замаху на створення злочинної організації (ст. 255 КК України), терористичної організації (ст. 258-3 КК України), злочинних воєнізованих чи збройних формувань (ст. 260 КК України), організації, що створюється замовником з метою планування, підготовки, розв'язання та ведення агресивної війни чи воєнного конфлікту (ст. 437 КК України). Об'єктивна сторона розглядуваних незакінчених злочинів буде мати вигляд невдалої спроби утворити злочинне об'єднання.

Доктрина кримінального права не розробила єдиної позиції щодо кваліфікації невдалих спроб зорганізувати вчинення злочину, підштовхнути іншу особу до його вчинення або посприяти злочинній діяльності. Погоджуючись з Тельновим П. Ф., вважаємо за необхідне наголосити, що у розглядуваних випадках ми не можемо говорити про співучасть через відсутність обов'язкової ознаки – взаємної узгодженості дій (взаємозв'язку співучасників) [2, с. 157]. Наразі бачимо тільки спонукання невдалого організатора або підбурювача до реалізації його злочинного наміру діями інших осіб. Потенційний співучасник, на якого направлені зусилля, не погоджується із пропозицією, а тому і не вступає з потенційним організатором (підбурювачем) у взаємодію будь-якої форми, або у ситуації невдалої організаційної діяльності спочатку погоджується на участь, а потім відмовляється від реалізації злочинного наміру. Отже, очевидно, що кваліфікувати діяння суб'єктів за статтями співучасті за таких умов є помилковим. Натомість у цьому випадку доречно говорити про готування до злочину, оскільки положення наведені вище чітко відображають умисне створення умов для вчинення злочину.

Поширеною також є думка щодо розцінювання невдалих спроб підбурювача або пособника як замаху на співучасть [3, с. 162-172]. Такої позиції дотримується і законодавець ФРН, встановлюючи у КК ФРН положення, щодо якого замахом на співучасть визнається намагання схилити або підбурити особу до вчинення кримінально караного діяння [4]. Вважаємо таку позицію помилковою з наступних міркувань. Для можливості кваліфікації діянь як таких, що вчинені у співучасті, потрібні принаймні дві особи, які за КК можуть бути визнані суб'єктами злочину. Дане формулювання норми не закріплює за особою, на яку

направлені спроби схилити або підбурити до злочину, ознаки суб'єкта.

Також варто зазначити, що інститут співучасті за національним законодавством України встановлює ознаки, за наявності яких особу можна кваліфікувати як організатора злочину, підбурювача, пособника або виконавця. У свою чергу, замах може бути спрямований лише на успішне досягнення запланованого злочинного результату, до якого повинні привести організаційна діяльність співучасника, підбурювання або пособництво. Більше того, погоджуючись з Кузнецовою Н. Ф., вважаємо за необхідне підкреслити, що дії організатора, підбурювача або пособника безпосередньо не утворюють складу злочину, отже і кваліфікувати їх діяння як замах на співучасть недоречно [5, с. 129]. Чинний КК України виділяє стадії злочину, а співучасть за своєю правовою природою стадій не має, отже вчинити замах на співучасть вбачається неможливим.

З огляду на вищевикладене, вважаємо правильним кваліфікувати невдалу організаційну діяльність злочину, пособництво або підбурення до вчинення злочину як готування до злочину. Такі діяння суб'єкта мають чіткі ознаки умисного створення сприятливих умов для вчинення злочинного посягання. Норма ст. 14 КК України не передбачає для готування обов'язкової ознаки досягнення успіху у такому діянні або факту посягання на охоронюваний КК України об'єкт, що також відповідає ознакам невдалої співучасті. Положення КК РФ, а саме ч. 5 ст. 34 передбачає для особи, якій з незалежних від неї обставин не вдалося схилити іншу особу до вчинення злочину, кримінальну відповідальність за готування до злочину. Вважаємо, що вищевикладене підтверджує необхідність закріпити у КК України схоже положення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05> (дата звернення 19.09.2019).
2. Тельнов П. Ф. Ответственность за соучастие в преступлении. Москва: Юридическая литература, 1974. 157 с.
3. Бурчак Ф. Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. Київ: Вища школа, 1986. 208 с.
4. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини 1871 р. URL: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb (дата звернення 19.09.2019).
5. Кузнецова Н. Ф. Ответственность за приготовление к преступлению и покушение на преступление по советскому уголовному праву. Москва: Изд-во МГУ, 1958. 203 с.

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА

Іванченко Анна Сергіївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Шаповал Валерій Дмитрович
к. юрид. н., доцент кафедри
теорії, історії держави та права
КрНУ імені Михайла Остроградського

Застосування норм права на суспільство для регулювання їх поведінки у соціумі, вміщує в себе імперативний та диспозитивний характер, що проявляється через виконання юридичних обов'язків, суб'єктивних прав, дотримання певних заборон. Втілюючи норми у суспільство, законодавці, як правило очікують результат – дотримання їх напрацювань, в яких вони ставили за мету правове окультурення суспільства, тобто дотримання людиною правової поведінки.

Саме поняття – реалізація в теоретико-правових та галузевих юридичних дослідженнях може вживатися у різних значеннях. Така багатогранність обумовлена

виключною складністю та багатоаспектністю природи феномену права та може бути викладена в широкому та вузькому розумінні реалізації у праві.

Реалізація правових норм – являє собою передумову додержання та зміцнення правопорядку.

Якщо розглядати поняття «реалізація права» в широкому сенсі, то можна зрозуміти, що це практичне здійснення, втілення, впровадження права в суспільну практику. В такому сенсі поняття здебільшого використовується в межах так званої природно-правової концепції праворозуміння, яка бере свій початок у традиціях гуманістичної філософії 17-18 століття. Відповідно до уявлень її прибічників про сутність та функціонування права, реалізацією вважатимуться будь-які шляхи набуття правом властивостей позитивного утворення, переведення його з модусу лише потенційно можливих у даному соціумі юридичних форм, з рівня природного права на рівень реального чинника суспільного життя.

Поняття реалізації права охоплює певний процес, систему засобів і заходів, спрямованих на досягнення цілей, які закріплені в нормі права. Досягнення ж цілі, яка обумовлена нормою права і є результатом вчинення визначених дій суб'єктами права відповідно до волі (вимог) законодавця. Тобто, моментом завершення реалізації права є досягнення її результату, що пов'язується з правомірною поведінкою суб'єктів.

Загальнообов'язковий характер норм права, їх формальна визначеність та забезпеченість державним впливом слугують як запорукою того, що зведені у державну волю фундаментальні положення природного права адекватно відобразяться у правовій свідомості кожного суб'єкта, так і орієнтиром для втілення цих положень у правомірній поведінці задля досягнення мети правового регулювання суспільних відносин. Тобто можна вести мову про реалізацію засад природного права в процесі реалізації приписів нормативних актів та суб'єктивних прав та обов'язків, у яких вони конкретизуються.

Характеризуючи поняття «реалізація права» можна виокремити, що:

- право, реально задовольняючи потреби індивідів, набуває своєї соціальної цінності;
- процесі реалізації права складаються реальні суспільні відносини, що сприяє в свою чергу підвищенню правосвідомості у осіб;
- рівень правопорядку та законності безпосередньо залежить від рівня ефективності (якості) право реалізаційних процесів, які водночас виступають передумовою правопорядку;
- в процесі реалізації правових норм виявляються позитивні та негативні сторони чинного законодавства, що є показником рівня ефективності правових норм.

Під реалізацією права розуміється реальне, практичне перетворення у життя формально-визначених правових приписів через правомірну поведінку суб'єктів права (дії чи бездіяльності) з метою задоволення основних потреб людини, суспільства і держави шляхом використання методів та форм, передбачених законодавством України.

Через розвиток суспільних відносин виникають їх нові типи які необхідно регулювати через певні правила, так законодавці відобразили звичаєві правила поведінки в норми права. Норми права закріплюють міру свободи, рівності та справедливості, яку держава визнає належною за даних умов історичного розвитку.

Правові норми характеризуються як формально-визначені вимоги, що виражають конкретні правила поведінки; це найбільш зручні, належним чином підготовлені з метою практичної реалізації правові приписи. Правові норми можна розглядати в якості особливого рівня готовності права до його втілення в життя. Це й виступає основною причиною, в силу якої в юридичній літературі проблема реалізації права розглядається, перш за все, як проблема здійснення правових норм.

з метою правильного розуміння місця реалізації норм права в системі соціального регулювання важливо виходити з цілісного її трактування. Уся діяльність по реалізації правових норм являє собою органічну єдність соціальної предметності і правомірності, практичних і теоретичних компонентів. Деякі дослідники, поряд з практичною, виділяють і теоретичну правореалізаційну діяльність.

Реалізація норм права: визначається нормативними приписами – оскільки є діяльністю, яка втілює у поведінку суб'єктів приписи норм права, які виражені та закріплені законодавцем у відповідній формі, її специфіка в кожному конкретному випадку обумовлюється змістом самого нормативного матеріалу який включає в себе:

- дані про коло осіб, які узгоджуватимуть свої дії з приписами норми у сфері її регулювання;
- обсяг прав та обов'язків суб'єктів;
- просторово-часові межі, в яких протікатиме процес реалізації даної норми;
- характер нормативних вимог (дозвіл, зобов'язання, заборона – у відповідності до яких за найпоширенішим критерієм класифікації вирізняють такі форми реалізації норм;
- права, як використання, виконання, дотримання, а також застосування);
- місце норми у правовій системі (галузева приналежність, матеріальне чи процесуальне походження);
- форма вираження норми права, її структура та рівень нормативності (низький – у так званих спеціалізованих (нетипових) нормах (принципах, дефініціях, деклараціях тощо), високий – в основних (типових) нормах).

Реалізуючи норми права у суспільство необхідно усвідомлювати, з якої сторони буде реалізовуватись та чи інша норма.

ПОЗАСУДОВІ ОРГАНИ В ТРАГІЧНІЙ ДОЛІ БРАТІВ ТАРАНЕНКІВ

Капустян Ганна Тимофіївна
д. іст. н., професор кафедри
теорії держави і права КрНУ
імені Михайла Остроградського

Тараненко Корній Семенович

*Народився 13 вересня 1893 року в с. Крива Руда
Солоницької волості Кременчуцького району в
селянській родині. Партійний та державний діяч.
13 липня 1937 р. рішенням Військової Колегії
Верховного суду СРСР засуджений до розстрілу.
Реабілітований.*

Тараненко Микита Семенович

*Народився 3 квітня 1901 року в с. Крива Руда
Солоницької волості Кременчуцького району в
селянській родині. Агроном. Постановою
Особливої Трійки при УНКВС по Одеській області
Засуджений до розстрілу. Реабілітований 15
Березня 1989 року.*

Їм, як і мільйонам наших співвітчизників, довелося відчувати на собі весь трагедійний зміст тоталітарної епохи. Вони не повернулися з кривавого 1937 року. Недивлячись на нелюдські тортури радянського слідства, фізичні страждання, вони відкинули всі пред'явлені їм звинувачення, не обмовили безневинних. Така доля спіткала наших земляків-братів Корнія Семеновича та Микиту Семеновича Тараненків.

Народився Корній Семенович Тараненко 13 вересня 1893 року в селі Крива Рудка (нині Заруддя) Солоницької волості Кременчуцького повіту в селянській родині. Батько Семен Кирилович та мати Ганна Іванівна зростили шестеро дітей. До революції сім'я мала 30 десятин землі.

Село, де народився і ріс Корній Семенович не залишилося осторонь важливих політичних подій країни. Не міг не вплинути на його погляди і революційний гурток, що діяв у сільській школі напередодні та під час революції 1905-1907 рр. Цим гуртком керував родич Тараненків – Михайло Якович Краснокутський. У кінці 1914 року учень Київського реального училища Корній Тараненко вступає до Української партії соціал-революціонерів, де перебував до 1920 року, коли вона злилася з КП(б)У.

Дипломованим агрономом у 1915 році Корній повертається на Полтавщину і стає секретарем Омельницького сільськогосподарського товариства в Кременчуцькому повіті, а згодом – дільничним агроном в селі Горби. Всім серцем сприймає він соціалістичну революцію. Активний прихильник і пропагандист революції Корній Семенович бере участь у роботі агітпоїзду. В цьому йому допомагає його дружина Марія Кузьмівна Запорожець.

Корнія Семеновича обирають головою Кременчуцького повітового земельного комітету. Згодом він очолює Полтавський губернський земельний комітет. Професійною діяльністю він займається у Києві, Москві та Харкові, де працює членом колегії, головою Головцукру та Цуктротресту. За сумісництвом він – ректор Харківського сільськогосподарського інституту. У 1923 році очолив Всеукраїнську спілку робітників землі і лісу (ВСЕРОБІТЗЕМЛІС).

Незабаром його призначили секретарем Полтавського окружного партійного комітету, згодом – заступником голови Держплану України. Протягом 1932-1936 років він заступник голови Одеського облвиконкому. У 1936 році Корній Семенович очолив інститут сухих субтропіків Наркомзему СРСР у Ташкенті.

Протягом цих років Корній Семенович був учасником багатьох пленумів ЦК КП(б)У, конференцій та з'їздів партії, обирався членом ЦК КП(б)У, делегатом як Всеукраїнських, так і Всесоюзних з'їздів, член ВУЦВКу трьох скликань.

Йому випала можливість спілкуватися та мати колегіальні стосунки з Володимиром Винниченком, Юрієм Коцюбинським, Миколою Скрипником, Андрієм Хвилюю, Олександром Шумським та багатьма іншими відомими діячами епохи у якій він жив.

Наступ тоталітаризму все дужче відчувався у суспільстві, його примара ставала невід'ємною складовою частиною буття. У душі відчував Корній Семенович неминучий трагізм своєї долі. Так у протоколі допиту Мусульбаса (член партії боротьбистів) засвідчено, що під час роботи Всесоюзного з'їзду Рад (1935р.) К. С.Тараненко скаржився йому на утиски і «що для колишніх боротьбистів прийшло небувале гоніння і переслідування», згадуючи арешти українських націоналістів у 1933-1934рр., а також самогубство Скрипника.

Наступав 1937 рік. Маховик репресій зупинити було вже не можливо. 4 січня 1937 року Тараненка К. С. арештовано у Ташкенті, «як учасника націонал-фашистської терористичної організації». Його звинуватили у скоєних злочинах за ст.54-11 та 54-8 КК УРСР, а 5 січня етапом відправляють до Києва. Під час арешту було вилучено 39 книг, особисту зброю (за дозволом на право користування), особисте листування та документи.

У кримінальній справі К. С. Тараненка зафіксовано 7 протоколів допитів. Під час слідства співробітники НКВС шантажем і погрозами намагаються добитися від нього зізнання в причетності до контрреволюційної терористичної організації на Україні, а також вказати «на співучасників організації». Як показують матеріали перевірки на К.С. Тараненка, у секретному політвідділі НКВС УРСР в оперативній роботі використовувалась агентура, котра розробляла на основі надуманого наклепницькі відомості про наявність у Києві контрреволюційних терористичних груп. Це призвело до необґрунтованих і незаконних арештів громадян.

Читаючи протоколи допитів Корнія Семеновича, розумієш, якої кремезної волі була ця людина. Неабияку мужність і порядність треба мати, щоб залишитись незламним і непохитним у своїх переконаннях, щоб так гідно заперечувати надумані звинувачення.

Слідчий: – За свідченням Любченка М. Ви належали до контрреволюційної націоналістичної організації.

Тараненко С.:– Це брехня. До складу організації я ніколи не входив.

Або відповідь його на інше подібне звинувачення: «Такого факту ніколи не було!» І так у кожному протоколі допиту. Жодного наклепу чи то натяку на вину кого б то не було. Кожна фраза вивірена, зважена.

Сім з половиною місяців тривало слідство. 13 липня 1937 року К. С. Тараненка рішенням Військової Колегії Верховного суду СРСР засуджено до розстрілу на підставі сфабрикованих звинувачень у тому, що він активний учасник контрреволюційної троцькістської терористичної організації, яка готувала вбивства керівників ВКП(б) і радянського уряду. У протоколі закритого судового засідання зазначено, що «підсудний винним себе не визнав».

Після XX з'їзду КПРС К.С. Тараненка реабілітували. 6 серпня 1956 р. було скасовано вирок. При перегляді справи зазначалося, що «Тараненка було засуджено безпідставно...Зі сторони слідчих колишніх представників НКВС УРСР ...мали місце факти застосування до арештованих засобів фізичного впливу і фальсифікація слідчих справ».

Молодший брат Корнія Тараненка – Микита Семенович народився 3 квітня 1901 р. У Київському сільськогосподарському інституті здобув професію агронома, безпартійний. Працював у Харківському цукротресті.

Дружина – Урусова Людмила Олексіївна, 1914р. народження, насіннєвод Одеського цукротресту.

29 липня 1937 р. прокурор Макаренко санкціонував арешт Тараненка М. С., йому пред'явили йому звинувачення у скоєних злочинах, передбачених ст.54-7 і 54-11 КК УРСР. А єдиний протокол допиту датований 9 листопада 1937 р. Цього радянській тоталітарній системі було досить, щоб позбавити людину життя. Чому один протокол? Про це можна лише здогадуватися. Можливо слідчому апарату стало очевидним, що добитися бажаного не вийде. Ось приклади діалогу.

Слідчий:– Учасник контрреволюційної організації Штепан вказав, що він від Вас особисто отримував завдання явно шкідницького характеру. Стверджуєте це?

Тараненко М. С.:– Заперечую!

Слідчий:– Вами нанесено шкоду державі в сумі 4 282 300 крб. Стверджуєте це?

Тараненко М. С.:– Ні! Свою шкідницьку діяльність в радгоспах тресту заперечую. У контрреволюційній організації участі не брав.

14 листопада 1937 р. відома своєю злочинною місією Трійка при УНКВС по Одеській області слухала справу по звинуваченню Тараненка М. С. щодо належності його до контрреволюційної шкідницької організації, яка заподіяла шкоду в цукрорадгоспах тресту, ухвалила: «Тараненка розстріляти!»

У звинувачувальному висновку зазначалось, що Тараненко М. С. винним себе не визнав. У конверті, що у справі, з позначкою «особисті речі» – виписка із акту «Постанова Трійки УНКВС по Одеській області від 14.11.1937р. про розстріл Тараненка М. С. приведена до виконання 21.11.37 року о 24 год.»

15 березня 1989 р. Тараненка Микиту Семеновича реабілітовано.

ANTI-CORRUPTION RESTRICTIONS IN THE UKRAINIAN LEGAL FRAMEWORK AND THE PROPORTIONALITY TEST: HAVE THE REQUIREMENTS BEEN MET?

Kolomoiets Tetiana

Doctor of Law, Professor

Honored Lawyer of Ukraine,

*Corresponding member of the National Academy
of Legal Sciences of Ukraine, Dean of Law Faculty*

of Zaporizhzhia National University

Sergey Kushnir

Doctor of Law, Assistant of Professor

Vice-rector of Zaporizhzhia National University

Traditionally, anti-corruption restrictions, which are known in scientific literature as “special”, “special anti-corruption” ones, are considered to be efficient anti-corruption measures in regards to the activity of individuals authorized to perform the functions of state or local self-government. Among them, a Ukrainian lawmaker singled out restrictions concerning the acceptance of gifts, restrictions regarding moonlighting and secondary employment, restrictions after termination of the activities related to the execution of the functions of state or local self-government as well as restrictions on the employment of close relatives, and embedded these constraints in Articles 23-27 of the Law of Ukraine “On Corruption Prevention”. Implementation of the restrictions in respect to individuals authorized to perform the functions of state or local self-government, which are aimed to prevent the latter from illegal use of advantages of public service to realize and defend their own private interests or private interests of their relatives, is a common practice in many countries of the world. However, taking into consideration the fact that these restrictions, like any restrictions of human rights, freedoms and vested interests, directly relate to the “interference into these individuals’ privacy”, it becomes important to create normative “filters” to regulate the use of their resource, i.e. “filters” for such interference. The latter are of great importance because, on the one hand, they make it impossible for the state to abuse “private autonomy” of the individuals authorized to perform the functions of state or local self-government, but, on the other hand, they require realization and defense of the public interest as well as removal of any obstacles, including corruption of any kind, for this realization and defense.

Despite the fact that legislations of many states, including Ukraine, contain provisions directly related to such restrictions, the “filters” for the use of their resources differ. The proportionality test could be considered to be a “filter” of that kind. It could be approached by taking into account both general theoretical investigation and research in specialized fields of study (for instance, works by S. Pohrebniak, S. Shevchuk, Y. Yevtoshuk, B. Totskyi, M. Luchenko, S. Venher, O. Shadura, S. Kushnir, T. Fuley et al.), in the narrower and broader sense. The former associates proportionality test only with a fair balance of public and private interests, whereas the latter presents a combination of three basic elements: a) permissibility (validity, relevance to legitimate (not to be confused with legal) goal, legitimacy, legal certainty); b) necessity (minimization of the scope of intervention, the use of less intrusive forms of intervention); c) “proportionality in the narrow sense”, although there are propositions to interpret it as “commensuration”, “adequacy”, “dimensionality”, which implies integration of a fair public and private interests, a “less burdensome” (“negative”) result for an individual and ultimate (“positive”) result for public interests, compensation for damages due to illegal actions of any party of the public and power authority relations, possibility of appeal with regard to the decisions (actions) of the entities of public administration.

Nevertheless, the proportionality test in the broader sense should be considered to be a “filter” for the use of anti-corruption restrictions since the very combination of all of its three elements allows to find out a lawmaker’s real intentions towards the implementation of such restrictions and guarantee the efficiency of its targeted use.

Considering legitimacy of the implementation of these restrictions, it could be concluded that requirements to follow a legitimate goal and be valid have been met because their introduction is focused on making it impossible for public servants or individuals associated with them as well as by “former public servants” (for restrictions after the termination of activities) to use advantages of the public service in their own interests or to their relatives’ benefits. These restrictions are temporary (they are valid either for a relevant period or during some time after an activity was terminated, except for the restriction concerning disclosure or use of information that was revealed in relation with this activity); they are not “overly intrusive” in private or family life (this does not apply to “gift relations” of general nature or similar relations between close relatives as well as restrictions regarding moonlighting and secondary employment in exceptional cases, etc.)

However, there is a “deficiency” in meeting the requirements of the rule of law and legal certainty as constituents of permissibility (generalized regulation, contradictions between the provisions, oversaturation with evaluative statements, dispersal of fixation in different sources, etc.)

that affects the resource of the entire element of the content of the proportionality test of anti-corruption restrictions and makes their application less efficient.

Considering necessity to be an element of the corresponding test, it should be noted that in contrast to the implementations of prohibitions as for certain activities of the mentioned individuals in legislations of some foreign countries (e.g., China, Finland, etc.), Ukraine has fixed the restriction that is formulated as less pronounced “intrusion into private autonomy”. These restrictions, first of all, are related to the entrepreneurial activity and all kinds of paid activities, engagement in which facilitates the blending of public service and business as well as distracting individuals from their special designation when performing functions of state or local self-government.

As regards proportionality in the narrower sense, analysis of the legislation that fixes the basis for the use of the resource of special anti-corruption restrictions evidences a “fair balance” between public and private interests, minimization of restrictions concerning “private autonomy” of an individual, intrusion in such autonomy to eliminate threats to the public interests, availability of mechanisms of compensation for damages and the guarantee of the right to appeal the decisions and actions of the entities of public administration. Taking a generally positive view of the anti-corruption regulations in the Ukrainian legislation, we have to emphasize that they are directly related to the “intrusion into private autonomy” and the promotion of public interests, which actualizes fixation of the filter for the use of the real resource of such restrictions. The proportionality test in its broader sense should be considered to be such filter. By eliminating the deficiency of some particular components of permissibility which is an element of its content, it is possible to designate a perfect model of anti-corruption restrictions as a means to ensure integrity in the field of public and state power relations in Ukraine.

References:

1. Scientific and Practical Commentary of the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” / T. O. Kolomoiets, V. K. Kolpakov (Eds.). Zaporizhzhia: Helvetyka, 2019. 588 p.
2. Dudorov O. O., Kolomoiets T. O., Kushnir S. M., Makarenkov O. L. General Theoretical, Administrative and Criminal Legal Grounds for the Conceptualization of Anti-Corruption Reform in Ukraine: Collective Monograph. Zaporizhzhia, 2019, 476 p.
3. Kolomoiets T. O. Restrictions for Individuals Authorized to Perform the Functions of State or Local Self-Government as a Means to Prevent the Conflict of Private and Public Interests : Legal Aspect: Scientific and Practical Study / T.O. Kolomoiets, R.O. Kukurudz, S.M. Kushnir; T.O. Kolomoiets (Ed.) – Zaporizhzhia: Helvetyka, 2019. 80 p.

THE WORK OF A PEACE CORPS VOLUNTEER IN KREMENCHUK

Робота добровольця Корпусу Миру в Кременчуці

Kushnir Max

Peace Corps Ukraine

NGO Advising Volunteer

Good afternoon everyone. My name is Max Kushnir. I am a Peace Corps volunteer originally from New York. I work as an NGO Advisor in the ‘Community Development’ sector. First off, I'd like to thank everyone responsible for organising this conference, particularly the faculty of Kremenchuk National University. Also, I'd like to thank Valerie Shapoval from the Law Department for inviting me to speak with you all today.

My job here in Kremenchuk is, as I just noted, NGO Advisor. This means that I work with various civil society organizations and, to put it perhaps a bit cliché, help them to help themselves. Officially this means providing assistance in three ways: In organisational development, project design & management and inter-organisational collaborative promotion. In fact, this is my official 'job description' that the Community Development sphere's Logical Project Framework outlines.

However, my actual work to foster community development requires me to go beyond this. I have seen my role expand and reconfigured to become less robotic, if you will, and more interpersonal. In principle, this means encouraging new and, perhaps unorthodox, interaction between various individuals and organisations in the community. Moreover, this means introducing new ideas to people. This could mean introducing a new Wall-Street-esque planning tool, like the SWOT Analysis. Or, this could mean setting up a meeting between two unacquainted organisations with similar missions. In other words, in addition to my traditional 'job description,' my role in Kremenchuk encompasses much more.

At the same time, I am encouraged. On an almost daily basis, I see both people's willingness to support my mission and their continued openness to locally untested approaches. In particular, I see this in my host organisation, Сучасні Громадські Ініціативи. The staff and volunteers from this NGO assiduously devote their energy to learning new skills, working with new people and furthering their organisation's mission.

I also see similar positive attitudes in the university's International Office, in particular Andrii Gladyr with whom I also work closely with, and Valerie Shapoval's Legal Clinic, which continues to provide excellent work experience for aspiring lawyers. I am convinced the actions and attitudes of these organisations and individuals represent the heart of what community development means.

Therefore, I remain optimistic. I see people who are willing and committed to their communities and, by extension, the Peace Corps's mission here in Ukraine. Congratulations again to a wonderful conference. And thank you for your time.

АДАПТАЦІЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ДЕЛІКТНОГО ПРАВА УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: «ЯМКОВИЙ РЕМОНТ»

*Логвиненко Борис Олексійович,
д. ю. н., доцент, завідувач кафедри
адміністративного права, процесу та
адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Сьогодні в Україні відбуваються багатовекторні реформи, спрямовані на наближення вітчизняних складових суспільного життя до стандартів і вимог, діючих у Європейському Союзі. Проміжні результати часто не дозволяють скласти об'єктивну думку щодо можливості або неможливості запозичення передового європейського досвіду. Ефективність триваючих реформ, у свою чергу, може бути оцінена виключно після завершення всіх трансформаційних процесів у визначених галузях.

Не можна не звернути увагу на позитивні зрушення у багатьох галузях вітчизняної правової системи, зокрема у таких аспектах, як: а) удосконалення стану забезпечення прав і свобод фізичних та юридичних осіб; та б) оптимізація підстав і заходів юридичної відповідальності в Україні.

Приміром, у трудовому праві було закріплено заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, прямого або непрямого обмеження прав працівників залежно від сексуальної орієнтації тощо [1]. У кримінальному праві, серед новацій можна назвати створення інституту кримінальних проступків [2].

Разом із тим те, що відбувається у адміністративно-деліктній сфері складно назвати як реформуванням, так і адаптацією вітчизняних норм. Вказане стосується насамперед Кодексу України про адміністративні правопорушення, як основного джерела норм матеріального і процесуального адміністративного деліктного права [3].

Про негативну ситуацію, що склалася у цій сфері свідчить низка проблемних питань, серед яких нами виділено наступні:

1. Неефективна система обрахунку міри адміністративної відповідальності. За розрахункову одиницю адміністративних стягнень у вигляді штрафу, передбачених за вчинення низки адміністративних правопорушень приймається 17 гривень (1 н.м.д.г.). Наприклад, порушення санітарних норм (стаття 42) тягне за собою від 17 до 204 гривень; Порушення права державної власності на води (стаття 48) – від 51 до 119 гривень; Викидання за борт річкового або маломірного судна сміття та інших предметів (стаття 116-2) тягне за собою попередження або штраф від 8,5 до 17 гривень [3].

Подібних прикладів з чинного КУпАП можна навести доволі багато і проста арифметика дозволяє зробити висновок про неефективність значної кількості розміщених у Кодексі статей. Очевидно, що закріплена статтею 23 «Мета адміністративного стягнення» КУпАП [3] є недосяжною з такими обсягами відповідальності і не несе правовиховуючого ефекту як для самого правопорушника, так і для інших громадян.

2. Суб'єкт адміністративного правопорушення. З цього приводу Тимчишин Т.М. слушно відмічає, що порядок притягнення юридичної особи до адміністративної відповідальності врегульований нормами КУпАП, який безпосередньо не закріплює можливість юридичної особи виступати суб'єктом адміністративної відповідальності та не зазначає, які санкції можуть бути застосовані до юридичної особи-порушника [4, с.128].

У багатьох адміністративно-деліктних кодексах зарубіжних країн, юридичних осіб визнано суб'єктами адміністративної відповідальності та визначено перелік стягнень, що можуть бути до них застосовані. Відсутність відповідних положень і норм щодо відповідальності юридичних осіб у чинному КУпАП нівелюють ефективність інституту адміністративної відповідальності.

3. Критерії кодифікації. Чинний КУпАП було створено ще у радянські часи. Станом на сьогодні, розміщення адміністративних правопорушень у окремих главах вимагає оптимізації. Це обумовлено, насамперед, стрімким розвитком і зміною суспільних відносин. ІТ-технології, кібернетичний простір, громадське здоров'я, захист інтелектуальної власності, безпека дорожнього руху – вимагають перегляду та впорядкування у окремих главах Кодексу. Серед таких «штучних» поєднань можна назвати главу 5 «Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення» [3].

4. Система адміністративних стягнень. Діюча система адміністративних стягнень, закріплена в статті 24 КУпАП «Види адміністративних стягнень» виглядає застарілою і переобтяженою дублюючими за своєю природою заходами відповідальності. Ними є наступні: 1) попередження; 2) штраф; 2-1) штрафні бали; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, одержаних внаслідок вчинення адміністративного правопорушення; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5-1) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6-1) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті [3]. Для порівняння наведемо види стягнень за Кодексом Республіки Білорусь про адміністративні правопорушення: 1) попередження; 2) штраф; 3) виправні роботи; 4) адміністративний арешт; 5) позбавлення спеціального права; 6) позбавлення права займатися певною діяльністю; 7) конфіскація; 8) депортація; 9) стягнення вартості; 10) адміністративна заборона відвідування фізкультурно-спортивних споруд [5]. Як вбачається з викладеного, білоруський варіант є більш цілісним, а також враховує які з перелічених стягнень можуть бути застосовані до юридичних осіб, як суб'єктів адміністративної відповідальності.

5. Відсутність чіткої стратегії змін. Останнє з проблемних питань підсумовує викладене. Недостатня увага до нагальної потреби у реформуванні інституту адміністративної відповідальності в Україні знайшла прояв у «ямковому ремонті». Ніби латання дір у дорожньому покритті, окремими законами вносяться зміни і доповнення до

певних статей КУпАП, збільшуються обсяги адміністративних стягнень, тоді як ситуація у цілому залишається вкрай незадовільною. Більш того, не можна назвати хоча б один дієвий законопроект, який би перебував на розгляді у Верховній Раді України.

Сьогодні адміністративна відповідальність в Україні продовжує втрачати своє значення і потребує реанімаційних реформ з урахуванням позитивного досвіду держав-учасниць Європейського Союзу

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу: Закон України від 2.11.2015 № 785-VIII. Урядовий кур'єр від 26.11.2015. № 221.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень: Закон України від 22.11.2018 № 2617-VIII. Урядовий кур'єр від 08.05.2019. № 86.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради УРСР від 18.12.1984. 1984, № 51. Ст. 1122.
4. Тимчишин Т.М. Окремі аспекти притягнення до адміністративної відповідальності юридичних осіб за законодавством України. Порівняльно-аналітичне право. 2017. № 1 С.186-188.
5. Кодекс Республики Беларусь об Административных Правонарушениях: Закон 194-З от 21.04.2003 URL: https://kodeksy-by.com/koap_rb.htm https://kodeksy-by.com/koap_rb.htm

ПРАВОВИЙ ВПЛИВ «РУСЬКОЇ ПРАВДИ» НА СТАНОВЛЕННЯ НОРМ СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ ЄВРОПИ

Матета Олексій Анатолійович

*к. політ. н., доцент спеціаліст вищої
категорії, викладач-методист Кременчуцького
льотного оледжу Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Аналіз послідовності розвитку політико-правових відносин на території України у період існування Київської Русі та Литовсько-Польської доби є необхідним не лише для отримання наукових знань з історії держави і права, а й з огляду на вирішення складних концептуальних питань у правовій системі сучасної України. На сучасному етапі, коли стратегічною метою України є повернення до Європи, важливо прослідкувати вплив правових, світоглядних та моральних ідей, що існували на українських землях, на формування ціннісних орієнтирів середньовічних європейських держав.

У даному контексті, метою цих наукових тез є визначення впливу Руської Правди на становлення та розвиток статутного законодавства Великого князівства Литовського.

Руська Правда» – це умовна назва для збірки законів, що розвиваючись і доповнюючись, функціонували в Князівську Добу. Вона неодноразово редагувалась, переписувалась і, як наслідок, представлена у порівняно великій кількості списків XIII – XVII століть. Відомо 106 списків Руської Правди, які прийнято поділяти на три основних редакції – Коротку, Розширену та Скорочену. Коротка редакція є найдавнішою. Більшість дослідників датують її XI ст. і пов'язують із князюванням Ярослава Мудрого. Розширену редакцію Руської Правди відносять до князювання Володимира Мономаха в пер. пол. XII ст. Скорочена редакція Руської Правди була найпізнішою. Її було укладено на основі Розширеної редакції в XV або навіть у XVII ст. [1, с. 49].

З приєднанням Південно-Західної та Західної Русі до території Литовського князівства у XIV столітті, воно стало одним з найбільших в Європі на той час. Зважаючи на те що більша частина населення, а саме 85-90% складалася з білорусів і українців давньоруська мова стала державною, значний відсоток литовської шляхти переходив у православну віру. З огляду на це «Руська Правда» стала фундаментом для державно-правової

системи Литовського князівства. Таким чином, вже в XIV ст. почалося запозичення правової культури Київської Русі. Один з перших українських дослідників цієї проблематики Г. Демченко мав точку зору, що законодавство Великого князівства Литовського проводило не тільки запозичення норм Руської Правди, але навіть розвивало положення, зафіксовані у ній [2, с. 60].

Першою спробою систематизації нормативних актів у Литві був Судебник князя Казимира, який базувався у більшій мірі на розширеній редакції Руської Правди, затверджений 29 листопада 1468 року [3, с. 87].

У XVI ст.(1529, 1566 та 1588 роках) у Литовському князівстві були затверджені правові статuti. Визначальною у створенні Литовських статутів була правова спадщина Київської Русі, хоча їх формування проводилося за західною традицією права.

Для виявлення впливу «Руської Правди» на розвиток статутного законодавства Великого князівства Литовського, порівнюємо їх деякі правові норми.

У цивільному праві за Литовськими статутами рецепція «Руської Правди» прослідковується у положеннях проємфітевзиста заставу. Обидва ці правові інститути знайшли своє закріплення у Руській Правді та Литовських статутах, і якщо перший регулював земельні відносини у той час, то другий був найпоширенішим видом забезпечення зобов'язань.

Вплив кримінального права Київської Русі на Литовські статuti проявляється у численних аспектах кримінально-правової кваліфікації, цілей та системи покарань. Як і Руська Правда, Литовські статuti передбачали грошові стягнення за вбивство, які стягувались у двох напрямках: на користь родичів убитого (у Руській Правді – головництво, а в Литовських статутах – головщина) та на користь держави (у Руській Правді – віра, а в Литовських статутах – вина. Статут 1566 року передбачав смертну кару за вбивство шляхтича, а Статут 1588 р. – ще й за вбивство особи непривілейованого стану, але за умови, що винного було спіймано «на гарячому вчинку». Основна відмінність між Руською Правдою та Литовськими статутами у питанні кримінальної відповідальності за вбивство полягала у тому, що у Руській Правді переважали норми про віру, а в Литовських статутах – про головщину. У Руській Правді не визначалося, хто з родичів отримував компенсацію за вбивство. Натомість у Литовських статутах законодавець зробив на цьому акцент, віднісши до таких суб'єктів братів, сестер та близьких «кровних» родичів. Руська Правда та Литовські статuti мають подібний підхід й щодо визначення розбою, пояснюючи його як вид вбивства. Під розбоєм розумілось убивство з нападом на чужий дім з привласненням майна власників [2, с. 61].

У галузі процесуального права Литовські статuti мали чимало правових інститутів запозичених з Руської Правди: гоніння сліду, звід, поволення, лице, трус та ін. У 77 ст. Розширеної редакції Руської Правди було встановлено порядок здійснення гоніння сліду. Громада провадила розшук злочинця («гнала слід») від села до села. Село, яке вивело слід за межі своєї території, вважалось «очищеним» від будь-яких підозр, зокрема в переховуванні злочинця, тому не несло юридичної відповідальності. Колективна відповідальність членів територіальної громади наступала у тих випадках, якщо село, до якого привів слід, добровільно не видавало злочинця чи не вказувало на нього. Селянин, який виводив слід за межі своєї нерухомої власності, також вважався «очищеним», тому й не притягувався до відповідальності. Якщо слід не хотіли чи не могли вивести, не хотіли знайти та видати злочинця, якщо знищували сліди тощо, наступала відповідальність села чи окремих осіб, які володіли нерухомим майном [2, с. 62].

Подібний порядок розшуку злодія та вкраденого майна передбачала стаття 6 розділу 14 Статуту Великого князівства Литовського 1566 року. У ній не згадано про Руську Правду, але містилось посилення на давній звичай: «У кого б покрадені були коні, воли, худоба та інші речі в домовці, і той потерпілий поніс би слід тієї шкоди і, зібравши людей добрих, найближчих сусідів, згідно з давнім звичаєм гнав би слід...» [4, с. 398]. Отже, приходимо до думки, що в цитованій статті Литовського статуту отримали розвиток положення,

задекларовані в ст. 77 Розширеної редакції Руської Правди. Згодом дана норма із незначними змінами увійшла до Статуту Великого князівства Литовського 1588 р. Так, у ст. 9 розділу 14 даного нормативно-правового акта йшлося «про гоніння сліду у якій-небудь шкоді, спричиненій крадіжкою».

Таким чином, Руська Правда була одним із найбільш важливих джерел укладення Литовських статутів. Цей документ здійснив комплексний вплив на розвиток державно-правових інститутів Великого князівства Литовського, що дозволило створити цій державі одну з кращих систем права середньовічної Європи.

«Руська Правда» та інші документи не є джерелом суто юридичним. В ній відображені найзагальніші філософсько-політичні, світоглядні та моральні ідеї, відчуються контексти і дискурси в рамках яких розвивалася думка в наступні Литовсько-Польський і козацький періоди історії України. Як справедливо вказує В. Яременко «Кожна стаття «Правди Руської», як Короткої, так і Широкої редакції, – це судові рішення того чи іншого князя, вирок, який ставав нормою судочинства при розгляді аналогічних справ, а також моральною нормою, що формувала свідомість і світогляд цілого народу» [5, с. 173].

Тому дослідження поширення філософсько-політичних ідей висвітлених у «Руській Правді» є слухними у подальших наукових розвідках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кульчицький В. С. Історія держави і права України. Київ: Атіка, 2006. 352 с.
2. Мандюк Т. С. Руська Правда як джерело укладання статутів Великого князівства Литовського *Актуальні проблеми держави і права*, 2009. Вип. 49. С. 59-63.
3. Єфремова Н. В. Розробка Судебника Казимира IV 1468 р. та проблеми визначення його джерельної бази. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*, 2007. Вип. 44. С. 83-89.
4. Статути Великого князівства Литовського: У 3 т. Т. 2. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична л-ра, 2003. 560 с.
5. Яременко В. Правда руська. *Тисяча років української суспільно-політичної думки*. У 9-ти т. Київ, 2001. Том I. С.173-185.

НЕЗАКОННЕ ВИДОБУВАННЯ БУРШТИНУ ЯК КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Митрофанов Ігор Іванович

*д. юрид. н., доцент, професор кафедри
галузових юридичних наук КрНУ імені
Михайла Остроградського*

Сьогодні в лісах Волинського, Житомирського та Рівненського обласних управлінь лісового та мисливського господарства площа порушених земель лісгосподарського призначення, внаслідок незаконного видобування бурштину, складає понад 6 тис. га. У результаті цього змінюється гідрологічний режим, пошкоджується ґрунтовий та рослинний покрови, а також псується родючий шар землі, що суттєво зменшує можливості подальшого використання цих земель. У серпні 2019 року Президент України В. О. Зеленський наголосив, що масштаби протиправного видобування бурштину досягли рівня екологічного лиха. 2 вересня глава держави доручив Верховній Раді до 01.12.2019 ухвалити законопроект щодо видобування бурштину. 04.09.2019 В. О. Зеленським подано до Парламенту України як невідкладний законопроект «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо кримінальної відповідальності за незаконне видобування бурштину або переміщення його через митний кордон України».

Указаним законопроектом пропонується ч. 1 ст. 201 Кримінального кодексу України (далі – КК) після слів «культурних цінностей» доповнити словом «бурштину», абз. 1 ч. 2 ст. 240 доповнити словами «крім випадків, передбачених іншими статтями КК України», а

також доповнити КК України статтею 240¹ «Незаконне видобування бурштину». При цьому зазначений кримінально караний делікт пропонується як кримінальне правопорушення проти довкілля із розташуванням його в КК України після ст. 240 «Порушення правил охорони або використання надр».

Так, ч. 1 ст. 240¹ КК України пропонується встановити покарання за незаконне видобування бурштину у виді штрафу від семисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (далі – НМДГ) або обмеження волі на строк від одного до трьох років, або позбавлення волі на той самий строк. Частиною 2 ст. 240¹ КК України – за реалізацію, придбання, зберігання, передачу, пересилання, перевезення, перероблення незаконно видобутого бурштину у виді штрафу від трьох тисяч до десяти тисяч НМДГ або обмеження волі на строк від трьох до шести років, або позбавлення волі на той самий строк. Частиною 3 ст. 240¹ КК України – за дії, передбачені ч.ч. 1 або 2 цієї статті, вчинені за попередньою змовою групою осіб або повторно, або у значних розмірах, а так само дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, – у виді позбавлення волі на строк від чотирьох до семи років.

У запропонованому варіанті кримінальне правопорушення, передбачене ст. 240¹ КК України, ні за яких умов не може бути віднесено до кримінально протиправних діянь проти довкілля. Це пояснюється тим, що при віднесенні певного діяння до кримінальних правопорушень проти довкілля необхідно орієнтуватися на їх екологічність. Ознака екологічності, за якою законодавець суспільно небезпечні діяння відносить саме до кримінальних правопорушень проти довкілля, як відносно самостійних у системі Особливої частини КК, пов'язана з соціальним і природним обґрунтуванням безпосередньої взаємодії соціуму та людини із довкіллям, рівнем перспективи наукових технологій, науковими уявленнями про різноманітність антропогенного впливу на довкілля. Розпізнавальними рисами кримінальних правопорушень проти довкілля є: освоєння компонентів довкілля та природних ресурсів як фундаменту для певного виду діяльності; спрямованість на таке використання об'єктів довкілля, що безпосередньо заборонено КК; контактний соціально засуджуваний вплив на об'єкти довкілля, що змінює його природний (нормальний) стан або окремі показники його об'єктів; порушення права на безпечне для життя довкілля, яке в системі конституційних прав і свобод особи посідає особливе місце, оскільки охоплює всю сукупність екологічних конституційних прав людини та виступає як гарантія права на життя та права на охорону здоров'я.

Іншими словами, формулюючи кримінально протиправне діяння проти довкілля необхідно, щоб воно посягало на родовий об'єкт цих кримінальних правопорушень, яким є суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, раціональне використання його ресурсів і екологічну безпеку як особливий стан довкілля, який відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, що визначають його чистоту, ресурсомісткість (невиснаженість), екологічну стійкість, видове різноманіття, здатність задовольняти інтереси людини. Спрямованість діяння саме на цей об'єкт знаходить відображення при формулюванні відповідних наслідків – створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля, або заподіяння відповідної шкоди життю, здоров'ю людей чи довкіллю [1-4; 5, с. 208-211].

Отже, в законопроекті стаття 240¹ КК України щодо незаконного видобування бурштину є зайвою із огляду на наявність в законі про кримінальну відповідальність статті 240, частиною 1 якої встановлено покарання за порушення встановлених правил охорони надр, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля, у виді штрафу від трьохсот до шестисот НМДГ або обмеження волі на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк. Формулювання частин 2 і 3 (за винятком використання словосполучення в ч. 3 ст. 240¹ КК України «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду»), на мій погляд, вказує на протиправність обігу незаконно видобутого бурштину. Враховуючи те, що Президентом України пропонується легалізувати видобуток бурштину, то порушення встановленого

порядку обігу незаконно видобутого бурштину буде складати кримінальне правопорушення в сфері господарської діяльності, об'єктом кримінально-правового захисту яких є охоронювана державою система суспільних відносин, що складаються в сфері господарської діяльності в соціумі, орієнтованому на перспективу ринкової економіки України [5, с. 154-157].

У зв'язку з висловленим для протидії незаконному видобутку бурштину достатньо наявної в КК України статті 240. Що ж стосується протидії незаконному обігу бурштину засобами кримінального права, то статтю, якою встановити покарання за порушення порядку здійснення господарської діяльності, пов'язаною з обігом бурштину, розмістити за ст. 213 КК України «Порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом». При цьому при формулюванні кримінально караного делікту достатньо вказати на здійснення відповідних дій суб'єктами, які не мають відповідних ліцензій на право здійснення відповідної діяльності з бурштином. У господарському законодавстві передбачити обов'язкове ліцензування діяльності, пов'язаної з обігом, у тому числі із видобуванням, бурштину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов І. І. Злочини проти довкілля: навчальний посібник. Кременчук: Вид. ПП Щербатих О. В., 2009. 100 с.
2. Митрофанов І. І. Кримінально-правове забезпечення охорони довкілля: монографія. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2010. 272 с.
3. Митрофанов І. І., Притула А. М. Злочини проти довкілля: навчальний посібник. Суми: Вид-во «Університетська книга», 2010. 205 с.
4. Митрофанов І. І., Локтіонова В. В. Довкілля під охороною закону про кримінальну відповідальність: монографія. Кременчук: Видавець «ПП Щербатих О. В.», 2011. 420 с.
5. Митрофанов І. І., Білоус Ю. І. Шкода навколишньому природному середовищу як ознака злочинів проти довкілля. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики*: мат. II-ої міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.). Одеса: ПП «Фенікс», 2010. С. 208–211.
6. Митрофанов І. І. Загальна характеристика та види злочинів у сфері господарської діяльності. *Вісник Кременчуцького державного політехнічного університету: зб. наук. статей*. 2009. № 4. С. 154–157.

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Кольчик К. І.

*студентка КрНУ імені Михайла
Остроградського*

Плескун А. В.

к. юрид. н., старший викладач кафедри

галузевих юридичних наук КрНУ імені Михайла Остроградського

Поняття «імплементация» походить від лат. – наповнюю. У міжнародному праві під імплементациєю розуміють організаційно-правову діяльність держав, яка передбачає реалізацію їхніх зобов'язань міжнародно-правового характеру. Запровадження норм міжнародного характеру в національне законодавство є найдоцільнішим шляхом досягнення результату і удосконалення сучасного законотворчого процесу.

Імплементация норм права про трудовий договір у трудовому праві є важливою ланкою у формуванні сучасного трудового права в Україні. Це процес діяльності уповноважених органів держави направлений на запровадження норм права ЄС про трудовий договір у трудове право України завдяки інструментам, які визначаються на рівні держави і являють собою втілення стандартів, які визнані міжнародною спільнотою.

Підписання Угоди між Україною та Європейським Союзом створило належні умови для покращення українського законодавства та його взаємодії з правом ЄС і створило

обов'язок адаптувати близько 350 європейських актів до 2025 року. У ч. 1 ст. 9 КУ закріплені правові засади впровадження у національне трудове законодавство міжнародних стандартів та принципів організації праці, також там визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВРУ є частиною національного законодавства України.

Безумовно зазначимо, що імплементація європейських норм права у трудове законодавство України має величезне значення для вдосконалення трудового законодавства, яке можливе лише з урахуванням традицій міжнародно-правового регламентування цього інституту трудового права.

Від часу створення Європейського союзу у його рамках було здійснено гармонізацію багатьох інститутів трудового права країн-членів. Беручи до уваги євроінтеграційні прагнення України, процес імплементації європейських норм про трудовий договір у трудове право є головною умовою для підвищення рівня захисту прав громадян і перетворень у трудових правовідносинах, які потребують подальшого реформування національного трудового законодавства. Процес імплементації у сфері трудового права має передбачати розробку заходів спеціального спрямування з метою запровадження норм права ЄС про трудовий договір у трудове законодавство України. Приведення національного законодавства у відповідність до стандарті ЄС залежить від того, яким чином це буде зроблено, а саме – яким способом імплементуються правові норми європейського права про трудовий договір у національне законодавство.

Про сучасне трудове законодавство в Україні, можна сказати, що воно не в повній мірі здійснює регулювання правового характеру між суб'єктами трудового права. Цей момент можна назвати однією з актуальних проблем трудового права нашої держави. Одним з шляхів вирішення поставшої проблеми є спрямування положень нормативних актів на захист саме працівників у сфері охорони здоров'я та безпеки виробництва, а згідно з нормами європейського права передбачати регулювання цілої низки нових правовідносин між роботодавцем і робітником, що в подальшому надасть змогу створити досконалий галузевий механізм захисту трудових прав та інтересів працівників у рамках трудового договору. Важливе місце у будіванні досконалого трудового законодавства в Україні посідає проблема вдосконалення норм, які спрямовані на регулювання договірних відносин шляхом укладання трудового договору. Отже, можемо зазначити, що українська система регулювання правового характеру трудового законодавства потребує перебудови вітчизняних норм у сфері трудового договору.

Хочеться наголосити, що використання європейського досвіду не може і не повинно бути основним способом формування трудового права в Україні, незважаючи на те, що імплементація законодавства України до законодавства ЄС є одним з пріоритетних складових процесу євроінтеграції, що у свою чергу є пріоритетним напрямком української зовнішньої політики.

Україна прагне максимально врахувати вимоги законодавства Європейського Союзу під час проектування норм, підготовки кваліфікованих спеціалістів, створення належних умов для інституціонального, науково-освітнього, нормопроєктного, технічного, фінансового забезпечення процесу адаптації законодавства України. На сьогодні існують основні політико-правові та організаційні засади адаптації законодавства. Право на працю є одним із основних прав людини. На сучасному етапі розвитку нашої держави підсилюється перетворююче значення праці, розширюються можливості її застосування. Проте чинні норми права, які регулюють суспільні відносини, що пов'язані з реалізацією права на працю досить недосконалі і містять у собі низку суперечностей. У силу цього значно зростає кількість трудових спорів і конфліктів, вирішення яких потребує нового концептуального підходу.

Завершити дане дослідження можна словами С. Ф. Гуцу: «Для того щоб досягнути більш повної та кращої можливості реалізації права на працю, кожен нормативний акт у системі трудового законодавства України, і передусім Кодекс законів про працю України,

повинен розглядати людину – основного суб'єкта правовідносин як найвищу соціальну цінність.»

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Денисевич А. Ю. Імплементация трудового законодательства Украины до законодавства Європейського Союзу / А. Ю. Денисевич // Форум права. 2014. № 2. С. 104–107 [Електронний ресурс]. Режим доступу: [Http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_19.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_2_19.pdf)
2. Смолярова М. Л. Поняття та зміст адаптації законодавства про працю України до законодавства Європейського Союзу / М. Л. Смолярова, А. С. Аристархова [Електронний ресурс]. Режим доступу: [Www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ptdu/2011_2/.../PD211_04.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ptdu/2011_2/.../PD211_04.pdf).
3. Гармонізація трудового законодавства України із законодавством Європейського Союзу : монографія / Н. М. Хуторян, Ю. В. Баранюк, С. В. Дріжчана та ін. К. : ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2008. 304 с.

ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Похла Валерія Віталіївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Даценко Людмила Євгеніївна
старший викладач
кафедри галузевих юридичних наук
КрНУ імені Михайла Остроградського

Сучасна система державного регулювання сфері охорони навколишнього природного середовища характеризується тим, що за весь період незалежності України в ній не було створено заохочувальних інструментів стосовно раціонального використання природних ресурсів. Це призводить до того, що, незважаючи на скорочення виробництва, процес забруднення довкілля України поширюється і це стосується не тільки природних ресурсів, а й усього життєвого простору людини. Курс країни на євроінтеграцію ставить нові вимоги стосовно підходів до формування та здійснення державного регулювання охорони навколишнього природного середовища. Відтак актуальним і необхідним є ретельне вивчення та аналіз інструментів державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища розвинених країн світу, які ефективно вирішують питання збереження, охорони та раціонального використання природних ресурсів відповідно до положень концепції сталого розвитку.

Досліджуючи екологічну ситуацію в Україні за допомогою інформації що надає Бюро екологічних розслідувань варто зазначити про деякі катастрофи що виникають на території нашої держави. Наприклад, у Чорному морі різко скорочується популяція хамси та інших видів риб. За даними українських екологів, в Азовському морі з 40 промислових видів риб для повноцінного вилову залишилися тільки три – тюлька, бичок і хамса. Вчені пропонують припинити промисловий вилов риби у водах Азова хоча б на п'ять років. Головною причиною знищення біоресурсів Азовського моря є безконтрольний вилов і відсутність дієвого контролю з боку держави. Протидією браконьєрства займається цілий ряд органів і організацій – від рибоохорони до морської охорони ДПСУ[2].

Також між Україною і Угорщиною виник міжнародний скандал. Скільки сміття пливе з України до Євросоюзу спробували порахувати екологи. Вони поперек ріки просто натягнули сітку – результати приголомшили. За тиждень накопилось 5 вантажівок зі сміттям. Тому поки українці вирішують, що робити далі, угорцям залишається тільки рахувати скільки і чого припливло з сусідньої країни. Те, що здається неважливим зовсім скоро може обернутися для України мільйонними штрафами.

Україна увійшла в топ-10 світового рейтингу: неоднозначне лідерство у кількості сміття на душу населення. Результати досліджень Світового банку показують, що із вироблених в нашій державі 474 млн. тонн сміття, переважну частку складають небезпечні

відходи, а саме – 448 тонн. Із всього обсягу отриманих за рік відходів в Україні під переробку потрапили всього 2,3%.

Підсумковий рейтинг країн з найбільшою кількістю сміття на одну людину: Канада (36 т), Болгарія (26,7 т), США (26 т), Естонія (23,5 т), Фінляндія (16,6 т), Вірменія (16,3 т), Швеція (16,2 т), Люксембург (11,8 т), Україна (10,6 т), Сербія (8,9 т). Світовий банк повідомляє, що рівень вироблення сміття невідмінно зростає, а через зростання чисельності населення і збільшення міських територій обсяги виробництва сміття в світі можуть збільшитися на 70% до 2050 року. Тому, із наведених фактів, ми можемо зробити висновок, що люди не розуміють масштаби екологічної небезпеки, яку вони створюють своїми діями та бездіяльністю.

З іншого боку, можемо спостерігати і позитивні зміни в Україні. Наприклад, в найближчий час запрацює другий у Львові майданчик для будівельних відходів; Університет Фукусіми та Національний інститут стратегічних досліджень (НІСД) підписали Меморандум про науково-технічне співробітництво у сфері покращення радіаційного контролю на території Чорнобильської зони ; впровадження обов'язкового радіаційного контролю на полігонах дозволить попередити ризик виникнення екологічної катастрофи; Україна і Данія посилять співпрацю у сфері «чистої» енергетики; на Чернігівщині будують сонячну електростанцію на 30 тисяч панелей та інші [1].

Протягом багатьох років в економічно розвинених країнах з'являються методи та інструменти до вирішення нагальних екологічних проблем, а саме: надмірного забруднення атмосферного повітря, забруднення водних ресурсів, накопичення відходів та інших. Зарубіжна практика свідчить, що основою всієї системи захисту навколишнього природного середовища є активне державне регулювання, в якому пріоритети надаються економічному стимулюванню та підтримці підприємництва, що розвивається в напрямі екологізації виробництва. В європейських країнах найбільш поширеним у рамках економічного методу регулювання природоохоронної діяльності є екологічні платежі за забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів, шумове забруднення, утилізацію відходів тощо. Економічне стимулювання природоохоронної діяльності не обмежується тільки примусовими методами, важливу роль відіграє політика надання певних пільг та економічної допомоги підприємствам, які здійснюють боротьбу із забрудненням.

Не зважаючи на це , в зарубіжних країнах проблеми з екологією продовжують існувати. Наприклад, в Індонезії через лісові пожежі серйозно страждають орангутанги: тварини вдихають їдкий дим, і через це у них розвиваються респіраторні захворювання. А от Японія планує злити забруднені води Фукусіми в Тихий океан. Міністр охорони навколишнього середовища Японії Йошіакі Харада заявив, що оператору зруйнованої в 2011 році атомної електростанції Фукусіма доведеться скинути велику кількість забрудненої води зі станції безпосередньо в Тихий океан. Також 26 вересня 2019 року на хімічному заводі на півночі Франції сталась велика пожежа, внаслідок якої французька влада закрила школи та садочки у 13 містах поблизу Руана. Проводяться аналізи забруднення повітря та води в річці Сени.

Варто звернути увагу на те що 31 березня 2019 року набув чинності Закон "Про Основні засади (Стратегію) екологічної політики України на період до 2030 року". Зміст цього документу полягає у запровадженні екологічних норм та стандартів в державному управлінні, а також передбачається низка заходів для зменшення забруднення атмосферного повітря та води.

Як ми бачимо, екологічні норми та стандарти застаріли , адже вони не переглядалися з часів Радянського Союзу. Це також одна з основних проблем екології, тому що донині законодавцем не враховувалась важливість цього питання. Старі норми не можуть врегулювати нові екологічні проблеми. Тому сподіваємося, що нинішня влада зможе поліпшити становище екології в Україні. Україна значно просунулася в імплементації європейського екологічного законодавства та виконанні своїх зобов'язань щодо запровадження екологічних вимог на кшталт діючих в країнах ЄС. Зокрема, було ухвалено

Закон «Про оцінку впливу на довкілля», який вже рік успішно працює, та Закон «Про стратегічну екологічну оцінку», який зобов'язує враховувати потреби довкілля ще на етапі розробки та ухвалення [3].

Таким чином, екологічна культура людей перебуває на низькому рівні, їх жадібність та ненаситність на природні ресурси дуже пагубно впливають на навколишнє середовище, на суспільство, на оточуючих. Потепління загрожує маловоддям, корозією і вивітрюванням родючого шару ґрунту, в результаті чого настане зубожіння сільськогосподарських угідь. Все це вимагає нових підходів до охорони навколишнього природного середовища та до природокористування". В таких умовах екологічні питання виходять на перше місце і Міністерство охорони навколишнього природного середовища має стати міністерством №1! Тому бережіть природу, адже вона є основним джерелом нашого існування на Землі!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «ECOBISUNESS. Екологія підприємства». URL: <http://ecolog-ua.com/news>
2. «Бюро екологічних розслідувань». URL: <http://econews.bei.org.ua/>
3. УРЯДОВИЙ ПОРТАЛ. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ostap-semerak-prijnyato-v-pershomu-chitanni-strategiyu-derzhavnoyi-ekologichnoyi-politiki-do-2030-roku>

ПРАВОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ У КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ ГУМАНІТАРНО-СВІТОГЛЯДНОГО ВИХОВАННЯ ФАХІВЦІВ

Прилипко Вікторія Михайлівна

*викладач кафедри теорії, історії держави та права
КрНУ імені Михайла Остроградського*

Істотне прискорення темпів науково-технічного прогресу вимагає не тільки регулярного перегляду змісту професійної підготовки, а й підвищення ролі фундаментальної освіти фахівців, до якої відносимо зміст галузевих правових знань. Відновлення єдності світоглядної, спеціальної і соціально-гуманітарної підготовки забезпечить реальне оволодіння студентами правовою компетентністю з фаху, причому особливого значення сьогодні набуває також активне впровадження управлінської підготовки фахівців, розвиток їхньої загальної та професійної культури, розробка і реалізація дієвої системи правовиховної роботи.

Відповідно до вимог ефективності сучасної освіти одержання високого рівня правової компетентності не виключає, а, навпаки, сприяє розвиткові особистісних якостей бакалаврів інженерних спеціальностей. Ефективність навчання значною мірою залежить від того, наскільки мотиваційна сфера студентів підкріплює сам освітній процес, адже професійний успіх вимірюється не лише високим рівнем прибутків, але й визнанням, повагою з боку оточуючих, високим статусом у суспільстві, внутрішньою переконаністю в реалізації свого власного творчого потенціалу.

Водночас аналіз фахового складника професійної підготовки майбутніх інженерів вказує на наявність низки проблем:

- розбіжністю між обсягом необхідної інформації та часом, відведеним на її засвоєння, що пов'язане із застосуванням нових інформаційних технологій, прискореним упровадженням досягнень науки у виробництво, появою зарубіжної техніки на українському ринку й ін.;

- появою нового устаткування та сучасних технологій, що не дає змоги вилучити з навчальних курсів інформацію про вітчизняне обладнання, оскільки воно продовжує використовуватися в сучасному виробництві, внаслідок чого відбувається постійне збільшення обсягів навчального матеріалу, а час на його вивчення – зменшується;

– суперечністю між низьким рівнем загальноосвітньої підготовки абітурієнтів і вимогами до фахівця на сучасному ринку праці, зумовленою тим, що в середній школі досі переважають репродуктивні методи навчання, які не розвивають творчий потенціал майбутніх студентів [2, с. 133].

До загальних чинників, які негативно впливають на ефективність системи підготовки інженерних кадрів учені відносять: недостатній рівень підготовки в загальноосвітніх школах, вищих професійних училищах, коледжах, ліцеях, що не дозволяє відбирати найбільш здібних учнів для подальшого навчання у ЗВО; недостатню допомогу й участь галузевих інститутів, відомств, підприємств, конструкторських бюро в підготовці спеціалістів; незадовільне володіння майбутніми фахівцями комп'ютерною технікою, іноземними мовами, навичками управління виробництвом у сучасних умовах; відсутність у молодих спеціалістів глибоких системних і якісних знань; низька матеріальна зацікавленість науково-педагогічних працівників, що не сприяє творчому підходу, самореалізації та відповідальному становленню до в навчального процесу; нестача сучасної правознавчої літератури та підручників тощо [3, с. 299].

Тому існує необхідність створення гнучких систем навчання і виховання, що активно реагують на зміни у виробничій, науковій і соціальній сферах [4, с. 11] і саме тому провідний аспект гуманітарно-світоглядного виховання майбутніх інженерів – формування їхньої правової компетентності – сьогодні має розглядатися як головний, визначальний. Оскільки сучасна інженерна діяльність характеризується не стільки ускладненням інженерних об'єктів, скільки змінами в її структурі та в завданнях, які вирішуються, то інженери беруть участь у створенні не лише технічних, але й організаційних, економічних, екологічних і навіть соціальних систем, що вимагає звернення до цілого комплексу соціальних, гуманітарних, правових і технічних дисциплін. Соціально-технологічна революція, яка акцентує увагу на людській діяльності, її соціальних і психологічних аспектах, диктує розширення меж культурного розвитку інженера, потребу подолання вузької спеціалізації інженерної освіти і технократичних настанов [1, с. 45]. Автори досліджень із питань професійної підготовки майбутніх інженерів наголошують на необхідності істотного перегляду методів і засобів засвоєння правових знань у ЗВО, побудови єдиного, логічно послідовного плану підготовки на засадах гуманітарної парадигми освіти [5].

Сенс гуманітарної парадигми освіти – в органічному поєднанні професійного навчання та виховання, адже освіта своєю метою має розвиток особистості, а навчання – провідний засіб досягнення цієї мети. Якщо ж професійне навчання перетворюється на самоціль, то отримують підміну мети засобом, що й втілюється в технократичній і командно-адміністративній системах. Неузгодженість мети і засобів призводить до того, що у вищій технічній школі спеціальні, технічні дисципліни всупереч нормативних вимог перетворюються на провідні з наданням їм режиму найбільшого сприяння, а стосовно соціально-гуманітарних і правових проводиться своєрідна дискримінація, що деформує діалектичну цілісність професійного та загальнокультурного начал, адже розвиток особистості як стратегічну мету освіти підміняють навчанням професії. Водночас, як зазначає Н. Ничкало, в сучасних умовах «необхідно розробляти життєво перспективні моделі з урахуванням того, що система технічної і професійної освіти та підготовки має не тільки готувати людей до трудової діяльності в інформаційному суспільстві, а й виховувати відповідальних громадян, які свідомо ставляться до проблеми цілісності навколишнього середовища та піднесення добробуту своїх співвітчизників» [6, с. 36].

З урахуванням зазначеного, професійно-гуманітарна підготовка майбутніх бакалаврів інженерних спеціальностей у технічному університеті має бути спрямованою на розвиток у студентів правової компетентності, базуючись на: а) оновленні змісту соціально-гуманітарних і правознавчих дисциплін з урахуванням сучасних вимог до майбутньої професійної діяльності і структури такої компетентності; б) діяльнісному освоєнні студентами змісту правової освіти через активні форми й методи навчання, проблемні, проектно-дослідницькі методики, блочно-модульну систему навчання на основі

комплексного навчально-методичного й інформаційного забезпечення навчального процесу; в) розширенні обсягу керованої самостійної роботи студентів, що забезпечена відповідним методичним та інформаційним супроводом [8, с. 118].

Проведений аналіз стану соціально-гуманітарного виховання студентів інженерних спеціальностей дає підстави вважати, що нині назріла необхідність уведення до програм гуманітарної освіти технічних ЗВО компонентів і конкретних шляхів та засобів формування розуміння ролі правових знань для майбутньої професійної діяльності, навичок практичного їх застосування в певних професійних і життєвих ситуаціях, що сприятиме посиленню мотиваційного фактору професійної підготовки. Стає очевидним, що структура інформаційно-насиченого аспекту забезпечення студентів правовими знаннями в професії і навичками більш ефективного його розуміння має передбачати адаптацію робочих програм, орієнтуючись на специфіку тієї чи іншої інженерної спеціальності; стимулювання інтересу студентів до правознавчих дисциплін; організації плідної роботи на практичних заняттях; вихованні тих якостей, які дозволили б вдумливо й цілеспрямовано обирати необхідні правові норми, адаптувавши їх для майбутньої професії; прищепленні студентам уміння уважно сприймати, обробляти, застосовувати отриману в процесі підготовки інформацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бобіна О. Теорія та практика гуманітаризації вищої технічної освіти: новий етап і нові проблеми / О. Бобіна // Вища освіта України. 2006. № 2. С. 45-47.
2. Гельфанова Д. Особливості фахової підготовки майбутніх інженерів-педагогів / Д. Гельфанова // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль, 2009. № 3: Спецвипуск. С. 131 – 135.
3. Дніпровська Т. В. Проблеми підготовки інженерних кадрів у вищій школі / Т. В. Дніпровська, Т. О. Кононова // Вестник НТУ «ХПИ»: Сб. науч. работ НТУ «ХПИ»: Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. 2010. № 27. С. 296-301.
4. Ігнатюк О. А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету. Автореф. Дис. наук. ступеня д-ра пед. наук. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Ольга Ігнатюк. Харків, 2010. 43 с.
5. Лещенко О. П. Формування загальної культури інженерних кадрів у процесі гуманітарної підготовки студентів технічних ВНЗ [Електронний документ] / О. П. Лещенко // Образовательный процесс: взгляд изнутри: Матер. IV Междунар. науч.-практ. конф. (29-30 ноября 2010 года). Режим доступу: www.confcontact.com/20102911/3_lesh.htm
6. Ничкало Н. Г. Теоретико-методологічні проблеми і перспективи розвитку досліджень з неперервної професійної освіти / Н. Г. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць: У 2 ч. – К., 2001. – Ч. 1. – С. 35-41.
7. Серьожникова Р. К. Аналіз тенденцій професійно-гуманітарної підготовки майбутнього інженера у зарубіжному досвіді / Р. К. Серьожникова // Наук. праці Донецького нац. техн. ун-ту. – Сер.: Педагогіка, психологія і соціологія. Вип. 8. Донецьк, Дон НТУ, 2010. С. 116-123.

ЗАВДАННЯ ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Родіонова Тетяна Миколаївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Митрофанов Ігор Іванович
д. юрид. н., доцент, професор кафедри
галузевих юридичних наук
КрНУ імені Михайла Остроградського

Залежно від процедури розгляду та рішень, що приймаються за його результатами, підготовче провадження має такі диференційовані форми: провадження на підставі угод (глава 35 Розділу 6 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України); провадження із закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України); провадження із закриття кримінального провадження з нейтральних (процесуальних) підстав (п. п. 4–8 ч. 1, п. п. 2-3 ч. 2 ст. 284 КПК України); провадження щодо перевірки обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру стосовно дотримання їх вимогам КПК (п. 3 ч. 3 ст. 315 КПК) та правил підсудності (п. 4 ч. 3 ст. 314 КПК), а також призначення на їх підставі кримінального провадження до судового розгляду (п. 5 ч. 3 ст. 314 КПК України).

Аби з'ясувати процесуальну природу кожної з цих диференційованих форм, охарактеризуємо їх за критеріями, що притаманні стадії кримінального провадження, а саме завданнями, складом учасників, процедурою та підсумковим процесуальним рішенням.

Завданням кримінального провадження на підставі угод є вирішення кримінально-правового конфлікту між підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим – у разі розгляду питання про затвердження угоди про примирення, або між підозрюваним та прокурором – у разі розгляду питання про затвердження угоди про визнання винуватості. Цей вид провадження здійснюється тим самим судом, до компетенції якого належить здійснення судового розгляду в складі, який визначається за правилами ст. 31 КПК України за обов'язковою участі сторін укладення угоди (ч. 2 ст. 474 КПК). Не зупиняючись детально на процедурі цього провадження, оскільки це буде предметом дослідження у другому розділі роботи, зазначимо лише, що процедура вказаного провадження відповідає вимогам, встановленим для судового розгляду з урахуванням особливостей, передбачених ст. 474 КПК України. За результатами цього провадження суд приймає одне з таких рішень: ухвалює вирок, яким затверджує угоду та призначає узгоджену сторонами міру покарання, або ухвалу, якою відмовляє у затвердженні угоди та повертає кримінальне провадження прокурору для проведення досудового розслідування в загальному порядку. Перше із наведених рішень має характер остаточного [1, с. 51], оскільки ним вирішується питання по суті провадження, а суттю є владження кримінально-правового конфлікту між прокурором та обвинуваченим або обвинуваченим та потерпілим.

Як бачимо, з точки зору завдань, учасників, процедури та процесуальних рішень, провадження на підставі угод не є підготовчим, а являє собою окремий вид провадження (особливий порядок) в суді першої інстанції. У зв'язку з цим вбачається доцільним вилучити вказане провадження із глави 27 та регламентувати його в главі 35 КПК.

Завданням провадження із закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності є вирішення кримінального провадження по суті, тобто здійснення правосуддя, оскільки для звільнення особи від кримінальної відповідальності суду необхідно встановити: наявність діяння, яке містить ознаки певного кримінального правопорушення, винуватість особи, а також підстави для звільнення цієї особи від кримінальної відповідальності, передбачені статтями Загальної та Особливої частини Кримінального кодексу України [2, с. 286].

Склад учасників та процедура цього виду провадження є аналогічною процедурі судового розгляду з урахуванням особливостей, встановлених ст. 288 КПК України. За результатами цього провадження суд постановляє одну з таких ухвал: про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 288 КПК); про відмову в задоволенні клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності та повернення клопотання прокурору для здійснення кримінального провадження в загальному порядку або продовження судового провадження в загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло до суду після направлення обвинувального акта (ч. 4 ст. 288 КПК). Ухвала про звільнення особи від кримінальної відповідальності за своєю суттю є актом правосуддя, оскільки нею суд фактично визнає особу винною у вчиненні

кримінального правопорушення, а за наявності передбачених у законі підстав звільняє її від кримінальної відповідальності. Отже, з точки зору завдань, учасників, процедури та процесуальних рішень, провадження із закриття кримінального провадження зі звільненням особи від кримінальної відповідальності не є підготовчим провадженням, а є нічим іншим, як одним із видів провадження в суді першої інстанції. У зв'язку з цим вбачається доцільним вилучити вказане провадження із глави 27 та регламентувати його в окремій главі 30 КПК.

Завданням провадження із закриття кримінального провадження в порядку, передбаченому п. 2 ч. 3 ст. 314 КПК, є його вирішення з підстав, які не зачіпають питання про винуватість чи невинуватість особи, тобто з нейтральних, таких, що мають винятково процесуальний зміст. Процесуальний закон до таких підстав зараховує: набрання чинності закону, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою (п. 4 ч. 1 ст. 284 КПК); смерть підозрюваного (обвинуваченого), крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК); наявність вироку, що набрав законної сили, або ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням (п. 6 ч. 1 ст. 284 КПК); відмову потерпілого або його представника від обвинувачення в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК); відсутність згоди іноземної держави, яка видала особу щодо кримінального провадження стосовно вчиненого особою злочину до її видачі (п. 8 ч. 1 ст. 284 КПК); відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення (п. 2 ч. 2 ст. 284 КПК); досягнення податкового компромісу в справах про кримінальні правопорушення, передбачені ст. 212 Кримінального кодексу України, відповідно до підрозділу 9-2 розділу XX «Перехідні положення податкового кодексу України» (п. 3 ч. 2 ст. 284 КПК України); ч. 3 ст. 284 КПК України (у випадках закриття кримінального провадження щодо уповноваженого юридичної особи).

Хоча чинний КПК не врегульовує процедуру закриття кримінального провадження з процесуальних (нейтральних) підстав, проте, за аналогією з попереднім провадженням, склад учасників та процедура цього виду провадження є аналогічною процедурі судового розгляду. За результатами цього виду провадження суд постановляє ухвалу про закриття кримінального провадження. Вказана ухвала має властивості остаточного рішення, оскільки нею вирішується провадження по суті, а суттю є власне одна з підстав, передбачених п. п. 4-8 ч. 1, п. п. 2, 3 ч. 2, ч. 3 ст. 284 КПК України.

Призначення до судового розгляду у провадженнях на підставі угод та клопотань про закриття провадження за чинним КПК по суті здійснюється прокурором, тобто обвинувальною владою. У цих провадженнях суд здійснює лише такі підготовчі дії як: призначення часу та місця судового засідання та виклик учасників судового провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глинська Н. В. Концептуальні засади визначення та забезпечення стандартів доброякісності кримінальних процесуальних рішень: монографія. Київ: Видавництво «Істина», 2014. 588 с.

2. Попелюшко В. О. Функція захисту в кримінальному судочинстві України. Правові, теоретичні та прикладні проблеми: монографія. 2-ге видання, змінене і доповнене. Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. 600 с.

ПОНЯТТЯ СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Савічев Станіслав Олександрович
студент КрНУ

імені Михайла Остроградського

Митрофанов Ігор Іванович

*д. юрид. н., доцент, професор кафедри
галузевих юридичних наук
КрНУ імені Михайла Остроградського*

Судовий розгляд визнається найважливішим етапом кримінального процесу, що призначений для вирішення кримінальної справи за суттю. При цьому, судовий розгляд є структурним елементом, стадією судового (кримінального) провадження. У правничій літературі підкреслювалося, що «судовий розгляд в системі стадій кримінального процесу посідає центральне місце і є найбільш важливою його стадією... У цій стадії суд самостійно досліджує наявні у справі докази, а також нові докази, які надані учасниками процесу або витребувані судом» [1, с. 270, 271].

Вивчення змісту судового розгляду дозволяє виокремлювати певні його етапи (або частини). Так, судовий розгляд кримінальної справи «складається з частин, які взаємопов'язані й послідовно змінюють одна одну: підготовча частина судового засідання; судове слідство; дебати судові; останнє слово підсудного (обвинуваченого); постановлення і проголошення вироку, постанови чи ухвали» [2, с. 712]. У процесуальній літературі наголошується, що судовий розгляд кримінальних справ складається з «п'яти частин (етапів): підготовчої частини судового засідання, судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного і постановлення і проголошення вироку» [3, с. 114].

У Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України не використовується термін «судове слідство». На цьому етапі відбувається процес доказування – процес пізнання фактичних даних. Так, Л. О. Денісов пише, що сутність та зміст судового слідства складає кримінально-процесуальне доказування фактів і обставин справи у діалектичній єдності всіх його елементів: збирання, фіксація, перевірка та використання доказів у формі обґрунтування значущих висновків і рішень з розглядуваної кримінальної справи [4, с. 13].

Заміна терміну «судове слідство» на термін «судовий розгляд» вносить певну плутанину, оскільки останній в процесуальному змісті означає ширшу стадію кримінального процесу, яка охоплює поряд із іншими етапами (підготовча частина судового засідання, судові дебати, останнє слово обвинуваченого та ін.) й такий етап, як судове слідство. «Судове слідство – надзвичайно важлива частина судового розгляду, у якій суд та учасники судового розгляду (сторони) досліджують докази, зібрані на досудовому слідстві, надані сторонами та витребувані за їхньою ініціативою та ініціативою суду для правильного вирішення кримінальної справи по суті» [3, с. 131].

Судове слідство як певна система судових дій повинна мати цільову спрямованість. Проблема «досягнення істини у кримінальному процесі» на сьогодні розглядається як дискусійна. Такий стан пов'язаний, у першу чергу, із тим, що законодавець під час формування кримінального процесуального закону відмовився від чіткого формулювання мети кримінального процесу. Кінцевий результат кримінальної процесуальної діяльності замінено на «завдання кримінального провадження». У ст. 2 КПК України зазначено, що «завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень...».

Здійснення судового розгляду (судового слідства) є процесом пізнання невідомого – події кримінально караного делікту (або іншої події), що вже відбулася. Цей процес пізнання відбувається під час судового слідства. Таким чином, судове слідство може бути визначено як найважливіший етап судового розгляду, який являє собою пізнавальну судову діяльність. Судове слідство має внутрішню структуру, складається із певних елементів (компонентів). Такими структурними елементами виступають судові дії. Саме термін «судові дії», як правило, використовується у процесуальній літературі [5, с. 354].

Сутність судових дій підкреслює, у першу чергу, дослідницький характер судової діяльності – дослідження доказів. Вказівки про поєднання судових і слідчих дій є необґрунтованими і викликають певні заперечення. Теж саме стосується й акцентуалізації на тому, що це «судові дії слідчого характеру». Оскільки за суб'єктом провадження, етапом діяльності і сутністю – ці дії, які нічого спільного не мають із діяльністю слідчого, а лише з етапом «судове слідство». Головна функція суду (сторони обвинувачення та захисту) – здійснення правосуддя за допомогою дослідження доказів. Тому, якщо підкреслювати

особливість судових дій, то їх можна називати судовими діями дослідницького, а не слідчого характеру.

Зміст судового слідства складається із системи судових дій. Цей перелік у КПК України є вичерпним. За КПК України передбачено такі судові дії: допит обвинуваченого (ст. 351); допит свідка (ст. 352); допит потерпілого (ст. 353); допит малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого (ст. 354); пред'явлення для впізнання (ст. 355); допит експерта в суді (ст. 356); дослідження речових доказів (ст. 357); дослідження документів (ст. 358); дослідження звуку і відеозаписів (ст. 359); консультації та роз'яснення спеціалістів (ст. 360); огляд на місці (ст. 361); проведення експертизи за ухвалою суду (ст. 332).

Необхідно підкреслити, що кримінальне процесуальне законодавство передбачало в різні періоди або в певних країнах й можливість проведення інших судових дій: судового експерименту, очної ставки в суді, проведення експертизи в суді, проведення додаткової або повторної експертизи, огляд документів, огляд речових доказів, огляд місця події, освідування та ін. Зокрема, КПК РФ регламентує такі судові дії, як: слідчий експеримент, огляд речових доказів, оголошення протоколів слідчих дій та інших документів тощо. За КПК Литовської Республіки також передбачено судові дії, які відмінні від дій за кримінальним процесуальним законом України. Зокрема, це участь експерта в розгляді судової справи, огляд речових доказів, огляд і оголошення документів, участь спеціаліста в розгляді судової справи та допит спеціаліста.

Проведений аналіз правової регламентації та порядку проведення судових дій дозволяє дійти висновку про існування певних законодавчих прогалин. Необхідно констатувати наявність деяких додаткових можливостей щодо уточнення процедури проведення судового слідства та запропонувати додати до системи судових дій тих, які не передбачені чинним КПК України.

Таким чином, судова дія – структурний елемент (компонент) судового слідства у вигляді процесуальної дії пізнавального характеру, певної системи способів дії сторін кримінального провадження та суду у змагальному судовому провадженні, спрямованої на перевірку, дослідження та оцінку доказів. У кримінальній процесуальній науці поряд із загальним судовим розглядом розрізняють такі його види: спрощений і заочний судовий розгляд, а також судовий розгляд при особливому провадженні та провадженні із підсиленими процесуальними гарантіями. Окрім того, можливо вести мову й про такі види судового розгляду, як: здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх; кримінального провадження щодо застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Советский уголовный процесс: учебник / под общ.ред.М. И. Бажанова, Ю. М. Грошевого. 2-е изд., доп. Киев: Вища школа, 1983.440 с.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5. П–С. 2003. 736 с.
3. Попелюшко В. О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посібник. Київ: Кондор, 2006. 234 с.
4. Денисов Л. А. Судебное следствие как составная часть стадии судебного разбирательства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Владимир, 2007. 21 с.
5. Кримінальний процес України: підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. Харків: Право, 2000. 496 с.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ВИМІР РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ І ОСВІТА РЕГІОНУ

Самодрин Анатолій Петрович
д. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології МГПІ «Бейт-Хана», м. Дніпро

Солідаризуючись з В. І. Вернадським щодо розуміння демократії як соціальної організації народовладдя – підняти маси до рівня знань свого часу, поділяючи його розуміння завдань освіти – створити «народ, що вчиться» (похідна від «учіння» – автор), необхідно це робити зараз, сьогодні в системі освіти, що проектується в умовах *клітини біосфери – регіону як організаційної ланки природи* [1].

Термін «регіон» (англ. *region*, нім. *Gebiet n, Region f*; від лат. *regio* – царина, царство) – в давнину земля, край, князівство тощо, сьогодні – велика територіальна одиниця. У фізичній географії – узагальнена назва одиниць фізико-географічного районування будь-якого таксономічного рангу, в історіографії – історико-географічний регіон, в економіці відповідником є економічний район. Виділяють також географічну теорію регіонального розвитку.

Тож термін «регіон» є досить універсальним для багатьох мов. В українській мові він тяжіє більше для визначення певних мислимих локацій на території, використовується більше в якійсь галузі адміністрування чи економіки, ніж фігурує як конкретний вимір.

Ставлення науки до цього поняття неоднозначне, особливо педагогічної, яка звикла бути додатком соціально-економічного розвитку, а не флагманом проектування. Рішення будь-яких соціальних проблем неможливе без відповідної інформації, кількість якої постійно накопичується й збільшується, торкаються вони нині (в епоху глобалізації) регіонів по особливому. Формується певна система інформації, що відображає функціонування й розвиток соціуму в цілому й *регіону в фізичному* сенсі зокрема. Народжується *біосферна регіонологія* тепер.

Життєдіяльність регіону, як ми помітили, перебуває в прямій залежності від знання цієї інформації й уміння використати її в процесі управління (досвід Швейцарії, США, Швеції, Німеччини тощо).

У Швейцарії освіта та наука належать до пріоритетів. У країні, кількість населення якої не досягає 7,5 млн. осіб, налічується приблизно 1,1 млн. школярів і студентів. Об'єднуючи 26 кантонів («міні-держав» або регіонів біосфери), Швейцарія стала місцем злиття трьох величезних культурних і мовних традицій – німецької, французької та італійської. Німецькою мовою говорить приблизно 65 % населення, французькою – 19 %, італійською – 12 %. Однак швейцарців через їхню багатомовність роз'єднаним народом не назвеш. У XIX ст. в країні було впроваджено обов'язкову середню освіту як «надважливе громадське завдання з належного навчання нових поколінь», усі кантони створили своє освітнє законодавство, основні положення якого збереглися досі. Ось чому в Швейцарії є понад 26 кантональних «систем освіти».

У США немає єдиної національної системи освіти. Для кожного зі штатів характерна своя організація освіти та свої особливості, тому основною рисою освіти в цій країні є децентралізація.

Відмінною рисою системи освіти в Швеції є демократичний підхід – формування підростаючого покоління як сучасних європейців. Демократичність освіти Швеції виявляється в свободі вибору у всіх без виключення рівнях освіти, будь-який учень має право вибрати не лише дисципліни, по яких він навчатиметься, але і форму навчання, мову (англійська або шведська) і навіть вчителя. У законодавстві Швеції чітко прописані норми поведінки вчителів і форма викладання – вчитель не повинен нав'язувати свою авторитетну думку або давити на учня, а лише передати знання своїм учням і викликати у них потребу і навички самостійного мислення і викладу свого бачення істини.

Питання культури та освіти в Німеччині відносяться до компетенції земель (яких в цій країні 16), тому умови та програми навчання в різних землях можуть відрізнятися одне від одного. Німеччина окрім рамкового Закону про освіту має 16 Освітніх конституцій, що характеризують кожну із її земель по особливому. Питаннями координації політики в галузі освіти відає спеціальний орган – Постійна конференція міністрів культури земель. Він і стежить за тим, щоб планка якості освіти в масштабах всієї країни залишалася на гідному рівні.

Диференційований характер освіти чекає і Україну з її мультикультурністю та історичною самотністю регіонів...

Нині викристалізовується історією науки нова форма відображення об'єктивної реальності, зокрема, соціально-регіональної – інформаційне відображення, що дає можливість утворення *інформаційно-соціологічних регіональних полігонів* і проведення на них різних соціальних експериментів у вигляді соціального проектування, побудови на цій основі *варіативних моделей розвитку соціальної дійсності й управління нею*.

Застерігаємо, що сучасна людина не управляє біосферою, а лише бере участь у її еволюції, тобто еволюціонує в складі біосфери як системи. Наукова думка як природне явище докорінно змінює енергетику планети. Цей потік енергії має свою швидкість, яку забезпечує система освіти насамперед. Ми вступили в ноосферну добу.

Ноосфера (грец. *νόος* – «розум» і *σφαῖρα* – «сфера»), становлення якої на Землі відбулося через те, що людина свій простий труд доповнила розумом, тривало понад вісім тисячоліть поспіль як досить неспішний підйом народного добробуту з придумуванням і використанням технік і технологій, з ХХ ст. – прискорилося, а нині переживає стрімкий розвиток – схожий на експансію Розуму у біосфері із-за вселеної у свою діяльність наукової мислі, помноженої інформаційними технологіями – вибух. Освіта часу ноосфери є ноосферною.

Ноосферна освіта – орієнтована на створення загального синтезу людського духу, включення людської свідомості і людської діяльності в глобальний Універсум, вироблення духовного світу особистості, духовної свободи до її самореалізації, духовної відповідальності за свої дії; наука із засобу технічного прогресу перетворюється в органічну частину соціального й культурного розвитку, що охоплює не лише ставлення людини до природи, а і її ставлення до інших людей і до самої себе; своєрідна програма, в якій зосереджена мета розвитку суспільства, де освіта стає цілісним світоглядом, що дозволяє забезпечити належну екологічну свідомість і духовну складову особистості одночасно – становить *ноосферний світогляд особистості*.

Ноосферна освіта є багатовекторною, багаторівневою за цілепокладанням і організаційно відкритою системою, що діє в складі ноосферної культури на засадах творчої еволюції особистості. Той із каналів ноосферної освіти, який окреслює шлях еволюції Розуму на тлі Космосу, носія якого позначаємо терміном «*людина істинна*», становить *профільна освіта*. Людина – найголовніша проблема ноосфери.

Ноосфера діє реально – це не сфера техніки, не сфера людини, і навіть не сфера соціуму, це – сфера розуму як еволюціонуючого процесу в біосфері, що чиниться особистісно у регіоні. Тому, саме біосферний регіон стає основою, початком певного ноосферного освітнього каналу. При цьому просте вдосконалення навчальних програм у цьому напрямі не призведе до керованої ноосфери. Необхідно створити умову, щоб народ «сродно» (за Г. С. Сковородою) перебував у стадії учіння. Ця проблема опирається на принципи ноосферного світогляду та передбачає такі основні стартові кроки при побудові системи освіти у регіоні – передумови профільної освіти: розвиток просвіти – пізнання, розуміння й свідоме ставлення народних мас до оточуючих подій; виховання єдності людини й природи; спрямованість освіти на пізнання фундаментальних принципів природи; принцип антропоцентризму в освіті необхідно доповнювати принципами біоцентризму й космоцентризму. Отже:

1. Упровадження знань з регіонології в освітню теорію і практику дозволяє констатувати розвиток регіональної системи освіти як компенсацію наслідків порушення симетрії в антропотизованому геопросторі, що призводять до диференціації функцій діяльності людини (в тому числі – навчальна діяльність) й зумовлюють її профільність поряд із порушенням функціонування природного середовища. Вирішальним у виборі кроків стає людський моральний фактор. У свою чергу диференціація навчальної діяльності вимагає інтегрованої освіти для цілісності особистості.

2. Регіональний соціум потребує організації профілізованого навчально-освітнього простору, який в процесі розвитку на засадах впровадження системи профільного навчання виведе його в стан стійкості, включивши механізми профільного навчання (зумовить учіння) в середній загальноосвітній школі для «цефалізації ноосфери» з переростанням в процес «цефалізації біосфери», помічає опір традиції підкорювати природу і мінімізує його.

3. Використовуючи регіональні й глобальні мережі інформації можливо шляхом їх суміщення добувати відповідні стратегії розвитку, які слід використовувати в якості орієнтирів відбору змісту освіти та побудови системи профільного навчання в умовах регіону.

4. Успішність розвитку економіки території і в її складі системи профільного навчання настає в умовах проектування навчально-освітньої стратегії на засадах біосферного регіону [2, с. 6-7].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера / В. И. Вернадский. М. : АЙРИС-ПРЕСС, 2002. 576 с.
2. Самодрин А. П. Архітектоніка профільної освіти / навчально-методичний посібник / А. П. Самодрин. Кременчук: ПП Щербатих О.В., 2019. 504 с.

ПОТРЕБА ВДОСКОНАЛЕННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СЕРВІСНОГО ПОСТІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ

Селезень Павло Олександрович

к. юрид. н., с. н. с., пров. н. с.

відділу дослідження міжнародної податкової конкуренції НДІ фіскальної політики

Університету ДФС України

Визначення постійного представництва включає в себе з метою оподаткування “надання послуг нерезидентом (крім послуг з надання персоналу), у тому числі консультаційних, через співробітників або інший персонал, найнятий ним для таких цілей, але якщо така діяльність провадиться (в рамках одного проекту або проекту, що пов’язаний з ним) в Україні протягом періоду або періодів, загальна тривалість яких становить більш як шість місяців, у будь-якому дванадцятимісячному періоді” (пп. 14.1.193 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України [1]). Такий підхід законодавця чітко закріплює можливість використання т.зв. сервісного типу постійного представництва в контексті оподаткування діяльності нерезидентів на території України, що є надзвичайно важливим у контексті появи нових бізнес-моделей, які не передбачають істотної присутності нерезидента в державі джерела доходу.

Яскравим прикладом у даному випадку може бути бізнес-модель компанії UBER, яка не використовує водіїв в якості найманої робочої сили і фактично позиціонує себе як посередника між водіями та клієнтами. Тим не менше, у рішенні Великої палати Суду ЄС від 20.12.2017 р. у справі C-434/15 *Asociación Profesional Élite Taxi v Uber Systems Spain SL*, обираючи між кваліфікацією послуг компанії UBER як транспортних послуг, послуг інформаційного суспільства або поєднання їх обох, судді встановили, що «посередницький сервіс ... метою якого є поєднання за допомогою застосунку на смартфоні та за відшкодування непрофесійних водіїв, які використовують їх власні [транспортні] засоби, з особами, які мають бажання здійснити ... подорожі, має розглядатись як такий, що нерозривно пов’язаний з транспортним сервісом та відповідно має кваліфікуватись як “послуга в сфері транспорту”» (параграф 48 рішення у справі) [2].

Компанія *UBER Technologies Inc.* є материнською компанією групи і резидентом США, відповідаючи за розробку та підтримку мережевої інфраструктури, елементами якої є власне платформа, веб-застосунки та алгоритми, а також розробку таких маркетингових

нематеріальних активів як логотип чи операційні нематеріальні активи, зокрема, патентовані бізнес-моделі. Їй належить дві дочірні компанії в Нідерландах, зокрема, *UBER International CV* створена на території Нідерландів, але управління нею здійснюється з Бермудських о-вів, а також *UBER BV*, яка є резидентом Нідерландів. Материнська компанія передає належні їй права на об'єкти інтелектуальної власності на компанію *UBER International CV*. Крім того, остання компанія має з материнською компанією угоду про розподіл витрат (*cost sharing agreement*). Використання такої гібридної компанії обумовлене тим, що з точки зору законодавства США про контрольовані іноземні компанії дохід *UBER International CV* не оподатковується до моменту його репатріації у США, для Нідерландів така компанія контролюється власниками зі США з управлінням з Бермудських островів і тому не має оподаткованого доходу на її території, а на території Бермудських о-вів корпоративного податку немає. Компанія *UBER BV* володіє отриманим від *UBER International CV* правом на використання усіх об'єктів інтелектуальної власності за межами США. Крім того, саме *UBER BV* відповідає за розробку локальних конфігурацій платформи та окремих програмних функцій. Усі платежі за отримані користувачами платформи послуги скеровуються через *UBER BV*, які в свою чергу перенаправляють їх на *Raiser operations BV*, що виплачує кошти вже водіям, які надавали транспортну послугу. Очевидно, що компанія *UBER* не має істотної присутності в державі джерела доходу, тобто державі, де надаються послуги транспортування, не стільки через міркування податкового планування, а скільки через те, що власне сама бізнес-модель не передбачає необхідності підтримки достатньої присутності у відповідній державі [3, с. 17-19].

Основний тип постійного представництва у даному випадку не може бути застосовним, зважаючи на відсутність такого ключового елементу як фіксоване місце діяльності компанії в державі джерела. У той же час, агентський тип постійного представництва теж надзвичайно складно застосувати. Альтернативною їм могло б стати використання сервісного типу постійного представництва у державах, де генерується дохід *UBER* і де надаються відповідні послуги у сфері транспорту, в т.ч. і в Україні. У той же час можливість використання сервісного типу постійного представництва у випадку компанії *UBER* в Україні істотно утруднена з двох основних причин:

- 1) Ст. 5 договору про уникнення подвійного оподаткування між Україною і Нідерландами, який було підписано 24.10.1995 р., не передбачає можливості використання сервісного типу постійного представництва. Виходом у даному випадку є доповнення формулювань ст. 5 положенням, аналогічним пп. «b» п. 3 ст. 5 Типової конвенції ООН про подвійне оподаткування між розвиненими державами і державами, що розвиваються у редакції 2017 р.: «термін “постійне представництво” також включає ... (b) надання послуг, включаючи консультаційні послуги, підприємством через працівників або інший персонал, залучений підприємством для такої цілі, але лише якщо відповідна діяльність такої природи триває в договірній державі протягом періоду чи періодів, які в сукупності перевищують 183-и дні в будь-якому дванадцятимісячному періоді ...» [4, с. 11].
- 2) Природа відносин водіїв з *UBER* є комплексною, а тому однозначно ідентифікувати їх як відносини найму є непростим завданням, що істотно знижує шанси на використання сервісного типу постійного представництва з посиланням на пп. 14.1.193 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України. У цьому випадку виправданою є заміна слова «найнятий» на «залучений» (*engaged*), що дозволило б відійти від вузькості змісту використовуваної на сьогодні термінології в Податковому кодексі України та використовувати сервісний тип постійного представництва для компаній, які працюють за подібною до *UBER* бізнес-моделлю. Крім того, така зміна відповідає світовому досвіду, на що вказує використання відповідного формулювання у пп. «b» п. 3 ст. 5 згаданої вище Типової конвенції ООН.

Таким чином, поява нових бізнес-моделей зумовлює необхідність адаптації податкового законодавства до нових реалій, в яких нерезиденти, в т.ч. компанія *UBER*, отримують можливість отримувати дохід з території України без підтримання істотної ділової присутності. Одним з кроків у даному випадку може стати вдосконалення нормативно-правових засад механізму використання сервісного постійного представництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 22.09.2019)
2. Asociación Profesional Élite Taxi v Uber Systems Spain SL, Judgement of the Court (Grand Chamber) of 20 December 2017, C-434-15. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:62015CJ0434> (Last accessed: 22.09.2019)
3. Narayanan, L. *UBER: A Test Case Analysis of Nexus in Digital Economy* (LLM Thesis). University of Amsterdam, 2018. 61 p. URL: <http://scriptiesonline.uba.uva.nl/document/661869> (Last accessed: 22.09.2019)
4. UN Model Taxation Convention between Developed and Developing Countries 2017. N.-Y.: UN, 2017. 804 p. URL: https://www.un.org/esa/ffd/wp-content/uploads/2018/05/MDT_2017.pdf (Last accessed: 22.09.2019)

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Сокоренко Владислав Олександрович

студент КрНУ

імені Михайла Остроградського

Шановал Валерій Дмитрович

к. юрид. н., доцент кафедри

теорії, історії держави та права

КрНУ імені Михайла Остроградського

За всі часи найважливішими завданнями держави було забезпечення безпеки, охорона громадського порядку, боротьба зі злочинністю. Поліція, що зародилася одночасно з державою – одно з найбільш ранніх ознак держави. Прообразом поліції у її сучасному розумінні були регулярні воєнізовані формування зі здійснення поліцейських функцій, що виникли у країнах Стародавнього Сходу та античних державах. За справедливим висловом К. Маркса, в античних Афінах «публічна влада первісно існувала лише у якості поліції, яка так само стара, як держава» [1, с. 118]. Характерно, що сам термін «поліція» у сучасному його розумінні, тобто для визначення системи адміністративних органів, призначених для протидії правопорушенням та охороною громадського порядку, почав використовуватися порівняно недавно – з початку XVIII ст. У науковий та загальноживаний обіг термін «поліція» (давньогрецька *politeia*) Аристотель, котрий поліцією називав державне (міське) управління (давньогрецька *police* – місто – держава). Саме у цьому сенсі термін «поліція» увійшов до латинської мови (*politia*) і саме так використовувався середньовічними письменниками. Наглядові та репресивні органи, що виконували у Стародавній Греції, Римі та Візантії поліцейські функції, мали іншу назву. Так, у Спарті вища адміністративно-поліцейська влада належала колегії ефоров. В античному Римі у розпорядженні вищих магістратів для здійснення примусу були особливі посадовці – ліктори, віатори, еділи.

Окремі поліцейські реалії, що збереглися до сьогодні, вказують на історичні корені поліції, що виникла з армії. Спочатку на Стародавньому Сході, а також в античній Греції функції по забезпеченню правопорядку покладалися переважно на збройні сили, котрі були єдиним універсальним інструментом для захисту як від зовнішніх ворогів, так й підтриманням внутрішньої безпеки. На армійські корені прямо вказує мілітаристська екіпіровка сучасних поліцейських служб переважної більшості країн, звання, стройова, бойова, фізична підготовка особового складу, військово-технічне озброєння, дисципліна та

субординація за армійським зразком, назва окремих «силових» служб та підрозділів поліції: наприклад, жандармерія (з французької «людина-зброя») існує у Франції, Бельгії, Нідерландах, Італії, Іспанії, Португалії, Індії, Туреччині, у всіх країнах Латинської Америки; карабінери (в Італії, Чилі), Корпус піхотної гвардії (в Аргентині) тощо. Поліція перетворилася на орган із забезпечення правопорядку у національному масштабі в епоху абсолютизму. Впродовж XV – XVII ст. у низці європейських країн (епоха «поліцейських держав») відбулося значне розширення повноважень поліцейських органів, що здійснювали тотальну опіку над публічним та приватним життям [2, с. 33].

Слід зауважити, що гіпертрофована діяльність поліції у період абсолютизму відіграла певну історичну роль. Поліція того часу була одним із способів встановлення державної основи, несла, стверджувала і скрізь закріплювала верховенство єдиної державної влади. По інакшому, аніж у континентальній Європі, складалася діяльність поліцейських органів у Великій Британії. Тут, відповідно до стародавніх традицій, до початку XIX ст. керівництво і контроль за поліцією були сконцентровані у руках «світової» юстиції в особі місцевих суддів-дворян, а конкретно поліцейські функції покладалися безпосередньо на громадян: кожен володар будинку давав клятву сприяти розшуку і покаранню злочинців і зобов'язаний був рік відпрацювати у якості констебля [3, с. 319].

Початком реформування абсолютистських національних поліцейських систем послужили демократичні здобутки Великої французької революції 1789 р., що були відображені у Декларації прав людини і громадянина. У постреволюційний період у Франції, вперше у світовій історії, була вироблена і активно реалізовувалась ефективна доктрина поліцейської діяльності, яка була сприйнята іншими країнами і багато у чому послужила основою для сучасного розуміння ролі поліції у демократичному суспільстві. Процеси розвитку поліцейської діяльності і національних поліцейських систем виражалися у тому, що якщо до кінця XVIII ст. було відомо 24 визначення поняття «поліція», то у першій чверті XIX ст. їх число досягло 100, а на початок XX ст. їх нараховувалось вже близько 150. Практично у всіх цих визначеннях визначався примусовий характер її дій, з одного боку, і загальносоціальний напрямок – з іншого [3, с. 320].

Отже, поліція – це «силовий» компонент виконавчої влади, призначений для виконання правоохоронних функцій. У демократичних державах поліція конститується як одна з ланок виконавчої влади, котра призвана забезпечити реалізацію законів, що належать до сфери її діяльності. Маючи усі необхідні засоби і навички застосування примусових заходів для підтримання встановленого правопорядку, вона об'єктивно відіграє роль «силового» гаранту у функціонуванні усієї власної системи. При цьому законодавці демократичних країн намагаються уникнути будь-якого гіпертрофування поліції, як силового механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 26-е изд. Т. 21., с.118.
2. Гессен В. Лекции по полицейскому праву, читанные в 1901-1902 гг. в Александровской военно-юридической Академии / В. Гессену. СПб., 1902. 312 с.
3. Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Т. XXIV. СПб., 1898.

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА КОНСТИТУЦІЙНИЙ ПРОЦЕС ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Синяк Діана Олександрівна
студентка КрНУ

імені М. Остроградського

Урін Олександр Веніамінович

доцент кафедри теорії, історії держави та права КрНУ
імені Михайла Остроградського

Аналіз проблем правового регулювання конституційно-правових відносин на основі вивчення сучасного законодавства про конституційну юрисдикцію, рішень Конституційного Суду України та їх застосування у практичній сфері є актуальним в умовах значного підвищення уваги суспільства до конституційного правосуддя. Важливість його реальної деполітизації та опосередкованого впливу на правотворчість і законотворчість Верховної Ради України щодо вдосконалення законодавства у відповідності до стандартів ЄС. Австрійський юрист, теоретик права конституційних судів, Г. Кельзен стверджував, що вони неминуче беруть участь у здійсненні законодавчої функції, що призводить до необхідності в деяких випадках відокремлювати повноваження конституційного суду та парламенту.

Роль впливу рішень КСУ не достатньо досліджена, але все ж вивчалась такими науковцями як Марцеляк О. В., Селіванов А. О., Погорілко П. Ф., Тесленко М. В., Цимбалістий Т. О., які мають зовсім різний погляд на акти КС України.

Мета й завдання цього дослідження:

1. Здійснити аналіз правового статусу та визначити роль Конституційного Суду;
2. Дослідити в порівняльному аспекті подані законопроекти до ВР України, діючі закони України;
3. Провести науковий аналіз рішень Конституційного Суду України, дослідити вплив актів КСУ на правотворчість;
4. Визначити можливі шляхи деполітизації рішень КСУ та його незалежності.

Особливе значення КСУ у розбудові правової держави в Україні є предметом досліджень українських учених-конституціоналістів. На думку професора А.О. Селіванова «Поєднання матеріальних та процесуальних норм права дає можливість займати Конституційному Суду України провідну роль у конституційній оцінці відповідності законів,... наданні висновків, щодо запропонованих змін до Конституції» [5, 4 с.]. А д. ю. н. проф. В. Ф. Погорілко наголошував, що «Конституційний Суд повинен сприяти подоланню конфронтаційних тенденцій між різними гілками влади, захисту прав людини, належному тлумаченню Конституції» [3, 406с.].

Ф. Веніславський (представник Президента України в КСУ з липня 2019 р.) ще 5 років тому стверджував: «існування в державі особливого органу конституційної юрисдикції обумовлене насамперед необхідністю гарантування верховенства конституції в системі національного права, забезпечення найвищої юридичної сили конституційних норм і їх безпосереднього втілення в повсякденну практику державотворення» [1, 3 с.].

Отже, здійснюючи свої повноваження, КСУ має опосередкований вплив на законодавство, й Верховна Рада повинна враховувати його рішення під час законотворчого процесу. Проте в українських реаліях із часів створення КСУ визначальним є політична доцільність в інтересах тих, хто очолює владу. Іноді використовується політичне право, за допомогою якого регулюються такі сфери суспільного життя: виборча система, статус політичних партій, взаємовідносини між владними інституціями, що недостатньо регламентовані конституційним правом тощо. Залишаються суперечливими, навіть після рішень КСУ, правові норми щодо розмежування повноважень Київського міського голови та очільника КМДА, якого призначає Президент за поданням уряду. Це вимагає від парламенту переглянути Закон про столицю, внести конституційні зміни щодо децентралізації, які передбачають ліквідацію державних адміністрацій як органів виконавчої влади, що відповідатиме парламентсько-президентській формі правління.

Продовжуються суперечки щодо конституційності Закону України «Про очищення влади» (люстрацію), який ніяк не наважиться розглянути КСУ. Показовим є те, що замість того, щоб ВР України внесла до цього закону зміни відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії, частина парламентарів 8-го скликання звернулась із поданням щодо його неконституційності. Не поспішає це питання розглянути і новообраний 2019 р. парламент 9-го скликання, тому КСУ буде змушений винести свій вердикт.

Отже, законотворчий процес у ВР неодмінно має враховувати правову позицію КСУ щодо неприпустимості як процедурних порушень під час прийняття законів, внесення змін

до них, так і відповідність їх за змістом духу та букві Конституції. Багато питань можна було б заздалегідь зняти, якщо готувати та приймати нормативно-правові акти системно, уникаючи протиріч із конституційними нормами та різними законами.

Верховна Рада України, прийнявши довгоочікуваний Закон «Про забезпечення функціонування української мови як державної», мала б відразу розглянути й законопроект «Про мови національних меншин». Це б могло зняти підстави для політичних спекуляцій із мовного питання та уникнути розгляду відповідного подання до КСУ. Уряд В. Гройсмана обіцяв внести такий проект закону до ВР, але лише восени 2019 р., тобто фактично після закінчення своїх повноважень. Президент України В. Зеленський публічно запевнив, що такий закон буде прийнято парламентом, але поки що на сайті ВР 9-го скликання такого законопроекту немає.

Доречно згадати ще одне важливе рішення КСУ щодо т. зв. «незаконного збагачення» високопосадовців, суддів тощо [4, 5 с.]. Йдеться про визнання КСУ неконституційною ст. 368² Кримінального кодексу України [2, 101 с.] через порушення принципів Основного Закону щодо невизначеності правової норми, наслідком чого можливе неоднакове її застосування в кримінальному процесі.

Новообраний парламент частково врахував застереження міжнародних експертів та прийняв відповідний законопроект з цього питання у першому читанні. Чи вдасться до прийняття цього важливого законопроекту в цілому, виправити всі недоліки, врахувавши рішення КСУ, – незабаром стане відомо. Проте поспішність у законотворчості дуже часто надає достатньо підстав КСУ скасовувати важливі закони та інші нормативно-правові акти, тому варто парламенту більше дослухатись до професійних рекомендацій фахівців та повністю враховувати рішення єдиного органу конституційної юрисдикції.

Отже, акти органів конституційної юрисдикції, не наділені правотворчим статусом, згідно з чинним законодавством, однак стимулюють парламент заповнювати прогалини в законодавстві та чітко слідувати Основному Закону. І саме тому ми спостерігаємо опосередкований вплив конституційного судочинства на вдосконалення правових засад в Україні, але все-таки розмежуємо повноваження Конституційного Суду України та Парламенту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Веніславський Ф. В. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного лад. 9 с. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/5756>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від No 2052-VIII від 18.05.2017 // Відомості Верховної Ради України. 2017. Ст.201.
3. Погорілко В. Ф. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): Монографія. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. С. 652.
4. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 (справа щодо відповідності Конституції України статті 368² Кримінального кодексу України).
5. Селіванов А. О. Конституційна юрисдикція і конституційне судочинство в Україні: навчально-методичний посібник. Харків. Київ: Логос, 2009. 36 с.

НІГІЛІЗМ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

Степаненко Ростислав Сергійович
студент КрНУ

імені Михайла Остроградського

Шановал Валерій Дмитрович

к. юрид. н., доцент кафедри теорії, історії держави та права
КрНУ імені Михайла Остроградського

Нігілізм взагалі (у перекладі з лат. – «заперечення») виражає негативне ставлення суб'єкта (групи, класу) до певних цінностей, норм, поглядів, ідеалів, окремих, а часом і всім сторонам людського буття. Це – одна з форм світовідчуття та соціальної поведінки. Нігілізм, як течія суспільної думки, зародився давно, але найбільшого поширення набув у минулому столітті, головним чином у Західній Європі і на території СРСР, до якого входила й Україна.

Він був пов'язаний з такими філософами ліворадикального напрямку, як Якобі, Прудон, Ніцше, Штірнер, Хайдеггер, Бакунін, Кропоткін та ін. Нігілізм багатолікий, він може бути моральним, правовим, політичним, ідеологічним, релігійним і т.д., у залежності від того, які цінності заперечуються, про яку сферу знань і соціальної практики йдеться – культуру, науку, мистецтво, етику, політику, економіку. Між ними багато відтінків, нюансів, взаємопереходів. Кожен з різновидів цієї течії має свою історію.

Російський письменник І. С. Тургенєв вивів у своїх романах яскраві образи героїв-бунтарів, що відкидали багато постулатів оточуючої їх дійсності і пропонували нові ідеї. Нігілістами були революційні демократи, що різко критикували сучасні їм порядки і закликали до заміни їх більш справедливими. Нігілізм носив прогресивний характер [1, с. 389].

Наприклад, про свого Базарова Тургенєв писав, що якщо він є нігілістом, то його треба вважати: революціонером. У 1866 р. М. А. Бакунін у відомих листах до А. І. Герцена радив останньому шукати молоду поросль нової молоді в недоучених учнях Чернишевського і Добролюбова, в нігілістах – в них життя, в них енергія, в них чесна і сильна воля» [2, с. 456].

Розгорнута характеристика соціального нігілізму, що поширився на початку ХХ століття в певних верствах тогочасного суспільства, була дана в відомій збірці «Віхи», що побачила світ у 1909 р., і яка отримала згодом широкий громадський резонанс. Один із його авторів, а саме С. Л. Франк, з особливим пафосом підкреслював, що якби можна було одним словом визначити настрої нашої інтелігенції, то потрібно назвати його моралізмом [3, с. 150].

У той часи інтелігенти не знали ніяких абсолютних цінностей, ніяких критеріїв, ніякого орієнтування в житті, крім морального розмежування людей, вчинків, станів на хороші і погані, добрі і злі. Моралізм – це лише віддзеркалення нігілізму. Під нігілізмом він розумів заперечення або невизнання абсолютних (об'єктивних) цінностей [3, с. 151].

Загальною (родовою) межею всіх форм нігілізму є заперечення, але не всяке заперечення є нігілізм. Заперечення ширше, воно органічно притаманне людській свідомості, діалектичному мисленню. Тому далеко не всіх, хто що-небудь заперечує, можна вважати нігілістами. В іншому випадку сам термін «нігілізм» втрачає свій сенс і розчиняється в більш об'ємному понятті – «заперечення».

Отже, нігілістичне заперечення і діалектичне заперечення – різні речі. Гегелівський закон заперечення заперечення поки ніхто не скасував. В історичному плані не можна, наприклад, беззастережно, негативно, з позицій голого заперечення, оцінювати різні визвольні рухи, їх ідеологів та учасників, так як це об'єктивні закономірні процеси. Тим більше якщо мова йде про еволюційний розвиток. Ф. Енгельс, маючи на увазі рушійні сили формаційних періодів і зміну останніх, писав: «Поява молодії буржуазії знайшла своє відображення в ліберально-конституційному русі, а зародження пролетаріату – в русі, який зазвичай називають нігілізмом» [4, с. 41] .

Тут термін «нігілізм» уживається в позитивному контексті. Узагалі, боротьба проти антинародних, тоталітарних режимів, свавілля правителів, диктаторів, неповаги до свободи, демократії, прав людини і т.д. не є нігілізмом у власному розумінні цього слова. Самовладдя тиранів у всі часи засуджувалося. Ще Руссо помітив: «Деспот не може скаржитися на скидаюче його насильство». Це означає, що не всяка революція є зло.

Коли нігілізм стає природним (об'єктивним) запереченням старого, консервативного, реакційного, він перестає бути нігілізмом. Наприклад, заперечення багатьох похмурих і навіть трагічних сторінок з нашого недавнього минулого, перш за все в державній і політико-

правовій сфері життя суспільства, справедливо і виправдано, тому що являє собою неминучий процес оновлення.

Позитивний заряд несе в собі конструктивна критика недоліків, порочних або тих, які себе віджили, порядків, недосконалості тих чи інших інститутів, чинних законів, політико-правової системи – взагалі, негативних явищ дійсності. У цьому сенсі цілком природним було, наприклад, нігілістичний дисидентський рух в СРСР в 50-70-х роках, засудження «брежнєвщини», застою, не кажучи вже про більш ранні: сталінські беззаконня. Як прогресивну, історія оцінює діяльність російських та українських революційних демократів – Герцена, Добролюбова, Чернишевського, Костомарова, Білозерського, Шевченка та інших, які виступали проти царизму, самодержавства, соціального гноблення.

Однак у цілому нігілізм, в традиційному його розумінні, сприймається в більшості випадків, як явище деструктивне, соціально шкідливе, особливо в наш час. Нерідко нігілізм приймає руйнівні форми. У крайніх своїх проявах він змикається з різними анархічними, ліво- і праворадикальними прагненнями: максималізмом, більшовизмом і небільшовизмом, політичним екстремізмом [5, с. 41]. Нігілізм – стереотипне мислення будь-якого радикаліста, навіть якщо він цього не усвідомлює.

Характерною ознакою нігілізму є не об'єкт заперечення, який може бути лише визначенням його конкретного виду, а ступенем, тобто інтенсивністю, категоричністю і безкомпромісністю, цього заперечення – з переважанням суб'єктивного, частіше за все індивідуального початку. Тут виражається гіпертрофований, явно перебільшений сумнів у відомих цінностях і принципах. При цьому, як правило, обираються найгірші способи дій, які межують з антигромадською поведінкою, порушенням моральних і правових норм. Плюс «відсутність будь-якої позитивної програми або, принаймні її абстрактність, хиткість, аморфність».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тургенев И. С. Собр. соч.: в 12 т. / И. С. Тургенев. М., 1958. Т. 12. 578 с.
2. Письма М. А. Бакунина к А. И. Герцену и Н. П. Огареву. СПб., 1906. 456 с.
3. Франк С. Л. Этика нигилизма // Вехи: сб. статей о русской интеллигенции. М.: Новости, 1990. С. 150–184.
4. К. Маркс и Ф. Энгельс об атеизме, религии и церкви: [сборник] / Акад. обществ. наук при ЦК КПСС, Инт. науч. атеизма; [редкол.: акад. П. Н. Федосеев и др.; сост.: Г. С. Лялина и др.]. М.: Мысль, 1971. 536 с.
5. Новиков А. И. Нигилизм и нигилисты. М., 1972. 364 с.

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА ВПЛИВ ПАТЕРНАЛІСТСЬКОЇ ПСИХОЛОГІЇ ГРОМАДЯН НА ТРАНСФОРМАЦІЮ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Урін Олександр Веніамінович

*доцент кафедри теорії, історії держави та права КрНУ
імені Михайла Остроградського*

В сучасній Україні 2019 рік може стати початком історичних справжніх змін політичної системи, із певними здобутками та прорахунками, а якщо не вийде, – неминучі чергові розчарування та невизначене майбутнє. Вирішальну роль у цьому відіграють два визначальних фактора: публічна політика влади під контролем громадянського суспільства та їх спроможність здолати вплив патерналістської психології значної частини громадян, які очікують дива від суттєво оновленої влади. Публічна політика – політика влади, яка базується на публічному узгодженні інтересів різних соціальних верств та спрямована на вирішення суспільно важливих завдань. На думку д. п. н. проф., зав. каф. політичної аналітики і прогнозування НАДУ С. Телешуна: «публічна політика – форма політичного процесу, який представлений цілісним комплексом вертикальних і горизонтальних взаємодій його учасників» [7].

Ролі патерналізму має у державотворенні присвячено багато наукових досліджень Макса Вебера, Зігмунда Фрейда, Гюстава Лебона, який у 1908 р. писав: «виборець вимагає неможливого, і примоволі доводиться обіцяти бажаного. Будь-яка партія, яка прагне дістатись до влади, знає, що це можливо тільки, перевищивши обіцянками своїх конкурентів» [2]. У феномені патерналізму російська дослідниця Н. В. Шушкова бачила «осколок прошлого, который поддерживается людьми, не сумевшими адаптироваться к новой эпохе» [8]. Водночас український вчений О. П. Масюк стверджував, що панування патерналізму «заперечуються умовами сучасного суспільного життя» [4], а В. І Сусак у дисертації «Патерналістські установки і практики громадян України в умовах посткомуністичних трансформацій» розробив типологію патерналізму, та виявив його у різних сферах суспільного життя [6].

Мета цього дослідження: аналіз публічної політики української влади та впливу патерналістської психології громадян на політичну систему України.

Завдання дослідження:

- аналіз особливостей сучасної публічної політики, патерналістського характеру психології громадян в умовах трансформації політичної системи;
- вивчення впливу патерналістської психології громадян на партійну систему в сучасній Україні як обов'язкову складову громадянського суспільства;
- виявлення шляхів подолання панування патерналістської психології та
- запровадження відповідальності політиків та політсил за свою діяльність.

Ключові поняття: публічна політика, патерналістська психологія, громадянське суспільство, виборчі системи, політична відповідальність.

Особливість сучасного етапу трансформації політичної системи України, передусім, полягає в тому, що абсолютна більшість громадян в умовах гібридної війни РФ, анексії нею Криму, підтримує євроатлантичний стратегічний курс України, який в лютому 2019 р. був закріплений в її Конституції. Проте погіршення рівня життя, корупція, провали в кадровій політиці, судовій реформі, брак системної комунікації влади з громадянським суспільством, уповільнення реформ привели до масового розчарування та запиту на зміну політичних еліт із черговими сподіваннями на краще майбутнє.

Директор Фонду «Демократичній ініціативі» соціолог І. Бекешкіна наголошувала напередодні початку роботи ВР 9-го скликання: «Зеленському довіряють, як нікому з попередників – за 70%. Можливо, ми побачимо падіння рейтингу, коли з'явиться якась конкретика по Донбасу.... якщо почне погоджуватись на певні компроміси, які йому пропонують, то цілком очевидно, що це стане неприйнятним для Заходу та частково Центру. З іншого боку, якщо відбудеться обмін полонених, а за цим кроком не слідуватиме здача позицій – то це буде президенту в плюс. Сподівання на успіх реформ величезні ... не зменшується і непевність ... зараз період – невизначеності. Та ... перші кроки нової влади будуть популярними – зняття депутатської недоторканності, особисте голосування... що буде далі – сказати важко» [1].

Так поки що і сталось, вперше в у ВР сформована монопартійна коаліція пропрезидентської політичної сили, яка не тільки ходить на роботу, а і поспішає приймати закони, направляє до КСУ ті з них, які стосуються змін до Конституції. Але навіть фракція молодшої партії «Голос» С. Вакарчука за частину з них не голосує через порушення регламенту, суперечливість в них окремих положень. Певне побоювання є, що можуть стати небезпечними концентрація влади у Президента, уряду, монокоаліції у ВР та силових структурах. Водночас, залишається відкритим рівень впливу олігарха Ігоря Коломойського, у якого окрім «своїх» представників у фракції «Слуга народу» є ще і «лояльна» до нього парламентська група «За майбутнє».

Роль запобіжника має виконати громадянське суспільство, яке в Україні активно формується на рівнях громадських організацій, активістів, але не партій, які саме в демократичних країнах і відіграють вирішальну роль. У цьому патерналістська психологія громадян має особливе значення, бо замість справжніх партій, маємо переважно «закриті

акціонерні товариства» лідерського типу без політичної відповідальності їх представників у владі. На думку керівника програм розвитку громадянського суспільства УНЦПД Юлії Тищенко «Однією з рис політичних партій (в Україні), яка може позначатися на характері політичних комунікацій, є недемократичний характер внутрішньопартійних процесів» [5, с. 8].

Впливає патерналістська психологія громадян і на виборчу систему як засіб формування влади. Зовнішня привабливість мажоритарних виборів у реаліях сучасної України перетворилась в змагання «товстих гаманців» та адмінресурсу, а пропорційна система із «закритими списками» позбавила фактично виборців права вибору. У 2015 р. ВР прийняла закон про вибори для міських, рай/обл. рад на пропорційних засадах із частково «відкритими списками», бо, уникаючи внутрішньопартійної конкуренції, за округами «закріплювали» лише по одному представнику партії, а виборець голосував тільки за партію, а вибирати кращих з її списку не міг. До чергових місцевих виборів залишився рік, а виправляти ці недоліки у парламенті не поспішають.

На думку політолога О. Красноп'ярова «більшість наших співвітчизників глибоко переконані, що хтось щось має їм дати. Але патерналістська свідомість має бути змінена на свідомість участі громадян, які починають із себе, якщо хочуть щось змінити в країні» [3].

Отже вихід із ситуації, що склалася, – дієве громадянське суспільство, яке здатне контролювати владу, обмежену правом. Необхідно знівелювати визначальний вплив патерналістської свідомості громадян на трансформацію політичної системи України для розбудови правової, демократичної держави та відповідальної політичної еліти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бекешкіна І. Під зіркою невизначеності 28.08. 2019 р. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/100-dniv-zelenskogo-shcho-bude-dali-novini-ukrajini-50039556.html>
2. Гюстав Лебон Психологія мас. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/lebon/12.php
3. Красноп'яров О. Патерналізм має бути змінений на свідомість діяльних громадян, які починають із себе. URL: http://zib.com.ua/ua/468-nastav_chas_doroslishati.html
4. Масюк О.П. Патерналізм як об'єкт соціально-філософської рефлексії. URL: <http://librar.org.ua/sections>
5. Моделі політичної комунікації: політичні партії та громадянське суспільство / Тищенко Ю., П. Байор, М. Товт. Укр. нез. центр політ. дослідж. К. 2010, 148 с.
6. Сусак В. І. Патерналістські установки і практики громадян України в умовах посткомуністичних трансформацій. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/354416.html#introduction>
7. Телешун С. О. Сутність публічної політики: контекст політики та публічного управління. *Відкриті очі*. URL: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2016/05/blog-post_30.html
8. Шушкова Н. В Этот ускользящий патернализм: попытка построения концепции. *Социологический журнал* 2007, № 1, 39–57 с.

АДВОКАТСЬКА МОНОПОЛІЯ: БУТИ ЧИ НІ?

Шановал Валерій Дмитрович

к. юрид. н., доцент кафедри теорії, історії держави та права

КрНУ імені Михайла Остроградського

В правозахисній системі в порівнянні з компетентними органами держави займають місце й інституції громадянського суспільства, а саме політичні партії, громадські організації, правозахисні організації, органи місцевого самоврядування і, безумовно,

правозахисні інститути, серед яких найважливіший – інститут адвокатури, який забезпечує надання правничої допомоги громадянам, юридичним особам та здійснює захист їх майнових прав.

Звертаючись до доктринального розуміння визначення конституційного права на професійну правничу допомогу, на наш погляд, слід виходити з основ конституційно-правового статусу особи, які тлумачаться як «загальні, основоположні засади, за допомогою яких у Конституції встановлюються основні права, свободи і обов'язки людини і громадянина, а також гарантії їх здійснення». Тому, можна вважати цілком очевидним зв'язок цього поняття з інститутом прав і свобод людини і громадянина і механізмів їх захисту.

Цю ж тезу обґрунтовує В. Мадіссон. Більше того, як відзначає Ж. Пустовіт, права і свободи особи, її конституційно-правовий статус, власне, виражають не тільки фактичний і юридичний статус особи в суспільстві, а й суть держави, її правовий характер. Тому, приступаючи до висвітлення змісту поняття «право громадян на професійну правничу допомогу», ми так чи інакше звертаємось до інституту прав і свобод людини і громадянина [1. с. 155].

В Україні існує потреба в удосконаленні законодавчого регулювання інституту професійної правничої допомоги, у систематизації відповідного законодавства на єдиній концептуальній і нормативно-правовій основі, а саме прийняття окремого Закону України «Про правничу допомогу».

Нами раніше був зроблений висновок, що за законодавством України правничу допомогу може надавати не лише адвокат, як це встановлено у кримінальному процесі, а й інша особа, яка є фахівцем галузі права (особи які не мають свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю – юрисконсультанти).

Але слід звернути увагу на те, що «монополію» адвокатів на представництво в судах, про яку роками дискутували юристи, тепер можна вважати такою, що відбулася. Її уведено Законом про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) (реєстр. № 3524) в редакції від 26 січня 2016 року. Свого часу у Висновку від 30 січня 2016 р. № 2 в/2016 (далі – Висновок) Конституційний Суд України дійшов узагальненого висновку, що вказаний Законопроект відповідає вимогам статей 157 і 158 Конституції України, та не висловив щодо цього жодних застережень.

На сьогодні комплексне наукове дослідження доцільності запровадження «монополії» адвокатів на представництво в судах досі не було проведене.

Однак, 4 вересня 2019 року Верховна Рада України IX скликання в першому читанні прийняла зміни до Конституції України, якими скасовується «адвокатська монополія».

В активній дискусії щодо наділення адвокатів виключним правом на представництво в судах вже намітилися як палкі прихильники, так і впевнені скептики, хоча, на превеликий жаль, більшість адвокатів, юристів-практиків та юрисконсультів абсолютно байдуже ставляться до нововведень, які суттєво вплинуть на здійснення ними професійної діяльності [2].

Як на наш погляд, запровадження «монополії» адвокатів на представництво в судах стане кроком до створення не лише сильної адвокатури, а й сильної єдиної правничої професії.

На підтвердження своїх аргументів прихильники реформи, до яких відносимось і ми посилаються на: європейські та міжнародні стандарти судочинства, наводячи як приклади норми законодавства деяких європейських країн, зокрема Австрії, Кіпру, Німеччини, Угорщини, Чехії тощо; схожі тенденції розвитку законодавства пострадянських країн, помилково чи навмисно змішуючи при цьому представництво в судах та захист у кримінальних справах, «монополія адвокатів» на який де-факто вже існує в Україні; позитивний Висновок щодо законопроекту Конституційного Суду України (незважаючи на наявність десяти окремих думок, у шести з яких містяться застереження щодо нововведень стосовно адвокатури та правової допомоги); схвалення Законопроекту в частині адвокатури

та правової допомоги Венеціанською комісією. Необхідно акцентувати увагу на тому, що палкими прихильниками реформи, крім власне її авторів, є керівники РАУ, ВКДКА та інші функціонери від адвокатури.

Отже, підводячи підсумок даного питання можна дійти висновку, що для забезпечення належного виконання обов'язків із здійснення адвокатської діяльності та для реалізації забезпечення громадянам права на професійну правничу допомогу Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає достатньо повноважень адвоката, а також гарантій адвокатської діяльності, які мають унеможливити втручання в діяльність адвоката та не допускати розголошення адвокатської таємниці.

В реалізації громадянами свого конституційного права на професійну правничу допомогу Закон передбачає відповідні механізми реагування на випадки вчинення адвокатами дисциплінарних проступків. З метою підвищення ефективності таких механізмів у Законі передбачено конкретний перелік підстав дисциплінарної відповідальності адвоката та прозору і змагальну процедуру розгляду цього питання КДКА. Адвокат при цьому має достатні можливості для висловлення своєї точки зору та захисту.

Однак, на наш погляд, необхідно звернути увагу на те, що окремі положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», в силу їх певної дискусійності, потребують додаткової уваги при застосуванні на практиці. Також слід наголосити на тому, що Закон допоможе адвокатській спільноті якісніше використовувати положення цього закону на практиці, зокрема в реалізації громадянами свого конституційного права на професійну правничу допомогу а представникам навчальних закладів – ретельніше розуміти законодавство, яке регулює вищезазначені положення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шаповал В. Д. Генезис регламентации права граждан на профессиональную юридическую помощь в Украине. *Legeasivata* Nr. 11/2 (311) 2017. С. 154–157.
2. Режим доступу: <http://iadvocate.com.ua/vyklyuchne-pravo-advokativ-na-predstavnytstvo-v-sudah-pro-et-contra/>.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У ЗДІЙСНЕННІ МУНІЦИПАЛЬНИХ РЕФОРМ

Шаповал Наталія Володимирівна

*викладач кафедри теорії, історії, держави
та права КрНУ імені Михайла Остроградського
керуючий партнер Адвокатського об'єднання
«Шаповал та партнери»*

Складність процесу муніципального реформування, неоднозначність його результатів і наслідків, незавершеність цієї реформи в сучасній Україні, а також слабкість теоретико-методологічних засад її проведення багато в чому обумовлені недостатнім рівнем осмислення й урахування наявного національного та зарубіжного досвіду проведення муніципальних реформ, виокремлення тих закономірностей, що мають конститутивний характер для вдалої реалізації такої реформи. Між тим, нині універсалізація та транс націоналізація муніципально-правових явищ об'єктивно зумовлює тісну залежність усіх муніципальних реформ, що здійснюються на національному ґрунті, від оптимального й раціонального врахування саме зарубіжного конституційно-правового досвіду у сфері їх організації та проведення, а також – його творчого поєднання з національним історико-правовим та політичним досвідом. Така закономірність ґрунтується на тому, що за нинішніх умов «стрімкий розвиток муніципального права у сучасних демократіях, тріумфальний рух принципів субсидіарності, регіоналізації та децентралізації, який відбувся у період після другої світової війни в Європі та США, породив тенденцію муніципалізації конституційного життя та правових систем у цілому. Свідченням того є становлення системи муніципальних прав особи, механізмів їх гарантування та захисту, що є основою для соціального

гомеостазису територіальної громади, який, з одного боку, є невід'ємною характеристикою організації та діяльності місцевого самоврядування на певній території та, з іншого властивістю сучасного муніципального права, яке, у свою чергу, виконує специфічну гомеостатичну роль у процесах формування соціально-правової державності та громадянського суспільства».

Осмислення й урахування наявного конституційно-правового досвіду муніципальних реформ стає невід'ємною складовою та підвалиною сучасної муніципальної реформи в Україні як у ціннісному, ґносеологічному, так і в організаційному й інституційному аспектах. Адже, як показав досвід, попередні спроби реалізації муніципальної реформи в Україні, здійснювані подекуди поза європейським контекстом та європейським досвідом такого реформування, прирекли цю реформу на незавершеність, половинчастість отриманих результатів, багато в чому зумовили слабкість або стагнацію розвитку інституційних, організаційних, функціональних та фінансово-економічних засад місцевого самоврядування, вторинність зазначеного конституційно-правового інституту по відношенню до держави. При цьому, як слушно зауважив О. В. Батанов, Україна стала показовим прикладом системного ігнорування передового зарубіжного досвіду муніципального будівництва, що не могло не позначитися на перебігові й успішності сучасної муніципальної реформи в нашій державі. Часто реформаторські зусилля супроводжуються або завершуються спробами відновити попередні елементи муніципально-правового устрою, його окремі інституціональні чи функціональні елементи тощо, що вочевидь відбиває різні підходи (як концептуальні, так і практичні) до постановки і розв'язання ключових цілей і завдань нинішньої муніципальної реформи. Відтак, окремі вітчизняні фахівці-муніципалісти (зокрема, О. В. Батанов), поруч з терміном «муніципальна реформа», застосовують поняття «муніципальна контрреформа» [26, с. 273], що, вочевидь, має не стільки науково-ґносеологічний, скільки політико-ідеологічний зміст.

Тому використання зарубіжного досвіду у вітчизняній практиці є особливо актуальним.

Для переважної більшості європейських держав характерною тенденцією новітнього (повоєнного) конституційно-правового розвитку є муніципальне реформування, яка стає дедалі більш вагомим напрямком конституційно-правової модернізації суспільства та держави. Мірою накопичення муніципально-правового досвіду, зміцнення доктрини муніципалізму та практики муніципального будівництва ця реформа з часом охоплює дедалі ширші сегменти організації та функціонування публічної муніципальної влади, а також – практично всю системно-структурну організацію місцевого самоврядування конкретних країн.

Муніципальні реформи відбуваються на тлі масштабних інтеграційних процесів на європейському континенті. Це дозволяє багатьом вітчизняним і зарубіжним дослідникам обґрунтовувати наявність виразної тенденції до формування, попри відмінності моделей місцевого самоврядування, європейської системи місцевого самоврядування, базованої на спільних політико-правових цінностях муніципалізму й конституціоналізму, в якій керівна роль належить внутрішньосистемним нормативним актам, прийнятим відповідними наддержавними органами ЄС (Європарламентом, Європейською радою тощо).

До числа ключових та визначальних напрямків здійснення муніципальних реформ у сучасних європейських країнах може бути віднесена оптимізація системи місцевого управління на засадах досягнення оптимального балансу між елементами централізації і децентралізації, який би відповідав умовам тієї чи іншої країни, запровадження принципів субсидіарності і пропорційності, деконцентрації публічно-владних повноважень. Це пов'язано із запровадженням проміжного або регіонального рівня управління, на який були передані деякі функції центрального управління. Відповідно, муніципальна реформа виявляється тісно пов'язаною з тенденціями регіоналізації та переважно такою, що супроводжується зміцненням конституційно-правового статусу, розширенням повноважень та ресурсів регіональних самоврядних органів тощо.

Складовою частиною муніципальних реформ часто виступає й удосконалення адміністративно-територіального устрою країни у напрямку оптимізації існуючої системи адміністративно-територіальних одиниць. Наявний досвід муніципального реформування зарубіжних країн свідчить, що домінуючим напрямком виступає укрупнення муніципальних утворень (зокрема, й утворення міських метропольних зон у головних міських агломераціях).

У західноєвропейській муніципальній доктрині й практиці дедалі більшого поширення набувають нові тенденції взаємовідносин між державою і місцевим самоврядуванням, що характеризуються приматом місцевого самоврядування, бажанням та спроможністю держави до самообмеження та поступовим перерозподілом публічно-владної компетенції на користь системи самоврядних органів, що зумовлює подальше наближення місцевого самоврядування до населення, до вирішення всього комплексу питань місцевого значення, зростання інституційної і функціональної автономії всієї системи самоврядних органів, а також їх відповідальності.

Муніципальні реформи можуть проводитися як на конституційному, так і на законодавчому рівні – за умови незмінності конституційної моделі місцевого самоврядування. Водночас у разі конституціоналізації муніципального реформування останнє набуває як більшої глибини, так і вищого рівня легітимації в суспільстві. Своєрідність конституційного та законодавчого закріплення новацій у системі місцевого самоврядування у країнах Європи безпосередньо зумовлена чіткими нормативними документами, обов'язковими для врахування в національних законодавствах, зокрема такими, як Європейська Хартія місцевого самоврядування.

Ключовими перевагами муніципальних реформ у Європі стали: певна інтенсифікація (у країнах традиційної демократії) або стимулювання (у країнах постсоціалістичного табору) розвитку структур громадянського суспільства; отримання мешканцями територіальних громад практичного досвіду участі у демократичних змінах на базовому рівні здійснення публічної влади; розкріпачення місцевої ініціативи, збільшення форм участі місцевого населення у вирішенні питань місцевого значення; оптимізація розподілу місцевих бюджетних ресурсів з метою вирішення нагальних потреб територіальних громад; поліпшення умов та порядку управління комунальною власністю, що стала запорукою успішного розвитку місцевого самоврядування; створення сприятливих умов для розвитку місцевого господарства; сприяння розвитку економіки і стратегічному плануванню в межах суб'єктів місцевого самоврядування; забезпечення прозорості і гласності прийняття рішень на місцях; підвищення якості надання послуг та їх максимальне наближення до споживачів; підвищення відповідальності самоврядних органів за результати своєї діяльності тощо.

У муніципальних реформах у країнах Європи присутня значна поліваріантність як спрямованості, так і наслідків цих реформ, які не можуть бути зведені до якогось одного спільного «знаменника». Зокрема, угорський приклад муніципального реформування засвідчує можливість своєрідного конституційно-правового «реверсу» у поступальному розвитку місцевого самоврядування в умовах домінування централізаторських підходів до розвитку муніципальних структур з боку центральної державної влади, що виступає найчастіше як ініціатором, так і провідником (суб'єктом реалізації) відповідних реформаторських заходів.

РОЛЬ СПОРІДНЕНOSTІ В НУКЛЕАРНІЙ ТА РОЗШИРЕНІЙ СІМ'Ї

Явор Ольга Анатоліївна

д. юрид. н., професор кафедри

цивільного права № 2

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Поняття сім'ї вживається в соціологічному та правовому значеннях. Такий поділ обумовлений тим, що регулювання сімейних відносин здійснюється не лише юридичною наукою, а й соціологією, етикою, психологією та ін.

Сім'я в соціологічному значенні - це заснована на шлюбі чи кровній спорідненості невелика група людей, члени якої пов'язані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю та взаємодопомогою. Хоча сім'я має специфічні біологічні функції відтворення людського роду, вона водночас є формою соціальної спільності людей, характер якої визначається економічним базисом суспільства і змінюється з історичним розвитком людства.

Стосовно визначення сім'ї в юридичному значенні, то у новому Сімейному кодексі воно відсутнє, у ст. 3 лише зазначається, що сім'я є первинним та основним осередком суспільства. У ст. 3 СК дається також визначення складу сім'ї, до якої належать особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. У наступних нормах цієї статті розкривається суб'єктний склад сім'ї та визначаються підстави її виникнення.

З координальними змінами у сімейному житті людей змінюється й тип української сім'ї та інші соціальні інститути, з якими сім'я взаємодіє, що призводить до майбутніх змін і в суспільстві. У багатьох країнах, *нуклеарна сім'я* прийшла на зміну розширеній. Цей перехід пов'язують з індустріалізацією, що сприяла більшій мобільності людей, як горизонтальній, так і вертикальній, через що члени розширеної родини менше контактують один з одним. З іншого боку, індустріальне суспільство зменшує залежність індивіда від сім'ї в багатьох питаннях, наприклад, таких як навчання або кредитування.

Згідно точки зору Б. М. Бим-Баду і С. Н. Гаврову «Сьогодні найбільш поширеним типом в ореалі християнської / постхристиянської цивілізації є проста (нуклеарна) сім'я, що є подружньою парою з дітьми, які не перебувають у шлюбі»¹.

Нуклеарні сім'ї можуть поділятися за кількістю дітей: на бездітні (*мала нуклеарна сім'я*), малодітні (одна дитина), середньодітні (двоє *дітей*), *багатодітні* (троє і більше дітей). Хоча кількість дітей у нуклеарній сім'ї може бути будь-якою, існує тенденція до зменшення їх кількості, порівняно з традиційними сім'ями².

Родинні зв'язки є однією з підстав виникнення сімейних правовідносин. Тому дослідження змісту цього поняття має важливе значення. Сімейні правовідносини виникають на підставі *кровного споріднення* (родинних зв'язків), шлюбу чи усиновлення тощо. Ці види правовідносин підпадають під сферу дії сімейного права. Тому *спорідненість* є підставою виникнення сімейних правовідносин лише тоді, коли з нею безпосередньо пов'язане сімейним законодавством настання певних правових наслідків.

За чинним Сімейним кодексом України родичами визначаються особи, які походять, один від одного або від спільного предка. Залежно від цього розрізняють прямі та побічні родинні зв'язки. Пряма спорідненість визначається стосовно осіб, які послідовно походять один від одного. Висхідна пряма лінія спорідненості встановлюється від нащадків до предків (син – батько, онука – дід), низхідна – від предків до нащадків (батько – син, дід – онука). Побічними є родинні зв'язки осіб, які походять від спільного предка [два брати є родичами, оскільки походять від однієї матері (батька)]. Рідних братів та сестер, котрі мають спільних батьків (матір і батька), називають повнорідними; тих, які мають спільну матір і різних батьків, – єдиноутробними; спільного батька і різних матерів – єдинокровними. Не є родичами діти кожного з батьків – зведені брати та сестри. До них належать син (дочка) чоловіка від попереднього шлюбу та син (дочка) дружини від попереднього шлюбу. Цих осіб не пов'язує походження від спільного предка. У праві важливе значення має близькість спорідненості. Вона визначається шляхом встановлення ступеня спорідненості, тобто

кількістю народжень, що пов'язують двох родичів (як прямих, так і побічних споріднених зв'язків) між собою. При цьому враховують кількість народжень, за винятком народження самого спільного предка. Рідні брат і сестра перебувають у другому ступені спорідненості, оскільки їх пов'язують два народження – брата і сестри [народження їх матері (батька) до уваги не береться]. Дід з онуком також перебувають у другому ступені спорідненості. Їх пов'язує народження дочки (сина), а потім і самого онука³.

Спорідненість є підставою для виникнення комплексу особистих і майнових прав батьків і дітей, баби, діда, братів, сестер та інших родичів; права на спадкування; права на усиновлення, права на одержання пенсії у випадку втрати годувальника; права на представлення інтересів родичів у суді тощо. Однак спорідненість може бути і юридичною перешкодою для виникнення деяких відносин. Так, особи, пов'язані спорідненням, у передбачених законом випадках, не мають права укладати між собою шлюб (ст. 26 СК України). **Спорідненість** – це кровний зв'язок між людьми, із наявністю якого пов'язані виникнення, зміна чи припинення прав та обов'язків. Спорідненість у своїй основі має біологічний фактор - фактор походження. Тому, наприклад, не є родичами подружжя, а також усиновлювачі та усиновлені.

Батьківські правовідносини є такими, що виникають на основі фактичного складу, який утворюють *три юридичні факти*: народження дитини, встановлення походження дитини, державна реєстрація походження дитини. В юридичній літературі не склалося єдиного підходу щодо того, які саме підстави тягнуть виникнення суб'єктивних прав та обов'язків матері, батька і дитини, чи можна вважати державну реєстрацію походження дитини юридичним фактом. Розвиток репродуктивних технологій і сурогатного материнства також сприяв подальшій дискусії щодо визначення підстав виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини⁴.

Народження дитини – це визначна і радісна подія для кожної сім'ї, поява нової, неповторної особистості з притаманними лише їй рисами, повноцінного члена сім'ї – носія сімейних прав та обов'язків. Само по собі біологічне походження встановлює лише моральні обов'язки батьків і дітей. Юридичне значення факт походження дитини набуває лише з моменту його державної реєстрації.

Згідно з ч.1 ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 р. № 2402-III кожна дитина має право на життя з моменту визначення її живонародженою та життєздатною за критеріями Всесвітньої організації охорони здоров'я. Відповідно до п.1.2 Інструкції з визначення критеріїв перинатального періоду, живонародженості та мертвонародженості, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, живонародження – вигнання або вилучення з організму матері плода, який після вигнання/вилучення (незалежно від тривалості вагітності, від того, чи перерізана пуповина і чи відшарувалась плацента) дихає або має будь-які інші ознаки життя, такі як серцебиття, пульсація пуповини, певні рухи скелетних м'язів. Порядок реєстрації живонароджених і мертвонароджених, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 29 березня 2006 р. № 179, передбачає, що реєстрації в органах реєстрації актів цивільного стану підлягають: народжені живими або мертвими з масою тіла 500 г і більше (або якщо маса тіла при народженні невідома, з довжиною тіла 25 см і більше, або при терміні вагітності 22 тижні і більше); народжені живими або мертвими з масою тіла менше 500 г при багатоплідних пологах, якщо термін вагітності становить 22 тижні і більше; плоди, що народилися живими до 22-го тижня вагітності (тобто зростом менше ніж 25 см і масою тіла менше ніж 500 г) та прожили понад 7 повних діб (168 годин після народження) як живонароджені при передчасних пологах⁵. Щодо визначення походження дитини в юридичній літературі склалися такі підходи. Під терміном «походження дітей» розуміють їх кровне (біологічне) походження від певних чоловіка та жінки, зареєстроване з дотриманням

встановленого порядку⁶. Походженням дітей називають встановлення юридичного зв'язку між дитиною та її батьками на підставі державної реєстрації народження дитини. Походження дитини визначається кровним спорідненням, за винятком деяких випадків, наприклад: внаслідок застосування штучних методів репродукції людини, сурогатного материнства; внаслідок дії неоспороної презумпції батьківства чоловіка (колишнього чоловіка) матері дитини; внаслідок визнання батьківства у добровільному порядку; внаслідок помилки при встановленні батьківства у судовому порядку.⁷

До батьківських прав і обов'язків належать: забрати дитину з пологового будинку, надати дитині ім'я, прізвище та по-батькові, зареєструвати народження дитини, визначати форми та методи виховання, вимагати в судовому порядку повернення дітей від осіб, які утримують їх на незаконних підставах, визначати місце проживання малолітньої дитини, давати згоду на всиновлення тощо.

Під терміном «походження дітей» розуміють кровне біологічне походження дитини від конкретних чоловіка та жінки, зареєстроване в державних органах реєстрації актів цивільного стану. В Сімейному кодексі України втілена *презумпція шлюбного походження дитини*, яка полягає в тому, що дитина зачата і народжена у шлюбі походить від подружжя, що перебуває в цьому шлюбі. Для виникнення батьківських прав та обов'язків необхідні такі елементи фактичного складу: по-перше, наявність кровної спорідненості між дитиною і кожним з батьків; по-друге, визначення походження дитини від матері та батька; по-третє, державна реєстрація народження дитини.

Кровне споріднення може виступати не тільки як біологічний факт походження дитини від певних батьків, але і підставою для виникнення сукупності прав та обов'язків батьків та дітей. Юридичного значення спорідненість набуває лише у випадках, прямо встановлених законом. З прийняттям Сімейного кодексу України правового регулювання набуло «соціальне батьківство», яке є результатом застосування допоміжних репродуктивних технологій.

Визначення походження дитини, як елемент фактичного складу, може змінюватися тому, що фіксує наявність кровного зв'язку між батьками і дітьми за різними підставами передбаченими законодавством. За загальним правилом, матір'ю дитини є жінка яка її народила. Отже, СК України передбачає презумпцію материнства. На відміну від материнства, визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини, а саме перебуває вона у шлюбі чи ні. За статтею 122 СК України походження дитини складається з двох презумпцій: презумпції материнства дружини та презумпції батьківства чоловіка. Батьківство являє собою різновид відносин спорідненості між людьми, яке виникає на підставі походження дитини від конкретного чоловіка. Батьківство одночасно є і біологічним і соціальним явищем. Батьком дитини записується громадянин, який вказаний у Свідоцтві про шлюб як чоловік матері дитини. За ч. 2 ст. 122 СК України дитина, яка народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя. Отже, шлюб уже не має, а правовий зв'язок заснований на колишньому або недійсному шлюбі зберігає правовий режим щодо народжених у період тривалості такого шлюбу дітей⁸. Факт народження від даних батьків це обов'язків елемент фактичного складу, що є необхідним для виникнення суб'єктивних прав та обов'язків.

Відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»⁹, підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження. У разі народження дитини поза закладом охорони здоров'я

документ, що підтверджує факт народження, видає заклад охорони здоров'я, який проводив огляд матері та дитини. У разі якщо заклад охорони здоров'я не проводив огляд матері та дитини, документ, що підтверджує факт народження, видає медична консультаційна комісія в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок утворення медичної консультаційної комісії та положення про неї затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері охорони здоров'я. Медична консультаційна комісія видає документ про народження у разі встановлення факту народження жінкою дитини.

За відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження. Державна реєстрація є юридичним доказом наявності двох юридичних фактів – народження і походження дитини від батьків. Відсутність будь-якого елемента (народження, походження дитини, державна реєстрація) фактичного складу робить неможливим виникнення батьківських правовідносин.

Отже, становлення сімейних правовідносин зумовлено насамперед економічними передумовами, що історично склалися з розвитком приватного права. Правові норми встановлюють юридичні факти, які є підставами для виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин. Вони регламентують не всі аспекти життя та відносин, що складаються в сім'ї, а лише ті, на які держава може впливати шляхом встановлення обов'язкових правил поведінки. Сім'я в соціологічному значенні є поняттям ширшим порівняно з юридичним її значенням. Правові норми регламентують лише окремі, визначені в сімейному законодавстві, питання діяльності сім'ї, її створення і припинення як вже об'єктивно існуючого явища.

СЕКЦІЯ 2

ФІЛОЛОГІЯ І СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

НОВІ ФОРМИ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ НА ПОЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЇ

Алексєєнко Наталія Михайлівна

Формування ефективної політики рівних можливостей для жінок і чоловіків – одна з умов побудови демократичного суспільства. У зв'язку з демократизацією суспільства зростає роль жінки у процесі розбудови економічного, політичного, культурного простору України. Процеси, які відбуваються в суспільстві, завжди знаходять своє відображення у мові. Вживання нових форм іменників жіночого роду на позначення професії пов'язане зі змінами в ставленні до жінки в українському суспільстві останніх років. Зараз в Україні активно створюються різноманітні жіночі об'єднання, центри і організації з різними цілями і завданнями, духовними цінностями і принципами поведінки. Українські жінки виходять на передові позиції у бізнесі, беруть активну участь у політиці, опановують професії, які раніше вважалися суто чоловічими. Сучасні жінки демонструють впевненість у власних силах, а іноді й кращу обізнаність. Розпочинається новий етап розвитку суспільства, коли зникає одвічний комплекс жіночої неповноцінності. Якщо раніше жінка повинна була асимілюватися у світі чоловіків, то нова генерація українських ділових жінок завоювала право на власний суто жіночий стиль життя у економічному та політичному просторі.

Вихід жінок на передові позиції політичного життя став причиною вживання таких нових та незвичних лексем, як *прем'єрка, міністерка, лідерка, канцлерка*. На думку О. Пономарьова, жіночі відповідники з'явилися у мові через освоєння жінками суто чоловічих професій: *бандуристка, доповідачка, лікарка, організаторка* й под. Слова *авторка, аспірантка, дописувачка, журналістка, контролерка, лекторка, редакторка* та інші зафіксовані в словниках і є цілком нормативні [1, с. 164]. У розмовній мові та публіцистиці виникнення нових форм жіночого роду, їх активне вживання, створення нових словотвірних моделей відбувається вже досить тривалий час і є актуальними тенденціями сучасної української мови. Це мовне явище зумовлено зростанням національної самосвідомості, актуалізацією у суспільстві інтересу до корінного, самобутнього, народного, власне українського, бажання повернутися до першоджерел (наприклад, етнічний напрямок у популярній музиці, моді, повернення до вишиванок, традицій козацтва тощо).

Відродження національної культури проявляється не тільки на політичному, суспільному, побутовому рівнях, але й на мовному рівні. Сучасна українська мова сьогодні зазнає інтенсивного трансформування – змінюються графіка, орфографія, лексичний склад. Український правопис, що набув чинності з травня 2019 року, надав цим трансформаціям законності. У параграфі 32 «Правопис суфіксів. Іменникові суфікси» зазначено: «За допомогою суфіксів *-к-, -иц-(я), -ин-(я), -ес-* та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс *-к-*, бо він поєднуваний з різними типами основ: *авторка, дизайнерка, директорка, редакторка, співачка, студентка, фігуристка* та ін. Суфікс *-иц-(я)* приєднуємо насамперед до основ на *-ник*: *верстальниця, набірниця, поради́ниця* та *-ень*: *уче́ниця*. Суфікс *-ин-(я)* сполучаємо з основами на *-ець*: *кравчи́ня, плавчи́ня, продавчи́ня*, на приголосний: *майстри́ня, філологи́ня; бойки́ня, лемки́ня*. Суфікс *-ес-* рідковживаний: *дияко́неса, патро́неса, поетесе́са*» [2, с. 27].

Таким чином найбільш продуктивною моделлю словотвору жіночих форм в українській мові є творення за допомогою суфікса *-к-*. Наприклад, *журналіст – журналістка, вчитель – вчителька, читач – читачка, революціонер – революціонерка*. Це звична модель, яка дозволяє легко утворювати жіночі форми від слів, що закінчуються суфіксами *-ер/ор, -іст, -ач, -тель*.

Словотворча модель для лексем з тим же суфіксом на позначення національності унормована: *англієць – англійка, українець – українка, іспанець – іспанка* тощо (винятком є архаїчна форма *німець – німкеня*). Українська мова має варіанти словотвору жіночої форми від слів на *-ець* на позначення професії або роду занять: *жнець – жниця, переможець – переможниця, самовисуванець – самовисуванка, утриманець – утриманка, кравець – кравчиня, верстальник – верстальниця*.

Жіночі форми від іменників на *-лог* складно утворити за допомогою суфіксів *-к, -иц* (слова типу *психоложка* чи *психологиця* немилозвучні). Набуття суфіксом *-ин'* продуктивності вирішив проблему милозвучності. Іменники типу *психологи́ня* чи *біологи́ня* сприймаються як адекватні.

Отже, форми *бухгалтерка, менеджерка, інженерка, редакторка, видавчиня, маркетингогині, екологиня, технологиня та адвокатеса, критикеса* є цілком нормативними. У галузі освіти доцільно вживати *завідувачка кафедри* та *учбова майстриня, фізикиня, хімікиня та математикиня, деканка, проректорка, ректорка, професорка, докторка й кандидатка наук*. У медицині – *хірургиня, педіатриня та отоларингологиня, психіатриня, кардіологиня, гінекологиня тощо*. Напевно, спочатку важко буде звикнути до нових назв, але з часом нові форми, мабуть, стануть звичними. Втім, варто пам'ятати, що творцем мови є народ, а мовна норма – явище змінне. Правопис зафіксував тенденцію української мови до вживання нових форм іменників жіночого роду на позначення професії, але які саме форми слів будуть широко вживаними, а які ні, стане зрозуміло пізніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пономарів О. Культура слова: Мовностилістичні поради: Навч. посібник. К.: Либідь, 1999.
2. Український правопис. Режим доступу:
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/05062019-onovl-pravo.pdf>

ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ ЯК КОНТЕКСТ ФУНКЦІОНУВАННЯ КЛІШЕ

Багро Марина Ігорівна

студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Чрділелі Тетяна Василівна

к. філол. н., доцент кафедри перекладу

КрНУ імені Михайла Остроградського

Виконання мовою різних функцій в певних сферах соціального життя приводить до його розщеплення на ряд функціональних стилів. За І. В. Арнольд, функціональні стилі – це підсистеми мови, кожна з яких має специфічні особливості у лексичному складі та фразеології, синтаксичних конструкціях і фонетиці [1, с. 320]. Г. Е. Мірам визначає стилі як різновиди текстів з різною комунікативною інтенцією (прагматикою) [6, с. 44].

Важливим в означенні стилю, яке запропонував В. В. Виноградов, є посилання на соціальну природу стилів. Стиль – це суспільно усвідомлена і соціально обумовлена, внутрішньо об'єднана сукупність засобів використання, відбору та сполучуваності способів мовного спілкування в сфері тієї чи іншої загальнонародної мови, що співвідноситься з іншими такими ж способами вираження, які слугують для інших цілей, виконують інші функції в мовній суспільній практиці єдиного народу [2, с. 73].

На залежність відбору мовних засобів від сфери комунікації вказала Л. І. Мацько: «Стиль – різновид літературної мови (її функціональна підсистема), що обслуговує певну сферу суспільної діяльності мовців і відповідно до цього має свої особливості добору і використання мовних засобів» [5, с. 223].

Одним із загальноновизнаних функціональних стилів є публіцистичний стиль (разом з науковим, офіційно-діловим, художнім, розмовним). Публіцистичний стиль визначається як сукупність мовних засобів, прийнятих у політичних виступах, промовах, суспільно-політичній літературі, періодичній пресі (газетах, журналах) та інших виданнях, покликаних формувати громадську думку [1; 4; 8]. Тематика публіцистичних творів досить широка – в них порушуються будь-які актуальні питання сучасності, які представляють

інтерес для суспільства: політичні, економічні, моральні, філософські, питання культури, виховання, повсякденного побуту.

Газетний різновид публіцистичного стилю отримав широке розповсюдження. Він являє собою інтерпретацію фактів, подій, явищ суспільного життя. Його задача полягає не тільки в тому, щоб проінформувати читача, але і вплинути на нього: як зазначає І. В. Арнольд, газета – засіб інформації і засіб впливу [1, с. 343].

Головними особливостями газетної публіцистики в англійській та українській мовах є точність, логічність, офіційність, лаконічність викладу при інформативній насиченості. Необхідність стислого викладу а також обмеження у газетному просторі спричиняють компресію мовних елементів.

Оскільки газетний текст розрахований на масового, середнього читача, мовні засоби відбираються з установкою на зрозумілість – текст повинен сприйматися легко і швидко незалежно від віку читача, його професії, освіти.

Газетно-публіцистичний стиль характеризується поєднанням різностильових елементів: суспільно-політичної лексики і фразеології, нейтральної і термінологічної лексики, розмовних і поетичних слів і словосполучень, сленгу, професіоналізмів. Експресивна функція у газетних текстах, задача якої полягає у наданні виразності повідомленню, привертанні уваги читачів, знаходить вираження у наявності емоційно забарвлених місць, образних виразів, метафор, епітетів, порівнянь, перифраз, okazіоналізмів, розмовно-просторічних і навіть жаргонних засобів мови. Проте, слід зазначити, що в публіцистичних текстах більш важливими є не емоційно-експресивні засоби мови, а ті елементи, які виражають оцінку. Як відзначає А. С. Сичев, експресія не слугує засобом створення образної системи, як в мові художньої літератури, а є засобом впливу на читача [9, с. 95].

На те, що в текстах газетно-публіцистичного стилю експресивні одиниці мови неодмінно поєднуються з усталеними, стандартизованими, вказує В. Г. Костомаров. На його думку, важливою рисою цих текстів є обов'язкове і постійне співвіднесення стандартизованих та експресивних сегментів мовного ланцюга, орієнтація на експресію і стандарт, які складають єдиний конструктивний принцип [4, с. 57].

Враховуючи все вище сказане, можна стверджувати, що сучасну газетну публіцистику, зокрема ту, яка зображає політичні події, характеризує велика кількість мовних кліше. Г. О. Винокур писав, що газетний текст пишеться згідно стандарту. Розрахунок на максимальне споживання, а отже, і швидкий темп написання газети неминуче механізують, автоматизують газетну мову. Тексти створюються згідно вже готового шаблону, обумовлені усталеними в процесі газетного виробництва мовними штампами, пристосованими мовними формулами, кліше [3, с. 124].

Поява кліше пов'язана також з частотністю і повторюваністю в газетних текстах ситуацій, які вони обслуговують. За цих умов навколо стрижневого слова утворюється відносно постійний набір “контекстуальних елементів мови, що набувають звичності в називанні та звучанні” [8, с. 84].

Суттєвим для розуміння функціонування кліше у сфері газетних публікацій є і той факт, що сучасні мас-медіа є основною сферою, де можливі прояви політичної маніпуляції, оскільки основний матеріал для діяльності маніпулятора – інформація. Як правило, для читання і розуміння тексту потрібно докладати певних розумових зусиль, оскільки нема контакту з посередником, і тому використання уже готових мовних «кліше», які спираються на стереотипи мислення читачів (приклади – «правова держава», «демократичні вибори», «ісламські терористи») не тільки значно полегшує сприйняття інформації, але і дозволяє певним чином вплинути на читача. Неперервне повторення одного і того ж твердження, причому так, що це не викликає жодних сумнівів, безапеляційним тоном (характерний прийом особливо для телебачення і радіо), уникнення суперечностей там, де вони мають бути і посилення суперечностей там, де все ясно і так – все це є характерними особливостями використання мови мас-медіа як засобу маніпуляції. Текст даного типу має читатися дуже легко – маніпулювати легше, коли аудиторія не замислюється над змістом [7].

Проте, як зазначає А. С. Сичев, повторення готових до використання мовних формул журналісти сприймають як нетворче ставлення до справи, тому вони постійно намагаються поновити мовний матеріал шляхом варіювання компонентів кліше. Як вказує автор, стабілізація таких готових до вживання виразів завжди відносна, тоді як тенденція до зміни і поновлення – в допустимих лексичних і тематичних межах – абсолютна. Тому мова газети має характер м'якої стандартизованості, на відміну від жорсткої стандартизованості офіційно-ділового мовлення [9, с. 94-95].

Отже, основними рисами газетно-публіцистичних текстів є інформативність, точність, логічність, офіціальність, лаконічність, установка на зрозумілість, поєднання різностильових елементів, наявність оцінки, експресивних одиниць мови та м'яка стандартизованість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка. Ленинград: Просвещение, 1973. 304с.
2. Виноградов В. В. Итоги обсуждения вопросов стилистики. *Вопросы языкознания*. Москва, 1955. № 1. С. 71–92.
3. Винокур Т. Закономерности использования языковых единиц. М.: Наука, 1990. 139 с.
4. Костомаров В. Г. Русский язык на газетной полосе: Некоторые особенности языка современной газетной публицистики. Москва: Издательство МГУ, 1991. 120 с.
5. Мацько Л. І., Сидоренко О. М. Українська мова: посібник. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 1996. 432 с.
6. Мирам Г., Гон А. Профессиональный перевод: уч. пос. Київ: Эльга, Ника-центр, 2003. 136 с.
7. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации. Київ : ЦУЛ, „Фитосоциоцентр”, 2002. 336 с.
8. Сучасна українська мова: підручник / О. Д. Пономарів та ін. / за ред. О. Д. Пономаріва. Київ : Либідь, 2001. – 400 с.
9. Сычев А. С. Стилеобразующие факторы и стилеобразующие черты газетно-публицистической речи. *Вестник Омского университета*. Омск, 1999. № 3. С. 93-96.

ВІДТВОРЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ТЕЛЕСЕРІАЛІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Білоус Катерина Олександрівна
магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Артеменко Юлія Олександрівна

к. філол. н., старший викладач кафедри

перекладу КрНУ імені Михайла Остроградського

За останні роки у лінгвістиці спостерігається зростання інтересу до фахових мов, що зумовлено стрімким розвитком науки і техніки. Насамперед, інтенсивний розвиток науки призводить до утворення нової фахової термінології загалом, і медичної зокрема, що призводить до необхідності дослідження способів їх перекладу. Сьогодні медичні терміни використовуються не лише у вузько спеціалізованих наукових виданнях, а також у художній літературі та різноманітних серіалах, героями яких є медичні працівники. З цієї точки зору, проблема перекладу медичних термінів набуває особливої актуальності, оскільки перекладач має забезпечити зрозумілий пересічному громадянину переклад медичних термінів.

Дослідженням терміносистем присвячені праці різних науковців, серед яких: К. Я. Абербух, В. І. Карабан, А. В. Суперанська, А. Я. Коваленко, Т. Р. Кияк.

Предметом нашого дослідження є відтворення англійських медичних термінів українською мовою на матеріалі кінотекстів американського медичного серіалу *House M. D.* та їх перекладу українською, який був виконаний перекладачами каналу СТБ.

Мета дослідження – визначити особливості медичних термінів у кінотексті та їх реалізацію при перекладі з англійської мови на українську.

Медичний термін – це спеціальне слово чи словосполучення, яке дає чітке визначення чи пояснення спеціального поняття, предмета чи дії у сфері медицини [5]. Сукупність термінів певної галузі, у нашому випадку медичної, утворюють терміносистему.

Ключовою особливістю аналізованої терміносистеми є її різноманітність. Медична термінологія позначає широкий спектр понять і явищ, від професійного обладнання до назв захворювань [3, с. 68]. Цю тезу підтверджують емпіричні дані нашого дослідження. Так, у телесеріалі [6; 7] нами були зафіксовані наступні тематичні групи термінів:

- назви хвороб: *asthma, diarrhea, encephalitis, dermatitis*;
- симптоми хвороб: *liver failure, psychosis, hallucination, toxicity*;
- назви медичних препаратів: *cytoxan, plasmapheresis, prozak, bromocryptene, ceftriaxone*;
- методи діагностики: *angiography, ultrasound*;
- прилади та інструменти: *scope, catheter* [6, 7].

Крім того, ми класифікували терміни за будовою, беручи за основу класифікацію вітчизняного науковця А. Я. Коваленко, згідно з якою терміни поділяються на прості, складні та терміни-словосполучення [2, с. 259]. До простих термінів належать: *heart, brain*. До складних термінів належать: *amyloidosis, lymphoma*. І останню групу становлять терміни-словосполучення: *brain tumor, cerebral vasculitis, temporal lobe swelling* [6, 7].

Медична термінологія характеризується власними специфічними особливостями, а саме: її основу складають запозичені греко-латинські терміни або терміни, створені штучно з греко-латинських терміноелементів. Оскільки греко-латинські терміни лежать в основі медичної термінології практично всіх європейських мов, більшість медичних термінів є інтернаціональними. У професійній мові медика будь-якої країни світу деякі спеціальні вирази вживаються тільки латинською мовою; активне створення термінів з класичних терміноелементів призвело до свідомого впливу на термінологію: медичні терміни мають високий ступінь вмотивованості і є семантично прозорими [4].

Зазначимо, що для адекватної передачі медичних термінів перекладачам потрібно враховувати лексико-семантичні та структурні особливості, а також етимологію даних термінів.

Загалом перекладачі вдаються до таких прийомів перекладу термінів: транскрипція, транскодування, калькування, і переваги цих прийомів досить очевидні: стислість, однозначність. Щодо аналізованого нами телесеріалу, то він насичений термінами, які вже мають відповідні сталі еквіваленти в українській мові: *herpetic encephalitis* – герпетичний інцифаліт, *papula rlesion* – вузликове ураження, *immune system* – імунна система, *heart attack* – серцевий напад [6, 7].

Серед граматичних трансформацій слід виокремити: перестановку, заміну частини мови, до яких вдаються й українські перекладачі *House M. D.* Наприклад, наступний приклад ілюструє використання прийому морфологічної транспозиції: *The nurse said you're stopping my radiation. – Медсестра каже, ви мене більше не опромінюватимете.* Звернемося також до прикладів застосування перестановки: *Any other reason why do you think you might have chronic fatigue syndrome. – Чому ще на вашу думку у вас синдром хронічної втоми.* *If it's in the lungs, it's a pulmonary embolism. – Якщо в легенях, емболія судин легенів* [6,7].

Отже, проаналізувавши теоретичний та практичний матеріал із вказаної теми, ми дійшли висновку, що для якісного перекладу медичних термінів перекладачу не слід орієнтуватися на суто семантичні чи структурні особливості медичних термінів. Слід враховувати тип дискурсу, в якому вони функціонують. Для якісного перекладу кінофільму

перекладачу потрібно перш за все зберегти задум автора, розкрити образи героїв, підібрати стратегії для відтворення культурно значимої інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Запоточна Л. Структурно-семантична характеристика термінів-епонімів у англійській кардіологічній термінології. URL: http://www.chnu.edu.ua/res/chnu.edu.ua/period_vudannia/web13/pdf/2012_1/Larysa_Zapotochna.pdf (дата звернення 21.09.2019).
2. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад .Тернопіль: Карпюка, 2004. С. 304
3. Косенко А. В. Основні характеристики англійської медичної термінології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія. 2015. Вип. 18. Том 2. С. 68–70.
4. Терлецька І. М. Особливості сучасної медичної термінології. Сучасні дослідження з іноземної філології. 2012. Вип. 10. С. 291 – 298. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2012_10_52 (дата звернення 21.09.2019).
5. Янишин О. Семантико-структурні та функціональні особливості медичних термінів у книзі Т. Марша «Історії про життя смерть і нейрохірургію». URL: https://text-intertext.in.ua/pdf/n022017/yanyshyn_mamalyha_02_2017.pdf (дата звернення 21.09.2019).

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Субтитри англійською мовою до серіалу «HouseD.M.». URL: <http://englishwell.org/15815-house-md-doktor-haus-1-sezon-dvdrip-sub-v-originale.html> (дата звернення 21.09.2019).
2. Субтитри українською мовою до серіалу «Доктор Хаус». URL: <https://kinoukr.com/3279-doktor-haus.html> (дата звернення 21.09.2019).

ЛІНГВО-ПРАГМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КЛІШЕ В ТЕКСТІ ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОГО ЛИСТА

Бурлак Інна Валеріївна

магістр КрНУ

імені Михайла Остроградського

Кожемяченко Наталія Василівна

ст. викладач кафедри перекладу КрНУ

імені Михайла Остроградського

Ділове спілкування або діловий дискурс, як частина суспільної діяльності, стає об'єктом численних досліджень, бо успіх міжнародних бізнес-проектів залежить не тільки від професійних основ діяльності, але й від комунікативної компетенції, яка реалізується у здатності користуватися мовними засобами для встановлення мовленнєвого контакту, його підтримки та впливу на адресата з метою досягнення комунікативних цілей. Ведення справ з іноземним партнером частіше всього починається з листа, тому ділові листи виступають важливим елементом зовнішньо-економічної діяльності та невід'ємною частиною соціально-економічних відносин. Ділове листування допомагає встановити та закріпити ділові контакти задля пошуку й освоєння нових ринків збуту продукції та надання послуг.

Актуальність дослідження полягає в тому, що в час активного міжнародного ділового спілкування в умовах розвитку та поглиблення ділової комунікації необхідно володіти навичками офіційного листування та правилами оформлення ділових листів. Мета даної розвідки проаналізувати діловий лист як складову ділового дискурсу в аспекті міжкультурної комунікації, його стильові характеристики та функціонально-прагматичні особливості фраз кліше в канві тексту ділового листа.

Діловий дискурс у будь-якій мові являє собою досить стандартизований тип мовлення, що пояснюється стереотипністю ситуацій і самим характером бізнесових стосунків [1, с. 57]. Соціальна функція текстів ділового мовлення полягає в обслуговуванні суспільних відносин людей в офіційно-діловій сфері, визначає їх прагматичну настанову.

Передусім, діловий лист – це засіб міжмовної та міжкультурної писемної ділової комунікації, головною метою якої є досягнення домовленості між зацікавленими сторонами, встановлення професійних взаємостосунків між комунікантами за допомогою адекватного використання мовних засобів жанру ділового листування. Кожен текст ділового листа має свій прагматичний потенціал, що визначається як здатність тексту створювати певний комунікативний ефект, викликати у рецептора прагматичні відношення до повідомлення, здійснювати прагматичний вплив на отримувача інформації. Якість та стиль написання, вживання при цьому відповідних мовних засобів впливають на успіх досягнення домовленостей між бізнес-партнерами. Тому діловий лист має такі загальні властивості, як комунікативна спрямованість, смислова та логічна цілісність, інформативна значущість, зв'язність та завершеність [2, с. 102-110]. Крім того, діловий лист володіє такими специфічними стильовими ознаками, як об'єктивність і конвенційність, інструментальність і прагматичність. слід зважати на наступні домінуючі ділового: об'єктивність, послідовність, ясність, офіційність, стислість і стандартизованість.

Діловий лист як частина сфери ділової комунікації виконує комунікативно-прагматичну функцію, під якою розуміється типова конвенційна мовленнєва реалізація прагматичної мети адресанта, обумовлена нормами соціально-функціональної сфери. Офіційно-діловий лист повинен бути складений таким чином, щоб він точно відповідав своєму призначенню, дотримувався відповідних стильових норм, мав юридичну силу, чітку структуру і був зручний при читанні. Стилістичною нормою ділової кореспонденції вважається стандартизація, яка фіксується лексико-фразеологічно та синтаксично. Відомо, що ділове мовлення характеризується подібністю мовленнєвих засобів та їх частотністю, а це спричиняє появу стандартних кліше. Кліше як нейтрально-нормативна мовна одиниця полегшує процес спілкування та виступає конструктивною одиницею тексту ділового листа. Як правило, до основних характеристик кліше відносять: стійкість словосполучення, відтворюваність та однозначність.

Мовне кліше в офіційно-діловому стилі стало предметом дослідження в наукових розвідках Н. Д. Бабич, С. П. Бирик, М. А. Жовтобрюха, А. П. Коваль, Л. І. Мацько, О. Д. Пономарева, Н. М. Сологуб. У роботах вітчизняних лінгвістів для лінгвостилістичного опису кліше в текстах офіційно-ділового листа наявне значне різноманіття термінів, а саме: «канцелярський вислів-кліше» (Н. М. Сологуб), «канцелярський зворот» (М. А. Жовтобрюх), «мовна формула» (Л. І. Мацько, О. М. Мацько), «мовна формула-штамп» (М. М. Пещак), «канцелярський шаблон» (А. Ф. Марахова), «стійке сполучення слів» (Д. В. Горбачук, Л. Коваленко), «стандартизоване словосполучення» (Р. Ф. Возна). Тому, можна стверджувати, що на сучасному етапі вивчення мовних одиниць офіційно-ділового стилю різниця між цими групами мовленнєвих формул залишається нечіткою, а тому ми будемо притримуватись думки, що ці терміни – синоніми.

В лінгвістичних розвідках пропонуються різні підходи до класифікації кліше ділового листа. В першу чергу звертають увагу на види кліше, які вживаються в різних структурних блоках листа:

- початок листа (кліше звертання);
- основний текст листа (тематичні кліше, апеляційні або спонукальні кліше);
- завершальні кліше (кліше-запевнення, кліше-висловлювання сподівання, кліше-прохання);
- закінчення листа (кліше прощальної фрази).

Кліше звертання та кліше прощальної фрази як правило тотожні для більшості видів ділових листів, хоча варто зазначити, що англomовний діловий лист має великий арсенал форм привітань, які забезпечують адресанта засобами маркування соціально-рольових відношень в рамках комунікативного акту у сфері ділового спілкування.

Кліше, які вживаються в основному тексті листа, варіюються в залежності від прагматичної настанови листа (листи-прохання, листи-звернення, листи-пропозиції, листи-запити, тощо), хоча в текстах таких листів можна окремо виділити початкові, спонукальні та заключні кліше:

- замовлення: *we wish to place the following order;*
- пропозиція: *we can make the following offer;*
- претензія, скарга: *We regret that we must place;*
- запит: *We are above all interested in information regarding;*
- повідомлення: *We wish to inform you that ;*
- вибачення: *We offer our apologies for;*
- прохання: *We shall (should) be obliged if you will (would) inform us.*

Найчисленнішу групу представляють тематично-орієнтовані кліше, оскільки вони безпосередньо демонструють сферу комерційної діяльності та комерційну ситуацію (надання кредиту, продаж акцій, поставки товару тощо).

Аналіз текстів ділових листів дає змогу стверджувати, що кліше можуть мати як структуру словосполучення, так і структуру речення. Кліше-словосполучення більш частотні, крім того, вони можуть розрізнятися за структурним складом та природою компонентів:

- іменникові кліше: *implementation of this agreement, authorised representative;*
- дієслівні кліше: *retain a copy, involve in a transaction,* – можна також виділити в особливу дієслівну групу кліше з модальними дієсловами.

Таким чином можна дійти висновку, що клішовані мовні одиниці виступають основним текстотвірним елементом ділових листів, виконують різну прагматичну функцію та допомагають презентувати матеріал послідовно, чітко та логічно. В процесі ділового листування добираються найбільш адекватні для певної стереотипної ситуації мовні кліше, окреслені сферою і стратегіями спілкування. Для продуктивної посередницької перекладацької діяльності необхідно проаналізувати типологічні особливості таких клішованих одиниць в українській та англійській мовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов: посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця : Нова книга, 2005. 224 с.
2. Пасічник Т. Д. Методика навчання майбутніх філологів писемного двостороннього перекладу комерційних листів: дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2011. 300с.

ПОЛІТИЧНА КОРЕКТНІСТЬ ЯК ЧИННИК ЛЕКСИЧНИХ ЗМІН В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Воржева Ірина Валеріївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Чрділелі Тетяна Василівна
к. філол. н., доцент кафедри перекладу
КрНУ імені Михайла Остроградського

У зв'язку з тим, що політична коректність вимагає вживання лише тих мовних одиниць, які б не ображали почуття та гідність людини, у мові виникають нові політкоректні (ПК) лексичні одиниці. Під ПК одиницями розуміють новоутворення, які генетично пов'язані з філософією політичної коректності та які слугують для утворення ПК лексикону, тобто слова і словосполучення, які містять сему *sensitivity* (делікатного ставлення) до певних соціальних явищ [3, с. 12].

Унікальність неологізмів, що виникають на ґрунті політичної коректності, полягає у тому, що вони в переважній більшості використовуються не для найменування нових, раніше не існуючих в суспільстві понять і предметів, а для позначення вже існуючих. Переважна більшість ПК лексем з'явилася в мові завдяки переосмисленню частиною суспільства поглядів і відношень до вже існуючих понять і предметів та явищ, переоцінка системи цінностей, особливо в сфері міжрасових відношень і відношень між статями, що виникла на

фоні поглиблення демократичних і гуманістичних тенденцій в західному суспільстві в останній третині 20 століття.

Тут варто відзначити, що лексемами для позначення політкоректної лексики виступають евфемізми [2, с. 70]. При вивченні евфемізмів в лінгвістичному аспекті вчені зазвичай загострюють увагу на їх зв'язку з явищем табу. Якщо раніше в лінгвістиці існувало вузьке осмислення евфемізму тільки як слова або виразу, що вживається для заміни заборонних слів, то в даний час більшість дослідників дають максимально розширені визначення, намагаючись врахувати всі можливі характеристики даного мовного феномена.

Для кращого розуміння лінгвістичної природи евфемізму дослідники розділяють ці вислови на три групи залежно від основної спрямованості визначення. У першу групу можна віднести ті визначення, в яких основний наголос робиться на функції, що виконуються евфемізмом (Н. С. Арапова, А. М. Кацев). У визначеннях другої групи основна увага приділяється способу створення евфемістичного ефекту (Е. І. Шейгал, Е. Н. Торопцева). У визначеннях третьої групи на перший план виходять цілі використання евфемізму (К. Burridge, О. В. Обвінцева). Таким чином, у визначенні евфемізму повинні відображатися не тільки його основні функції, але і спосіб, за допомогою якого стає можливим виконання цих функцій, а також цілі, що стоять за використанням даних слів [1, с. 29].

Узагальнюючи існуючі підходи, можна дати визначення евфемізму, в якому враховуються всі названі критерії: евфемізм – це заміна будь-якого небажаного в даній ситуації слова або виразу за допомогою нейтрального або позитивно конотативного позначення з метою уникнути конфлікту в спілкуванні і/або приховати неприємні явища дійсності.

Наприклад, слово *today* породило наступні евфемізми: *to pass away*, *to be no more*, *to depart*, *to join the majority*, *to be gone* і жартівливіші – *to kick the bucket*, *to give up the ghost*, *to go west*. Фраза *if any thing should happen to me* в значенні *if I die* (якщо я помру) стала останнім часом звичною в оголошеннях страхових компаній.

Зникнення й приплив евфемізмів в англійській мові відбуваються за двома основними правилами: законом Грехема та законом послідовності [4]. У сфері мови закон Грехема проявляється в тому, що негативні значення чи асоціації слів витісняють позитивні значення з вжитку. Дію даного закону можна прослідкувати на слові *gay*, евфемізмом до якого слугувала лексична одиниця *homosexual*, витіснивши при цьому з вжитку застарілі евфемізми *faggot*, *fairy*, *fancymen*, *homo*, *queer*, *three-letterman*. Однак, з часом політкоректна одиниця *homosexual*, яка у 60-70 рр. ХХст. мала позитивне значення, дуже швидко набула негативної конотації, що є підтвердженням дії закону.

Евфемізми характеризуються високою чутливістю до історичних змін у матеріальному та духовному житті суспільства. Час існування деяких евфемізмів дуже короткий: наприклад, *revenue enhancement*, що вживалося замість *higher taxes* (високі податки), швидко втратило свої евфемістичні властивості і замінилося на *user fees*. Евфемізовані одиниці є дуже нестійкими утвореннями і швидко старіють; пояснюється це не тільки властивістю емоційної лексики швидко стиратися, але й тим, що, як тільки слово стає вживаним, воно знову тісно пов'язується з позначуваними поняттями і втрачає свої евфемістичні властивості [5, с. 100].

Закон Грехема керує іншим евфемістичним принципом – законом послідовності. Через часте використання евфемізми втрачають здатність виконувати своє призначення, тобто послаблювати, нейтралізовувати реакцію на слово. Частота використання веде до зміцнення асоціативних зв'язків між новим найменуванням і старим значенням і поступового перетворення, внаслідок цього, евфемізму в його протилежність – слово-табу [4]. Коли евфемізм набуває негативної конотації, виникає потреба замінити його вільним від негативних асоціацій евфемізмом-неологізмом, який або одразу витісняє попередній евфемізм зі вживання, або протягом деякого часу функціонує в мові паралельно зі старим субституттом. В евфемізмах політичної коректності це можна продемонструвати на прикладі

евфемістичних ланцюгів (термін Х. Роусона). Евфемістичним ланцюгом вважається ряд евфемізмів одного й того ж стигматичного денотата, розташованих в хронологічній послідовності заміни одного евфемізму іншим через втрату попереднім його евфемістичних властивостей: *elderly* – *goldenagers* – *seniorcitizens* – *gerontologically advanced* (люди похилого віку); *crippled* – *handicapped* – *disabled* – *differentlyabled* – *challenged* – *special* (з фізичними вадами); *dull* – *retarded* – *exceptional* (розумово відсталі); *undeveloped countries* – *developing countries* – *Third World* (бідні та відсталі країни); *mad* – *crazy*, *cracked* – *insane*, *lunatic* – *mentally deranged* – *developmentally challenged* – *developmentally disabled* – *developmentally delayed* – *mentally impaired*. На сучасному етапі “*mental retardation*” замінюється лексемою “*intellectual disability*”.

Чим більша сила прихованого табу, тим швидше евфемізм втрачає свою первинну функцію завуальовувати неприйнятні для суспільства явища та поняття, і вимагає заміни іншим терміном. Інколи новий термін-субститут повністю витісняє попередній евфемізм з обігу, але часто старі евфемізми продовжують функціонувати в мові в якості дифемізмів чи синонімів до попередніх одиниць. У другому випадку новий евфемізм поповнює синонімічний ряд і стає складовою частиною семантичної групи евфемізмів для позначення певного поняття. Унікальні скупчення евфемізмів утворилися в певних сферах людського життя саме як результат виникнення нових термінів, а кількість евфемізмів стосовно певної теми відображає силу прихованого табу.

Таким чином, закон послідовності, що веде до утворення евфемістичних ланцюгів чи синонімічних груп евфемізмів для позначення певного поняття, призводить з одного боку до збагачення словникового складу мови, а з іншого – до нашарування великої кількості пасивної лексики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кацев А. М. Языковые табу и эвфемия. Ленинград: ЛГПИИ им. А.И.Герцена, 1988. 80с.
2. Козьмик Г. О. Фактор політичної коректності і поповнення словникового складу англійської мови. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя, 2002. № 3. С. 70-72.
3. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация: учеб. пособие. Москва : Слово, 2000. 624 с.
4. Howard Ph. The State of the Language. English Observed. Harmondsworth, 1986. 347 p.
5. Rawson H. Dictionary of Euphemism sand Other Doubletalk. New York, NY: Crown Publisher, Inc., 1995. 463 p.

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКИХ АТРИБУТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Дзюбан Марія Геннадіївна

студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Чрділелі Тетяна Василівна

к. філол. н., доцент кафедри перекладу

КрНУ імені Михайла Остроградського

Актуальність дослідження полягає у тому, що структурні особливості мови є одним із важливих об'єктів лінгвістичного дослідження. Вивчення таких синтаксичних структур сучасної англійської мови, як багатоконпонентні атрибутивні групи, розкриває можливість виявити закономірності та нові тенденції у розвитку мови. Актуальність визначається також необхідністю виявлення критеріїв подібностей та розбіжностей різних моделей багатоконпонентних атрибутивних груп в англійській мові та їх перекладу українською.

Предметом дослідження є граматичні та семантичні особливості атрибутивних конструкцій, синтаксичні зв'язки та способи перекладу зазначених конструкцій.

Метою дослідження є вивчення англійських атрибутивних груп і способи їх перекладу українською мовою.

Атрибутивні словосполучення – це такі словосполучення, в яких залежне слово називає ознаку. Вони представляють собою найбільш розповсюджений тип вільних словосполучень в англійській мові [3, с. 103].

Залежно від того, що може виступати в якості атрибута, в англійській мові виділяють чотири типи атрибутивних конструкцій [3, с. 104]:

- конструкції з ад'єктивним атрибутом (атрибутом найчастіше виступають прикметники, а також слова, що належать до інших частин мови, у функції означення);
- атрибутивні конструкції з дієслівним атрибутом (як атрибут використовуються дієслова в різних формах);
- атрибутивні конструкції з субстантивним атрибутом (роль атрибута виконує іменник);
- атрибутивні конструкції з внутрішньою предикацією (в якості атрибута виступають фрази або речення).

Щоб досягти правильного перекладу атрибутивних словосполучень, перекладач повинен знати структурно-семантичні особливості таких словосполучень та уявляти собі, якими засобами він може оперувати в українській мові для подолання труднощів, що виникають [3, с. 105].

Переклад атрибутивних конструкцій складається з двохосновних процедур – аналітичної та синтетичної. Аналітичний етап – це переклад окремих його компонентів. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудовування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну [1, с. 54].

Існують різні методи для перекладу лексичного значення атрибутивних конструкцій. Ці методи зумовлені такими основними факторами [2, с. 276]:

- кількістю іменників, що становлять конструкцію;
- за структурою придатку і головного слова (або обох цих компонентів);
- семантичними відносинами між складовими частинами конструкції, які можуть бути локальними, тимчасовими та іншими за своєю природою;
- наявністю або відсутністю попереднього прикметника, дієприкметника, присвійного займенника або порядкового числівника.

Крім того, швидке і правильне відображення значення будь-якого типу атрибутивної конструкції в основному залежить від вибору правильного компонента (або його частини), з якого повинен починатися переклад.

В англійській мові існують конструкції, які складаються з двох до семи компонентів, як правило їх переклад починається з ядра (головного іменника), який стоїть в кінці, але чим об'ємніше конструкція тим більше уваги вона до себе вимагає і може перекладатися з ядра (тобто кінця конструкції), початку конструкції або навіть описовим способом (якщо невідомо як перекладається те, чи інше слово, можна описово перекласти його) [4, с. 43].

Труднощі перекладу англійських атрибутивних словосполучень українською мовою зумовлені низкою граматичних і семантичних чинників: по-перше, розбіжностями граматичних норм творення атрибутивних словосполучень в обох мовах, що, зі свого боку, залежить від граматичних характеристик тих чи інших англійських та українських частин мови; по-друге, особливостями сполучуваності й функціонування слів у словосполученнях; по-третє, відмінностями вживання еквівалентних конструкцій, наявних у мові перекладу й оригіналу. Нарешті, труднощі спричиняються й розбіжностями в лексико-семантичних системах обох мов. Переклад англійських атрибутивних груп, безперечно, слід починати з аналізу семантичних зв'язків між компонентами словосполучень. Названі чинники й визначають обсяг трансформацій при перекладі [5, с. 178].

Дослідивши теоретичний аспект способів перекладу атрибутивних словосполучень можна зробити наступний висновок, що широке побутування атрибутивних словосполучень

пояснюється передусім значною економією мовних засобів, яку дає їхнє використання, а широке розмаїття смислових зв'язків дозволяє англійській мові досягти максимальної стислості вислову. В той же час ця особливість створює певні труднощі при перекладі, пов'язані як з граматичними, так і семантичними особливостями української та англійської мов. Тому для якісного перекладу потрібно керуватися певними зазначеними правилами передачі англійських атрибутивних груп українською мовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі. Вінниця : Нова Книга, 2001. 263 с.
2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): підручник. Вінниця: Нова Книга. 2003. 448с.
3. Минасова С. Г., Бугай С. А. Словосочетания в научно-лингвистическом и диалектическом аспектах. Москва, 1981. 231 с.
4. Рецкер Я. И. Синтаксические структуры английского языка. Москва: Высшая школа, 1981. 81 с.
5. Терехова Г. В., Барабан И. В. Теория и практика перевода: Учебное пособие. Оренбург: ГОУ ОДУ, 2004. 303 с.

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕКСТІВ ІНСТРУКЦІЙ ЯК ОБ'ЄКТ ПЕРЕКЛАДУ

Дорогокупля Сергій Валерійович
студент Європейського університету
Віадрина, Франкфурт-на-Одері
Жеболовська Олена Олександрівна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського

Сучасне життя оснащено різноманітними пристроями, апаратами, приладами, використання яких вимагає виконання певних дій та операцій. І тому технічні пристрої обов'язково супроводжуються спеціальними текстами – інструкціями. Ми визначаємо інструкцію як нормативне видання, яке визначає правила виконання операцій, процесів, діяльності або за допомогою якого даються точні розпорядження з виконання технічних дій, що приводять до конкретного результату. Інструкцію можна розглядати як текстотип, при переклад і якого необхідно враховувати всі його особливості для того, щоб правильно обрати підходи до перекладу [2].

На ринку перекладацьких послуг технічний переклад інструкцій має значний попит, оскільки, згідно вимог вітчизняного законодавства, будь-який товар в Україні повинен супроводжуватися інструкцією українською мовою.

До загальних особливостей текстів-інструкцій слід зарахувати:

1) їх функціонування як супровідних (допоміжних) текстів до усіх побутових приладів широкого вжитку;

2) наявність у них інформації, призначеної як для фахівця-робітника, так і для користувача. Користувач – це пересічний громадянин, який вимагає для себе адекватного перекладу, який дозволить йому зрозуміти необхідну інформацію без надмірного термінологічного вербалізму. Для фахівця, навпаки, важливим є дотримання вимог до перекладу термінів українською мовою. Тому актуальним для перекладача є знання тієї галузі, якої стосується переклад, розуміння змісту термінів іноземної мови і знання термінології рідною мовою, що забезпечить чіткі і точні вказівки на реальні об'єкти і явища при перекладі.

3) гібридний, креолізований характер плану вираження, зумовлений поєднанням вербальних структур, таблиць, графіків, знаків;

4) експліцитний довідковий характер, який визначає їхню подібність до науково-технічних текстів і забезпечує широке функціонування поза межами суто зазначеного тексту [1; 3].

Інструкція існує вже багато століть і пройшла довгий шлях розвитку, спеціалізації, а також інтерференції з іншими мовними жанрами. Таким чином, у сучасному тесті інструкцій є деякі варіанти, які увібрали в себе риси інших типів текстів. Для опису характерних ознак інструкцій, які є актуальними для до перекладацького аналізу, можливим є використання наступної класифікації:

1. Споживча інструкція до товарів (інструкція до праски, до кондиціонера, т. ін.).
2. Анотація до лікарських препаратів.
3. Відомча інструкція (правила заповнення документів і правила поведінки клієнтів: митна декларація, пожежна інструкція і ін.).
4. Службова інструкція (правила поведінки робітника на даній посаді).

Зазвичай текст інструкцій розподіляють на пронумеровані пункти, що дозволяє швидше знаходити необхідну інформацію і дякуючи чому зручніше опиратися на них в практичній діяльності.

На основі опрацьованого матеріалу виділяємо наступні складові споживчої інструкції до товарів:

- *safety considerations*- заходи безпеки;
- *installation*- встановлення та розміщення;
- *electrical wiring connection* - електричні схеми з'єднання;
- *operating range* - робочий діапазон;
- *maintenance for service personnel* - сервіс і технічне обслуговування;
- *troubleshooting* - заходи щодо ліквідації несправностей;
- *warning, important safety instructions* - важливі інструкції з техніки безпеки.

Головне призначення інструкції: повідомити важливі об'єктивні відомості і диктувати пов'язані з ними необхідні дії, регламентувати дії людини. В зв'язку з цим завданням утворилась оптимальна система мовних засобів, які оформлюють текст інструкції. Інструкція містить нормативи загального порядку, способи і методи здійснення заходів в межах різних підприємств або опис користування різними приборами, продуктами і т. і. Текст інструкції ніколи немає підпису автора, проте завжди вказані фірма – виробник товару, міністерство або відомство. Інструкція налагоджує прямий контакт з громадянами [3].

Тексти інструкцій мають певні лексико-стилістичні та граматико-синтаксичні особливості.

Лексико-стилістичні особливості текстів інструкцій об'єднують в собі:

- специфіку науково-технічної термінології;
- особливості емоційно-експресивної лексики;
- специфіку аббревіатур.

Лексичний склад інструкцій знаходиться в прямій залежності від області застосування і, відповідно, передбаченого адресата. В лексиці інструкцій, перш за все звертає на себе увагу використання спеціальної лексики – науково-технічної термінології. Науково-технічна термінологія в інструкціях забезпечує чіткі і точні вказівки на реальні об'єкти і явища.

В ході вивчення граматико-семантичних особливостей текстів-інструкцій виділяємо наступні складові:

- імперативні конструкції в даних текстах:

Do not use gasoline, volatile substances or chemicals to clean the indoor point.

- специфіку безособових речень,

Clean any dirt or dust on the grille or panel by wiping it with a soft cloth soaked in lukewarm water (below 40 C/104 F) and a neutral detergent solution.

-узагальнюючий характер тексту проявляється в широкому використанні безособових і неозначено-особових займенників *you, we*:

You should use caution or temporarily discontinue use in potentially hazardous situations.

We should clean the unit regularly according to hardness of water and using frequency.

- специфіку інфінітивних конструкцій:

To avoid electric shock, never touch the inside of this apparatus.

- специфіку пасивних конструкцій:

The additional charge is stopped-up into the outdoor unit using the suction valve via the service port.

- вираження модальності:

This operation must be done by using a gas cylinder and a precise weighing machine.

The unit can be switched to multi split (MS) by setting the slide switch shown in the diagram.

Used dusty filters should be disposed and should't be refused, even if it has been cleaned and washed.

Отже, перекладач має чітко враховувати всі лексико-стилістичні та граматико-синтаксичні проблеми перекладу текстів-інструкцій. При перекладі текстів інструкцій домінантами перекладу, які забезпечують інваріантність тексту, тобто його відповідність до оригіналу, будуть усі засоби, які забезпечують об'єктивність, логічність і компактність висловлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладких И. А. Текст-инструкция в системе профессиональной подготовки иностранных студентов технических вузов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / С.-Петербургский политехнический университет. 256 с.

2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: учбовий посібник. Вінниця: Нова Книга, 2001.303 с.

3. Петрова Г. М. Моделирование технических текстов инженерного профиля как методологическая проблема: автореф. дис. ... канд. пед. наук :13.00.08 Москва, 2002. 23 с.

SOCIAL MEDIA: THE HARD WAY TO SUCCESS

Kantemyrova Ruslana

Seniour Lecturer

Kremenichuk Mykhailo Ostrohradskyi

National University

Social media play tremendously important role in our life as they are the means that changed completely the way we interact with each other, contact with friends and family, entertain ourselves. But just a decade or so ago we could hardly imagine discovering new worlds, communicating new people, making new friends, finding new jobs and things like that just in a finger tip access.

The Internet has become a must-have for everybody as people are used to spend the great deal of their time online on social media sites. The figures confirm that the number of social media users has increased more than 2.6 billion people worldwide [1]. It is supposed that half of the children aged between eight and seventeen have personal profiles in social networks like Facebook, Instagram etc. But that impact of social media concerns not only youngsters but people of all ages and occupations which use social media as a means of communication [2].

Concerning the concept of social media there are many ways of defining them. Thus, they are considered to be websites and applications whose perspective is to allow access to some content and make it quick, efficient and in real time [3]. Social media is somewhere understood as the different forms of online communication for the purpose of creating networks, communities, and collectives to share information, ideas, messages, and other content [1]. Taking into account these definitions, social media can be understood wide ranged, including messaging apps like WhatsApp and Viber, profile-based platforms like Facebook and LinkedIn, video portals such as YouTube, and also email services like GMail. The abilities they provide us with like sharing photos, changing

opinions, highlighting events have changed greatly not only the way we live but the way we work either.

One of the vital roles social media play is delivering or sharing news. As some of researchers highlight, social media platforms have become more trusted sources of information comparing with traditional news sources.

Besides, the way we spend our free time has changed greatly due to social media as the majority of people prefer making friends and keeping in touch via the social media rather than in person. Social media are of great help finding people with common interest, sharing the same ideas [4].

Social media are presented in a great variety of networks like Facebook, LinkedIn, Twitter, Googleplus, Pinterest and many others. They are pretty different but the only thing in common concerning all of them is that they provide the users with a feeling of closeness. One of the most important and undisputable advantages of social media is their ability to keep in touch with your friends and relatives dynamically sharing information like photos, videos or audio, updating it regularly, making life entertaining and exciting. Meanwhile, social media is the best place to have a discussion on any topic you like making the users get some knowledge in topics highlighted. Such subjective discussions are considered to be very fruitful. Besides private life we cannot underestimate the role of social media as a medium impacting on marketing, economy, healthcare industry and even on politics [5]. Shopping online has made E-commerce the largest platform for this kind of activity making business of selling and purchasing goods quicker and easier. It is hard to argue the role of social media in promoting online business.

Our main concern is that teenagers are becoming addictive to the internet while using social media [2].

Taking into account the attention attracted by social media towards its impact on people's lives the statistics informs that 36% social media users admit that social media affects positively on their relationships, keeping them in contact with friends and relatives who live far away. But, meanwhile, 26 % of respondents admit negative impact of them on their interpersonal relationships [6].

At the same time psychologists are aware about the fact that looking through social media too close to bed time affects greatly the way we sleep preventing from getting quality sleep. According to a study conducted in Canada an hour a day spent on the social media can be destructive for our sleeping habits [7].

But communication we are used to now have nothing in common with the one people used more than a century ago. Instead of clicking keys, people had to deliver information from hand to hand in the form of letters. The origin of the first postal service forms went back to 550 B.C. while the telegraph was invented in 1792 starting the fastest way of delivering and spreading information of different kind from news to private letters and making it a breakthrough.

The greatest discoveries made in the end of the XIX century were added up to the list of technical advances. These were the telephone invented in 1890 and the second one was the radio in 1891. They resulted in the opportunity to communicate through vast areas instantaneously which had never existed before.

It was only the XXth century that started the rapid development of technology. Creating first computers in the 1940s was the beginning of the new era. Developing the ways for creating networks made it possible to give a birth to the Internet.

The 1960s and the 1970s were the time when technology improved greatly. By the 1980s, home computers have become more common making social media more sophisticated.

Six Degrees considering being the first recognizable social media site was created in 1997 enabling its users to upload a profile and make new friends. 1999 is the year when the first blogging sites became popular making social media explode in popularity. It was blogging that helped people to understand and evaluate the significance of the Internet which provided its users with the opportunity to share their thoughts, feeling, emotions, and deeds with the other people enabling to read them any time they like.

MySpace and Linked In which is considered to be one of the first social media in history gained popularity in the early 2000s. YouTube appeared in 2005, thus creating an absolutely new way for communication and sharing information great distances [8]. Facebook and Twitter became available for users worldwide in 2006.

REFERENCES:

1. Keith Terrell The History of Social Media: Social Networking Evolution! Technology, June 16, 2015 <https://historycooperative.org/the-history-of-social-media/>.
2. YashwanthSitamraju Why has social media become an integral part of life? <https://www.tutorialspoint.com/why-has-social-media-become-an-integral-part-of-life>
3. Matthew Hudson What Is Social Media? <https://www.thebalancesmb.com/what-is-social-media-2890301>
4. Crystal J. Briscoe How Social Media is Playing a Great Role in our Daily Life <https://www.webmasterview.com/2011/12/social-media-role-in-daily-life/>
5. Influence of Social Media in Day-to-day Life <http://www.ndot.in/blog/influence-social-media-day-to-day-life.html>
6. What role does social media play in your life? <https://www.americamagazine.org/magazine/2019/02/08/what-role-does-social-media-play-your-life>
7. Is social media ruining our lives? Psychologists explain how online platforms can impact our sleep, body image and social interactions <https://www.dailymail.co.uk/femail/article-5310021/Psychologists-explain-social-media-effecting-lives.html>
8. Drew Hendricks Complete History of Social Media: Then And Now <https://smallbiztrends.com/2013/05/the-complete-history-of-social-media-infographic.html>

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОБОРУ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Кондрашова Ольга Володимирівна

к. пед. н., доцент кафедри

філології та видавничої справи

КрНУ імені Михайла Остроградського

Нагальна потреба реформування українського суспільства вимагає створення нових соціально-економічних умов для розвитку освіти та науки країни. Разом з тим роботодавці почали змінювати вимоги до професійної підготовки інженерів, які повинні володіти високою професійною компетентністю, креативно мислити, вміти самостійно приймати рішення, здобувати нові знання, знаходити нестандартні розв'язання виробничих ситуацій, успішно взаємодіяти в іншомовному середовищі, мати стратегічні погляди на майбутнє розвитку науки і техніки. Тому перед освітою країни постає проблема якісної підготовки компетентних фахівців інженерних спеціальностей, що конкурентоспроможні на світовому ринку праці, здатні на постійний розвиток та самовдосконалення, створення нового інтелектуального продукту для галузі автотранспорту [1].

Дослідники проблем педагогічної інноватики (М. Бургін, В. Журавльов, Н. Юсуфбекова та ін.) намагаються співвіднести поняття нового у педагогіці з такими характеристиками, як корисне, прогресивне, позитивне, сучасне, передове. Учені вважають, що нове у педагогіці – це той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які мають у собі прогресивне начало, що надає змогу під час зміни умов і ситуацій ефективно вирішувати завдання виховання та освіти [2].

Питанням розробки сучасних технологій та методик навчання присвячено багато наукових праць, зокрема праці Л. Виготського, О. Коваленко, В. Монахова, Н. Ничкало, Г. Селевка та ін. Для розкриття головних характеристик дидактичної технології Г. Селевко [3] запропонував такі основні її ознаки: назва технології, яка відображає основні якості,

принципову ідею, сутність системи навчання, головний напрям модернізації професійної підготовки фахівців; ідентифікації технології; концептуальна частина; дидактична структура навчального плану, матеріалу, програм, форми викладення; процесуальні характеристики; програмно-методичне забезпечення: навчальні плани й програми, навчальні та методичні посібники, дидактичні матеріали, наочні та технічні засоби навчання, діагностичний інструментарій.

Значний внесок у розробку теорії педагогічних технологій внесли учені А. Алексюк, В. Беспалько, Б. Блум, Дж. Брунер, А. Вербицький, П. Гальперін, Н. Кузьміна, О. Леонтьєв, О. Пехота, І. Підласий, В. Сериков, Г. Селевко, С. Сисоєва, І. Якіманська та ін.

Головна проблема, яку повинна розв'язати педагогічна технологія, це – керованість процесу навчання, спрямованого на розвиток особистості. Педагогічна технологія визначається як процес створення адекватної до потреб і можливостей особистості і суспільства теоретично обґрунтованої навчально-виховної системи соціалізації, особистісного й професійного розвитку та саморозвитку людини в освітній установі, яка, внаслідок упорядкованих професійних дій педагога при оптимальності ресурсів і зусиль всіх учасників освітнього процесу, гарантовано забезпечує ефективну реалізацію свідомо визначеної освітньої мети та можливість оптимального відтворення процесу на рівні, який відповідає рівню педагогічної майстерності педагога [4].

Так, на нашу думку, проектна технологія у навчанні майбутніх інженерів англійської мови за професійним спрямуванням повинна сприяти: переведенню практичної діяльності на шлях попереднього проектування майбутніх професійних функцій та наступного поетапного свідомого засвоєння знань, створенню сприятливого простору для їх творчої діяльності; формуванню системи дидактичних завдань і чіткої послідовності їх розв'язання як підґрунтя технології навчання – розумінню, що дидактична технологія – це модель НВП, який визначає структуру та зміст навчальної діяльності студентів; визначенню й обґрунтуванню мети їх професійної підготовки, особистісного й професійного зростання, як центральної ланки дидактичної технології, що розглядається у двох аспектах: 1) діагностичному обґрунтуванні мети та об'єктивному контролюванню якості засвоєння навчального матеріалу курсантами; 2) розвитку особистості; формулюванню важливого принципу дидактичної технології – принципу цілісності структури й обсягу змісту професійної освіти, який дозволяє гармонійно поєднати всі елементи педагогічної системи ЗВО; поєднанню трьох аспектів у дидактичній технології, що забезпечує єдність теорії та практики їх професійної підготовки (*науковий рівень*: частина педагогічної науки, яка вивчає та розробляє цілі, зміст і методи навчання та проектує педагогічні процеси; *процесуально-описовий рівень*: опис (алгоритм) процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення запланованих результатів навчання; *процесуально-дієвий*: здійснення технологічного процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних, методичних та інших педагогічних засобів); визнанню основою дидактичної технології теоретичного й технічного інструментаріїв як сукупності цілей, форм, методів, прийомів, засобів, навчально-виховних заходів, які сприяють створенню цілеспрямованого, доцільного, впливу на розвиток особистості.

Технологія навчання студентів повинна розвивати такі види компетентності майбутнього фахівця: пізнавальну; загальнонаукову; інформаційну; комунікативну; соціальну та інші.

Тоді завданнями технології при навчанні майбутніх інженерів англійської мови за професійним спрямуванням будуть: систематизація, закріплення, поглиблення отриманих за фахом теоретичних знань і умінь студентів; закріплення і розвиток отриманих практичних умінь; розвиток пізнавальних, творчих здібностей студентів; самовдосконалення мовленнєвої діяльності студентів у взаємозв'язку чотирьох її видів – слухання (аудіювання), читання, говоріння й письма.

Отже, на основі проведеного наукового пошуку можемо зробити такі висновки: педагогічна технологія у навчанні майбутніх інженерів англійської мови за професійним спрямуванням покликана сприяти переведенню практичної діяльності на шлях попереднього

проектування майбутніх професійних функцій та наступного поетапного свідомого засвоєння знань; формуванню системи дидактичних завдань і чіткої послідовності їх розв'язання; визначенню й обґрунтуванню мети їх професійної підготовки, особистісного й професійного зростання; поєднанню трьох аспектів у дидактичній технології, що забезпечує єдність теорії та практики їх професійної підготовки (науковий, процесуально-описовий, процесуально-дієвий рівні).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. ТОВАЖНЯНСКИЙ Л. Л. Введение в философию управления. Харьков: НТУ “ХПИ”, 2002. 168 с.
2. Пономарьов О. С. Моделювання діяльності фахівця. Харків. НТУ ХПІ, 2011. 236 с.
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. М.: Народное образование, 1998. 256 с.
4. Олійник В. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. №4. С. 61–69.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ

Конюхова Нінель Ігорівна

*к. філол. н., доцент кафедри філології
та видавничої справи КрНУ*

імені Михайла Остроградського

У зв'язку із заснуванням у 2019 році у Кременчуці щорічної літературної премії імені Віктора Баранова постає питання фахової оцінки літературних творів, які будуть висуватися на отримання нагороди. У Положенні про премію зазначається, що нею нагороджуються літератори, які народилися, проживають або тривалий час працювали в місті Кременчуці та Кременчуцькому районі, за високохудожні твори, що оприлюднені на момент засідання журі в останні три роки.

Варто зауважити, що висока художність є поняттям достатньо широким і дещо суб'єктивним, оскільки воно може трактуватися та інтерпретуватися різним чином. Естетична природа художнього твору передбачає синтез змісту (необхідної передумови естетичного) і форми (власне естетичного). Обидві складові літературного твору вимагають достатньої деталізації, що дозволяє бачити особливості кожного аспекту. Однак існує принциповий момент, без якого не обійтися у будь-якому випадку: оскільки художній твір є цілісним феноменом, його аналіз теж повинен бути цілісним. Це означає, що будь-яка дослідницька операція повинна бути єдністю аналізу і синтезу. Інакше кажучи, кожен досліджуваний рівень або елемент твору повинні розглядатися як компонент художнього цілого. Це методологічний принцип, який логічно впливає з теорії художньої літератури.

Для об'єктивної і неупередженої оцінки літературних творів, які будуть претендувати на премію, необхідна розробка системи чітких критеріїв задля визначення ступеня художньої якості.

Згідно з дефініцією І. Капраль, критерії оцінки твору – це сукупність художньо-естетичних і стилістичних якостей, глибина і значущість проблематики та історична правдивість ідейно-емоційної спрямованості. Вони мають універсальне значення, складають єдину систему оцінки літературно-художнього твору загалом і окремих його компонентів, визначають художність на всіх стадіях розвитку словесного мистецтва [1, с. 219].

На базі цього пропонуємо наступну систему критеріїв, що дозволяють визначити якісні параметри художнього твору.

Актуальність, під якою розуміється суголосність ідейно-тематичної спрямованості твору гострим проблемам сучасного українського суспільства, питанням розбудови української культури. Актуальним твір робить здатність формувати світосприйняття, ставлення до життя, свідомість і поведінку читачів. Критерій актуальності передбачає глибину змісту і розкриття головної ідеї, розгляд різних аспектів проблеми, міркування над

важливими питаннями, чіткість громадянської позиції, культурно-соціальну значущість художнього твору.

1. Історична правдивість відтворення реальності, яка передбачає переконливість наявності чіткої авторської позиції, цілісної системи морально-етичних принципів і світоглядних установок.

2. Оригінальність. Художній твір не має містити ознак плагіату чи наслідування, він повинен бути самостійним авторським доробком. Оригінальність є невід'ємною ознакою авторського стилю, творчої індивідуальності. Аналізувати стиль означає виявлення відносин стилевих компонентів з усіма змістовними рівнями твору; кваліфікований аналіз концептуальної своєрідності художнього твору може відбутися тільки за умови розгляду ідей крізь призму індивідуального авторського стилю.

3. Мовна естетика. За цим критерієм визначається багатство та виразність мови, майстерність володіння автором засобами художньої експресії, зокрема фонетичними, словотвірними, лексичними, синтаксичними тощо. Складовими мовної естетики є яскравість образів, мовна і технічна майстерність (оригінальність римування, стилістики, доступність сприйняття). Мовна естетика у письменника (прозаїка чи поета) завжди передбачає глибоке тлумачення й осягнення, осмислення наявних ресурсів мови, її прихованих потенцій. До порушень мовної естетики належать мовні штампи, кліше, мовні та стилістичні помилки. Твір має бути естетично виразним і привабливим, справляти глибокий емоційний вплив на читача.

4. Культура оформлення. Згідно з цим критерієм оцінюється якість редакційно-видавничого опрацювання, художньо-технічного оформлення і поліграфічного втілення авторського оригіналу. Видання, які подаються для участі у конкурсі, мають бути оформлені відповідно до вимог. Високу видавничу культуру забезпечують майстерне ілюстрування та цілісне художнє конструювання, а також якісне поліграфічне відтворення.

Запропонована система критеріїв оцінки художнього твору дозволяє забезпечити об'єктивність роботи жури літературної премії імені Віктора Баранова, долучити до участі більшу кількість письменників а, отже, й підвищити престижність нагороди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капраль І. І. Якість художнього твору: між літературно-критичним аналізом і редакторською оцінкою. *Поліграфія і видавнича справа*. 2016. № 2 (72). С. 217–225.

ВИКОРИСТАННЯ ХУДОЖНІХ ПРИЙОМІВ У ЗАГОЛОВКАХ ТЕЛЕСЮЖЕТІВ

Мартиненко Юлія Сергіївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського
Алексєнко Наталія Михайлівна
к. філол. н, доцент кафедри
філології та видавничої справи
КрНУ імені Михайла Остроградського

Заголовок як один із структурних елементів заголовкового комплексу – найважливіша композиційна частина друкованого та аудіовізуального журналістського матеріалу. Основною метою заголовку є розмежування матеріалів, визначення про що йдеться та привернення уваги читача чи глядача. Від заголовку залежить інтерпретація тексту реципієнтом, сприйняття прочитаного. На переконання В. Іванова: «Заголовок – концентроване відображення головної ідеї твору, головної думки автора, що є лаконічним, максимально стислим, чітким, конкретним» [1, с. 74].

Переважно заголовки класифікують спираючись на семантичний, синтаксичний способи та інтегруючи їх. Проте заголовки сьогоденних телесюжетів мають куди більшу

класифікацію. У два-три слова автори вкладають не тільки основний зміст повідомлюваного, а й урізноманітнюють назви сюжетів, вдаючись до засобів художньої виразності. Для аналізу взято телесюжети новинної програми «ТСН» загальнонаціонального телеканалу «1+1».

Найчастіше тележурналісти використовують епітети, розгорнуті метафори, метонімію, синекдоху, перифраз. Подекуди застосовують крилаті вислови, цитати, фразеологізми, емоційно забарвлену лексику. Наприклад, у назві «Ялта у Києві» (про завершення роботи саміту Ялтинської європейської стратегії, що проходила у Києві) вживається метонімія задля увиразнення повідомлюваного. Той самий троп «перенайменування» використовується у заголовку «Нетвереза їзда» про керування автомобілем у нетверезому стані. Метонімія простежується і в назві «Жертви «Доріану», де «Доріан» є назвою урагану.

Тележурналісти не нехтують постійним вживанням метафор у заголовках до матеріалів: «Міст утомився», «Гарячий тиждень», «Транспортний параліч», «Стихийний удар», «Битва за Київ», «Димова завіса», «Лосось-утікач», метафора фразеологічного типу «Маршрутка на той світ». Серед них чимало асоціативних метафор: «Дріб'язкові проблеми» про вилучення з обігу монет, «Смерть у колисці» про вбивство вітчизном малюка, «Біла завіса» про шкідливі викиди з підприємства, «Світло в кінці тунелю» про відкриття автомобільного тунелю.

Епітети – чи не найбільш поширений художній засіб у заголовках: «Польова кухня», «Винні чиновники», «Унікальна операція», «Міжнародний скандал» тощо.

Використовують оксиморон як художній троп, що поєднує непоміжне: «Пожежа на воді» «Осінній бузок».

Перифраз допомагає урізноманітнити мовлення, уникнути повторів: «Серфінг з чотирилапими» замість собаки, «Розлучення з ЄС» замість брекзит. Цікаво вжитий перифраз у заголовку про визволених українських полонених «Вирвані з Мордору». Уперше це слово зустрічаємо у Джона Толкіна на позначення країни у вигаданому світі Середзем'я. Асоціюється Мордор з «чорною країною», країною-в'язницею.

Вдало обрана асоціативна назва «Україна в огні», заснована на метонімії, до телесюжету про часті пожежі, що співвідноситься з однойменною кіноповістю Олександра Довженка. Щоправда, у заголовку використовується у прямому значенні, а у творі письменника метафорично.

Якщо характеризувати назви новинних матеріалів за морфологічним принципом, то субстантивних заголовків, тобто з іменником у головній ролі, найбільше: «Гарячий тиждень», «Нова держава Біло-рос», «Країна без мостів», «Водна переправа», «Скандальний міст», «Депутатський футбол», «Лицарські бої», «Риболовля атовців» та подібні. Значно рідше зустрічаються вербальні заголовки: «Забути про вік», «Депутати працюють», «Врятували кита», «Пограбували замок», «Урятувати кицьку», «Вигнати диявола». Ад'єктивні, адвербіальні, прономінальні, нумеральні види заголовків майже повністю відсутні у журналістських матеріалах.

Спостерігається тенденція на «олюднення» заголовків, тобто з уживанням прізвищ осіб, про яких йдеться у відеосюжеті: «Донос на Трампа», «Подкопаєва народила», «Єфремов на свободі», «Відставка В'ятровича», «Пожежа в будинку Гонtareвої», «Продали Леніна».

Отже, заголовок відіграє важливу роль у висвітленні теми матеріалу, показу її ідеї. Вдало підібраний заголовок з використанням художніх прийомів здатен зацікавити реципієнта і змусити його до перегляду новини. Тележурналісти найчастіше послуговуються субстантивними заголовками, що містять епітети та метафори.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванов В. Ф. Техніка оформлення газети: курс лекцій. К.: Знання, КОО, 2000. 222 с.

НАПРЯМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЗМК

ЛІТЕРАТУРНОЇ ПРЕМІЇ ВІКТОРА БАРАНОВА

Матюшенко Владислава Андріївна
студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Хміль-Чуприна Віта Віталіївна

викладач кафедри філології та

видавничої справи КрНУ

імені Михайла Остроградського

Література як об'єкт розгляду журналістикою виступає у відгуках медіа на події літературного життя, у публіцистичних матеріалах, зокрема, у репортажах з літературних концертів, книжкових ярмарок, презентацій книжкових новинок, тематичних літературних зустрічей тощо.

ЗМК покликані створювати і підтримувати авторитет та привабливість людини, яка читає, показувати роль читання у творчому розвитку і професійному становленні, демонструвати відповідні приклади, створювати позитивний образ соціально орієнтованих, кваліфікованих інститутів інфраструктури читання і зайнятих в них фахівців.

Медіа відіграють важливу роль у приверненні уваги аудиторії до літератури. Пропагування читання може відбуватися у вигляді реклами, художньо-літературної критики, інтерв'ю (не лише з письменниками, а й з читачами, які є лідерами громадської думки), різних форм дискусії тощо. Шляхи популяризації читання у ЗМК є дуже різноманітними, але ефективними, адже медіа на сьогоднішньому етапі залишаються одним з найважливіших каналів комунікації і впливу на суспільство.

У 2019 році у Кременчуцькою міською радою було запроваджено літературну премію імені Віктора Баранова. У зв'язку з цим перед медіа Полтавщини постають важливі завдання – донести до широкого загалу інформацію про конкурс, сформувати у аудиторії позитивне ставлення до нього, і, головне, сприяти популяризації літератури і читання загалом.

На думку О. Антоник і О. Жолдак, найефективнішими шляхами популяризації книжкових конкурсів та, особливо, їх результатів, є розголос у мас-медіа та соціальних мережах. Основною проблемою книжкових конкурсів є їх слабка інформаційна підтримка – над її вирішенням мають цілеспрямовано попрацювати організатори спільно з журналістами, що спеціалізуються на «книжковій» темі [1, с. 80]. Роль ЗМК – газет, телеканалів, радіостанцій та інтернет-порталів у процесі популяризації книги та читання підкреслює Т. Микитин [2, с. 63].

Основними шляхами поширення інформації про літературну премію імені Віктора Баранова вважаємо:

- газетні видання Кременчука (як друковані, та і Інтернет-версії);
- сайти і портали, зокрема, сайти Кременчуцької міської ради, Спільноти літераторів Кременчука «Славутич», Спільноти журналістів Кременчука, Кременчуцької бібліотеки для дорослих тощо;
- теле- і радіоканали, які працюють у Кременчуці;
- соціальні мережі.

Максимальне збільшення каналів розповсюдження інформації, залучення сторінок у популярних соціальних мережах дозволяє значно розширити цільову аудиторію, особливо за рахунок молоді, яка майже не дивиться телевізор і не читає періодичні видання. Сучасне суспільство надає можливість кожному вибрати ті засоби комунікації, які найбільше відповідають особистим уподобанням.

На етапі підготовки до конкурсу, коли здійснюється збір та експертна оцінка книжок, які висувуються на щорічну премію, доречним було б надавати інформацію про ці видання, стислий їх зміст, біографічні відомості про авторів.

Після оголошення переможців конкурсу варто було б оприлюднити у ЗМК інтерв'ю з ними. Це стосується як газетних видань, так і радіо й телебачення. Для аудиторії ЗМК інтерв'ю з письменниками є одним з шляхів до літератури. Особисті інтерв'ю, тобто

суб'єктивні, глибокі інтерв'ю, сприяють поширенню інформації про письменників у сучасному суспільстві. Метою такого портретного інтерв'ю є представити митця, розкрити його творчу індивідуальність. Такі інтерв'ю надають інформацію з перших рук про творчість або літературні погляди автора, про його особисте життя, переконання, досвід.

Можливим є також висвітлення на телебаченні фрагментів інтерв'ю-зустрічей з читачами.

У Інтернет-виданнях доречним є публікація бліц-опитувань переможців (модифікація жанру інтерв'ю з притаманною йому невеликою кількістю запитань на певну тему). Така подача інформації демонструє певний погляд, думку, позицію щодо сучасних соціально-культурних проблем.

Ще одним важливим засобом популяризації літературного конкурсу засобами масової комунікації є публікація фрагментів художніх творів або їх читання на телебаченні. Аудиторія має ознайомитися з тими творами, які визнані найкращими, вона має переконатися у справедливості оцінок журі, у тому, що почесна нагорода дісталася найбільш достойним.

Запропонований нами медійний супровід літературної премії імені Віктора Баранова сприятиме популяризації літератури і читання у Кременчуці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антоник О. В., Жолдак О. О. Книжкові конкурси як засіб активізації попиту на книжкову продукцію. *Поліграфія і видавнича справа*. 2014. № 3 (67). С. 73–81.
2. Микитин Т. І. Книжкові виставки і ярмарки у системі пропагування книги та читання в Україні. *Поліграфія і видавнича справа*. 2011. №2 (54). С. 59–64.

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПРЕПОДАВАНИЮ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Немцова Богуслава

д. филос. наук

кафедра германистики и славистики

Западночешский университет в г. Пльзень

Мартыненко Марина Юрьевна

к. пед. н., доцент кафедры филологии и

издательского дела КрНУ

имени Михаила Остроградского

Методики та методи преподавания иностранных языков постоянно развиваются, стратегию данного процесса определяет коммуникативный подход, поскольку иностранный язык сегодня становится не только средством коммуникации, но и инструментом формирования личности студента, его общекультурных и профессиональных компетенций.

В последнее время в общеевропейской системе преподавания иностранных языков набирает обороты новый метод обучения «Dogme», особенностью которого является смещение акцента с преподавания (teaching) на учение (learning), как активную образовательную деятельность студента [1, с. 254]. Подход Dogme заключается в том, чтобы отказаться частично или полностью от учебников в пользу коммуникации между студентами и преподавателями. Для многих преподавателей этот подход представляет собой новый взгляд на контент урока и предоставляет больше времени для творческой коммуникативной деятельности студентов.

Опираясь на теоретические аспекты и практический опыт преподавания по данному методу, можно выделить основные условия его успешной имплементации в учебный процесс учреждений высшего образования:

- создание благоприятной атмосферы, располагающей к общению;
- планирование процесса организации живого общения между преподавателем и студентами;

- проактивність преподавателя при підборі стимулів для обміну інформацією;
- фокусування на формі іноземного мови, поверт до вивчаєму матеріалу, повторення і закріплення.

Слід зауважити, що автор методики Скотт Торнбері [2] пропонує відмовитися від навчальних матеріалів і перейти до живої бесіди між преподавателем і студентами, заснованої на реальному життєвому досвіді, за допомогою тієї граматики і лексики, якою навчаючись володіють на даному етапі навчання.

Оскільки автор методу «Dogme» пропонує перехід від когнітивного аспекту викладання іноземних мов до психологічного, ми розглядаємо використання цього методу в процесі роботи з ноосферними навчальними матеріалами, які пропонують навчальний матеріал як систему яскравих опорних образів, наповнені достатньо структурованою навчальною інформацією в алгоритмічному порядку. Завдання ноосферного навчального матеріалу – організувати особистий досвід студента відповідно до фізіологічно-необхідними етапами сприйняття і переробки інформації на іноземному мові. В основу розробки ноосферного навчального матеріалу покладено REAL-методику (англ. Relaxation Action Learning), в контексті якої особистість студента розглядається як організм і цілісна система [3].

Робота з ноосферним навчальним матеріалом орієнтована на організацію гармонічної діяльності обох півкуль головного мозку студента в процесі вивчення іноземного мови. Особливість таких навчальних матеріалів полягає в розумному розподілі навчального матеріалу і видів робіт на певні етапи заради ефективного сприйняття матеріалу і створення цілісної системи мовних знань і комунікативних умінь і навичок. На одному з цих етапів, коли студент оволодіває певним рівнем лексики і граматичних конструкцій для спілкування на іноземному мові, можна використовувати метод «Dogme».

Для успішного застосування методу «Dogme» в процесі викладання іноземних мов слід дотримуватися наступних рекомендацій:

- слід аргументувати студентам необхідність введення цього методу;
- преподавателю необхідно завжди почувати настрої студентів;
- необхідно розширити межі освітнього простору;
- необхідно уникати постійної корекції мови студентів;
- даний метод не означає повний відмова від навчальних матеріалів, а може служити їх доповненням.

Метод «Dogme» – це новий рівень викладання іноземних мов, який сприяє подоланню мовного бар'єру і створенню особливих довірливих відносин між студентами і преподавателем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Чубарова Е. В. Метод Dogme: навчання без навчального матеріалу // Науково-методичний електронний журнал «Концепт». 2017. Т. 3. С. 253–257.
2. Thornbury S., Meddings L. Teaching Unplugged: Dogme in English Language Teaching. – DELTA Publishing, 2009. – 104 p.
3. Мартиненко М. Ю. Ноосферні посібники з іноземної мови. Матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної конференції "Ідеї академіка Вернадського та науково-практичні проблеми сталого розвитку освіти і науки", Матеріали конференції – Кременчук: КрНУ, 2018. – С. 175–177.

АРХЕТИПНІ ОБРАЗИ У ПОЕЗІЯХ ДЛЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Новодворчук О. В.

*викладач української мови та літератури
Кременчуцький педагогічний коледж
імені А. С. Макаренка*

Важливу роль в поезіях для дітей виконують архетипні образи. Поняття архетипу обґрунтував швейцарський учений К. Г. Юнг, який стверджував, що архетип – це змістова сторона колективного несвідомого, яке є підсумком життя роду і властиве всім його представникам.

Архетипний образ є способом вияву архетипу свідомості. За К. Г.Юнгом, колективне підсвідоме є відображенням досвіду попередніх поколінь, збереженого в структурах мозку. Засновник аналітичної психології розрізняє архетип та «архетипний образ» як конкретний вияв архетипу в людській психіці та його репрезентацію в художній творчості [11].

О. Колесник доводить, що архетипні образи, крім незмінних прикмет, мають етнонаціональні, історичні та індивідуальні характеристики, оскільки митці свідомо чи несвідомо вносять в них своє неповторне бачення життя [3].

«Архетип є підсвідомим виявом етногенетичної пам'яті. Він тісно пов'язаний з такими поняттями як національний характер, ментальність, спадковість та наступність. Окрім цього, архетип відіграє важливу роль у збереженні духовності нації. Кожна національна культура має своє специфічне наповнення (тобто сукупність архетип них образів) цих універсальних концептів», – зазначає Т. Урись [9, с.97].

Художні образи, які переходять з однієї епохи в іншу, до яких часто звертаються митці, даючи їм власне трактування, називаються традиційними (літературні архетипи). Вони мають завжди усталене значення, що залишається незмінним протягом тривалого часу. Проте на нього можуть накладатися нові потрактування образу, залежно від епохи й авторського задуму.

Представник «чернівецької школи» літературознавець А. Волков зазначає «Традиційним слід вважати сюжет (образ, мотив), який переходить під покоління до покоління, від однієї літературної доби до іншої (інших), тобто такий, який зберігається і активно функціонує протягом значного історичного часу» [2, с. 4].

У кожній національній культурі є свої традиційні образи. В Україні традиційними образами в сучасній поезії для дітей є *калина, верба, сонце, матір, птах, кіт, вовк* та ін. Вони часто використовуються у художній літературі для дітей.

Наприклад, образ Сонця як життєдайної сили природи, символічного втілення божественного має в українській літературі глибинне коріння. Саме до цього образу найчастіше звертаються поети ХХІ ст., які пишуть для дітей: *Сонечко весняне / Встало з-за села. / Пробудилась рано / Дівчинка мала.* (Грицько Бойко); *З-за високих пагорбів / Виглядає сонечко. / Стукає промінчиком / У наше віконечко.* (Галина Беркита); *Там, де Сонечко живе, / Всесвіт зорям гнізда в'є. / Сонце в сонячній родині / І матуся, й господиня.* (Наталя Карпенко); *В квітах сонце плавало, / в синій синині. / Ляля трохи плакала, / а Галинка – ні.* (Олеся Мамчич); *На травиночки згори / крапля сонця впала, / ледь торкнулася землі – / і земля заграла!* (Марія Чепурна).

Традиційні образи оновлюються, якщо їх творчо інтепретовано. Також вони набувають вартісних естетичних цінностей. Якщо автор наслідує певну вибудовану схему, то образ перетворюється на стереотип.

Літературознавець Анатолій Нямцу у своєму дослідженні «Трансформація літературної традиції (закономірності та своєрідність)» наголошує, що «У більшості нових версій традиційного сюжетно-образного матеріалу в трансформованому вигляді зазвичай зберігаються істотні риси загальновідомих ситуацій і мотивувань, які гарантують їх пізнавання для читача, що є вихідною передумовою для встановлення характеру переосмислення класичних зразків» [5, с. 6].

Отже, архетипні образи не втрачають своєї значущості у художньому творі та використовуються сучасними письменниками, які пишуть для найменших. У сучасній поезії для дітей архетип ними образами є добре відомі дітям тварини, рослини та природні явища, які повинні скласти в свідомості дитини єдину цілісну картину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Белехова Л. І. Архетип, архетипний смисл, архетипний образ у лінгвокогнітивному висвітленні (на матеріалі віршованих текстів американської поезії). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* № 3, 2015. С.6–16.
2. Волков А. Р. Традиційні сюжети та образи (нарис теорії ТСО). *Бібліотека тижневика «Зарубіжна література».* 1998. №25–28 (89-92). С. 3–14.
3. Колесник О. С. Художня інтерпретація інваріантних образів. *Культурологія. Філологія. Музикознавство.* №1, 2013. С.41–45.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ Академія, 1997. 752 с.
5. Нямцу А. Трансформація літературної традиції (закономірності та своєрідність) . *Вісник Львів. ун-ту. Серія філол.* Вип. 33. Ч. 2. 2004. С. 3–8.
6. Оляндер Л. Традиційні сюжети та образи у світовій літературі: закономірності переосмислення. *Слово і Час.* 2008. № 5. С. 100–102.
7. Процик І. В. Архетип і символ: проблеми визначення та взаємодії. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : лінгвістика і літературознавство : міжвуз. зб. наук. ст.* Бердянськ : БДПУ, 2011. Вип. XXIV. Ч. 2. 550 с. С. 368–377.
8. Традиційні образи і стереотипи. *Студопедія:* веб-сайт. URL: <https://studopedia.org/6-84882.html> (дата звернення: 15.09.2019).
9. Урись Т. Ю. Архетип як естетична домінанта художнього вираження модусу національної ідентичності в сучасній українській поезії . *Науковий вісник Ужгородського університету, Серія: Філологія.* Випуск 1 (352016). С. 96–100.
10. Фрай Н. Архетипний аналіз: теорія мітів. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис. 1996. С. 109–136.
11. Юнг К. Г. К пониманию психологи архетипам младенца. *Самосознание европейской культуры ХХ века: Мыслители и писатели Запада о месте культуры в современном обществе.* Москва: Политиздат, 1991. С. 119–125.

ДО ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Носова Інна Іванівна

здобувач вищої освіти

зі спеціальності «Психологія»

СНУ ім. В.Даля

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри

психології та соціології СНУ ім. В.Даля

Всесвітня культура і історія підтверджують, що єдиний шлях до процвітання будь-якого народу – це розуміння і збереження рідної мови, джерела національного характеру і народної освіти. Незважаючи на очевидність цього твердження, вивчення мови як явища національної культури на сьогоднішній день неоднозначно. Дана проблема аналізується соціолінгвістикою, яка досліджує, наприклад, питання двомовності, з'ясовуючи переваги населення у використанні тієї чи іншої мови, а також вивчає мову різних верств суспільства. Всі явища, що призводять до змін в мові, тісно пов'язані зі змінами в суспільстві.

Одною з головних змін в мові пострадянського періоду стали свобода і розкутість мовної поведінки. З одного боку, це явище може бути оцінено позитивно, так як дає можливість зростання нових жанрів усної публічної мови. З іншого боку, розкутість мовної поведінки тягне за собою розпад мовних норм [1].

Багатьох людей вже не шокує те, що в засобах масової інформації та з екранів телевізорів звучать лайливі слова, вульгаризми, ринковий і кримінальний жаргон, нецензурні вирази. Цікаво твердження сучасних вчених про те, що замість дореволюційної неписьменності виникла малограмотність і напівписьменість, і невідомо, що страшніше [4].

Мова, як відомо, – це засіб спілкування. Особистість в процесі спілкування використовує одиниці мови для формування і вираження своїх думок в письмовій та усній мовленевій формі.

Літературна мова – це нормативна, відшліфована мова, яка обслуговує сферу суспільства, потреби державних установ, науки, преси, телебачення, художньої літератури. Сучасна українська мова – явище неординарне, що реалізуються в різних функціональних варіантах:

- 1) мова художньої літератури;
- 2) усні форми літературно-нормованої мови;
- 3) функціональні стилі писемного мовлення.

Комунікативний аспект передбачає свідомий відбір мовних засобів для спілкування в конкретній мовній ситуації. Носії мови повинні володіти функціональними стилями мови, орієнтуватися на прагматичні умови спілкування.

У наш час збільшується кількість тих особистостей, які розмовляють, пишуть та читають українською мовою. Письмове спілкування в державному, суспільному та господарському житті, в ділових та професійних відносинах здійснюється переважно українською мовою.

Поняття "культура мовлення" та "мова" пов'язані воедино. Українська мова, як і будь-яка інша, по праву займає своє унікальне місце. Адже не дарма іноземні вчені – філологи, дослідники, підкреслюючи красу української мови, вживають термін "мелодійність". Говорячи про професійну культуру мови, слід розуміти культуру мови та культуру спілкування.

Удосконалення мовної культури – процес суперечливий та трудомісткий, і тільки постійна індивідуальна робота спроможна виявити мовну завершеність.

Таким чином, робота зі словом як джерелом передачі інформації є досить важливою, враховуючи сучасні вимоги до культури мовної відповідальності. Робота спрямована не тільки на збагачення словникового запасу, вона покликана прищеплювати любов до слова, що в свою чергу буде формувати мовне чуття.

Удосконалення знань з української мови, вільне володіння державною мовою – актуальна проблема гуманітаризації освіти у вищих навчальних закладах. Йдеться про підготовку майбутнього фахівця, представника національної інтелігенції, яка визначає інтелектуальний рівень нації, стверджує мовну стабільність і мовний стандарт в суспільстві [3].

Тенденції формування нового ресурсу україномовної категоризації беззаперечно засвідчують доповнення концептуальної картини світу сучасного українця новими поняттями, тенденції їх входження до неї й «облаштування» в цьому мовному просторі.

Напрямок оновлення сучасної української словотвірної мови переконує в тому, що українська мова має достатньо потужний власний потенціал для задоволення нових когнітивних і комунікативних потреб українців, механізми засвоєння інтернаціонального ресурсу, засоби збереження своєї самобутності, свого національного «обличчя».

Уникнути втрати такої самобутності – одне з найневідкладніших завдань українських мовознавців, успішне розв'язання якого потребує всебічного вивчення мовної діяльності сучасного українського суспільства [2].

У процесі підвищення мовної культури суспільства необхідний цілий комплекс заходів. Першочерговим завданням україномовні фахівці бачать захист літературної мови від жаргонізмів на законодавчому рівні, для того, щоб зникли зі сторінок газет і з телебачення американізми типу "тінейджер", "імідж", "шоу-бізнес", "рейтинг", "спічрайтер" [2].

Сучасна україномовна практика ставить багато завдань, способів вирішення, засобів поповнення й оновлення лексики, які істотно будуть змінювати саме уявлення про національне «обличчя» української мови. Цей процес спрямовано на пошук гармонії в розвитку мови, або такого співвідношення іншомовних ресурсів, яке зможе забезпечити збереження національної специфіки української мови, зокрема словотвірної, її типологічних

рис, але водночас і відкриє шлях до процесів євроінтеграції та глобалізації в різних сферах суспільного життя.

На основі усього вищевикладеного можна зробити висновок, що мовна сторона комунікації виступає в різних стилістичних різновидах: різні стилі і жанри, розмовна і літературна мова, діалекти і соціолекти і т.п. Українська мова має достатньо потужний власний потенціал для задоволення нових когнітивних і комунікативних потреб українців. Мова дає можливість зрозуміти один одного і налагодити спільну роботу у всіх сферах людської діяльності, будучи однією з сил, яка забезпечує існування і розвиток людського суспільства. Удосконалення знань з української мови, вільне володіння державною мовою – актуальна проблема гуманітаризації освіти у вищих навчальних закладах. Це – соціально значущий вибір.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Жлуктенко Ю. О. Сучасні проблеми теорії та практики мовного планування. Мовознавство. №4, 1990.
2. Карпіловська Є. А. Тенденція розвитку сучасного українського лексикону. Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», Українська мова. №1.
3. Скивка И. Н. Образовательная публичная библиотека. М.: Вища школа, 2013. 318 с.
4. Пономарів О. Д. Культура слова. К.: Либідь, 2002. 239 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ З ЕКСПЛУАТАЦІЇ МЕДИЧНОГО ОБЛАДНАННЯ

Панчешна Вікторія Іванівна
магістрант КрНУ
імені Михайла Остроградського
Артеменко Юлія Олександрівна
к. філол. н, старший викладач
кафедри перекладу КрНУ
імені Михайла Остроградського

У сучасному світі розвиток інновацій і технологій досяг небувалого прогресу. Нарівні з технологічним розвитком вдосконалюється і збагачується переклад у науково-технічній сфері. Медичний фаховий переклад, як різновид науково-технічного перекладу, має велике значення в парадигмі міжкультурного спілкування.

Актуальність нашого дослідження обумовлена тим, що переклад медичних інструкцій є одним із найбільш затребуваних у зв'язку з технологічною глобалізацією. Медична термінологія належить до тих частин словникового складу мови, що найбільш інтенсивно прогресує, тому й викликає труднощі при перекладі.

Вивченню особливостей перекладу медичної термінології присвячені праці Н. Раск, Л. Ю. Зубової, Д. В. Самойлова. Проблему упорядкування та перекладу медичної термінології вивчають О. П. Снежик, Ю. О. Бондар. Термінологію фахових мов ґрунтовно досліджували такі українські вчені як В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй, О. І. Чердніченко [2; 3].

Предметом цього дослідження є особливості перекладу англійської медичної термінології українською мовою. Матеріалом дослідження є інструкції з експлуатації медичного обладнання Medtronic MAXIMO англійською мовою.

Метою дослідження є визначення особливостей перекладу англійської медичної термінології українською мовою.

Терміни відіграють велику роль при перекладі технічної документації, оскільки визначають інформаційний зміст фахового тексту. І. В. Арнольд відзначає, що для науково-технічного стилю притаманна особливість застосування спеціальної термінології. У науковому стилі ядром є саме термінологія, вона є внутрішнім колом, слугує найважливішою ознакою наукової мови [1, с. 156].

Розглядаючи особливості науково-технічних текстів на прикладі тексту англійської технічної інструкції, необхідно відзначити, що основні риси аналізованого стилю полягають у дотриманні обов'язкової форми викладу матеріалу, використанні спеціальної лексики, нейтральному способі викладу матеріалу, відсутності емоційно-експресивного значення, стандартизації мовних засобів та прагненні до офіційності [2]. Цей тип текстів характеризується наявністю галузевої термінології, а саме медичної, серед якої присутня достатньо велика кількість аббревіатур та неологізмів.

Жанру інструкції з експлуатації медичного обладнання притаманні такі структурні особливості, як частотне використання форм пасивного стану, модальних та безособових конструкцій. Аналіз даної специфіки дасть змогу адекватно передати зміст тексту при перекладі українською мовою. Приклади речень, де наявний присудок у пасивній формі (*non-implanted instruments are used, implant procedues are provided*) та форма пасивного стану дієприкметника у функції правостороннього означення (*the rapy being disabled, data being transferred*) [2, с. 38]. Наведемо приклад речення, де зафіксоване вживання форм пасивного стану: *Conditions that prevent diagnostic data from being collected effectively are also reported.*

У тексті також присутні модальні (*You should be aware that a patient who experiences aud ible notifications will contact you*) та безособовий невизначено-особові конструкції (*You can use the [Previous] and [Next] buttons tonavigate from record orecord* [4]).

Щодо насиченості вказаних інструкцій фаховою лексикою, можемо спостерігати наявність великої кількості аббревіатур у галузі медицини. Аббревіатури використовуються для усунення громіздкості викладення, при цьому збереженні лаконічного та змістовного викладу інформації. Наприклад, *VF (Ventricular fibrillation – ШФ (Фібриляція шлуночків), ICD (Implant able cardioverter-defibrillator) – ІКД (Імплантований кардіовертер-дефібрилятор).* Наведений переклад українських аббревіатур – загальноприйнятий в українській мові.

Виявлені в інструкції медичні терміни за тематикою було розподілено нами на наступні групи:

- назви захворювань і станів: *hypoxia – гіпоксія, bradyarrhythmia – брадикаритмія, acute myocardial infarction – первинний інфаркт міокарда;*
- анатомічні назви: *ventricle – шлуночок, venacava – порожниста вена, valve – клапан;*
- назви медичних приладів: *atrial tachyarrhythmia – моно полярний електрокардіо стимулятор;*
- медичні процедури: *bradycardia pacing therapy – брадикардичні стимуляції, implant tprocedure – імплантація;*
- хімічні сполуки: *ethylene oxide – етиленоксид, vanadium oxide – оксид ванадію;*
- фізіологічні показники: *hear trate – частота серцевих скорочень, heart rhythm-серцевий ритм;*
- медичний персонал: *hospital personnel – медичний персонал* [4; 5].

Проаналізувавши англійську медичну термінологію в інструкціях з експлуатації медичного обладнання, можемо зазначити найпоширеніші прийоми перекладу, серед яких калькування, транскодування та постійний відповідник. Зважаючи на складну структуру виявлених термінів медичної термінології та поширене вживання термінологічних словосполучень, більшість термінів перекладаються за допомогою калькування. Наприклад, *ventricular defibrillation – дефібриляція шлуночків, refractory period – рефрактерний період, anti tachycardia pacing therapies – антитахікардичні стимуляції.*

Ще одним прийомом перекладу медичних термінів є транскодування, до якого відносяться транслітерація та транскрипція. Наводимо приклади: *pneumothorax – пневмоторакс, tachyarrhythmias – тахіаритмія, sepsis – сепсис.* Також під час перекладу використовується транскрипція із елементами транслітерації. Наприклад, адаптоване транскодування: *cardioversion – кардіоверсія, thrombosis – тромбоз, myocard – міокард.*

Особливу частину проаналізованої нами терміносистеми становлять терміни, які мають постійні відповідники: *ventricle* – *шлуночок*, *venacava* – *порожниста вена*, *patientcare* – *лікування пацієнта*.

При перекладі медичної термінології в інструкціях з експлуатації медичного обладнання англійською мовою постає проблема адекватного відтворення семантики оригіналу українською мовою. Тому від перекладача вимагається вміння застосовувати численні міжмовні трансформації при дотриманні норм мови перекладу, аналізувати чинні мовні медичні стандарти у перекладі, щоб максимально повно передати зміст тексту оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арнольд І. В. Лексикологія сучасної англійської мови. Москва, Просвещение, 1995. 244 с.
2. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури: Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова книга, 2004. 576 с.
3. Кияк Т. Р. Теорія і практика перекладу. Вінниця, Нова книга, 2006. 140 с.
4. Medtronic MAXIMO® II VR D284VRC Digital single chamber implantable cardioverter defibrillator (VVE-VVIR). URL: <http://manuals.medtronic.com/manuals/> (дата звернення: 18.09.2019).
5. Medtronic MAXIMO™ VR 7232Cx, 7232B, 7232E Single Chamber Implantable Cardioverter Defibrillator (VVE-VVIR). URL: <http://manuals.medtronic.com/manuals/> (дата звернення: 18.09.2019).

АНГЛОМОВНІ ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ В УКРАЇНІ

Поддубей Єлизавета Вадимівна
студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Поддубей Олена Вікторівна

старший викладач кафедри

філології та видавничої справи

КрНУ імені Михайла Остроградського

В сучасному світі ЗМІ відіграють ключову роль у розповсюдженні різноманітної інформації: щосекунди величезна аудиторія користувачів потребує актуальних новин, аналітичних оглядів, відгуків, розважальної продукції. Ця потреба у повному обсязі задовольняється періодичними виданнями як у друкованому так і в електронному форматах. Періодичні видання відрізняються серійністю, мають унікальну назву, заздалегідь визначене постійне тематичне наповнення, установлену щорічну кількість нумерованих або датованих однотипово оформлених випусків, які не повторюються за змістом. Найвагомішим фактором донесення інформації до якомога більшої кількості реципієнтів є мова, якою подається те чи інше повідомлення. У наш час найбільш розповсюдженою мовою міжнародного спілкування залишається англійська. За статистикою більше ніж 1,5 мільярди осіб розмовляють англійською. Майже у всіх сферах економіки від кожного працівника очікується певний рівень володіння англійською мовою. Навіть на побутовому рівні кожна особа час від часу потребує хоча б мінімальних навичок читання і розуміння англійської мови з метою отримання необхідної на даний час інформації або пошуку даних.

Міжнародні засоби масової комунікації користуються найбільшою популярністю серед користувачів, адже їхня аудиторія не має географічних або політичних обмежень у ступені проникнення і розповсюдження інформаційних повідомлень. Таким чином, з метою забезпечення постійного інформування якомога більшої кількості людей, багато видань намагаються мати англійські версії своєї продукції.

Сучасне суспільство визначає нові норми щодо позитивного іміджу країни на міжнародному рівні. Негативна інформація або її відсутність є серйозним недоліком у державній політиці. Вона погано впливає на імідж країни, яка прагне бути конкурентоспроможною на міжнародній арені. Саме через це в останні роки позитивна інформаційна репутація вважається «необхідною складовою стратегічного надбання держави», як пише Анастасія Дзюбак в часописі «МедіаКритика» [1].

Періодичні видання англійською мовою в Україні використовуються, насамперед, для розповсюдження вітчизняних новин різноманітної тематики на міжнародному рівні. Важливим для кожного виробника періодичних видань є також збереження і розширення читачької аудиторії. Як і всі періодичні видання в Україні, англомовні поділяються на дві категорії: друковані та електронні. Але більша частина журналів і газет має як паперову, так і онлайн-версію. В ході нашого дослідження нами було виявлено лише два англомовні друковані видання, що не мають аналогічної електронної версії випусків: *The Day* і *Kyiv Business Directory*. Усі інші періодичні видання, які паралельно з україномовною мають і англомовну версію, видаються і у паперовому і в електронному вигляді. З точки зору користувача слід зазначити, що це дуже зручно, адже іноді досить складно буває знайти потрібний випуск у друкованому форматі через нестачу часу або відсутність необхідного випуску у продажу. Серед таких видань виділимо наступні: *What's On*, *Business Ukraine*, *Business Class Magazine*, *Ukrainian Journal*, *Ukraine Business Online*, *Kyiv Weekly*, *Kyiv Post*, *English 4u*, *English learner's Digest*, *Lviv Today*.

За тематичною спрямованістю всі вітчизняні англомовні періодичні видання можна класифікувати наступним чином: новинні, політично-фінансові, розважальні, навчальні і мистецько-культурні.

Політичні й фінансові видання посідають важливе місце у процесі формування позитивного іміджу країни. Саме вони є постачальниками потрібної інформації для іноземних бізнесменів і тих, хто цікавиться фінансовими справами в Україні. Серед найпопулярніших політично-фінансових англомовних видань в Україні є щотижнева газета *Kyiv Post*, яка до речі є першою англомовною газетою в Україні [2]. Головні рубрики цього видання присвячені опису основних подій України – новини, проекти, події в сфері бізнесу, повідомлення щодо змін у законодавстві стосовно розвитку бізнесу, нових бізнес-партнерів, економічні вклади, відкриття нових підприємств та інші важливі події у світі економіки. Іншим не менш відомим виданням цієї категорії є щотижневик *Business Ukraine*. Проект був започаткований 2007 року і розрахований на іноземних читачів, які мають гіпотетичні бізнес-інтереси в Україні. Редакція журналу намагається висвітлювати ділове життя поза межами столиці, подаючи регіональні новини з Харкова, Львова, Дніпропетровська, Одеси та ін. Основний фокус журналістів та залучених експертів – банківська справа та фінансовий ринок, телекомунікації, інформаційні технології, ринок нерухомості, металургія та машинобудування, меншою мірою рекреаційний потенціал країни. Журнал також бере на себе функцію посередника між іноземним і українським капіталом, представляючи на своїх сторінках діяльність різних компаній.

Найвідомішим представником категорії новинних видань є двомовне щоденне новинне онлайн видання *Ukrainian Journal*, започатковане на початку 2002 року [3]. Воно знайомить читача з новинами політики, економіки і бізнесу. Передплатниками видання є міжнародні організації, уряди Сполучених Штатів, країн Європейського союзу, низки країн Сходу і Південної Африки.

Мистецько-культурні видання представлені низкою газет і журналів з різних регіонів країни, серед яких можна згадати наступні: *The Day* – щотижневий англомовний дайджест, який видається з 1998 року. Основною аудиторією газети є студенти, а також іноземці, які живуть в Україні [4]. Особливу увагу газета приділяє соціальним, історичним та історико-культурним питанням. Основною метою видавців є зробити матеріали дайджестів доступними для всіх, хто прагне більше дізнатися про Україну, але через мовний бар'єр не може цього зробити. *Lviv Today* – це щомісячний англомовний журнал Західної України [5].

Журнал почав видаватися у травні 2008 року і є першим англomовним періодичним виданням, створеним за межами столиці України.

Наступна категорія журналів – розважальні. Ці видання пропонують читачам дізнатися про відкриття нових місць, де можна відпочити з друзями, про життя зірок, про нові тренди у моді, та багато інших речей. Найпопулярнішим серед розважальних журналів є What's on? [6]. Цей щотижневий журнал видається з 2000 року. Видання зосереджується на висвітленні інформації про розваги та повідомленнях про культурно-мистецькі події Києва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analityka/dlya-koho-pyshe-the-day-abo-do-kontseptsii-anhlomovnykh-vydan-ukrayiny.html>
2. <https://enguide.ua/ua/magazine/ukrainskaya-prensa-na-anglijskom-yazyke>
3. <https://enguide.ua/ua/magazine/ukrainskaya-prensa-na-anglijskom-yazyke>
4. <http://www.mediabusiness.com.ua/content/view/13484/126/lang.ru>
5. <https://enguide.ua/ua/magazine/ukrainskaya-prensa-na-anglijskom-yazyke>
6. <http://www.mediabusiness.com.ua/content/view/13484/126/lang.ru>

МАЙБУТНЄ ПОВІЛЬНИХ МЕДІА В УКРАЇНІ

Резніченко Олена Леонідівна

старший викладач

кафедри філології та видавничої справи

КрНУ імені Михайла Остроградського

Вислів «вовка ноги годують», як ніколи, відповідає стилю життя більшості сучасних українських журналістів. Ненормований робочий день, прагнення журналіста встигнути та повідомити «гарячу» новину найпершим досить часто призводять до виникнення помилок – як у тексті, так і у трактуванні деяких подій та реалій. Про перевірку фактів більшість сучасних мас-медіа просто не згадують – на це вони не мають ні часу, ні можливості. Споживач медіапродукції вже стомлений від перенасичення інформацією. Він проглядає новинні сайти по діагоналі та вдовольняє свій інформаційний голод здебільшого заголовками, тим паче, що «заголовковий комплекс є однією з найсуттєвіших ознак тексту, авторським концептом і конденсатом усього змісту» [4, с. 285]. Крім того, якщо читач прагне отримати дійсно якісну та правдиву інформацію, він змушений витратити на це інколи години, тому що сучасні «фабрики контенту» дуже часто просто передрукують або навіть копіюють одна у іншої новини, і навіть коментарі до них.

На цьому тлі повільні медіа з якісним контентом, створеним на основі об'єктивності та фактчекінгу, дозволяють споживачеві інформації відчувати повагу до себе та турботу про суспільне сьогодення та майбутнє. Ще у 2010 році Бенедикт Кьолер, Сабрія Девид та Йорг Блумтритт опублікували «The Slow Media Manifesto» («Маніфест повільних медіа») [1, с. 5], принципів якого додержуються найбільш прогресивні медійні платформи. Знайомство з продукцією повільних медіа надихає просьюмера (компетентного споживача) не тільки на нові ідеї, але й на активні дії, націлені на вдосконалення оточуючого середовища [1]. Повільні медіа завжди готові до діалогу як зі своїм читачем, так і з опонентом.

В умовах сучасної України, «у світлі глобальних тенденцій становлення і розвитку медіакратії вкрай важливою стає пильна увага до інформаційного простору» [3, с. 109], і тому зберегти об'єктивність та неупередженість є однією з найбільш складних задач для журналіста. Адже протягом багатьох років у медіасфері існував культ заангажованості та слугування інтересам окремих політичних сил та власників ЗМІ. І саме тому кожен новий засіб масової комунікації, що відрізняється якістю та унікальністю контенту, достовірністю та безпристрасністю інформації, викликає підвищений інтерес з боку розумного та вдумливого споживача. І цей споживач, напевне, додасть такий ресурс до своїх улюблених закладок і буде слідкувати за перебігом подій саме з його допомогою.

Для переважної більшості українських ЗМІ наразі дуже важливим є визначення пріоритетів у наш стрімкий час. Можливо, декому слід спинитися та спробувати усвідомити, що насправді є значущим як для нього самого, так і для суспільства взагалі. Адже «орієнтуватися на тих, хто вибирає жовтий контент, неправильно» [2]. Тому формування та виховання як власного споживача, так і свідомого громадянина стає справжньою метою для сучасних засобів масової комунікації.

Для створення та розвитку якісних медіа на час і залишається відкритим питання фінансування. Адже наявність стратегічного інвестора зводить нанівець усі прагнення журналіста бути об'єктивним. Для повільних медіа в Україні наразі актуальними є краудфандингові платформи та донорські організації, які не вимагають прихованої реклами та упередженості у процесі отримання та обробки інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Блумтритт Й., Девід С., Кьолер Б. Маніфест повільних медіа. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://texty.org.ua/pg/article/newsmaker/read/32825/>
2. Кабачій Р. Успішні медіа в Україні: нездійснений міф чи реальність. Інститут масової інформації. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://imi.org.ua/articles/uspishni-media-v-ukrajini-nezdijsnenyj-mif-chy-realnist-i104>
3. Ковалевський В. О. Сучасний стан і тенденції розвитку медіа-сфери України. *Політичний менеджмент*. 2009. № 5. С. 109–119. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PoMe_2009_5_14
4. Сізова К. Л. Заголовковий комплекс у публіцистиці : типологічний аспект. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: зб. наук. праць. Київ: Університет «Україна». 2014. Вип. 30. С. 285–294.
5. Benedikt Köhler, Sabria David, Jörg Blumtritt. The Slow Media Manifesto. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://en.slow-media.net/manifesto>

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Савченко Оксана Анатоліївна
викладач вищої кваліфікаційної категорії
викладач-методист,
голова циклової комісії української та
іноземної мов,
викладач української мови та літератури
Кременчуцького льотного коледжу ХНУВС

Сучасне цивілізоване суспільство неможливо уявити без навчання та виховання творчих, діалектично думаючих особистостей із зорієнтованим гуманістичним мисленням, готових приймати самостійні нестандартні рішення.

У сучасній дидактиці відомо кілька видів навчання. Це пояснювально-ілюстраційне, проблемне, розвивальне, сугестивне (релаксаційне), адаптивне (навчання учнів з дефектами зору, слуху, мовлення та мислення), комп'ютерне, модульне, диференційоване, проектне, корпоративне. Кожен із цих видів навчання має певні переваги над іншими.

Найбільш продуктивними і результативними, але водночас і найбільш трудомісткими щодо організації і технічного інструментування є диференційоване, проектне і корпоративне навчання. Основна їх ідея – навчання через діяння. Діяльність учня, пов'язана з реальною дійсністю, що його оточує, базується на актуальних для нього інтересах. Таке навчання стимулює самостійність учнів, їх активність, взаємовідповідальність за результати виконання завдання, формує навички міжособистісного спілкування, партнерських взаємовідносин, вміння брати участь у діалогах, дискусіях, прийнятті колективного рішення.

Диференційоване навчання – цей вид навчання найпоширеніший. Розрізняють два підходи до його організації – зовнішній і внутрішній. Відповідно до першого відкриваються

спеціалізовані навчальні заклади, орієнтовані на задоволення нахилів учнів та потреб їхніх батьків. Зовнішня диференціація навчання (її ще називають профільною) спрямована на отримання учнями освіти найбільш якісного рівня, сприяє формуванню професійної спрямованості. Важливішою є все ж таки внутрішня диференціація (її ще називають особистісною). Згідно з нею викладачі об'єднують учнів у групи за різними ознаками: типом темпераменту, реакцією на зовнішні подразники, за типами ставлення до них і до самих себе – екстраверти, інтроверти; за особливостями сприйняття зовнішнього світу – зорове, слухова, тактильне тощо.

Здебільшого диференціація учнів за відповідними групами відбувається на інтуїтивному рівні, коли вчителі не користуються результатами досліджень і обстежень їх шкільними психологами. Зазвичай учнів розділяють на три групи: сильні, слабкі та “середнячки”. Саме ж навчання організовується у різноманітних формах роботи з дітьми, без чого воно практично неможливе: створення банку варіативних завдань для учнів, індивідуалізація домашніх завдань для всіх груп учнів.

Проектне навчання – це така система навчання, коли учні набувають знань і навичок у процесі планування і виконання практичних завдань проектів, які постійно ускладнюються.

Корпоративне навчання – цей вид часто називають інноваційним.

Можна погодитися з відомою істиною, що нове – це добре забуте старе. Адже проектне і корпоративне навчання було добре відоме в радянській педагогіці в 20-30-х роках минулого століття як бригадно-лабораторний метод, що активно використовувався в минулому, а в 1936р. спеціальною постановою ЦК ВКП(б) був категорично заборонений. А між тим, це справді результативне і дуже цікаве для учнів навчання. У 80-х роках минулого століття, філософ Шеренгі обґрунтував таке твердження: сумарний обсяг інформації з предмета, яким володіють учні конкретної групи перевищує обсяг інформації учителя з цього предмета, який працює в цій групі. Таким чином, вочевидь, процес педагогічної взаємодії необхідно розширювати і переносити в площину спілкування не тільки “учитель-учень”, “учень-учитель”, але й “учень-учень”, “учень-учні”, “учень-вчитель”. Саме на це і спрямовані інтерактивні технології навчання, суть яких полягає в тому, що навчальний процес відбувається в умовах постійної активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це взаєонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учитель і учень є рівноправними суб'єктами педагогічної взаємодії. Інтерактивні технології в системі особистісно орієнтованого навчання передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблеми. Таке навчання, як ми все зазначили, ефективно сприяє формуванню цінностей, умінь і навичок учнів, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. При цьому надає широкі можливості для розкриття кожної індивідуальності учня і вчителя, який стає справжнім лідером дитячого колективу.

Українська дослідниця інтерактивних технологій навчання О. Пометун слушно сформулювала кредо інтерактивного навчання, дещо перефразувавши слова китайського філософа Конфуція:

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу і чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу, обговорюю і роблю, я набуваю знань і навичок,

Коли я передаю знання іншим -

Я стаю майстром.

Проте використання інтерактивних технологій ні в якому разі не повинне ставити самоціллю. Це лише спосіб створення атмосфери в аудиторії, яка найліпше сприяє співпраці, порозумінню, толерантності і дає змогу по-справжньому реалізувати особливо орієнтоване навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подмазін К. І. Особистісно-орієнтований освітній процес: принципи, технології // Педагогіка і психологія. 1997. №2. С. 37–43.

2. Соболев Л. М. Особистісно-орієнтоване навчання української літератури: наукові підходи і практична реалізація // Українська мова та література. 2013. №9. С. 52–56.
3. Фасоля А. М. Особистісно-зорієнтоване навчання: цілепокладання, рефлексія, оцінка // Українська мова та література, 2004. №7. С. 2–9.
4. Шевкін О. В. Усі шляхи ведуть до Особистості // Українська мова та література, 2010. №6. С. 4–9.

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ І СУСПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІКТОРА БАРАНОВА

*Сізова Ксенія Леонідівна,
д. філол. н., професор кафедри
філології та видавничої справи КрНУ
імені Михайла Остроградського*

У 2019 році культурне життя Кременчука піднялося на новий щабель – місто отримало власну літературну премію імені Віктора Баранова. Кременчуцька міська рада відгукнулася на звернення Спілки літераторів «Славутич» і вирішила вшанувати пам'ять видатного земляка, який пішов з життя у 2014 році, щорічним конкурсом художніх і літературознавчих творів кременчуцьких авторів.

Віктор Баранов, відомий сучасний український письменник і суспільний діяч, народився 1950 року в Кривушах (Кременчуцький район Полтавської області). Філолог за фахом (навчався на філологічному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка), Віктор Баранов усе життя віддав розвитку української літератури й культури: з 1983 року він став членом Національної спілки письменників України, яку згодом очолив (2011 року), тривалий час працював головним редактором літературного журналу «Київ», був членом Комітету з присудження щорічної премії Президента України «Українська книжка року» [1]. Діяльність Віктора Баранова сприяла інтеграції письменницької спільноти України, спрямуванню її зусиль на національну розбудову.

Талант Віктора Баранова був багатограним: хоча на першому місці завжди була поезія (збірки віршів «Народження полум'я», «У середу рано» «Жоржини в маминім саду», «Поворожи на вранішній зорі», «Хата синьоока» та інші), він також плідно творив у царині художньої прози (збірки повістей та оповідань «Переступаючи поріг», «Смуга біла, смуга чорна», збірка гумористичних творів і літературних пародій «Вічний двигун», сатиричний роман «Презент», романи «Притула» та «Смерть по-білому»), літературної критики, публіцистики та мистецтвознавства. Цим зумовлений перелік номінацій, у яких присуджуватиметься літературна премія імені Віктора Баранова, а саме: «Сучасна проза», «Поезія», «Критика і літературознавство».

Багато сил Віктор Баранов доклав до ознайомлення українців із сучасною зарубіжною літературою. Його художні переклади відомі у світі, особливо це стосується перекладів з румунської (Е. Емінеску, Т. Аргозі, Ф. Нягу, Дж. Кашбука, Л. Блага та інших). Вагомий внесок у налагодження культурних контактів між сусідніми країнами Віктора Баранова був відзначений тим, що багато років поспіль письменник працював віце-президентом Товариства «Україна-Румунія».

За діяльність на літературній ниві та вагомі творчі здобутки письменник неодноразово удостоювався почесних нагород: Віктор Баранов є лауреатом мистецької премії «Київ» у галузі художньої літератури імені Євгена Плужника, премії імені О. Гірника, літературно-мистецької премії імені Михайла Коцюбинського, Міжнародних літературних премій «Тріумф» та «Сад божественних пісень» імені Григорія Сковороди, Міжнародної літературної премії імені Миколи Гоголя. Цілком закономірним є те, що до цих престижних премій у цьому році додалася нова – вже на честь самого Віктора Баранова.

Ідейно-тематична палітра творчості митця широка. Починав він як лірик, близький за стилем і поетикою до Л. Рильського і В. Сосюри. Згадаймо хоча б емоційно напружені, образно насичені рядки: «Бальзам цілющих білих рук твоїх, / Що гоїть крик очей моїх

печальних». Поет віртуозно працює у формі сонету. Його сонетарій «До-мінор» належить до найкращих зразків української любовної лірики.

Однак, наприкінці 80-х головною темою поезій (і основним пафосом суспільної діяльності) Віктора Баранова стала незалежність України, її самостійність, перетворення мешканців УРСР на єдину націю. У своєму найвідомішому вірші «До українців» (який, до речі, покладений на музику композитором Теодором Кукурузою, став популярною піснею) поет апелює до національної гідності українців: «Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,/Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці –/Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,/Коли ми перестали гордитися, що ми – українці?». Митець щиро переймається болючим для України питанням створення національної ідентичності. У поезії з красномовною назвою «Політична географія» він намагається донести думку про те, що кожна нація повинна мати власну культуру: «Онімечена Німеччина, / Потуречена Туреччина, / Оболгарена Болгарія, / Омадьярена Ungaria, / Сакартвелло суть – Іверія, / Недостріляна Ічкерія, / Оспідничена Шотландія, / Затюльпанена Голландія, / Геть заспівана Італія, / Вся в півнях барвистих Галлія, / Ословачена Словаччина, / Польщі пиха нерозтрачена, / Бабуїнська Бабуїнщина / І зросійщена Вкраїнщина». Зробити Україну по-справжньому українською стало життєвим кредо митця: наприклад, він створює українську версію тексту «Прощання слов'янки».

Останні вірші поета є зразком високої філософської лірики. Від інтимних переживань, громадянських і політичних проблем автор переходить до питань загальнолюдських, екзистенційних: «Відстань від землі до неба / вимірюється зростом людини. / Відстань від неба до землі / вимірюється дощем. / Відстань від землі до людини / вимірюється висотою колоска. / Відстань від людини до землі / вимірюється життям». Життя Віктора Баранова вимірюється вдячною пам'яттю земляків, співвітчизників, і – ширше – людей, яким він залишив свої твори, а з ними – думки, почуття, радощі й біль.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Барна В. Баранов Віктор Федорович. *Тернопільський енциклопедичний словник*: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2004. Т.1: А–Й. 696с.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ГРИ У РЕКЛАМНОМУ ТЕКСТІ

Ткаченко Олексій Дмитрович

студент КрНУ

імені Михайла Остроградського

Шульженко Юлія Миколаївна

старший викладач

кафедри перекладу КрНУ

імені Михайла Остроградського

Розвиток рекламної діяльності в ХХ ст. зумовив потребу в теоретичному обґрунтуванні основних ідей, напрямів, принципів і правил створення та сприйняття ефективного рекламного повідомлення.

Зарубіжні дослідники рекламної діяльності і рекламного тексту зокрема (Дж. Бернет та У. Уеллс, Г. Картер, Ф. Котлер, Д. Огілві, Ф. Пресбрі та ін.) здебільшого актуалізували у своїх розвідках соціальний та прагматичний аспекти рекламної діяльності, оскільки рекламу сприймали як різновид економічної діяльності людини. Лише в другій половині минулого століття виокремилися лінгвістичні напрями дослідження рекламного тексту (Т. Вестгард та К. Шредер, К. Танака, А. Кромптом та ін.).

Цей підхід забезпечив домінування антропоцентричного вектору лінгвістичних досліджень, що набув актуальності на межі ХХ ст. та ХХІ ст. Він уможливив не лише звернення до мови реклами як особливого різновиду тексту (І. Вікентьєв, І. Імшинецька, О. Кара-Мурза та ін.), а й скерував наукові пошуки в бік комунікативно-дискурсивного

підходу, що дав змогу виявити сутнісні особливості рекламної комунікації як особливого різновиду дискурсивної діяльності людини (В. Кеворков, А. Ковалевська, Н. Кондратенко та ін.).

Рекламний текст – це унікальний феномен, якому вдається поєднувати в собі абсолютно протилежні речі: з одного боку, реклама дотримується економії простору, з іншого боку, рекламний текст передбачає використання великої кількості мовних прийомів. Творці рекламного тексту повинні з великою вимогливістю підбирати кожне слово, оскільки економія простору змушує авторів складати текст так, щоб кожне слово працювало на поставлену мету – продати товар. Головним чином, мовна гра забезпечує створення таких рекламних принципів, як досягнення максимальної експресії на мінімальному відрізку тексту. Таким чином, аналіз та інтерпретація характерних способів створення гри слів у рекламі та її функціонального навантаження є надзвичайно актуальною проблемою. Об'єктом дослідження є мовна гра у рекламному тексті. Предметом – прийоми мовної гри та їх функції. Мета дослідження – проаналізувати прийоми мовної гри та виявити їх функціональні особливості на різних рівнях в англomовному рекламному тексті.

Узагальнюючи все сказане вище, слід зауважити, що реалізація гри слів відіграє важливу роль в рекламному тексті, вона є поширеною зброєю для творців реклами. Тому головна її мета – це привернути увагу до того чи іншого товару і спровокувати людей. Крім того, рекламному тексту притаманні такі характеристики як стислість, інформативність та змістовність, що сприяє економії часу. Отже, варто окреслити функції мовної гри у рекламному тексті.

Багатофункціональність мовної гри і її орієнтація на досягнення певного ефекту обумовлюють широке вживання мовної гри в рекламних текстах. Тож спробуємо проаналізувати і описати функції мовної гри, які відображаються в рекламі. Основна функція або, можна сказати, мета мовної гри в рекламі – викликати інтерес читача до рекламованого товару так, що у реципієнта складається позитивне враження і привабливий образ, які переносяться на рекламоване явище [4]. Таку функцію називають ще атрактивною [3], оскільки завданням рекламного тексту є встановлення і підтримання контакту між співрозмовниками. Слід зазначити, що ця функція досить продуктивно реалізується в рекламі, оскільки основною метою рекламного тексту є привернення уваги споживача, часто за рахунок порушення загальноприйнятих мовних норм. З атрактивною функцією тісно пов'язана характерологічна як така, що дає змогу презентувати особу чи бренд у найбільш вигідній формі. Наступна функція – комічна, ця функція служить для того, щоб викликати посмішку, створити жартівливе і піднесений настрій або іронічне ставлення. Близькою до комічної є функція розважальна.

Перераховані вище функції відображають зовнішню сторону мовної гри. Внутрішня ж її суть виявляється у таких функціях, як, по-перше, смислотворча: мовна гра є способом реалізації індивідуального стилю мовця, за рахунок оригінального використання мови і самовираження мовці можуть насичувати текст новими смислами, в цьому випадку мовна гра може виступати засобом створення нових смислів, асоціативних зв'язків між смислами слів. Т. П. Куранова [2] так аналізує виражальну функцію, оскільки мовна гра служить для більш ясної і тонкої передачі думки, образної і виразної передачі повідомлення. Компресивна функція слугує для реалізації закону економії мовних зусиль. Ігрові прийоми, на думку О. Б. Курганової [3], вельми успішно реалізують цю функцію, що є значимим для рекламного тексту, оскільки економія часу і простору – одна з першочергових задач в сфері реклами. Варто виділити ще одну надзвичайно важливу функцію мовної гри – мовотворчу. В. З. Санніков [5] вважає, що в сфері мови мовна гра сприяє створенню нових словесних елементів, збагачуючи словниковий запас. Вчений вважає, що знайдене під час акту індивідуальної творчості нерідко закріплюється в мові як новий, більш яскравий і економний спосіб вираження думки. Крім мовотворчої функції, В. З. Санніков [5] виділяє близьку до неї лінгвопізнавальну, або індивідуально-мовотворчу функцію. За допомогою мовної гри можна пізнати можливості мови. А оскільки в мові відбивається світ у вигляді мовної картини,

можна припустити, що мовна гра є певним способом породження нової моделі світу шляхом перевтілення вже існуючої.

Виділяють також евфемістичну, парольну (знакову) та зображувальні функції, проте вони зорієнтовані більше на взаємини між адресантом та адресатом, тобто роблять більший акцент на прагматичний вплив, а не опису змісту мовної гри [5]. До прагматично-орієнтованих функцій можна також віднести експресивно-оціночну функцію, яка, в свою чергу, може реалізовуватись як дискредитуєча або маніпулятивна. При чому, реалізуючись у рекламному тексті, така мовна гра є більш впливовою, розважальною та корисною, ніж просто рекламний текст, спрямований на інформативність.

Отже, як бачимо, проаналізовані функції мовної гри у рекламному тексті є взаємопов'язаними і розкривають природу останньої під різними ракурсами, з чого випливає, що мовна гра є потужним засобом створення оригінального та впливового рекламного тексту, оскільки її функції відіграють величезну роль для посилення його експресивності та емоційної наповненості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земская Е. А. Языковая игра // Русская разговорная речь. Фонетика. Морфология. Лексика. Жест. М.: Наука, Глава V. 2003. С. 39-54.
2. Куранова Т. П. Функции языковой игры в медиаконтексте // Ярославский педагогический вестник. 2010. №3. С.1-6.
3. Курганова Е. Б. Игровой аспект в современном рекламном тексте: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 04.06.04. Воронеж, 2004. 23 с.
4. Лазовская Н. В. Языковая игра в рекламном дискурсе: на материале русско-англизычной рекламы: дис. . канд. филол. наук: 05.07.09. Саратов, 2007. 163 с.
5. Санников В. З. Русский язык в зеркале языковой игры. М.: Наука, 2002. 553 с.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ В ЯЗЫКЕ СМИ

Томашкова Елена

преподаватель кафедры иностранных языков

Института технологий и бизнеса в г.

Чешские Будейовице, Чешская республика

Язык массовой коммуникации (или язык СМИ) в настоящее время является одной из наиболее динамично развивающихся языковых систем. Это связано с резким возрастанием в ХХІ веке роли масс-медиа. Процессы информатизации и диджитализации, внедрение информационно-коммуникационных технологий во все сферы жизни обусловили стремительное увеличение корпуса текстов, относящихся к массовой коммуникации. Количественные изменения, как и следовало ожидать, создали условия для качественных: язык массовой коммуникации начал активно взаимодействовать с другими языковыми стилями и подстилями.

Массовая коммуникация, отражающая политические, социальные, культурные и другие реалии и процессы, происходящие в обществе, сама становится мощным фактором воздействия, формирования и трансляции изменяющихся норм и ценностей. Именно посредством СМИ сегодня определяется актуальность событий, политическая повестка дня.

Динамические процессы, происходящие в языке массовой коммуникации как основной области функционирования языка политики на исходе ХХ века, привели к тому, что из двух основных функций (сообщение и воздействие), выполняемых медиатекстом, на первый план выступает последняя, в то время как передача информации становится второстепенной задачей. Автор публицистического текста стремится убедить аудиторию в том, что та картина мира, которую он нарисовал, является единственно правильной. Для достижения этой цели он прибегает к различным средствам воздействия, в первую очередь, лексическим.

Важно отметить, что медиатекст, призванный в сжатой форме донести до аудитории определённые установки, сформировать устойчивое мнение относительно событий и процессов, вынужден сочетать две внешне противоречащие друг другу установки – на стандарт и экспрессию. Стандарт обеспечивает максимальную доступность, быструю усваиваемость и понимание текста реципиентом, а благодаря экспрессии достигается максимальное воздействие на аудиторию. Именно с этим связана исключительно важная роль фразеологизмов в публицистическом тексте.

Современный публицистический текст отличается особой прагматической интенсивностью. Он характеризуется многозначностью, смысловой напряженностью и насыщенностью, направленностью на создание эффекта необычности, неожиданности. Естественно в таком случае предположить, что наиболее важными функциями фразеологизмов в текстах СМИ являются прагматические функции. Следует отметить, что на данном этапе именно публицистика является одной из основных сфер формирования корпуса новых фразеологических единиц (фразеологических неологизмов или неофразем).

Медиа способствуют широкому распространению и закреплению в языке новых фразеологических единиц, обозначающих и характеризующих реалии современной социально-политической жизни. СМИ (в первую очередь, текстовые) выступают в роли фиксатора новых языковых явлений, в том числе и возникновения фразеологических неологизмов. Параллельно с этим они становятся удобной площадкой для апробации, испытания успешности, эффективности новых фразеологических единиц – если аудитория СМИ начинает активно использовать неофразему, появляются её варианты, трансформации, значит, автор, впервые использовавший фразеологизм, «попал в точку», и фразеологический неологизм является жизнеспособным.

Н. Онищук обоснованно называет газетные тексты лабораторией по созданию фразеологических новообразований, поскольку они с большой мобильностью способны полно и динамично отразить все инновации фразеологического характера. Газетные материалы, по мнению исследователя, пестрят фразеологическими неологизмами, которые, благодаря высокому общественному авторитету публицистики, закрепляются и постепенно занимают прочное место в системе языка. Целевая установка средств массовой информации может быть осуществлена в том случае, если информация будет подана в эффективной форме. Языковые новации, в том числе и фразеологические, служат целям речевого воздействия. Именно фразеологизмы придают свежесть и особый колорит газетному тексту, делают его более динамичным и выразительным, расширяя и обогащая средства языкового выражения [1, с. 100].

Необходимо добавить, что с цифровизацией медиа, появлением электронных СМИ скорость распространения фразеологизмов увеличилась в разы: неофразема, появившись на одном сетевом ресурсе и оказавшись актуальной и выразительной, мгновенно подхватывается другими информационными источниками, мгновенно становясь достоянием самой широкой аудитории. Обновление информации в онлайн-СМИ происходит в режиме нон-стоп, время от написания текста до его публикации в Интернет-ресурсе измеряется даже не часами, а минутами.

Следует отметить связанную с появлением Интернет-СМИ тенденцию демократизации, характеризующее современный язык массовой коммуникации. Суть её заключается в том, что, если раньше разговорная речь практически не имела письменной формы (за исключением использования разговорного языка в художественной литературе и публицистике, или стенографических записях лингвистов, в том числе диалектологов), то с появлением Интернета и вовлечением в сетевое общение большого числа пользователей разговорный язык получил письменную фиксацию. Это стало важной вехой в развитии современного языка, поскольку в Интернет-дискурсе разговорная речь обрела своеобразную кодификацию, потеснив литературный язык, долгое время доминировавший в письменном обращении (в том числе, в публицистике). Письменная речь, вышедшая из устной (разговорной) и представлявшая собой более правильную и подготовленную (в отличие от

спонтанной устной), подчиняется строгим языковым законам и правилам, более жестким критериям отбора лексики. Таким образом, появление Интернета изменило существовавший в течение долгого времени status-quo, сделав допустимыми и приемлемыми в публицистическом стиле явления, считавшиеся ранее маргинальными.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Онищук Н. А. Фразеологические неологизмы и фразеологические инновации в современной лингвистической науке. *Система і структура східнослов'янських мов*. Вип. 8. С. 95–104.

ТОК-ШОУ ЯК ЖАНР СУЧАСНОЇ ТЕЛЕЖУНАЛІСТИКИ: СПОСОБИ ВПЛИВУ НА АУДИТОРІЮ

(на прикладі програми «Стосується кожного» з Андрієм Данілевичем)

Торська Ольга Валеріївна

студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Алексєєнко Наталія Михайлівна

к. філол. н., доцент кафедри

філології та видавничої справи

Новий вік зі стрімким злетом прогресивних технологій і появою нових професій трансформував основи медіаіндустрії, поставив нові питання, пред'явив нові вимоги до мас-медіа, у тому числі до системи законодавства в галузі засобів масової інформації, до професійної етики, до психології журналістської творчості. З одного боку, характерною рисою стала поява у людства загальних глобальних проблем, які можливо вирішити лише всім світом. З іншого боку, незважаючи на зміну епох і віянь часу, людина залишається людиною – з запрограмованими особистісними концептами психіки і національною ментальністю, яка століттями склалася, сформованими державою ідеологіями і споживчими смаками.

За останні два-три десятиліття планета Земля стала свідком унікального переплетення гігантських за масштабами явищ і процесів, кожен з яких окремо можна було б назвати епохальною подією з точки зору його наслідків для всього світового співтовариства. У сукупності вони створили якісно нову інфраструктуру світоустрою. Як наслідок цього, і всі світові ЗМІ стають причетними до обговорення загальних проблем, які зачіпають інтереси всього людства в цілому і кожної людини окремо: тероризм, військові конфлікти, загроза світової війни, забруднення навколишнього середовища, техногенні катастрофи та інші. Журналісти різних країн поряд з політиками, вченими, економістами ратують за узгоджене спільне використання економічних, інтелектуальних, науково-технічних ресурсів. Набагато активніше, плідніше, ніж в минулому столітті, вони беруть участь у вирішенні конкретних суспільних і політичних питань. Завдяки їх зусиллям населення отримує інформацію про найбільш важливі для його життя явища і процеси, формується громадська думка, і під його тиском приймаються необхідні закони і рішення, змінюється хід розвитку подій.

Телебачення породжує символічну реальність, яка, «переступивши» через екран, стає фактом суб'єктивної реальності людини і створює комунікативну ситуацію – «поруч, але не разом». За допомогою мови зорових образів телебачення робить людину учасником подій, що відбуваються на іншому кінці планети, породжуючи феномен «достовірності» телевізійного зображення.

Саме телебачення формує особливий тип сприйняття, де «справжнє» стає найважливішим для людини, а зорові образи починають домінувати серед мов культурного та інформаційного середовища. У сучасних умовах, коли від кількості реальних глядачів залежить прибуток телестудій, виникла конкурентна боротьба за увагу аудиторії. Для залучення аудиторії телеканали намагаються включати в сітку мовлення найбільш популярні

програми, які мають успіх у глядачів. А значить, від творців передачі потрібен не просто високий рівень професійної майстерності, а й абсолютно новий підхід до професії телевізійного журналіста, особливо до її творчої складової. Будь-яка творча діяльність, в тому числі і в журналістиці, характеризується тим, що її результатом є якісно новий «продукт», специфічний для цього роду діяльності. Телевізійна журналістика «виходить» на масову аудиторію великою сукупністю різних за типом і жанру програм. Одним з найбільш рейтингових і затребуваних на сьогоднішній день жанрів є ток-шоу. Цей жанр активно розвивається як на центральних, так і на місцевих телеканалах. Його відмінна риса – видовищність та глибоке занурення в проблеми сучасної сім'ї, що досягається тільки при наявності багатого творчого потенціалу колективу програми. *Ток-шо́у* (англ. talkshow) – жанр телепередачі, телевізійної дискусії, обговорення питань загального інтересу, точок зору [1, с. 45-47]. Як правило, в ток-шоу беруть участь запрошені експерти з якихось конкретних питань, запрошені гості, але можуть також бути присутніми і глядачі. Спілкування гостей телепрограми організовує, звичайно, один або іноді декілька телеведучих – ЗМІ-модераторів. Найчастіше, основною темою дискусії є інтерв'ю із запрошеними гостями до студії – політиками, знаменитостями, фахівцями. Належать до шоу, а не до реальної аналітики.

Завдяки великому арсеналу способів впливу ток-шоу є одним з жанрів телепередач, що переконують глядачів в небайдужості суспільства до проблем приватної людини, у вирішенні цих проблем – через діалог, дискусію, співпереживання, підвищену увагу громадськості.

Існування ток-шоу неможливе без декількох складових: глядачі, ведучий, запрошені гості і герої передачі. Якби питання не піднімалися в ефірі (політика, особисте життя героїв, життя суспільства), аудиторія повинна чути різні точки зору з обговорюваної проблеми, причому дуже важливо, щоб звучали не лише думки фахівців, але і «голос народу». Якраз таким і є ток-шоу з Андрієм Данілевичем, яке вже впродовж шести років транслюється в прайм-тайм на телеканалі «Інтер».

Сімейно-побутові ток-шоу, що живуть за законами мелодрами показують добрих і злих людей в трагічних або зворушливих ситуаціях намагаються схвилювати глядача не стільки значущістю тексту, скільки сценічними ефектами. Розповідна структура мелодрами непорушна: любов, зрада, що приносить нещастя, урочистість доброчесності, кара і нагорода, переслідування як стержень інтриги.

У телеглядача такого ток-шоу виникає відчуття, що життя – це неймовірна вистава, в якій пристрасті «киплять» всюди. Поради, як правильно жити, глядач готовий отримувати не лише від професійних психологів, але і від зірок кіно, і від простих домогосподарок, що вважають себе експертами в сімейних справах. Адже історії героїв ток-шоу, як правило, настільки нетривіальні, що слушні поради в таких випадках все одно неможливі [2, с. 334].

Ток-шоу примушують аудиторію думати, що проблеми, висунуті для розгляду, можуть вирішитися завдяки порадам психолога чи гучним словам ведучого, який біжить рознімати героїв передачі. Глядач повинен вірити, що, коли черговий випуск шоу закінчиться, справедливість переможе.

З усього вищесказаного варто резюмувати, що ток-шоу є рейтинговою програмою через те, що глядачам подобається їх нетривіальність та видовищність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лістьєв В. М. Телевізійні жанри. Наукова думка, 1993. № 1. С.45-47.
2. Науменко Т. В. Соціологія масової комунікації. М.: Наукова думка, 2015. 334 с.

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА СУСПІЛЬСТВО

Тютюнник Ангеліна Миколаївна
студентка КрНУ
імені Михайла Остроградського

Соціальна реклама привертає увагу до актуальних проблем суспільного життя та активізує їх вирішення, впливає на ставлення суспільства до певної проблеми, стимулює громадську соціальну відповідальність. Вона інформує про проблеми сучасності, звертаючись до свідомості кожного. Звичайно, соціальна реклама сама по собі не здатна вирішити проблему повністю, але з її допомогою можна акцентувати увагу на великій кількості соціальних проблем. Наприклад, закликати дотримуватися правил дорожнього руху, намагатися покращити здоров'я нації, боротися з насиллям, зменшити рівень злочинності, впливати на надходження повною мірою податків до бюджету, регулювати сімейні стосунки та ставлення до людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями.

Необхідно зазначити, що в Україні соціальна реклама найбільш широко представлена на телебаченні. У 2018 році Інститут масової інформації та Центр громадянського представництва «Життя» оприлюднили аналітичну записку «Соціальна реклама: законодавче регулювання та практики використання у сфері просування здорового способу життя та профілактики вживання тютюну зокрема». Моніторинг показав, що соціальна реклама у сфері громадського здоров'я становить всього 7% від загальної кількості соціальної реклами на телебаченні та 10% на зовнішніх носіях у Києві. Також експерти виявили, що майже п'ята частина соціальної реклами – насправді прихована політична [1]. Для влади соціальна реклама дієвий засіб продемонструвати і закріпити досягнуте та просувати нововведення. Такою соціальною рекламою щодо просування нововведення влади є ролик про декомунізацію, який націлений на формування позитивної оцінки цього процесу у населення. На популяризацію державних інститутів націлений ролик «Набір до патрульної поліції».

У 2017 році телеканали України демонстрували соціальну рекламу, що стосувалася нової Урядової програми «Доступні ліки». У ній йшлося про здешевлення ліків для людей, які страждають на серцево-судинні захворювання, астму та діабет другого типу. Раніше у рамках програми «Зупинимо туберкульоз в Україні» демонструвався соціальний ролик під назвою «Не грайте із власним здоров'ям» та ряд відеороликів благодійного фонду Олени Пінчук «АнтиСНІД», спрямованих на боротьбу з цією страшною хворобою.

Непопулярні серед населення урядові рішення щодо підвищення ціни на газ, роз'яснювалися за допомогою ролика «Чому росте ціна на газ?», в якому подружжя пенсіонерів обговорювало здорожчання. Причому, якщо жінка сумно констатувала негативні процеси, то чоловік з розумінням фіксував невідворотність цього процесу. А закінчувався ролик фразою: «Заради майбутнього України потрібно приймати відповідальне рішення». Ряд відеороликів «Держава турбується про тебе!» та «Важливе про субсидії» було присвячено тарифам та субсидії, в яких говорилося про нові правила призначення субсидій, про особливості оформлення субсидій для безробітних та порушувалися інші питання щодо субсидій та тарифів. Пізніше з'явилася соціальна реклама щодо монетизації субсидій.

Зараз активно просувається на телебачення соціальна реклама про зняття мораторію на продаж землі: «Землі – волю». З'явилася реклама, націлена на повернення заробітчанин в Україну: «Мамо, повертайтеся додому». Раніше на вокзалі Києва була розміщена реклама «Не дивись на роботу за кордоном крізь рожеві окуляри».

На пропагування любові до ближнього націлена соціальна реклама від команди GOODMEDIA на замовлення Міністерства інформаційної політики України «Обійми того, хто поруч». Кампанія «Стоп насильству!» веде боротьбу з насильством щодо жінок, дітей, насильством в сім'ї. Нещодавно почав демонструватися ролик «Проявляючи насилля проти когось, ти проявляєш його проти себе». Фонд «Відкрита політика» про державні гарантії рівного доступу до освіти розповідає у ролику «Рівність прав на освіту». Ролики «Добро повертається», «Будуй Україну» створюють новий образ світу і призначені змінити ставлення до навколишньої дійсності.

Завжди слід передбачати, яку реакцію спровокує соціальна реклама в суспільстві. Прикладом неочікуваної негативної реакції на заклик вивчати англійську мову може бути наступний випадок. На вулицях Києва з'явилися біл-борди з написами «Мені не потрібна англійська. Сергій, 35 років, водій маршрутки». Створювачі даної реклами мали на меті підкреслити, що люди, які не вчать англійську мову, не можуть отримувати нормальну зарплату або працювати на престижній роботі. Але переважна більшість українців обурилася саме способом доведення думки про важливість знання англійської, вбачивши в цій рекламі зневагу до людей даної професії та намагання принизити людей, що мають непрестижні професії.

Неоднозначно була сприйнята соціальна реклама кампанії «За безпечні дороги». На великому щиті ліворуч зображено травмоване, але, судячи з відтінку, живе тіло. Воно демонструє, що станеться у випадку ДТП з вашим торсом, якщо ви пристебнуті паском безпеки. Праворуч – сіруватий труп зі слідами розтину. Зображення коментується написами: «Слід від ремня. Слід без ремня. Пристебнись. Ремінь або розтин». Дехто обурився таким відвертим зображенням, але саме така дратівлива реклама змушує замислитись, оскільки рекламує вона модель соціальної поведінки, яка передбачає сумлінне дотримання правил пасивної безпеки під час їзди на авто [2]. Рекламний щит великий, і його бачить кожен водій, і, можливо, така наочна демонстрація наслідків легковажної поведінки за кермом все-таки когось змусить пристебнутись і зберегти своє життя.

У 2016 році рекламна кампанія «Мінус 1», яка вийшла зі слоганом «Дотримуйся правил – бережи життя» була створена на замовлення Управління безпеки дорожнього руху. У ролику зверталася увага на те, що алкоголь, перевищення швидкості та розмови по телефону за кермом призводять до аварії. Красномовні кадри закінчувалися попередженням: «Не стань наступним». На жаль, чи вплинуло це на водіїв, невідомо, оскільки статистика аварій до появи реклами і після її показу відсутня. Безпеці на дорогах присвячена реклама «Зважай», в якій пропонується вибрати послуги чи швидкої допомоги, чи рятувальника, чи працівника кладовища. Ролик «Випив – за кермо не сідай» закликає до відповідальності не лише тих, хто водить автомобіль нетверезим, а й тих, хто знаходиться поруч з такою людиною.

На сьогоднішній день соціальна реклама стала самостійним видом комунікації. Вона розставляє пріоритети і є інструментом формування суспільної думки, відновлення моральних цінностей. У період розбудови нової держави все це необхідно українському суспільству. Необхідність вирішення соціальних проблем підвищує значимість даного виду реклами і зумовлює її подальший розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітичне дослідження: соціальна реклама в Україні. Режим доступу: <http://imi.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/AnZap-final.pdf>
2. «Трупи рекламують!» Мешканців Житомира дратує бридка соціальна реклама TIMES.ZT Режим доступу: <https://times.zt.ua/trupy-reklamujut-meshkanciv-zhytomyra-dratuje-brydka-socialna-reklama/>

ЕКОНОМІЧНА ТЕРМІНОСИСТЕМА СЛОВНИКОВОГО СКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

*Цвєлих Сергій Сергійович
студент КрНУ*

Найбільш важливою сферою життєдіяльності суспільства, відображенням рівня та особливостей його розвитку, тісно пов'язаною з різними галузями науки, техніки, політики, культури тощо, є економіка. Разом з тим для ефективного здійснення економічних відносин вагомими є мовні контакти та лінгвістичні дослідження, оскільки суспільні відносини розширюються, глобалізуються та інтернаціоналізуються. Як відомо, інтернаціоналізація сприяє зростанню ролі термінів у різних сферах спілкування, зокрема економічній, що вимагає їх поглибленого вивчення та аналізу.

Останнім часом термін перебуває в активній стадії дослідження, якому присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема О. Вюстерна, Д. Лотте, Н. Баскакова, Є. Земскої, Т. Панько, Л. Струганець, О. Турчак, Т. Кияка, О. Ланової, Т. Крисанової, І. Шелепкової та інших.

На думку дослідників термінологія сучасності – це штучно сформований лексичний пласт, кожна одиниця якого має певні обмеження для вживання і оптимальні умови для існування і розвитку [2, с. 12]. Економічна термінологія на сьогодні є важливим і досить великим шаром лексики будь-якої мови, що пояснюється вагомістю економіки в сучасних ринкових умовах.

Англійська економічна терміносистема є однією з найбільш розвинених та упорядкованих систем термінів, вона постійно зазнає змін та поповнюється новими термінологічними одиницями, це складне ціле на позначення взаємозв'язаних на лінгвістичному рівні наукових і професійних понять мови економіки [2, с. 53]. Українська економічна терміносистема є динамічною частиною словникового складу загальнолітературної мови та відповідає сучасному рівню розвитку суспільства. Принцип формування терміносистем відбувається за рахунок наявності інтернаціональних термінів та масиву запозичень англійських економічних термінів в аналогічні терміносистеми української мови [3, с. 115].

Аналіз структурно-семантичних та функціональних особливостей економічної терміносистеми свідчить, що ключову роль в утворенні термінів відіграє термінологізація та деривація, морфологічний, морфолого-синтаксичний та синтаксичний способи формування.

Одним із найзначніших джерел збагачення термінології є морфологічний спосіб, суть якого полягає в поєднанні афіксальних морфем з мотивованою основою слова. Серед способів термінологічної деривації провідна роль належить суфіксації; менш характерними є такі способи творення: префіксальний, префіксально-суфіксальний, суфіксальний, безафіксний, аббревіаційний, осново- та словоскладання [3, с. 120].

До морфолого-синтаксичного способу термінотворення належить конверсія, що характеризується різноманітністю видів і типів (субстантивація, вербалізація, прономіналізація, ад'єктивація, адвербіалізація) [3, с. 121].

Встановлено, що терміни, утворені синтаксичним способом, в економічній термінології мають найбільшу питому вагу (близько 66%). Вони поділяються на прості (64,5%) та складені (35,5%).

На сучасному етапі розвитку англійської та української мов виділено наступні лексико-тематичні групи: назви осіб, що займаються економічною діяльністю; назви математичних показників; назви організацій, що займаються фінансово-економічною діяльністю; назви економічних процесів; назви фінансових паперів; назви банківських та фінансових політик і систем; назви грошових одиниць країн світу; назви нормативних документів і законів. Окрім цього можна виділити групи загальнонаукових, філософських, економічних, юридичних, фізичних, загальносоціологічних та інших термінів [4], [5].

В ході дослідження було встановлено, що одним із універсальних шляхів збагачення українського термінологічного фонду є запозичення (60,2%), що за джерелом походження поділяються на латинські (31,52%), французькі (16,28%), англійські (7,78%), італійські (7%), німецькі (1,56%), грецькі (2,72%), іспанські (0,39%), голландські (0,39%) [4].

Певні особливості економічних термінів (полісемічність, скорочення різного типу, насиченість брендами та торговими марками, хибні друзі перекладача) можуть спричиняти певні труднощі при перекладі та потребують особливої уваги та шляхів вирішення. Проблема економічного перекладу, полягає, перш за все, у необізнаності перекладача у сфері відповідної інфраструктури, недостатньому володінні спеціалізованими термінами і, як наслідок, невмінні підібрати еквівалент у цільовій мові [1].

Аналіз відсоткового співвідношення застосування різних способів перекладу англійських економічних термінів українською мовою, демонструє, що найпоширенішим способом у процесі перекладу є вибір словникового відповідника (54,5%), зокрема такі його різновиди, як переклад за допомогою лексичного еквівалента (44,6%) та переклад за допомогою пошуку варіантного відповідника (10,1%). Другим за частотністю вживання способом є транскодування (34,3%), зокрема такі його різновиди, як транскрибування (3,3%), транслітерування (4,3%), змішане транскодування (14,3%) та адаптивне траснкодування (12,4%). Значно менш частотними виявилось калькування (8,3%) та описовий переклад (2,7%).

Безеквівалентні англійські економічні терміни хоча й не становлять значну кількість в економічній терміносистемі, але можуть викликати певні труднощі при перекладі. До безеквівалентної економічної термінології можна віднести ті терміни, що іменують явища та поняття, які не представлені в понятійному апараті української економічної сфери через певні причини [1]. Встановлено, що при їх перекладі застосовуються такі прийоми: 1) вибір українського терміна або загальноживаного слова (рідше словосполучення) з близьким значенням; 2) транскрипція, транслітерація; 3) описовий (пояснювальний) переклад. Для адекватного перекладу таких термінів-словосполучень необхідно встановити семантичні зв'язки між компонентами терміна, зрозуміти значення кожного компонента окремо, вибудувати переклад терміна відповідно до норм мови перекладу.

Володіння сучасною англійською економічною терміносистемою статусом мови-продуцента нових міжнародних економічних термінів, робить адекватний переклад фахової лексики особливо важливим для успішного становлення та нормалізації української економічної термінології у відповідності до міжнародних стандартів. Тож, для її адекватного перекладу рекомендованим є ретельне вивчення інфраструктури, характерної термінології, лексичних особливостей мови оригіналу, глибокий аналіз всього тексту, та вивчення питань словотвору та семантики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондарчук Л. Й. Лексико-семантичні трансформації англо-українського перекладу фахової лексики з економіки, URL: <https://www.researchgate.net>.
2. Зацний Ю. А., Пахомова Т. О. Мова і суспільство: Збагачення словникового складу сучасної англійської мови. Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2001. 243 с.
3. Константінова О. В. Особливості номінації в англомовній термінології оподаткування. Слов'янський вісник: Філологічні науки. Рівне, 2004. № 5. С. 114-127.
4. The official website of Epravda, URL: <https://www.epravda.com.ua>
5. The Penguin International Dictionary of Finance. 2nd ed. Harmondsworth (Midd'x) etc.: Penguin Books, 1995.

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ АБРЕВІАТУР ТА СКОРОЧЕНЬ, ХАРАКТЕРНИХ ДЛЯ СУЧАСНОЇ АНГЛОМОВНОЇ ПЕРІОДИКИ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Шершєря Катерина Вадимівна

Суттєві зміни, що відбуваються протягом останніх років в англomовних країнах на рівні суспільства, нації та мови, разом з формуванням нових політичних, економічних і культурних відносин, а також утворенням різного роду нових інституцій і організацій, зумовлюють нагальну потребу постійного поповнення лексичного фонду англійської мови. Однак оскільки мова функціонує як знакова система, більшість лексичних новоутворень можуть виявитися громіздкими та незручними у використанні. Тому саме аббревіація надає можливість присвоїти новим лексичним утворенням більш коротку та комплексну форму, зберігаючи при цьому їх значення [2, с. 51]. Вона спрямована на створення скорочених слів у порівнянні з вихідними формами, внаслідок чого виникають аббревіатури різні за формою та за значенням, що фіксують нові або відновлені реалії громадсько-політичного життя, наприклад, назви нових політичних партій, спілок, громадських організацій, об'єднань, установ, називають різноманітні предмети, машини, пристрої, явища тощо.

Проблема аббревіації на даний момент вивчена досить фрагментарно, скорочені лексичні одиниці в багатьох відношеннях залишаються загадкою в лінгвістичному плані, оскільки стосовно них доводиться розглядати під специфічним кутом зору такі фундаментальні проблеми, як структура слова і його значення, морфеми тощо, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Аббревіація як специфічне мовне явище в сучасних мовах привертала увагу багатьох вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема, Д. Алексєєва, Л. Бойченко, Є. Волошина, О. Мацько, В. Павлова, Т. Пайлза, М. Сегалю, М. Сердюк, Р. Уельза, О. Есперсена та інших.

Встановлено, що на даному етапі особливо інтенсивно утворюються акроніми, тобто аббревіатури, що набули статусу слів. Виділяють два основні шляхи скорочення – усичення та аббревіацію. Основна відмінність між термінами «аббревіація» і «скорочення» в тому, що перша є одним із шляхів скорочення поряд з ущільненням. Вона полягає у скороченні фразових термінів до початкових літер. Внаслідок аббревіації виникають ініціальні аббревіатури, що класифікуються відповідно до фонетичної структури як алфаветизми, акроніми, звуко-буквенні та буквенно-звукові аббревіатури [3, с. 33].

У лінгвістиці існує декілька класифікацій скорочених лексичних одиниць, в основі яких лежать різні принципи, що частково зумовлено великою кількістю різновидів скорочень. Так, наприклад, за класифікацією В. Б. Борисова, скорочення поділяються на графічні (скорочення слова в писемному мовленні) та лексичні (скорочення слова у сфері усного спілкування) [2, с. 175].

В результаті проведеного дослідження особливостей аббревіатур та скорочень в текстах суспільно-політичного характеру було виділено наступні найбільш характерні для сучасної англійської мови типи: 1) акроніми, наприклад, *UNESCO*, *NATO*; 2) алфавітні скорочення, наприклад, *USA*, *BBC*; 3) складні скорочення, наприклад, *A-bomb*, *G-man*; 4) графічні скорочення, наприклад, *Mr.*, *ft.*, *sec.*; 5) скорочення латинського походження, наприклад, *e.g.*, *etc.*, *a.m.* [4].

Говорячи про словотворчі та структурні особливості досліджуваних одиниць, слід зазначити, що найпоширенішими є:

- 1) використання приголосних для скорочення слова (*ctr* – *centre*, *jr* – *junior*, *shtg* – *shortage*) [4];
- 2) використання початкового складу (*libs* – *liberals*, *dept* – *department*) [5];
- 3) змішані скорочення (*ATM machine* – *automated teller machine*, *M-way* – *Motorway*) [4];
- 4) скорочення із літер і цифр (*B4* – *before*, *B2B* – *business to business*, *4X* – *foreign exchange*) [4].

Найпоширенішими структурними типами, як свідчать результати статистичного аналізу, можна вважати наступні: 1) ініціальні аббревіатури (алфаветизми – 42% та акроніми – 19%); 2) звуко-літерні та літерно-звукові (одно- й багатоскладові – 22% та телескопія – 17%).

За функціонально-семантичними характеристиками англomовні аббревіатури та скорочення можна поділити на: 1) назви установ та організацій; 2) назви політичних партій; 3) посади, звання, титули; 4) політичне життя; 5) економічне життя; 6) суспільне життя; 7) топонімічні та ономастичні скорочення; 8) техніка, прилади та обладнання; 9) програми.

Проведений аналіз частоти застосування способів передачі досліджуваних лексичних одиниць на основі прикладів, вилучених з сучасної англomовної періодики відповідного тематичного спрямування, демонструє наступне відсоткове співвідношення: 1) переклад відповідною повною формою слова або словосполучення – 10% (*CIS – The Commonwealth of Independent States – СНД – Співдружність Незалежних Держав*) [4]; 2) транскодування (транскрипція або транслітерація) – 24% (*COBOL – common business-oriented language – Кобол*) [4]; 3) переклад англійського скорочення еквівалентним українським скороченням – 41% (*IBC – International Business Company – Міжнародна ділова компанія – МДК*) [5]; 4) транскодування повної форми відповідного скорочення – 4% (*AP – агенство Асошиейтед прес*) [5]; 5) описовий метод – 13%; 6) спосіб створення нового українського скорочення – 3%; 7) метод прямого запозичення – 5%.

Доведено, що аббревіатурам та скороченням, поширеним в сучасному суспільно-політичному дискурсі, притаманна різна частота застосування способів їх відтворення українською мовою залежно від тематичної групи, до якої вони належать [1, с. 228]. Так, наприклад, при відтворенні українською мовою посад, звань, титулів тощо прийнято застосовувати головним чином переклад відповідною повною формою, транскодування, рідше – переклад еквівалентним українським скороченням. В свою чергу при перекладі такої тематичної групи як техніка, прилади та обладнання прийнято застосовувати переважно транскодування, а також спосіб створення нового українського скорочення та метод прямого запозичення, що є найбільш частими саме в даній тематичній групі скорочень.

При цьому слід зазначити, що під час перекладу аббревіатур в текстах суспільно-політичного характеру перекладач повинен бути максимально уважним, адже даний процес вимагає використання точного відповідника, який вдало та точно передаватиме значення слова мови оригіналу. Необхідно враховувати, що вибір способу перекладу аббревіатур та скорочень значною мірою зумовлюється як їх структурними та словотворчими особливостями, так і функціонально-семантичними ознаками, тобто приналежністю до певної тематичної групи та метою використання в конкретному тексті, що саме й забезпечує досягнення максимальної точності та адекватності перекладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дегтярьова Л. П. Основи перекладу. Граматичні та лексичні аспекти: навчальний посібник. Київ: Знання, 2005. 310с.
2. Зацний Ю. А. Сучасний англomовний світ і збагачення словникового складу. Львів: ПАІС, 2007. 227 с.
3. Мацько О. М. Аббревіатури як згорнені мовні формули в дипломатичних текстах. Мовознавство. 2000. №1. С.31-36.
4. The official website of BBC, URL:<http://www.bbc.co.uk/>
5. The official website of The Guardian, URL:<http://www.guardian.co.uk/>

СЕКЦІЯ 3 ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА АКТУАЛЬНІСТЬ ПИТАННЯ НАСИЛЛЯ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Архіпова Ірина Дмитрівна
здобувач вищої освіти
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
Кобиляцька Марина Вікторівна
асистент кафедри психології та соціології
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Вивчивши безліч статей, відео матеріалів про жертв насильства, а саме жертв сексуального насильства, я зробила висновок, що в сучасному суспільстві всіх людей можна поділити на дві групи. Перша група впевнена, що людина, яка відчула насильство сама в цьому винна, а друга – що всю відповідальність все ж несе насильник.

За визначенням *Всесвітньої Організації Охорони здоров'я* сексуальне насильство – це «будь-який сексуальний акт або спроба його зробити; небажані сексуальні зауваження або загравання; будь-які дії проти сексуальності людини з використанням примусу, що здійснюються будь-якою людиною незалежно від її взаємовідносин з жертвою, в будь-якому місці, включаючи будинок і роботу, але не обмежуючись ними» [2].

Так в Англії, Уельсі та Австралії приблизно одна з п'яти жінок була жертвою сексуального насильства хоча б раз в житті.

Загальнонаціональне опитування в США показало приблизно схожу картину: одну з п'яти жінок і одного з 71 чоловіки коли-небудь гвалтували.

Ще одна страшна статистика британських дослідників, яка потрясла всіх розсудливих людей планети – злочинець не був знайомий з жертвою тільки в 10 % випадків. У 56 % це був партнер жертви, в 33 % – друг, знайомий або член сім'ї [1].

Усвідомивши це, стає страшно, адже в більшості випадків роль гвалтівника виконує людина, яку добре знала жертва, вірила, довіряла ...

Сексуальне насильство є і в нас. Останнім часом випадки сексуального насильства на території України почастишали. Все частіше з екранів телевізорів можна почути моторошні подробиці, які щипають нерви навіть сильних духом людей. Можливо, просто пішов розголос. Багато років страшні факти приховувалися, замовчувалися і тільки завдяки новій політичній ситуації, ця проблема висунута на загальний огляд.

Народна депутатка України Ірина Сулова, голова підкомітету з питань гендерної рівності і недискримінації Комітету з питань захисту прав людини, національних меншин і міжнародних відносин Верховної Ради України (2017 рік), наводить такі дані.

За даними українських громадських організацій, кожна четверта жінка в Україні пережила досвід згвалтування або замах на згвалтування хоча б раз у житті. Для цього дослідження було опитано понад 42 тис. жінок віком від 18 до 74 років. До правоохоронних органів з заявами про згвалтування чи сексуальне насильство звертаються лише 6 % жінок-жертв.

Інформаційне агентство «Українські реалії» порахувало, якщо в поліцію звертається лише 10–15 % постраждалих від сексуального насильства, в Україні скоюють десь 60–70 тис. згвалтувань на рік. Це понад 160 сексуальних злочинів на день, один злочин кожні десять хвилин. Кожен десятий злочин чинить чоловік (рідше жінка) над чоловіком. Цифри приголомшують! [2].

Дуже часто я задаю собі питання, – «Чому жертва не звертається за допомогою? Не говорить про свою проблему? А залишається наодинці із своїм горем?»

Може вона не говорить, тому що боїться розголосу, засудження. Так, саме засудження, бо наше суспільство стигматизоване і звикло засуджувати за будь-які вчинки [1].

Так, одного разу на анонімному форумі я прочитала історію однієї дівчини, яка була згвалтована своїм близьким другом. У цій історії-сповіді, яких на форумі було дуже – дуже багато (не тільки жіночих, але навіть чоловічих!), дівчина розповідала свою зворушливу

історію, через що їй довелося пройти, що пережити. Коли «Це» відбулося, вона все розповіла своїм батькам, а ті замість підтримки звинуватили її та припинили з нею будь – яке спілкування. Шукаючи підтримку, вона розповіла своїй подрузі, як виявилось колишньої, а у відповідь отримала лише: «Якщо б я була б на твоєму місці, то пручалася б до останнього, я б кричала, виривалася, але не дала б «цьому» статися. Гадаю, ти сама цього хотіла». Це єдине, що почула дівчина. Хоча, певно, сподівалася на підтримку найближчих для неї людей. А залишилася одна з раненою душею, розтоптаними надіями і низькою самооцінкою. Ми можемо тільки гадати, який фінал у цій історії. Сподіваюся, що у неї вистачило сил і мужності пережити всі приниження, не озлобитися на весь світ і не замкнутися в собі, а навчитися жити далі і радіти кожному дню.

Дуже багато людей, які підтримують гвалтівника, шукають виправдання його діям. Списуючи злочин на згубний вплив телебачення, де дуже багато насильства, інтернету, де кожен вільно може отримати доступ до порносайтів, неблагоннадійні сім'ї, в яких насильство є звичайним явищем. «Вона сама спровокувала. Нафарбувалася, одягла коротку спідницю» – часто чуємо закиди в бік жертви. Не тільки вихідці з неблагоннадійних сімей, які хочуть отримати бажане в будь-який час і за будь-яку ціну стають насильниками. Але все частіше люди із звичайних, нормальних сімей, які проводять багато часу за комп'ютерними іграми, втрачають почуття реальності, бажання спробувати щось нове, безкарність за свої вчинки підштовхують їх до насильства. Ця група людей найчастіше і не замислюється, як далі буде жити жертва, чи зуміє впоратися з усіма труднощами і фобіями.

Сексуальне насильство протягом багатьох століть залишається однією з проблем людства, яка не залишає байдужою жодну людину на землі.

«Жертва сама винна в насильстві?» Думки розділилися. Моя відповідь одна: якщо жертва сказала «Ні», не має значення, яке становище в суспільстві вона займає, ніхто не має ні морального, ні фізичного права завдавати їй болю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року № 2229-19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2229->
2. Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю; уклад. Т. І. Касьяненко, Ж. П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.

ІННОВАЦІЙНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Базалій Євгеній Володимирович
магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Максимова Лариса Петрівна

*к. пед. н., ст. викладач кафедри інформатики
та вищої математики*

КрНУ імені Михайла Остроградського

XXI століття висуває такі вимоги до якості освіти випускників шкіл: володіння різними способами діяльності; уміння орієнтуватися у величезних інформаційних потоках; володіння здатністю до самостійного поповнення своїх знань, в тому числі використовуючи ресурси мережі Інтернет; уміння критично мислити; володіння навичками колективної праці; уміння самостійно бачити, виникаючі в реальному світі, труднощі і шукати шляхи раціонального їх подолання; чітко усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути застосовані в реальній дійсності. Такі якості особистісних характеристик випускника школи є загальними (універсальними) компетентностями (комунікативною, соціокультурною, дослідницькою, інформаційною) [1]. Сформувані загальні компетентності

у сучасних школярів можна лише при систематичному включенні їх у самостійну пізнавальну діяльність. Пізнавальна діяльність учнів потребує роботи із великою кількістю інформації та даних, представленої у друкованому та електронному виді. Саме *інформаційна компетентності* передбачає вільну орієнтацію в інформаційних потоках, у тому числі мережі Internet, включає систему знань і умінь з пошуку, аналізу, обробки, систематизації, передачі та зберігання необхідної інформації за допомогою будь-яких інформаційних засобів, в тому числі новітніх інформаційних технологій.

Значне зростання ролі інформаційних технологій та інформатизація суспільства підвищує роль інформатики, як навчальної дисципліни у сучасній школі. На уроках інформатики здійснюється демонстрація міжпредметних зв'язків і виробляється вміння працювати з різними видами інформації та інформаційними продуктами, програмним і апаратним забезпеченням. Задачею вчителя на уроках інформатики є формування інформаційної компетентності школяра – одного з основних пріоритетів сучасної загальної освіти.

Виконання поставленої задачі не можливо при використанні на уроках інформатики тільки традиційних технологій навчання, коли учні приходять на урок, щоб отримати весь підготовлений матеріал, не докладаючи зусиль на його пошук, обробку. Вчителю необхідно використовувати на уроках поряд з традиційними інноваційні педагогічні технології – технології проблемного навчання, проектні технології.

В основу технології проблемного навчання покладено проблемну ситуацію. Проблема ситуація – це пізнавальна задача, яка характеризується протиріччям між наявними знаннями, вміннями і вимогами до її рішення. Сама проблема йде попереду знань учнів, вона примушує їх шукати і знаходити потрібну інформацію, отримувати знання з різних джерел.

Проектні технології дозволяють відійти від авторитарності у навчанні та орієнтовані на самостійну роботу учнів, щодо отримання ними знань. Відмінна риса проектної діяльності – пошук інформації, яка потім буде оброблена, осмислена і представлена учасникам проектної групи. Результат роботи над проектом – продукт (реферат, комп'ютерна презентація тощо). Тобто проект – це «п'ять П»: проблема – проектування (планування) – пошук інформації – продукт – презентація.

Обидві технології передбачають отримання учнями знань з різних джерел, причому, дуже часто ці знання носять міжпредметний характер.

З точки зору формування інформаційної компетентності учнів, реалізація технології проблемного навчання і проектної технології, передбачають пошук інформації, її аналіз, обробку, систематизацію, передачу, зберігання і представлення у певному виді (відповіді на проблемне питання, послідовності дій для вирішення проблемного завдання, продукту проектної діяльності).

Використання цих технологій викликає ряд труднощів, які пов'язані із:

- здатністю вчителя створювати навчальні ситуації (проблемні питання, проблемні завдання) з різних тем предмету «Інформатика» такого ступеня тяжкості, яка відповідає пізнавальним можливостям учнів, їх готовності до прийняття самостійних рішень у вирішенні проблеми, мотивації для роботи на уроці, організації роботи кожного учня, використовуючи комп'ютер та програмне забезпечення для розв'язання навчальних задач;
- організацією навчальної діяльності учнів при виконанні проектів, враховуючи нерівномірність загальної підготовки учнів та динамічність розвитку інформатики, представленням результатів їх проектної діяльності.

Отже, загальною умовою успішності впровадження означених інформаційних педагогічних технологій на уроках інформатики є висока професійна майстерність вчителя. Тоді як, комп'ютери і програмне забезпечення є інструментом, за допомогою яких школяр вчиться організувати швидкий і повний пошук необхідної інформації з безлічі джерел, її зберігання, обробку, створення нових продуктів. У школяра формуються конструктивні

вміння впорядковувати знання при роботі з інформацією, вони вчаться раціонально планувати пошук інформації для виконання поставлених завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. *Стратегія реформування освіти в Україні : рекомендації з освітньої політики*; [під заг. ред. В. Андрущенка]. Київ : К.І.С., 2003. С. 13–41.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ ПРОКРАСТИНАЦІЇ

Беляєва Людмила Віталіївна
студентка Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Лосієвська Ольга Генадіївна
к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології та соціології Східноукраїнський
національний університет імені Володимира Даля

Лінь в тій чи іншій мірі властива багатьом людям і практично всі хотіли б позбутися її. Традиційно визначається як недолік, оскільки свідчить про відсутність вольових якостей в поведінці.

У визначеннях ліні можна виділити два аспекти: як мотиваційний стан і як властивість особистості (любов до неробства, схильність до неробства, дармоїдства).

Д. А. Богданова дає розширене визначення: «Лінь – це реакція особистості на невідповідність психіки вимогам ситуації, діяльності суб'єктивного змістом цих вимог, ситуацій, своєї ролі в ситуації, що зовні виявляється як відмова або ухилення від цієї діяльності, взаємодії з ситуацією, а внутрішньо – як переживання неможливості встановити необхідну відповідність внаслідок порушення або недостатню поінформованість механізмів саморегуляції». Це визначення занадто складне, а головне – під нього можна підвести будь-яку відмову від діяльності, яка обумовлена поганою інформованістю людини про її суть.

Е. Л. Михайлова виділяє три компонента ліні (щодо навчальної діяльності):

- мотиваційний компонент: відсутність мотивації або слабка мотивація до навчальної діяльності;
- поведінковий компонент: невиконання необхідної діяльності;
- емоційний компонент: байдужість або позитивні емоції з приводу невиконання вимог в навчальній діяльності.

С давніх пір ставлення до ліні було суто негативним. А з появою християнства, лінь була названа гріхом. У Середньовіччі вона розглядалася як зло, а в наступні століття – як негативна риса характеру. Одні вважають, що це недолік, з яким потрібно боротися, інші розглядають лінь як незначну слабкість, яку час від часу можна собі дозволити.

Лінь, демонстрована в деякі моменти життя, вважають деякі автори, необхідна для відпочинку. Тому лінь є захисною реакцією організму, коли людина багато працює, – організм сам починає відмовлятися від роботи (спостерігається у трудоголіків). М. Берендеева вказує і іншу причину появи ліні: коли на людину чиниться сильний тиск (з боку батьків, начальства тощо), тоді лінь є захистом від психотравмуючих чинників.

Таким чином, так звана лінь залежить і від мотивації, і від «сили волі», які визначаються наявністю таких природних задатків, як сильна або слабка нервова система, переважання збудження або гальмування по внутрішньому балансу (виразністю потреби в активності).

Мотивація – спонукальна основа психічного життя людини, сукупність причин психологічного характеру, що визначають активність поведінки людини.

Сила волі – характеристика волі, що виявляється в тому, які перешкоди подолані за допомогою вольових зусиль і які результати при цьому отримані. Сила волі проявляється

також і в тому, від яких спокус відмовляється людина, як вміє стримувати свої почуття, не допускати імпульсивних дій.

Ю. С. Ошемкова вважає, що лінь є наслідком відсутності екзистенціальної мотивації. Автор вважає, що існуюче уявлення про лінь, як слабкий розвиток вольової сфери людини, може бути розширено і розумітися як прихильність одним і тим же стереотипам за відсутності змін і розвитку. Така інтерпретація ліню дозволяє безпосередньо протиставити її поняттю самореалізації: реалізує себе не той, хто постійно робить одне і те ж, а лише той, хто безперервно розвивається, рухається вперед, що можливо тільки при наявності екзистенціальної мотивації. Звідси боротьба з лінню повинна вирішуватися шляхом психотерапії завдяки аутентифікації, в ході якої психолог допомагає людині звільнитися від нав'язуваних йому суспільством стереотипів і знайти справжню екзистенціальну мотивацію – розкрити неповторність своєї особистості.

Причини ліню:

1. Недостатня мотивація. Найчастіше лінь йде рука об руку з недостатньою мотивацією. Синиця в руках перемагає журавля в небі. Страху і небажання робити щонебудь переважають можливості і заважають творчій реалізації. А адже вміти мотивувати себе – значить тримати в руках ключі до успіху.

2. Безглузда діяльність. Лінь – це якийсь захисний механізм, який оберігає наше тіло від перенапруги. Від непотрібних дій. Від розтрати ресурсів на те, що робити з деяких причин не слід.

3. Патологічні стани. Патологічна лінь – нейрофізіологічний стан, при якому навіть активні люди можуть стати глибоко апатичними. Це може статися в результаті інсульту, розвитку хвороби Альцгеймера, хвороби Лайма та інших неврологічних і нейродегенеративних захворювань.

4. Невпевненість в собі. Невпевненість в собі і своїх силах, постійні порівняння себе з іншими не в свою користь тощо.

5. Слабка сила волі.

6. Безвідповідальність. Прагнення знижувати планку власних здібностей пов'язано зовсім не з лінню, а з невмінням брати на себе відповідальність.

У багатьох людей виникає порив відкласти справи і переключитися на якесь цікаве заняття. Вони дозволяють собі відволіктися на пару хвилин і повертаються до роботи, чому сприяє розвинене почуття відповідальності. Однак деяких особистостей постійно супроводжує таке бажання, тому вони даремно витрачають час і в останній момент не встигають виконати роботу або роблять її як попало.

Прокрастинація (від лат. *procrastinare*) – психологічний термін, що означає схильність людини відкладати неприємні завдання на потім, тяжіння до справ, що приносять більше задоволення або швидший результат. Психологи називають цю схильність до зволікання, відкладання діяльності спеціальним терміном – прокрастинація. У перекладі з латини він означає «той, що належить завтрашньому дню». І хоч це явище старе, як світ, фахівці досі сперечаються, чи притаманна прокрастинація, у більшій чи меншій мірі, всьому людству, чи це властивість психіки окремих осіб. Проте, помічено, що проявляється вона ще в дитинстві. Наприклад, незалежно від здібностей і виховання, одні діти починають робити уроки одразу після школи, а інші – відтягують цей процес ледь не до ночі. Науковці також відзначають, що спільною особливістю людей, які люблять все відкладати «на завтра» є депресивна налаштованість, страх перед майбутнім, боязнь не справитися з поставленими завданнями. Цікаво, що до прокрастинації менше схильні люди з аналітичним складом розуму.

Таким чином, кожен з нас має право вибирати, як прожити своє життя: пролежати на дивані перед телевізором, з телефоном в руці або з рюкзаком за плечима долати труднощі, вчитися і йти вперед.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Москва Логос, 2003. 330 с.

- 2.Петровський А. В. Психологія особистості, що розвивається. Київ : Педагогіка, 1987. С. 109-110.
- 3.Трофімова Ю. Л. Психологія. Київ. Либідь, 2008. 560 с.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В УКРАЇНІ

Березова Вікторія Вікторівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Беспарточна Олена Іванівна

к. пед. н., доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

Одним із важливих питань політики нашої держави є створення інклюзивного освітнього середовища. Як і в більшості країн світу, в Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, як правило, до людей з особливими потребами, яких станом на 2018 рік налічувалося близько 2,8 млн., що становить майже 7 % від усієї кількості українців. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, лише 20 % народжених дітей умовно вважається здоровими, інші – або страждають порушеннями психофізичного розвитку, або знаходяться в стані між здоров'ям і хворобою. Актуальність зазначеної проблеми зумовлена тенденцією до зростання кількості дітей, які потребують спеціальної освіти, що сприяла б їхній соціальній адаптації та інтеграції в активне суспільне життя.

У сучасних освітніх реаліях, освіта у класичному розумінні часом трансформується у інклюзивну. У загальноосвітніх закладах вже працюють відповідні фахівці, вчителі – реабілітологи. Але бути готовим до праці в інклюзивному освітньому середовищі досить важко психологічно та морально. Провідні науковці працюють над створенням нових методів, засобів спілкування, вирішення проблем навчання дітей з обмеженими можливостями. Сьогодні офіційно прийнята в державі інтернатна модель перестала бути єдиним і обов'язковим типом закладу, в якому діти із обмеженими можливостями вчать відокремлено від соціуму. У батьків та учнів з'явилася можливість вибору різних форм навчання: індивідуальне в домашніх умовах, у спеціальній школі, школі-інтернаті, навчально-реабілітаційному центрі, спеціальному класі при загальноосвітній школі. Однією з умов ефективної соціальної адаптації дітей, які мають особливі потреби, має стати інклюзивне навчання. Адже європейська практика свідчить, що більшість із цих учнів можуть навчатися в загальноосвітніх школах за моделлю інклюзивної освіти, яка передбачає надання якісних освітніх послуг школярам з особливими потребами у звичайних класах (групах) загальноосвітніх(дошкільних) навчальних закладів за умови відповідної підготовки вчителів і підтримки сімей.

Багато науковців трактують поняття «інклюзія» по-своєму. Так, Л. Міщик вважає, що інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх дітей у соціальному житті та різних програмах [6]. А. Колупаєва тлумачить його як «об'єднану освітню систему із надання належної освіти всім учням; повне залучення дітей з відмінними здібностями в різні аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей» [7]. Як зазначає Національна асамблея інвалідів України, інклюзія – політика і процес, які забезпечують повну участь усім членам суспільства в усіх сферах життєдіяльності [5]. Тому, ми вважаємо, що інклюзія – це комплексне поняття, яке включає в себе суспільний та освітній компоненти. Метою інклюзивної освіти є досягнення якісних змін в різних аспектах розвитку дітей з обмеженими можливостями – фізичному, соціальному, психологічному, розумовому, особистісному.

В Україні з 2011 року і донині відбувається розвиток системи освіти дітей з особливими потребами. Впровадження інклюзивної освіти – важливий процес, що передбачає надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу і базується на принципах забезпечення основоположного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання. Сприяв цьому канадсько-

український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими освітніми потребами в Україні» (2008-2013 рр.), який реалізовувався в Україні за фінансової підтримки Канадської агенції міжнародного розвитку та за участі Канадського центру вивчення неповносправності Університету Грента МакЮена; Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Всеукраїнського фонду «Крок за Кроком», Національної Асамблеї інвалідів України.

В Україні процес інклюзивного навчання здійснюється шляхом організації спеціальних класів, включенням дітей з вадами до звичайних класів та навчання дітей за індивідуальною формою. З метою залучення дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітній простір передбачено різні форми їх навчання, зокрема, у спеціальних класах у загальноосвітніх навчальних закладах, що регламентується Положенням про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 № 1224, зареєстрованим в Міністерстві юстиції 29.12.2010 р. за № 18707. Зазначеними нормативними документами визначено основні завдання та напрямки психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання. Інклюзивне навчання та виховання дітей з особливими потребами ставить перед освітнім закладом два серйозних запитання: «Як допомогти їм легше соціалізуватися?» і «Як звести до мінімуму можливі негативні наслідки сумісного навчання з іншими дітьми?».

Сучасне суспільство визнає, що саме інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей, незалежно від рівня психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства, яке б повною мірою сприймало інвалідів, визнавало їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність, участь у суспільному житті тощо.

Серед найважливіших питань інклюзивної освіти є створення відповідної бази для корекційного блоку: наявність програм, підручників, спеціального обладнання, дидактичних матеріалів, надання діагностичних, консультативних та дійових послуг фахівцями (логопедами, дефектологами, психологами, соціальними працівниками, дитячими психіатрами). А це передбачає введення до штату школи додаткових штатних одиниць та постійного психолого-медико-соціального супроводу дітей, які навчаються.

Особливі вимоги ставляться перед вчителем, який безпосередньо працює з дітьми з особливими освітніми потребами. Насамперед, це всебічне вивчення анамнезу дитини, розуміння її особливостей, знання закономірностей розвитку, вивчення психічних якостей, вміння спостерігати за дитиною та регулювати її навантаження, вміння адаптувати навчальні плани та методики до специфічних потреб дітей, створювати оптимальні умови для спілкування та адаптації до соціального середовища.

Таким чином, сутність інклюзивної освіти полягає у вільному доступі кожного члена суспільства до якісних освітніх послуг за місцем проживання. Інклюзивна освіта – це система і процес опанування кожною дитиною, в тому числі й інвалідом, знаннями, уміннями та навичками за місцем проживання. Вона передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу. Важливим є те, що кожен педагог повинен пам'ятати, що й учителі, й їхні вихованці навчаються протягом усього життя. Якщо використовувати творчий підхід у педагогічній діяльності, то педагог зможе досягти найкращого результату, а саме: сформувати особистість, яка може навчатися із задоволенням упродовж всього життя і досягати конкретних цілей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2003. 17-20 с.
2. Будяк Л. В. «Інклюзивне навчання в сільському загальноосвітньому закладі». Черкаси, 2010. С. 26-28.
3. Василюк А. Сучасні освітні системи. Ніжин, 2002. 139 с.
4. Головатий М. Ф. Соціологія політики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 2003. 504 с.

5. Байда В., Красюкова-Енс О., Азін В. Інвалідність та суспільство: навч. посіб. Київ : Київський університет, 2011. 188 с.
6. Мішник Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf
7. Колупаєва, А. А. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. Київ, 2012. 308 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Блискун Олена Олександрівна

*к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології та соціології Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

Пелешенко Олена Вікторівна

*старший викладач кафедри психології та соціології,
Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля*

Системний підхід і необхідність якісного аналізу психодіагностичних даних, в дослідженні психолого-педагогічних особливостей обстеження дітей дошкільного віку, широко обговорюється як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Психолого-педагогічна практика показує, що методики, які передбачають суто кількісну оцінку результатів виконання завдань і ґрунтуються на їх математичному зіставленні зі середньостатистичними показниками, не є абсолютно достовірними у психодіагностиці дітей дошкільного віку.

Успішність навчання, виховання і соціалізації дитини залежить від правильної оцінки її можливостей і особливостей індивідуального розвитку. Одним з численних напрямків діяльності практичного психолога є психолого-педагогічна діагностика готовності дітей до школи. Це завдання вирішує комплексна психолого-педагогічна психодіагностика. Основною метою діагностики є виявлення особливостей розвитку дитини, визначення оптимального педагогічного та освітнього напрямку, забезпечення індивідуального психолого-педагогічного супроводу дитини, в залежності від особливостей її індивідуального розвитку.

Дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком особистості дитини. Починається розвиток волі, формується внутрішня оцінка ситуації, вчинку, дій, вдосконалюються всі психічні процеси, стани, властивості, закладаються основи морального розвитку особистості. Інтенсивний розвиток всіх психічних функцій і розширення кола практичної діяльності дитини формують у дошкільника пізнавальне ставлення до навколишньої дійсності.

Психолого-педагогічні особливості психодіагностичного дослідження дітей дошкільного віку мають свої об'єктивні закони. При проведенні обстеження дітей дошкільного віку слід дотримуватись умов, які забезпечують більш об'єктивну оцінку існуючого стану дитини:

- створення в ході обстеження комфортних умов, встановлення емоційного контакту;
- пред'явлення завдань з найбільш легкого варіанту для створення ситуації успіху, яка викликає бажання подальшої роботи з експериментатором;
- чергування вербальних і наочних методик для попередження стомлення дитини;
- ігровий характер завдань;
- врахування рівня розвитку пізнавальної діяльності;
- використання методів спостереження.

Незважаючи на наявність великої кількості різноманітного матеріалу з даної проблеми, основним недоліком таких посібників є неповний опис процедури обстеження та обробки результатів [2].

При проведенні психодіагностичного обстеження дітей дошкільного віку слід мати на увазі виникнення нового виду соціальної активності – міжособистісного спілкування. Діти цього віку вперше починають проявляти інтерес до однолітків як особистостей і включатись з ними в спільні рольові ігри. Відповідно і методики психодіагностики для даного віку слід розробляти таким чином, щоб вони передбачали не тільки спостереження за дітьми в індивідуальній предметній діяльності, але і в колективній грі сюжетно- рольового плану. Крім того, в цьому віці в певній мірі вже можна опиратися на дані самосвідомості дітей та на оцінки, які самі діти дають іншим дітям і дорослим людям. Це особливо стосується прояву різних індивідуальних якостей у спілкуванні з оточуючими людьми.

Особливістю даного віку виступають три аспекти дошкільної зрілості: інтелектуальний, емоційний і соціальний. Під інтелектуальною зрілістю розуміють диференційоване сприйняття, що включає виділення фігури з фону, концентрацію уваги, аналітичне мислення, можливість логічного запам'ятовування, уміння відтворювати зразок, розвиток тонких рухів руки і сенсомоторну координацію. Емоційна зрілість передбачає зменшення імпульсивних реакцій, можливість тривалий час виконувати не дуже привабливе завдання. До соціальної зрілості відноситься потреба дитини в спілкуванні з однолітками і уміння підпорядковувати свою поведінку законам групи, а також здатність виконувати роль учня в ситуації навчальної діяльності.

Старший дошкільний вік є періодом інтенсивного психічного розвитку. Особливості цього етапу проявляються в прогресивних змінах у всіх сферах, починаючи від вдосконалення психофізіологічних функцій і закінчуючи виникненням складних особистісних новоутворень. Кінець дошкільного періоду характеризується переходженням вищої форми наочно-образного мислення до наочно-схематичного мислення. Накопичення до старшого дошкільного віку великого досвіду практичних дій, достатній рівень розвитку сприйняття, пам'яті, уяви та мислення підвищують у дитини почуття впевненості в своїх силах. Виражається це в постановці все більш різноманітних і складних цілей, досягненню яких сприяє досягнення вольової регуляції поведінки. Дитина 6-7 років може прагнути до далекої (у тому числі і уявної) цілі, витримуючи при цьому значна вольове напруження протягом досить тривалого часу. Старший дошкільник вміє погоджувати свої дії з однолітками, учасниками спільних ігор або продуктивної діяльності, регулюючи свої дії на основі засвоєння суспільних норм поведінки. Його поведінка характеризується наявністю сформованої сфери мотивів та інтересів, внутрішнього плану дій, здатністю до досить адекватної оцінки результатів власної діяльності і своїх можливостей [1].

Отже, проблема діагностики дітей дошкільного віку пов'язана з розумінням можливості отримання за допомогою існуючих методик об'єктивних показників, які дозволяють визначати рівень розвитку у даної дитини окремих особливостей шкільної зрілості: інтелектуального, емоційного і соціального. Важливими умовами психолого-педагогічної діагностики дітей дошкільного віку є індивідуальний підхід, з урахуванням особливостей конкретної дитини. Основною метою психолого-педагогічного діагностування є здійснення контролю за ходом психічного розвитку дитини на основі уявлень про нормативний зміст та періодизацію цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дерманова І. Б. Діагностика емоціонально-нравственного развития. СПб. : Питер, 2002. 174 с.
2. Черкасова О. В. Современная семья : проблемы и перспективы развития : учеб.пособие. Самара : Изд-во «Самарский университет», 2000. 72 с.

ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ В ШКОЛІ

Бібічева Олена Олександрівна

Збільшення ролі інформації, розвиток інформаційних технологій та все зростаючі інформаційні потоки, призводять до зміни способів отримання, переробки, зберігання і використання інформації. Діяльність по обробці, аналізу і структуруванню інформації лежить в основі рішення багатьох професійних задач: передбачає розробку стратегії, побудову плану та пошуку оптимального способу вирішення задачі. Основою для рішення професійних задач є побудова алгоритму – набору інструкцій, які описують порядок дій виконавця, щоб досягти результату розв'язання задачі за скінчену кількість дій.

Алгоритмізація – як розділ інформатики, вивчає процеси створення алгоритмів та традиційно відноситься до теоретичної інформатики внаслідок свого фундаментального характеру. Знайомство учнів шкіл із алгоритмами розпочинається на уроках інформатики з 5 класу, при вивченні розділу «Алгоритми та програми» і є наскрізним для всього курсу інформатики у закладах загальної середньої освіти. Очікуваними результатами навчання є формування алгоритмічної культури учнів, яка характеризується рівнем розвитку логічного і алгоритмічного мислення особистості, передбачає розуміння учнями загальних способів алгоритмізації, алгоритмічної сутності і можливості автоматизації практичної сфери діяльності людини, здатністю організувати алгоритмічну діяльність у процесі розв'язування різноманітних задач.

Для з'ясування проблем, із якими стикаються вчителі, при вивченні школярами розділу «Алгоритми та програми» на уроках інформатики, було проведено опитування вчителів інформатики шкіл міста Кременчука. Це опитування показало, що існують певні проблеми, пов'язані із недостатнім рівнем сформованості вміння складати алгоритми учнями базової школи (5-9 класи). Серед основних причин названі такі:

- висока ступінь абстракції і математизації навчального матеріалу розділу «Алгоритми та програми», що знижує рівень розуміння і не дозволяє засвоїти його учням на необхідному рівні;
- одночасна робота вчителя з групою учнів та обмежена кількість годин на вивчення розділу «Алгоритми та програми» не дозволяє організувати освітню діяльність з урахуванням індивідуальних особливостей учнів, щодо сприйняття навчального матеріалу;
- важкість засвоєння і будови алгоритмів учнями за допомогою основних алгоритмічних конструкцій при роботі у середовищі конкретного виконавця або в середовищі конкретної мови програмування.

Означену проблему можна частково вирішити за допомогою рівневої диференціації навчання алгоритмізації, на основі врахування індивідуальних особливостей учнів та через рішення задач, заснованих на життєвих ситуаціях.

Рівнева диференціація полягає в тому, що навчаючись в одному класі, за однією програмою і підручниками, учні можуть засвоювати матеріал на різних рівнях. Отже, основною метою диференційованого навчання є надання кожному учню можливості реалізовувати свої здібності на максимальному рівні, але не нижче рівня обов'язкової підготовки.

Серед різних типів уроків найчастіше при вивченні інформатики використовується комбінований тип уроку, на якому ставляться і вирішуються декілька рівноцінних дидактичних цілей. За Ю. К. Бабанським, реалізація диференційованого підходу в ході комбінованого уроку, найбільш ефективно може бути реалізована на таких етапах:

- 1) підготовка учнів до засвоєння нового матеріалу – при опитуванні раніше пройденого матеріалу (зміст питань для фронтального та індивідуального опитування, практичних завдань та ін. з диференційованим підходом до учнів);

- 2) вправи і самостійні роботи *диференційованого характеру*, щодо закріплення вивченого матеріалу учнями;
- 3) контроль за засвоєнням знань, умінь і навичок учнями. Зміст контрольних питань і завдань *диференційованого характеру*;
- 4) домашнє завдання, інструктаж про його виконання з *диференційованим підходом* до учнів.

Важливою ланкою для врахування особливостей учнів, при реалізації диференційованого підходу, є діагностика їх індивідуальних особливостей, яка дозволить: виділити неординарних, оригінально мислячих учнів; розвивати стійкий інтерес до предмета в учнів з середнім темпом засвоєння матеріалу; підвищити рівень мотивації до навчання слабких учнів, через певну корекційну роботу і т.д.

На думку науковців, дидактичний потенціал інформаційних технологій привнесених в навчальний процес інформатики, широкі міжпредметні зв'язки інформатики з іншими науками, значна прикладна складова змісту навчання інформатики (засоби інформаційних технологій і методи їх використання в різних областях діяльності людини) представляють можливим, найбільш повно, реалізувати ідеї диференційованого навчання, що зумовлює собою природну сферу диференціації навчання [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Морзе Н. В. Методика навчання інформатики : навчальний посібник / за ред. М. І. Жалдака. Київ : Навчальна книга, 2004. 256 с.

СПРИЯТЛИВЕ ДИДАКТИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАПОРУКА УСПІШНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТА

Бредун Юлія Сергіївна
магістрант КрНУ
імені Михайла Остроградського
Поясок Тамара Борисівна
д. пед. н., професор,
професор кафедри психології,
педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського

Одним із найважливіших чинників, що покликане сприяти професіоналізації майбутнього фахівця, надавати їй тих чи інших рис у процесі професійного становлення, є середовище, у якому об'єктивно перебуває молода людина, набувши статусу студента. У процесі здобуття вищої освіти вона опиняється в складній системі менш масштабних середовищ (фактично, мікросередовищ), кожне з яких по-іншому впливає на неї як на суб'єкта учіння унаслідок специфічності як самих його характеристик, так і особливостей їхнього поєднання.

На думку дослідників, середовище – це «сукупність явищ, процесів і умов, які здійснюють вплив на досліджуваний об'єкт». Однак дидактичне середовище педагогічної дисципліни, як ми його розуміємо, акцентує серед усіх чинників передусім суб'єкт-суб'єктний взаємовплив, у ході якого вивчення навчальної дисципліни набуває особистісно-професійного сенсу [3, с. 24].

Застосування положень середовищного підходу в педагогіці, які розроблені в наукових працях багатьох науковців (Вайнови Р., Мачинської Н., Опачко М., Приходченко К.), дозволяє розглядати сукупність середовищних чинників як систему взаємопов'язаних впливів, що, взаємодіючи, набувають нової якості. Середовищний підхід дає змогу з'ясувати сутність цих взаємовпливів, виокремити між ними найбільш дієві, а також зробити їх керованими, тобто спроектувати середовище з такими взаємовпливами, які були б спрямовані на реалізацію заданої мети в заданому діапазоні якості.

Поняття дидактичного середовища дисципліни має у педагогіці кілька значень. Нам близька точка зору М. Опачко, яка, аналізуючи проблеми вивчення шкільного курсу фізики, під дидактичним середовищем розуміє «умови (обставини, ситуації, простір, взаємодію), в яких проходить (здійснюється) навчання учнів, відбувається їх розвиток та виховання у процесі навчання, а також проявляється професійна майстерність педагога, його вміння організувати та управляти (керувати) навчально-пізнавальною діяльністю учнів, розвитком їх інтелектуальних і творчих здібностей. Іншими словами, під дидактичним середовищем розуміємо сукупність умов, в яких здійснюється дидактичний процес» [2, с. 107].

Сприятливість педагогічного (навчально-виховного, виховного, навчального (дидактичного)) середовища – характеристика, що визначається основними цілями його виникнення і функціонування. О. Макагон, що детально вивчав цей феномен, зазначає: «сприятливе навчально-виховне середовище – це таке середовище, у якому взаємодія всіх суб'єктів педагогічного процесу має своїм результатом їхнє духовне, інтелектуальне, моральне, естетичне, фізичне взаємозбагачення, сприяє розвитку творчого потенціалу, самореалізації особистості; формує готовність до особистісного самовдосконалення, забезпечує реалізацію співтворчості в межах гуманістичної парадигми» [1, с. 29].

В найбільш загальному плані такий погляд відображає динамізуючий напрям впливу педагогічного середовища на особистість студента, тобто визначає його сприйнятливості для забезпечення позитивної зміни суб'єктів взаємодії, яка в ньому відбувається.

Дидактичне середовище навчальної дисципліни розуміється як регламентована об'єктивними і суб'єктивними чинниками сукупність обставин, що охоплюють у часовому, просторовому, цільовому, змістовому, дидактично-інструментальному, комунікативному відношенні весь процес вивчення дисципліни. Сприятливе дидактичне середовище перебуває в стані постійної трансформації, необхідної для підтримки в ньому необхідних для успішного вивчення дисципліни умов. При вивченні педагогічних дисциплін однією з визначальних характеристик сприятливості бачиться підтримка суб'єктності її учасників, яка є і метою, і засобом розвитку майбутнього педагога як суб'єкта професійної взаємодії.

Забезпечення успішної навчальної взаємодії викладача і студента передбачає готовність не лише викладача, а й студента бути її повноцінним суб'єктом, що, разом із тим, має місце в навчальному процесі не завжди.

Розглядаючи особливості формування у студента готовності до навчальної взаємодії в процесі вивчення навчальної дисципліни, ми підходимо до проблеми більш широко, ніж лише в контексті взаємодії викладача і студента. У центрі уваги опиняється навчальна взаємодія в полісуб'єктному контексті академічної групи, тобто, в усьому різноманітті інтерактивних форм навчальної діяльності, які на практиці неможливо повністю розмежувати, оскільки весь навчальний процес, здійснюваний на суб'єкт-суб'єктних засадах, є по своїй природі інтерактивним. У свою чергу, експресивні взаємодії можуть набувати як позитивного забарвлення (задоволення від взаємодії, підтримка її основних параметрів, солідарність з іншими членами групи), так і негативного (реальна чи потенційна протидія, створення емоційної напруженості, аж до конфлікту). Інструментальні взаємодії можуть спрямовуватися на сферу вирішення проблем (активність, креативність) або на сферу постановки проблем (пасивність, залежність).

Під особистісно зорієнтованим дидактичним супроводом, що його здійснює викладач у процесі вивчення педагогічної дисципліни, розуміємо комунікативне і безпосередньо навчальне (пов'язане з виконанням відповідних завдань у процесі освоєння змісту дисципліни) забезпечення діяльності того, хто навчається, спрямоване в своїй сукупності на підвищення значущих характеристик суб'єкта учіння з урахуванням його особистих можливостей і запитів.

Ідея дидактичного супроводу того, хто навчається, базується на положеннях гуманістичного, особистісного, діяльнісного підходів і обговорюється педагогами в межах різних концепцій навчального процесу як спосіб взаємодії, за якого педагог створює для учня (студента) такі умови в навчанні, за яких останній здатен добитися в ньому успіху.

Таким чином, навчальна взаємодія викладача і студента в процесі вивчення педагогічних дисциплін потребує сьогодні застосування нового бачення, завдяки якому, в умовах всемірного стиснення ресурсів, необхідних для проведення повноцінного особистісно формувального навчального процесу, відшукати способи її оптимізації, здатні позитивно вплинути на якість отриманого навчального результату. Тож перед викладачем стоїть завдання відшукати шлях до вивільнення внутрішніх ресурсів навчання, що посприяли б активізації суб'єкта навчальної взаємодії – студента і тим самим зробили процес навчальної взаємодії при вивченні педагогічних дисциплін ефективнішим, не підвищуючи істотно його затратність. Розв'язання цієї проблеми покладаємо на розробку і впровадження дидактичної системи оптимізації навчальної взаємодії викладача і студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макагон О. Е. Соціальне середовище як об'єкт науково-педагогічного дослідження *Теорія та методика навчання та виховання: Зб.наук.пр.* Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2004. Вип. 13. С. 27-31.
2. Опачко М. В. Діагностика дидактичного середовища як компонент методичної роботи майбутнього вчителя фізики. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огнієнка. Серія педагогічна.* №19. 2013. С. 106-109.
3. Приходченко К. Середовищний підхід до навчання та виховання молоді. *Шлях освіти.* 2010. № 4. С. 22–27.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Буровіна Оксана Володимирівна
студентка

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри
психології та соціології

Східноукраїнський національний
університету імені Володимира Даля

Останніми роками в Україні спостерігається напружена і нестійка ситуація в багатьох сферах суспільного життя, яка виступає одною з причин, що зумовлює зростання відхилень у формуванні характеру, особистісному розвитку і поведінці зростаючого покоління. Незважаючи на те, що до проблеми профілактики девіантної поведінки прикуто увагу багатьох науковців, девіантна поведінка, як порушення соціальних норм, набула в останні роки масового характеру і стала центром уваги соціологів, психологів, медиків, працівників правоохоронних органів та громадськості.

Пояснити причини, умови та фактори цього руйнівного явища стало першочерговою задачею фахівців. Її розгляд передбачає пошук відповіді на низку фундаментальних питань, серед яких питання про суть «норми» та відхилення від неї. Адже в усьому світі характерною ознакою людини є відхилення в певній мірі, від осі свого існування, розвитку. В стабільно функціонуючому та розвиненому суспільстві питання «норми» поведінки дещо відрізняються від «норми» в суспільстві яке розвивається [3].

Соціальна норма кожного суспільства, країни втілена в законах, традиціях, обрядах, в усьому тому, що увійшло у звичку, побут, спосіб життя більшості населення, підтримується громадською думкою, відіграє роль «природного регулятора» громадських і міжособистісних відносин [3].

В суспільстві де одні норми розрушено, а інші не створені навіть на рівні теорії, – проблема формування, тлумачення і застосування норми стає надзвичайно важкою справою.

В становленні психології, як науки дослідження негативних явищ відігравали роль такі вчені. Г. Тард та Е. Дюркгейм, А. Кетлер та Г. Земмель, П. Сорокін та Р. Мертан. Основоположником девіантної поведінки був Е. Дюркгейм, а завдяки Р. Мертану і А. Коней – здобула самостійно науковий напрям.

Динамізм соціальних процесів в період перебудови, кризова ситуація в багатьох сферах суспільного життя привела до збільшення девіації, яка проявляється у формах поведінки, відхилених від норм [2].

Девіантна поведінка значної маси населення втілює сьогодні найбільш небезпечні для країни рушійні тенденції. Вплив злочинного світу на суспільство, розповсюдження його моралі, психічне зараження найменш стійкої частини населення – підростаючого покоління – тривожна картина сьогодення. Деформація цінностей, яка відбувається в суспільстві починається у підлітковому віці і створює умови для відтворення беззаконня, твердження свавілля, право сильного і жорстокого [3].

Динамізм психічної діяльності особистостей підліткового віку в однаковій мірі робить їх податливими як в сторону соціально-позитивних, так і соціально-негативних впливів. В силу цих обставин ряд авторів (Я. Гилинский, Ю. А. Клейберг і ін.) пропонують розрізняти «первинну» і «вторинну» девіації. Первинна девіація – власне ненормативна поведінка, що має різні причини; вторинна – підтвердження (вільне або мимовільне) [3].

В умовах шкільного, сімейного, громадського виховання ті чи інші форми підліткової дезадаптації часто сприймаються педагогами і батьками як важковихованість. Вона передбачає опір підлітка педагогічному впливу, викликане різними причинами, включаючи педагогічні прорахунки вихователів, батьків, дефекти психічного і соціального розвитку, особливості характеру і темпераменту і інші особистісні характеристики, що ускладнюють соціальну і навчальну адаптацію у підлітковому віці [2].

У науковій літературі з питань девіантної поведінки найтісніше пов'язані психологічний і медичний (психіатричний, клінічний) підходи. Відповідно до різних концепцій прояви девіантної поведінки розглядаються як наслідок досить різноманітних причин: генетичних, фізіологічних (наприклад ускладнення процесу пологів), соціальних (засвоєння неадекватних форм поведінки батьків) тощо [3].

Особистісні детермінанти девіантної поведінки – негативні особистісні новоутворення, що виникли внаслідок несприятливих умов життєдіяльності дитини (зокрема хибний тип виховання в сім'ї), а також внутрішні конфлікти, неадекватність самооцінки, відсутність або вкрай низький рівень розвитку рефлексії, цілепокладання та функції прогнозу [1].

Отже, проблемну поведінку нерідко називають девіантною. У більшості дітей та підлітків часто спостерігаються психологічні труднощі, емоційні розлади та порушення поведінки. Це невід'ємна частина їхнього розвитку [1].

Можна зробити висновок, що в період підліткової кризи діти з девіантною поведінкою в цілому мають ряд типових особливостей:

- труднощі в навчанні, у взаєминах з батьками, друзями, вчителями, неорганізованість, залежність від інших;
- порушення самоставлення і саморозуміння, формування життєвих цінностей, орієнтирів, ідеалів;
- пошук свободи через втечу від правил і норм, випробування себе та інших, пошук і розширення меж можливого;
- відсутність позитивних інтересів і цілей;
- образа на долю, конкретних людей за власні труднощі;
- переживання невдаłości, проблемності, відсутність вольового самоконтролю;
- наявність акцентуйованих рис характеру, невміння знаходити адекватні засоби і способи поведінки у важких ситуаціях, відсутність благополучної сім'ї та поваги до батьків [2].

Проблема попередження та корекції девіантної поведінки є складною та багатоплановою, оскільки це явище є предметом вивчення багатьох наук. Проте саме психологічний аспект вивчення девіантної поведінки дає можливість здійснити своєчасну корекцію, а також попередити негативні прояви в особистості перехідного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аверин В. А. Психология детей и подростков : Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2008. 379 с.
2. Андреев Н. А. Асоциальное поведение несовершеннолетних. М. : Изд-во « Самара», 2001. 154 с.
3. Гилинский Я. И. Девиантность, преступность и социальный контроль. Избранные статьи. СПб. : Изд-во Юридический центр «Пресс», 2004. 271 с.

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ КУЛЬТУРИ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ ПЕДАГОГА

Василенко Ілля Олександрович

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Поясок Тамара Борисівна

д. пед. н., професор, професор

кафедри психології, педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

Розв'язання завдань формування культури Інтернет-комунікації педагога неможливе без дослідження її структури. Перш за все, педагог має володіти культурою пошуку інформації у мережі Інтернет. Це вимагає від нього володіння знаннями, пов'язаними з комп'ютерними мережами.

В основі здійснення комунікації «людина – комп'ютер – людина» є рівень володіння майбутнім педагогом культурою писемного мовлення. Дослідники (А. Богуш, Б. Головін, В. Іванишин, Я. Радевич-Винницький та ін.) використовують понад 20 понять для визначення критеріїв культури мовлення, зокрема писемного, з яких перевага надається правильності, точності, виразності та чистоті. Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без наявності в носія мови постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати власне мовлення. Про це у свій час говорив і Г. О. Винокур, зауважуючи, що однією з умов «можливості культури мови» є, по-перше, «висока лінгвістична свідомість» мовців, по-друге – тісно пов'язана з цим «любов до мови». Сама тільки наука не спроможна виховати лінгвістичний смак і лінгвістичну дисципліну особистості.

Особливо важливим компонентом культури Інтернет-комунікації є рефлексія – зверненість процесу пізнання людини на себе, власний внутрішній світ, психічні якості і стани, здатність зосередитися на собі – це унікальна якість, що, власне, і робить людину людиною [2]. «Рефлексуюча істота внаслідок самої зосередженості на самій собі раптово стає здатною розвиватися у новій сфері. У дійсності – це виникнення нового світу, відмінного від світу природи. Без рефлексії було б неможливе виникнення власне людської психіки, думки, розуму, душі, культури. Тому можна стверджувати, що рефлексія є імпульсом виникнення і розвитку культури». Рефлексію, як складову частину культури Інтернет-комунікації, розглядаємо як мету, процес і передбачений результат комунікативної діяльності щодо засвоєння знань з культури Інтернет-комунікації, усвідомлення внутрішніх процесів, що якісно впливають на розвиток особистості, особистісних змін. Свідоме ставлення особистості до свого життя, до себе у сучасному, минулому й майбутньому виступає одним із показників культури [1]. Рефлексія – це, насамперед, усвідомлення себе як носія культури; ясне розуміння ролі знань у розвитку особистості, значення їх для саморозвитку; самооцінка особистісних якостей, їх розвиток в часовій перспективі; самооцінка поведінки, уміння її корегувати. Культура Інтернет-комунікації педагога

зображено на рис.1.

Рис. 1 – Культура Інтернет-комунікації педагога

Високий рівень складників культури Інтернет-комунікації, в свою чергу, забезпечується відповідним комплексом знань і умінь [3]. Таким чином, розглядаємо інформаційно-пошукові комунікативні вміння як один із видів професійних комунікативних умінь педагога. Теоретичне осмислення проблеми дало можливість підійти до розуміння інформаційно-пошукових комунікативних умінь як до комплексу комунікативних дій, заснованих на ґрунтовній теоретичній, практичній та технологічній підготовленості, що дозволяє творчо використовувати комунікативні знання та навички для відбиття й перетворення Інтернет-комунікації. Інформаційно-пошукові комунікативні вміння концентрують те, що набуває особистість у процесі зовнішньої (практичної, педагогічної, комунікативної) діяльності у мережі Інтернет й одночасно розвиваються внутрішньо, але під впливом зовнішніх факторів.

Отже культура Інтернет-комунікації – складник загальної, професійної культури педагога, що відбиває ступінь оволодіння знаннями глобального комп’ютерного Інтернет-середовища, технологіями й етичними нормами взаємообміну інформацією, уміннями і навичками встановлення взаємодії у комп’ютерних мережах та використання їх у практичній діяльності відповідно до власних ціннісних установок і орієнтацій. Є інтегральним особистісним утворенням, що забезпечує кваліфіковане виконання професійної, комунікативної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: теорія, технологія, практика: монографія. Днепропетровск : Вид-во ДНУ, 2012. 304 с.
2. Розина И. Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация: теория и практика: монография. Москва : Логос, 2005. 439 с.
3. Barnes S. B. Computer-mediated communication: human to human communication across the Internet, Allyn and Bacon, 2003. 156 p.

РЕТРОСПЕКТИВА НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ ПРО ОНТОГЕНЕЗ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ

Возович Антоніна Анатоліївна

*к. психол. н., спеціаліст вищої кваліфікаційної
категорії, викладач Кам'янець-Подільський
медичний коледж*

Реалії сьогодення гостро поставили питання про екологічність правосвідомості особистості. У вітчизняній психології вже у 80-х роках минулого століття виокремлюється самостійний напрямок прикладних досліджень – психологія правової соціалізації та правового виховання. Більшість дослідників цього напрямку акцентують увагу на вивченні механізму правового виховання і його ефективності в суспільстві [1; 3; 5; 12].

Український філософ С. В. Шефель, аналізуючи функціональне призначення правової культури в контексті екоософської парадигми, наголошує на необхідності здійснення глобальної екологізації правосвідомості громадян, що виступає умовою формування їх як гармонійно розвинутих правових особистостей [11]. Автор тлумачить правову культуру як спосіб буття людства, детермінований не тільки потребами його суспільної самоорганізації, але й більш широкими потребами соціоприродного гомеостазу. В цьому аспекті правосвідомість особистості, на нашу думку, має виступати системотвірним фактором всієї будівлі правових відносин, включаючи й відповідну практику.

На жаль, в сучасній Україні традиційна правова культура і буденна правова свідомість ще далекі від правового ідеалу. Нерідко правову поведінку населення не можна назвати законослухняною, а нормативні відносини здебільшого сприймаються громадянами і посадовцями досить варіативно.

Сучасний стан суспільної правосвідомості можна охарактеризувати як деформований та нестійкий. У ній багато як застарілих стереотипів, так і найновіших поглядів. Соціологічні дослідження засвідчують, що багатьом громадянам України притаманне відчуття безсилля, неможливості щось змінити у власному житті й в країні в цілому [10].

Низька правова компетентність громадян, неуккомплектованість юридичних організацій, недостатньо високий професіоналізм діючих юристів, адміністративний правовий нігілізм, слабкість правоохоронної й судової системи – усе це суттєвим чином деформує правосвідомість людини. Свідомісні деформації й інші види аномалій були проаналізовані у деяких дослідженнях [8].

Теоретичні питання ефективності правового виховання й правової активності в 80-і роки ХХ століття детальним чином були розроблені В. В. Головченко [3]. Наприкінці 90-х років І. А. Кригіна [5] започаткувала спробу системного аналізу правової культури й правового виховання з метою з'ясування їхньої ролі в соціальному й правовому просторі суспільства, де найважливішим фактором формування особистості розглядалися правова соціалізація особистості.

Проблеми правового виховання неповнолітніх були всебічно досліджені С. В. Юшиним [12]. Психолог Н. Ю. Євплова, досліджуючи правову свідомість молоді, зробила висновок про те, що головним засобом усунення дефектів правової свідомості молоді в Росії може бути розробка й реалізація федеральної програми правового виховання [4]. Л. Д. Мостовщиков з'ясував роль правової свідомості в системі регуляторів соціального поведіння особистості, у тому числі й суб'єкта освітнього права [7].

Загальновизнано, що психічний розвиток окремої особистості виступає апріорі як процес соціальний. Дитина вступає у світ цінностей, підтримуваних системою соціальних норм, приписів, заборон і санкцій, які забезпечують можливість стабільності даної соціальної системи. Саме в ході спілкування, співробітництва й спільної діяльності дитини зі світом дорослих відбувається все більш глибоке засвоєння й оволодіння культурними цінностями.

Початково зовнішні, нормативи належної поведінки під впливом наслідування поведінкових зразків, навчання, санкцій та інших соціальних впливів інтеріоризуються, інкорпорується у свідомість особистості, оформляючись у певну ціннісно-нормативну модель. Цю модель А. Р. Ратінов розцінює як продукт індивідуального досвіду особистості й колективного досвіду макро- і мікросередовища, сприйнятого через зразки поведінки й систему значень [9]. Завдяки їй формуються перші елементи правової культури.

У підлітковому і юнацькому віці, в міру збагачення і все більш глибокої інтеріоризації, ціннісно-нормативна система особистості набуває все більшої самостійності і незалежності від зовнішніх впливів. Вона починає виконувати функцію своєрідного фільтру впливів об'єктивних обставин. Фактори внутрішньої детермінації поведінки з часом починають набувати все більшого значення. Людина вже не тільки й не стільки пристосовується до наявних обставин, скільки добирає й перетворює її в бажаному для себе напрямку, згідно з власною концепцією прав і обов'язків, можливих і очікуваних санкцій.

Всупереч поширеним уявленням наївної психології, ані позитивні, ані негативні санкції самі по собі не в змозі забезпечити виконання належного й утримання від забороненого вчинку, оскільки між вчинком і санкцією немає механічного зв'язку типу «стимул – реакція». Потрібно мати на увазі відносно автономний характер свідомості особистості, її конкретний зміст, характер засвоєних цінностей, норм, установок і орієнтації, які опосередковують собою різні сторони соціальної дійсності, зокрема, і її правову сферу. Тому, як зазначає О. М. Леонтьєв, дія санкцій залежить як від їхнього об'єктивного характеру (значення), так і, у більшій мірі, від їхнього суб'єктивного смислу [6].

Підростаючій особистості для правомірної поведінки в більшості випадків буває досить засвоєння правових принципів і загальних цілей, що скеровують цю поведінку в законослухняне русло: наприклад, розуміння й визнання необхідності охорони недоторканності життя, здоров'я, достоїнства, свободи, майна й інших особистих і загальнолюдських цінностей.

На різних етапах дорослості правова поведінка як частина соціальної активності має місце не тільки у правовій сфері, вона розгортається у сфері політики, економіки, культури, у сфері праці. Як показує аналіз, правова активність виступає якісно вищим рівнем правомірної поведінки особистості і трактується в контексті всієї соціально корисної поведінки людини.

Таким чином, огляд історичної ретроспективи питання показав, що правомірна поведінка дорослої людини зумовлюється звичною для неї мотивацією, досвідом попередніх правових вчинків і правовою обізнаністю. Проте вирішальною мірою правова активність дорослого детермінована системою правових уявлень і стереотипів, який складається протягом онтогенезу: образом законослухняної людини й образом правопорушника, принципами й основними поняттями права, морально-правовими цінностями, уявленнями про справедливість, про мету, якої бажано або необхідно досягти в соціальній взаємодії – тобто, змістовими компонентами правосвідомості. В комплексі зазначені феномени задають правову позицію особистості, формують її правову культуру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов П. П. Правосознание и правовое воспитание. Общая теория права: Курс лекций /Под общей ред. В.К. Бабаева.Н-Новгород : Нижегородская ВШ МВД России, 1993. С. 475-481.
2. Бачинин В. А. Философия права и преступления. Харьков : Фолио, 1999. 559 с.

3. Головченко В. В. Теоретические вопросы эффективности правового воспитания: Дис... канд. юрид. наук. Киев, 1982. 121 с.
4. Евплова Н. Ю. Правосознание молодежи: Теоретический и социологический аспекты: Дис... канд. юрид. наук.: 12.00.01. Волгоград, 2000. 176 с.
5. Крыгина И. А. Правовая культура, правовое воспитание и управление правовоспитательным процессом в: современном российском обществе: Дисс... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1999. 166 с.
6. Леонтьев Д. А. Совместная деятельность, общение, взаимодействие. *Вестник высшей школы*. 1989. № 11. С. 39-45.
7. Мостовщиков Л. Д. Правовое сознание в системе регуляторов социального поведения: Дис... канд. филос. наук. Омск, 1995. 198 с.
8. Петров В. Р. Деформация правосознания граждан России (Проблемы теории и практики) : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Н. Новгород, 2000. 222 с.
9. Ратинов А. Р. Структура и функции правового сознания. *Проблемы социологии права*. Вильнюс, 1970. Вып 1. С. 178-188.
10. Смелзер Н. Социология; Под ред. В. А. Ядова. Москва : Феникс, 1994. 688 с.
11. Шефель С. В. Функціональне призначення правової культури в контексті екософської парадигми. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2009. № 1. С. 50–58.
12. Юшин С. В. Проблемы правового воспитания несовершеннолетних: Дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 1983. 201 с.

ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СПІЛКУВАННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ (теоретичний аспект)

Галбурґ Ірина Миколаївна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Сошенко Світлана Михайлівна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

Проблема спілкування є однією з найважливіших у психології та педагогіці. Спілкування являє собою процес взаємодії особистостей і соціальних груп, в якому передається й засвоюється соціальний досвід, змінюється структури й сутності суб'єктів взаємодії, формується різноманітність людських індивідуальностей, здійснюється соціалізація (І. Зимня, О. Леонтьєв, М. Каган).

У вітчизняній психології значного поширення набуло трактування спілкування як діяльності. Але, як зазначає Б. Ломов, ні діяльність, ні спілкування не мають у психології загальноприйнятих визначень, що створює певні труднощі. Звичайно, оскільки спілкування – активний процес, і якщо розуміти діяльність як активність взагалі, то можна віднести спілкування до категорії діяльності. Людське буття – багаторівнева система взаємин людини і світу. Виникає необхідність вивчення категорії спілкування, яка розкриває суттєву сторону людського буття і відношення «суб'єкт-суб'єкт» [2].

Діяльність як філософська категорія описує спосіб існування людини і суспільства в цілому, основний зміст якого становить активність щодо цілеспрямованої зміни людиною зовнішніх умов свого існування, що повторно призводить до зміни людиною самого себе. Це визначення передбачає аналіз взаємини категорії діяльності з категорією спілкування [3].

Спілкування є необхідною передумовою існування людини в суспільстві в цілому. Людина не може жити, працювати, задовольняти свої матеріальні та духовні потреби, не спілкуючись з іншими людьми. У цьому сенсі спілкування є тим середовищем, поза яким людина втрачає все людське й скочується до рівня тваринного існування. Таким чином,

спілкування – необхідна умова існування людини в філогенезі й разом з тим один з основних чинників і джерел її психічного розвитку в онтогенезі.

Діяльність організовується і збагачується через спілкування: планування спільної діяльності, узгодження, координація дій. Відповідно, існує кілька думок науковців, які розглядають спілкування як:

- 1) особливий вид людини поряд з діяльністю (Б. Ломов);
- 2) сторону будь-якої діяльності (О. Леонтьєв);
- 3) один з видів діяльності, поряд з грою, працею, учінням (Д. Ельконін).

Вітчизняні психологи підкреслюють тісний взаємозв'язок понять «діяльність» і «спілкування», за якою стоїть взаємопроникнення процесів діяльності та спілкування, їх переплетення в будь-якому поведінковому акті. Не буває діяльності без хоча б мінімального спілкування (безпосереднього або опосередкованого) і спілкування без хоча б мінімальної представленості «діяльнісних» компонентів. Прийняття цієї ідеї дозволяє сформулювати принцип **єдності спілкування і діяльності**. Але змістовне наповнення цього принципу суттєво різниться у різних авторів і в різних підходах: 1) діяльність і спілкування розглядаються не як паралельно існуючі взаємопов'язані процеси, а як дві сторони соціального буття людини, його способу життя (Б. Ломов); 2) спілкування розуміється як певна сторона діяльності: воно включено в будь-яку діяльність, є її елемент, в той час як саму діяльність можна розглядати як умова спілкування (О. Леонтьєв).

М. Каган розглядає спілкування як один з видів людської діяльності, якому властиві відповідна структура і атрибути.

Л. Буєва припускає, що спілкування є безпосередньо і пережита реальність і конкретизація суспільних відносин, їх персоніфікація, особистісна форма. Суспільні відносини при цьому складають зміст процесу (дії об'єктивних суспільних законів і відносин), а спілкування – його індивідуалізовані форми.

В. Соковнін аналізує людське спілкування як комунікацію, як діяльність, як відношення, як взаєморозуміння і взаємовплив.

На думку О. Леонтьєва, спілкування варто розглядати як визначену сторону діяльності, тому що воно присутнє в будь-якій діяльності в якості її елемента. Саму ж діяльність можна розглядати як необхідну умова спілкування.

Спробу інтегрувати в рамках єдиної концепції різні соціально-психологічні підходи до проблеми спілкування розпочала Г. Андрєєва. Характеризуючи спілкування, вона виділила три взаємозалежні сторони:

- комунікативну (обмін інформацією між людьми, які спілкуються);
- інтерактивну (організація взаємодії людей, які спілкуються);
- перцептивну (процес прийняття один одного партнерами і встановлення на цій основі взаєморозуміння) [1].

У різних визначеннях спілкування розглядається не тільки як «процес», як «умова здійснення різних форм життєдіяльності людини», як «засіб досягнення різних цілей і задоволення різних потреб», але й як *«самостійна комунікативна діяльність»*. При цьому виділення певних аспектів спілкування залежить від вихідних теоретичних позицій авторів і конкретних дослідницьких завдань.

В. Соковнін трактує спілкування як складний і багатогранний процес, як: 1) взаємодія людей; 2) атрибут інших видів людської діяльності; 3) інформаційний процес; 4) ставлення людей один до одного; 5) взаємовплив людей; 6) взаємне переживання; 7) взаємне розуміння; 8) вид самостійної людської діяльності [3].

Б. Ананьєва підкреслює, що особливою і головною характеристикою спілкування як діяльності є те, що через нього людина будує свої відносини з іншими людьми. Водночас поведінка людини виступає не лише як складний комплекс видів її соціальних діяльностей, за допомогою яких навколишній світ стає більш реальним, але і як спілкування, практична взаємодія з людьми в різних соціальних структурах [4].

Спілкування настільки ж соціальне, як і індивідуальне явище, тому так нерозривно пов'язане соціальне та індивідуальне в найважливішому засобі спілкування – мовленні, індивідуальним проявом і механізмом якого є мова. Окрім мовних і немовних засобів спілкування Б. Ананьєв виділяє і внутрішню його сторону – пізнання учасниками спілкування один одного, міжособистісні відносини, саморегуляцію вчинків людини з врахуванням отриманого знання, перетворення внутрішнього світу людей, які беруть участь у спілкуванні.

На думку В. М'ясищева, зв'язок відображення людьми один одного в спілкуванні з їх взаєминами є очевидним. У спілкуванні виражаються відносини людини з її різною активністю, вибірковістю, позитивним або негативним характером. Способом або ж формою спілкування і відносин є спілкування людини з людиною. Взаємовідносини відіграють істотну роль у характері процесу взаємодії і представляють собою результат цієї взаємодії [4].

Отже, спілкування тісно пов'язане з діяльністю. Будь-яка форма спілкування є формою спільної діяльності, у якій формуються не тільки суб'єкт – об'єктні (людина – предмет діяльності), а й суб'єкт – суб'єктні відносини (людина – людина). Суть спілкування полягає у взаємодії суб'єктів діяльності. Спілкування може розглядатися як сторона, умова діяльності або як окремий її вид, але зв'язок між ними саме в тому, що завдяки спілкуванню діяльність організовується. Розбудова плану спільної діяльності вимагає від кожної людини розуміння мети діяльності, засобів реалізації, розподілу функцій для її досягнення. У спілкуванні відбувається збагачення діяльності, розвиваються й утворюються нові зв'язки та стосунки між людьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреева Г. М. Социальная психология. М., 2006. 203 с.
2. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. М. : Наука, 1984. 443 с.
3. Станкин М. И. Психология общения : курс лекций. М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Издательство НПО «МОДЭК», 2010. 304 с.
4. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування : навч. посібник. Київ : Професіонал, 2004. 303 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ

Ганишина Анастасія Володимирівна
студентка Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри
психології та соціології Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

З найдавніших часів знання самої людини, розуміння властивостей і механізмів її поведінки, законів її психічної діяльності, фактів і умов її розвитку та формування, складали і складають по сьогоднішній день одну з найбільш необхідних частин професійних знань учителя, одну з основ його педагогічної діяльності. В розв'язанні цього важливого завдання велика роль належить психології. Перш за все психологія – це наука, яка є найскладнішою, досить цікавою і важливою для людини. Тим більше, що вона є однією з найдавніших наук. В сучасному стані науки здивувати людину чим-небудь не так вже й легко [1]. Адже наше сьогодення наповнене вражаючими дивовижними відкриттями і зверненнями в соціальній, науковій, політичній та економічній сферах. І все таки, найзагадковіші далеко ще не вивчені до кінця таємниці, знаходяться в самій людині і особливо в її психічній діяльності. Найбільш загадковим і надалі залишається мозок людини, маленька крихітка в порівнянні з всесвітом,

яка вміщує в собі весь цей всесвіт із усіма його чудесами, законами, властивостями і силами. Ось, чому ми кажемо, що зі всіх чудес, які нам відомі – це сама людина. Тому заклик «пізнай самого себе», який був звернений до людей ще древньогрецьким філософом Сократом, залишається одним з найактуальніших.

Психологія – наука про загальні психічні закономірності взаємодії людини із середовищем. Психологія вивчає, як зовнішній вплив переходить до внутрішнього, психічного відображення і стає регулятором нашої діяльності. Також вона вивчає загальні закономірності психічних процесів і своєрідність їхнього протікання в залежності від умов діяльності, від індивідуально-типологічних особливостей людини. Психологія вивчає властивість мозку, що полягає в психічному відображенні матеріальної дійсності, у результаті якого формуються ідеальні образи реальної дійсності, необхідні для регуляції взаємодії організму з навколишнім середовищем [2].

Основними методами вивчення психології є:

- 1) природний і лабораторний експеримент;
- 2) спостереження;
- 3) дослідження продуктів діяльності людини;
- 4) метод тестів і анкетування.

Психологія як наука має давню історію, але як самостійна наукова дисципліна є досить молодою. Її вік налічує лише близько ста років. За цей короткий історичний період вона затвердилася як відносно автономна галузь наукового знання, що вирізняється тільки її властивою теорією, методологією, методами дослідження.

Значення психології серед інших наук постійно зростає. Водночас і світ у своєму динамічному русі стає дедалі складнішим і загадковішим. Виникають нові проблеми людського існування, що вимагають нових наукових підходів, теорій, концепцій, нової методології і нових методів дослідження психічних явищ. Проте це не означає, що все надбане раніше психологією як наукою має бути відкинуто як застаріле і непотрібне. Адже існують одвічні проблеми людського буття, глобальні питання, відповідь на які сучасна наука не може дати без урахування попереднього досвіду [3].

Психологія як наука висвітлює принципові, загальнонаукові теоретико-методологічні положення, які характеризують її як самостійну галузь наукового знання. Як відомо, предмет і метод визначають специфіку будь-якої науки, а також окреслюють змістові та формальні межі, перспективи розвитку конкретного наукового знання. Історія психологічної думки та сучасний її стан демонструють «життєздатність» і перспективність психології як частки загальнолюдської культури та змістової складової суспільного життя в конкретний історичний проміжок години – сьогодення. Також розкривається можливий осередок у побудові системи психологічних знань та основний принцип – вчинковий – у тлумаченні змісту психічного. Цей принцип дає змогу поєднати в розкритті змісту психічного не тільки власне загально-психологічні, а й вікові та інші характеристики тих чи інших психологічних феноменів. Використана пояснювальна модель не пропагандується як єдино можлива, вона подається як варіант, що не виключає побудову інших – споріднених чи принципово відмінних, але спрямованих до більш глибокого і детального висвітлення змісту психологічних феноменів.

Сучасна психологія являє собою дуже розгалужену систему наукових дисциплін, що перебувають на різних щаблях формування, пов'язаних з різноманітними сферами практики. «Психологія і дуже стара, і зовсім ще молода наука, – пише один із засновників вітчизняної психології С. Л. Рубінштейн (1889-1960) – вона має за собою 1000-літнє минуле, і, тим не менш, вона вся ще в майбутньому. Її існування як самостійної наукової дисципліни обчислюється лише десятиліттями, але її основна проблематика займає її філософські роздуми з тих пір, поки існує філософія. Рокам експериментального дослідження передували століття філософських роздумів, з одного боку, і тисячоліття практичного пізнання людей – з іншого». Слідом за Рубінштейном, становлення і розвиток психологічної науки можна представити у вигляді піраміди – символу поступального, прогресивного руху: тисячоліття

практичного досвіду, століття філософських роздумів, десятиліття експериментальної науки [2].

Отже, сучасні завдання, які розв'язує суспільство, вимагають від психологів оволодіння конструктивними підходами й продуктивними психолого-педагогічними технологіями для розв'язання практичних завдань. Здійснюючи свої функціональні обов'язки, кваліфіковані психологи мають активно брати участь у навчанні та вихованні молоді, в управлінні різнобічними соціальними, соціально-правовими, соціально-економічними і політичними процесами, в оптимізації всієї системи різноманітних соціальних зв'язків – у родині, колективі, школі, організаціях, підприємствах, установах, закладах, суспільстві тощо. Психолог має забезпечувати психічне здоров'я людей, особистісний соціальний оптимізм, розвиток, віру в майбутнє, допомагати в життєвих, службових, сімейних і професійних труднощах, сприяти тому, щоб вони отримували задоволення від життя і діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды : в 2 т.; под ред.: А. А. Бодалева, Б. Ф. Ломова. Москва, 1980. Т. 1. 230 с.
2. Загальна психологія: Підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ : Либідь, 2005. 464 с.
3. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / О. М. Степанов, М. М. Фіцула; 2-ге вид., виправ., доп. Київ : Академвидав, 2006. 520 с.

ВПЛИВ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Гейвах Галина Миколаївна

здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

За вікном ХХІ століття, світ змінюється з кожною хвилиною. Якщо провести паралелі із світом який був 100 років тому, багато чого іншого можна помітити не тільки у побуті, територіальними змінами, науці, а також між відносинами дитини і батьків. У наш час питання сім'ї постає дуже актуальним, багато хто з психологів приділяють увагу цій проблемі.

Сім'я або родина – соціальна група, яка складається з людей, які зазвичай перебувають у шлюбі, їхніх дітей (власних або прийомних) та інших осіб, поєднаних родинними зв'язками з подружжям, кровних родичів, і здійснює свою життєдіяльність на основі спільного економічного, побутового, морально-психологічного укладу, взаємної відповідальності, виховання дітей [1].

Крім виховання батьків на дитину впливає внутрішньо сімейна атмосфера загалом, причому ефект цього впливу проявляється вже з роками звідси і криза середнього віку, саме цей ефект відбивається у структурі особистості. Особливо актуальним це є для підлітків, адже у підлітковому віці батьківське ставлення набуває вирішального значення для становлення і закріплення образу «Я». Цей образ і ставлення до себе формуються під впливом того образу, що склався в батьків. І так давайте розглянемо, як відбувається формування особистості.

Формування особистості – це процес освоєння спеціальної сфери громадського досвіду. Адже внаслідок цього освоєння відбувається формування нових мотивів та потреб, їх перетворення й супідрядність. Друге «народження» особистості (за О. М. Леонтьєвим)

припадає саме на підлітковий період і пов'язане з усвідомленням мотивів своєї поведінки та можливістю самовиховання [2].

Психолог Д. Б. Ельконін виділяв два періоди в епосі підліткового віку: молодший підлітковий вік (12-14 років) і старший підлітковий вік (рання юність) (15-17 років). Підліток продовжує жити в сім'ї, вчитися в школі, контактувати з однолітками, але сама соціальна ситуація вже змінюється в його свідомості у зовсім нові ціннісні орієнтації. Тепер вже інакше розставляються межі між сім'єю, однолітками і школою. Підлітковий вік є часом формування основної мети життя. Підліток входить у суспільство дорослих із бажанням змінити його. Наштовхуючись на перешкоди з боку оточення, і залишаючись залежними від нього, підлітки поступово соціалізуються. Наполеглива робота над собою по самовдосконаленню та пізнанню власного «Я» допомагає подолати кризу адаптації та означає остаточний перехід до дорослого життя. Саме в період пізнання власного «Я» підлітки визначають свої життєві цілі та пріоритети, сферу своєї професійної діяльності, із цього починається підготовка себе до успішного кар'єрного росту та виховання як самостійної, гармонійної особистості.

Саме у підлітковому віці змінюється внутрішня позиція у ставленні до школи і учіння. Виникають нові мотиви учіння: бажання бути освіченим, прагнення влаштуватися в майбутньому житті, подальше навчання, прагнення до самоствердження і самовдосконалення, необхідність виконувати вимоги батьків [3].

У період становлення особистості важливо, щоб батьки приділяли увагу дитині, не покидали її з проблеми становлення у суспільстві, труднощі й суперечності підліткового віку є типовими, їх важко оминати, уникнути. Сімейне середовище найбільше впливає на процес становлення особистості підлітків, незважаючи на те, що зміст, способи, стилі виховної взаємодії у сім'ї змінюються з переходом дитини на нові вікові етапи, а сам підліток активно зорієнтований на спілкування з ровесниками. Важливо приділяти увагу тому які інтереси в дитини і підтримувати їх, і навіть якщо щось не подобається не треба казати категоричне «ні», а спробувати навпаки. Якщо хочеш змінити дитину, для початку почни із себе і зміни себе, таким чим ти подаєш якомога найкращий приклад для змін. І такі змінами можна не тільки підтримувати, але й стати авторитетом для дитини, кращим другом або подругою з яким вона буде спілкуватися, не боятися розповісти найпотаємніший секрет. Завдяки вмілому виховному впливу труднощі підліткового віку згладжуються, послаблюються, через невмілий – загострюються, призводять до конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики. Деятельность. Сознание. Личность. М. : Наука, 1975. 304 с.
2. Абрамова Г. С. Возрастная психология: учеб. пособие для студентов вузов; 3-е изд., испр. М. : Академия, 1998. 672 с.
3. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды. Москва : Педагогика, 1989.

МЕТАФОРИЧНІ АСОЦІАТИВНІ КАРТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

Гордієнко Катерина Володимирівна
студентка Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

У сучасному світі все більше людей звертається за допомогою до психолога. Однак під час консультацій можливе виникнення складнощів у об'єктивному розумінні глибинних причин того, що привело клієнта до необхідності звернення за професійною психологічною

допомогою. У процесі консультації у клієнта можливе виникнення труднощів, пов'язаних з визначенням особистісної проблеми (запиту), проблеми відкритості, щирості, або клієнт взагалі не розуміє сутності причин свого негативного самопочуття. Ці особливості можуть бути пов'язані з тим, що людина перебуває в депресивному стані. Для того, щоб допомогти клієнту, психологу необхідно знайти саме першопричини особистісних проблем, а не тільки поліпшити симптоми його негативного психічного стану. Інакше дана ситуація може повторитися знову. Тому професійна психологічна допомога спрямована на необхідність розуміння схованих причин поведінки у підсвідомості особистості. Для вирішення психологічних проблем особистості в консультативній, психотерапевтичній, психокорекційній роботі можливе використання метафоричних асоціативних карт.

Метафоричні асоціативні карти – це ефективний психологічний інструмент, який дозволяє заглянути в підсвідомість особистості. Вони являють собою набір картинок, розміром з гральні карти, без закріплених стійких значень і інтерпретацій. На деяких картах зображені пейзажі, на деяких ситуації з життя, є карти із зображенням людей, казкових персонажів, а є – з абстрактними малюнками. Карти інтернаціональні, тому сприймаються представниками багатьох культур, підходять для роботи з клієнтами різного віку. Вони також можуть використовуватися для проведення як групової так і індивідуальної роботи; для вирішення проблем сімейних відносин, розв'язання внутрішніх конфліктів, роботи з втратою, травмою та наслідками психотравми [1, с. 128]. Всі зображення, як правило, неоднозначні і, відповідно, не передбачають єдино вірного трактування. У зображеннях карт зашифровано безліч послань. Розглядаючи, аналізуючи малюнок, описуючи карту, клієнт може зрозуміти те, чого не розумів раніше. Відкриваються можливості сприйняття, які протікають за межами свідомості. Карти дозволяють усвідомити, відчути і вербалізувати актуальні, хвилюючі проблеми. Незважаючи на те, що зображення на картці містить різні дрібниці, деталі, клієнт побачить саме те, що відповідає його актуальному стану [2, с. 10].

Поява МАК, як окремого проєктивного методу, асоціюється з іменем канадського мистецтвознавця професора Елі Раман, що створив у 1975 році «Oh» – першу колоду метафоричних асоціативних карт. На сьогодні цей метод набув широкого резонансу у всьому світі та пов'язується з такими закордонними дослідниками, як М. Егетмейер (Німеччина), Л. Тальпіс, Т. Зінкевич-Євстигнєєва, О. Копитін (Росія), У. Халкола (Фінляндія). В Україні практику роботи з МАК активно впроваджують О. Тараріна, Н. Вернікова, К. Мілютіна, Є. Морозовська та інші [3].

Робота з метафоричними асоціативними картами допомагає клієнту звернутися до своєї підсвідомості для самостійного вирішення проблемної ситуації. Психолог – консультант в даному випадку направляє клієнта, допомагає йому прийти до позитивного кінцевого результату – знаходження рішення, яке допоможе розв'язати зазначену проблему. Використання цього інструменту допомагає розкриттю творчого потенціалу особистості, при знаходженні внутрішніх ресурсів особистості, регулюванні негативних емоцій – при роботі зі страхами, тривогою, депресивними станами, в корекційній роботі з міжособистісними відносинами і т.д., тому спектр їх використання великий. Метафоричні асоціативні карти можуть використовуватися в роботі психологами і психотерапевтами в психоаналізі, когнітивно-поведінкової або нарративної терапії, гештальт терапії, бізнес консультуванні або управлінському консультуванні, в якості технік ігрової терапії з дітьми, педагогічній діяльності і будь-якій іншій сфері сучасного життя [2, с. 5]. Крім того, цей психотерапевтичний метод дозволяє швидко діагностувати стан клієнта та надати об'єктивну психологічну допомогу [4, с. 9].

Метою наукового дослідження є аналіз використання метафоричних асоціативних карт як інструменту для виявлення внутрішнього стану особистості. В якості дослідження було проведено консультування жінок віком 30-40 років, які перебували в стані байдужості до того, що відбувається навколо. В роботі використовувалися колоди карт: Морена, Сюрреалізм, Happy Cards.

Клієнтам було запропоновано дістати з колоди 5 карт закритим способом і розташувати їх в одну лінію сорочками вгору. Далі клієнти відкривали по одній карті і описували, що зображено на карті; яке місце займає особа на малюнку; які емоції викликає дана карта; яке послання несе; як ця карта може відноситися до життя або ситуації клієнта та інше. В ході аналізу карт відкривався чіткий психологічний стан жінок. Після виявлення існуючого стану клієнтам було запропоновано відповісти за допомогою колод Морена і Гарри Cards на такі питання:

1. Куди я йду? Що може бути метою мого шляху?
2. Що мені допомагає на моєму шляху? Мої перешкоди?
3. Що мені необхідно зрозуміти і прийняти, щоб знайти внутрішню рівновагу? Який головний ресурс допоможе мені повернути спокій?

В даному раскладі у клієнтів було виявлено такі проблеми: бажання бути потрібними і корисними для суспільства, якщо це не виходить – втрата сенсу життя; відсутність розуміння в сім'ї, через це почуття спустошення і непотрібності; бажання догодити близьким і як результат жертвоприношення себе на шкоду своїм бажанням; нерозуміння свого призначення у житті.

В результаті аналізу ресурсних карт жінки змогли знайти необхідні ресурси, щоб рухатися до своєї мети, зважитися на дії, почати робити бажане, наповнитися енергією і любов'ю. По закінченню роботи разом з клієнтами були зроблені висновки, прописаний алгоритм дій, які необхідно зробити.

Дана техніка показала, що за допомогою метафоричних карт можна проникнути у підсвідомість людини, виявити першопричини особистісних проблем та знайти потрібні ресурси для вирішення ситуації.

Отже, на основі вищевикладеного, можна затвердити, що метафоричні асоціативні карти це ефективний інструмент для використання в консультативній практиці. Метафоричні асоціативні карти допомагають побачити цілісну картину власного «Я» клієнта, прояснити і усвідомити актуальні емоції і потреби особистості. Використання даного інструменту дозволяє працювати водночас з емоційною, ментальною та тілесною сферами особистості. Консультування з використанням МАК створює безпечний, емпатійний психологічний клімат, який дає змогу найбільш об'єктивного вирішення проблем особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖРЕЛ:

1. Киршке В. Клубника за окном. Ассоциативные карты для коммуникации и творчества. ОН Verlag, 2010. 240 с.
2. Кац Г., Мухаматулина Е. Метафорические карты. Руководство для психолога. М. : Генезис, 2014. 168 с.
3. Ковальчук О. С., Канциренко О. В. Застосування проєктивного методу МАК у дослідженні психологічного благополуччя та соціальної відповідальності особистості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2016. №2. (Серія «Психологічні науки»).
4. Огненко Н., Щанникова Е. Мужчина и женщина. Сила притяжения. СПб. : М. : Речь, 2018. 80 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПСИХОСОМАТИЧНИХ РОЗЛАДІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Гречишкіна Кристина Олексіївна
студентка Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
Лосієвська Ольга Генадіївна
к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології та соціології Східноукраїнський
національний університет імені Володимира Даля

Загальнотеоретичні проблеми знаходять відображення у роботах таких вчених, як Ф. М. Александер, Ю. Ф. Антропов, Ф. Б. Березін, Ф. Дамбар, К. П. Кіскер, Б. Любан-Плоцц, І. Г. Малкіна-Пих, А. В. Петровський, А. Б. Смулевич, К. Ясперс, М. Г. Ярошевський.

У наш час вчені приділяють велику увагу проблемі психосоматичних розладів у студентської молоді. В умовах економічної і соціальної нестабільності сучасного життя студентська молодь відчуває потужний негативний вплив навколишнього середовища і далеко не завжди здатна адаптуватися до високих розумових навантажень. Впровадження нових технічних засобів навчання, інтенсифікація праці студентів і безперервне зростання обсягу інформації – це фактори, які провокують виникнення психосоматичних захворювань. Вони складають вагомий частину «хвороб цивілізації» і на протязі останніх двох століть є об'єктом інтенсивного вивчення з огляду на зростаючу роль в загальній захворюваності.

На думку А. В. Петровського та М. Г. Ярошевського, психосоматичні розлади – це порушення функцій внутрішніх органів і систем, виникнення і розвиток яких найбільшою мірою пов'язано з нервово-психічними факторами, переживанням гострої або хронічної психологічної травми, специфічними особливостями емоційного реагування особистості [5].

За даними досліджень багатьох вчених головними чинниками психосоматичних розладів є стрес, тривожність, втома, емоційне та психічне вигорання, виснаження, затяжні конфлікти, мотивація або умовна вигода, ідентифікація, досвід минулого та само покарання [4].

Студентський вік являє собою період найскладнішого структурування інтелекту, інтенсивної та активної соціалізації людини як майбутнього «діяча», професіонала. Цей вік є періодом найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення і стабільності характеру, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини. Час навчання у вищому навчальному закладі збігається з періодом юності, який відрізняється складністю становлення особистісних рис [3].

На думку К. Р. Брагіної, в період навчання у вищому навчальному закладі можна виділити три основні критичні періоди, що викликають емоційну напругу та стрес у студентів, ці періоди припадають на перший, третій і п'ятий курси. На першому курсі відбувається зміна соціальної ролі студента, коригування його потреб і цінностей, виникає необхідність більш гнучко регулювати свою поведінку, встановлювати взаємини в новому колективі; для іногородніх – необхідність облаштовувати побут. К. Р. Брагіна вважає, що відсутність резервів психічного здоров'я на кожному з етапів може привести до розвитку психосоматичних та невротичних розладів [1].

Ще однією причиною виникнення психосоматичних розладів у студентської молоді може бути – небажання самого студента навчатися. Дуже часто поступаючи до вищого навчального закладу студенти усвідомлюють, що їм не подобається спеціальність, що вони не хочуть працювати в даній сфері, у них зовсім інші інтереси та схильності. У даному випадку психосоматичні розлади проявляються тоді, коли студенти не хочуть займатися навчальною діяльністю. Страх невдачі також дуже поширена причина психосоматичних розладів. Найчастіше у студентів виникає страх погано здати сесію, страх перед конкретним викладачем, або предметом який йому важко дається. І якщо вони не знаходять в собі досить внутрішніх сил, щоб перебороти цей страх, вони ризикують отримати психосоматичне захворювання [7].

На погляд Е. В. Климової, несприятливий вплив на стан психічного здоров'я студентів може вплинути: високий рівень психічних і фізичних навантажень, вкрай зростаючих в сесійний період; дефіцит часу; необхідність засвоювати в стислі терміни великий обсяг інформації; підвищені вимоги до вирішення проблемних ситуацій [5]. В якості можливого чинника, який несприятливо впливає на стан психічного здоров'я в період навчання у вузі, М. Ю. Сурмач відзнає вимушене перебування далеко від близьких [6].

З самого початку навчання, в процесі адаптації першокурсників у вищому навчальному закладі, може виникати стан тривоги, а їх самооцінка – змінитися. З одного боку, вступ до вузу допомагає повірити юнакам в свої сили і здібності, з іншого боку, юнаки

і дівчата з заниженою самоповагою болісно реагують, якщо у них щось не виходить в роботі або, якщо вони виявляють в собі якийсь недолік [2]. Наслідком цього може послужити підвищення рівня тривоги, а в разі закріплення високого рівня тривоги – формування тривожності як риси особистості. Як відомо, високий рівень тривожності високо корелює з виникненням невротичних та психосоматичних розладів.

Для вироблення тактики і стратегії, які забезпечують оптимальний стан психічного здоров'я і успішну адаптацію студента, як представника соціальної групи, важливо знати життєві плани і інтереси першокурсника, систему домінуючих мотивів, рівень домагань, самооцінку та інше. Юнакам, які вступили на перший курс, дуже важко сприймати зміст і організацію навчального процесу. Це пов'язано також і з тим, що в школі і вдома вони перебували під постійним контролем батьків та вчителів. Студенти не звикли до самоконтролю.

Всі ці труднощі різні за своїм походженням. Одні з них носять суб'єктивний характер і пов'язані зі слабкою підготовкою особистості до викликів сьогодення. Ці труднощі, при несприятливому збігу обставин, можуть стати поштовхом до порушення психіки, зокрема до психосоматичних розладів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1 Осипов П. Н., Вагапова Н. А., Шимрова Л. А. Социально-психологические факторы профессионального становления студента. Киев : Просвещение, 1999.
- 2 Селье Г. Стресс без дистресса. Москва : Прогресс, 1979. 123 с.
- 3 Семашко О. М. Соціологія молоді. Проблеми соціалізації молоді засобами культури. Київ : Каравела, 2002. 334 с.
- 4 Судаков К. Эмоциональный стресс и артериальная гипертензия. Москва : ВНИИМИ, 1976. 176 с.
- 5 Урываев Ю., Бабенков Б. Психосоматические расстройства. Москва : Знание, 1981. 64 с.
- 6 Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции. Москва : Наука, 1989.
- 7 Фурдуй Ф. Стресс и здоровье. Кишинев : Штиинца, 1990. 240 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЛІ СНОВИДІНЬ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Грибова Юлія Андріївна

студентка

*Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

Бохонкова Юлія Олександрівна

*д. психол. н., професор, завідувач кафедри
психології та соціології*

*Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Сни мають важливу роль в житті людини. На різновиди снів впливає все, що оточує людину, з якими думками була людина перед засинанням. За ними йде зниження діяльності свідомості і чутливості. Так виходить, що неприємні сни сняться емоційні чутливим, серйозним, стурбованим людям. Тому що мозок не перестає працювати під час сну, продовжуючи рішення всіх невирішених проблем. Люди діляться на дві категорії. Одні не звертають на сни ніякої уваги, тлумач сновидінь їм абсолютно не потрібен. Інші, навпаки, надають снам майже магічне значення.

Сновидіння – суб'єктивне сприйняття образів (зорових, слухових, тактильних, смакових і нюхових), що виникають у свідомості сплячої людини. Сон – одне з функціональних станів людини. Можна виділити фази швидкого і повільного сну, які чітко розрізняються картинами електричної активності мозку.

З боку наукової теорії, яка була розроблена модель синтезу активації сну у 1977 році

Робертом Мак-Карлі і Дж. Алланом Гобсоном, згідно з якою сновидіння зумовлюються психологічними процесами мозку [2].

Відповідно до цієї моделі мозку, науковці затвердили, що на заключній стадії циклу сну (фаза швидкого сну) – активується стовбур головного мозку, що своєю чергою частково активує лімбічну систему, яка відіграє ключову роль у формуванні пам'яті, відчуттів та емоцій. Тоді мозок намагається сформулювати значення внутрішньої активності, і в результаті чого, людина бачить сон [2].

Модель синтезу активації сну викликала чимало суперечок серед психологів, зокрема критику з боку послідовників З. Фрейда. Багато хто з психологів намагалися пояснити приховане значення сновидінь, тоді як модель синтезу активації сну передбачала, що сновидіння – не більше ніж продукт обробки мозкової активності [2].

Але А. Гобсон не вважав, що сновидіння не мають жодного значення, натомість він стверджував, що сновидіння – це «найбільш творчий свідомий стан» людини, у якому формуються нові ідеї, зокрема вигадливі й корисні [2].

Існує чимало теорій виникнення сну. Розглянемо одну з найпопулярніших теорій – психоаналітичну теорію снів Зігмунда Фрейда. Зігмунт Фрейд вважав, що зміст сновидінь пов'язаний із нашими бажаннями і сні свідчать про підсвідомі думки, мотиви і прагнення [3]. Крім того, за теорією З. Фрейда, притлумлені свідомістю сексуальні інстинкти людини з'являються в сновидіннях. У книжці «Тлумачення снів» З. Фрейд розрізняв два компоненти сновидінь:

- маніфестовий зміст (думки, сутність і образи в сновидінні);
- латентний зміст (приховане психологічне значення сновидіння).

Намагаючись розібратися зі значенням сновидінь, Зігмунд Фрейд виокремлював п'ять особливостей:

- заміщення – певне бажання людини представлене у сновидінні в іншому вигляді або усвідомлене іншою людиною;
- проекція – прагнення й спрямованість людини, яка спить, проектується в сновидінні на іншу людину;
- символізація – притлумлені імпульси й бажання, які метафорично відбуваються в сновидінні;
- стиснення – велика кількість інформації, яка стискається до одного образу або думки, що ускладнює розшифрування сну;
- вторинна обробка – заключна стадія сновидіння, у якій хаотичні елементи формують змістовий сон.

Подальші дослідження оскаржили теорію З. Фрейда про латентний зміст сновидіння, що приховується маніфестовим змістом. Однак робота сприяла зацікавленню психологів темою тлумачення сновидінь [4].

Карл Юнг погоджувався з багатьма концепціями З. Фрейда щодо сновидінь, але вважав, що сні не тільки виявляються притлумлені бажання людини, але й компенсують ті частини психіки, що лишаються недорозвиненими в період неспання. До того ж К. Юнг був переконаний, що сновидіння розкривають колективне несвідоме і особисте несвідоме людини, а також містять архетипи, які представляють несвідомі думки [6].

Психологів не одне десятиліття цікавлять сновидіння. Тлумачення подібних явищ вони частіше пов'язують з роботою підсвідомості.

Вважається, що ні який сон не присниться без причин, він завжди повідомляє щось важливе для людини, відображає якусь ситуацію. Сон – індивідуальне явище. Це те, що відбувається з психікою конкретної людини. Тому психологи й досі не дійшли згоди щодо того, чому все ж таки виникають і що означають сновидіння, проте їх тлумачення завжди відіграє важливу роль у житті людини та сучасній психології, і залишає це питання відкритим по цей день.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бескова И. А. Природа сновидений (эпистемологический анализ). Москва : РАН, Ин-т философии, 2005. 239 с.
2. Клейнман П. Психологія 101: Факти, теорія, статистика, тести й таке інше. Київ : Вид-во: Книжний клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 240 с.
3. Фрейд З. Сновидения и телепатия / [Пер. с нем.]. *Наука и религия*. Москва : Знание, 1989. № 10. С. 37-41.
4. Фрейд З. Толкование сновидений [Пер. с нем.]. Москва : Современные проблемы, 1913. 448 с.
5. Элиаде М. Мифы, сновидения, мистерии. [Пер. с англ.]. Москва : REFL-book, 1996. 288 с.
6. Юнг К. Г. Воспоминания, сновидения, размышления. [Пер. с нем.]. Киев : AirLand, 1994. 405 с.

STEM-ОСВІТА ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОГО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Грицюк Олена Сергіївна

*к. пед. н., доцент кафедри інформатики і
вищої математики КрНУ
імені Михайла Остроградського*

S. T. E. M. – це абревіатура, що розшифровується як «наука», «технологія», «інженерія» та «математика». Тому STEM-освіта зосереджується на цих галузях, щоб допомогти студентській молоді нашої країни отримати навички, необхідні для успіху в сучасному складному світі. Це передбачає здатність критично мислити, вирішувати складні проблеми і просувати досягнення в галузі науки і техніки.

Тоді як майбутня стабільність нашої економіки невідома, і Україна стикається з багатьма проблемами, батьки будуть відчувати спокій, знаючи, що наукові та інженерні робочі місця в умовах переходу економіки до високоінтелектуальних інноваційних технологій зростатимуть швидше, ніж інші професії. Це означає, що студенти завдяки STEM-освіті матимуть перевагу під час конкуренції за високотехнологічні, високооплачувані робочі місця у майбутньому. Впровадження STEM-освіти у навчальний процес багатьох закладів вищої освіти викликано високим попитом економіки України на освічених випускників, щоб заповнити вакансії, які потребують висококваліфікованих робітників вже сьогодні, зберегти деякі з найбільш інноваційних компаній країни прямо тут, в Україні.

Педагогічні технології STEM з'являються у всіх регіонах, щоб зберегти Україну як одну з провідних країн у технологічних проривах і наукових дослідженнях. Проте, які у випадку багатьох важливих сучасних програм, фінансування STEM-освіти з боку держави часто буває недостатнім або неповним. Приватні інвестори натомість державним програмам збирають достатньо грошей, щоб просувати програму STEM-освіти, оскільки вони розуміють, що інвестування в освіту нашої країни є однією з найважливіших стратегій для підтримки сильної, стабільної економіки в майбутньому.

Кінцева мета STEM-світи полягає в заохоченні студентів проявляти інтерес до предметів STEM на початку навчання. Це має бути вигідно для них, коли вони виходять на ринок праці, і, в свою чергу, це повинно принести користь економіці країни.

STEM-освіта є пріоритетною з причин затребуваності ІТ-фахівців, програмістів, інженерів, фахівців технологічних виробництв. STEM-освіта – інтегрований підхід до навчання, у рамках якого академічні науково-технічні концепції вивчаються в контексті реального життя, що вимагає різних і більш технічно-складних навичок [1].

Технологічна STEM-освіта зазвичай підкріплюється гуманітарними науками, які «відповідальні» за творчий розвиток особистості. Наприклад, STEAM (коли паралельно з математикою чи фізикою розвиваються навички мистецтва), STREAM (разом з читанням) і STEMМ (доповнення уроками музики). Оскільки STEM – це не тільки освіта, а й професійна

сфера, то в останній сьогодні досить відчутний дефіцит спеціалістів. Організація «**Change the Education**» провела дослідження: у США на одного потенційного працівника в середньому припадає 1,7 відкритої STEM-вакансії. Для порівняння – у інших галузях конкуренція складає приблизно 4,1 безробітних на вакансію. Попит на спеціалістів STEM у 2018 році був високий. Зокрема, на комп'ютерні технології попит складав 71 %, традиційну інженерію – 16 %, природні науки – 7 %, біологічні – 4 %, математичні – 2 %. Навіть у розвинених країнах спостерігається така тенденція – спеціалістів у вищезгаданих технологіях не вистачає ні у Великобританії, ні в Німеччині. Досить поширеною є освіта STEM у Сполучених Штатах – американські школи змістили акцент у навчальних планах на ті області, яким традиційно приділяли недостатньо уваги. Навчальний процес просто наблизили до реалій сучасної економіки – навіть говорячи про ті ж навички швидко виводити на ринок інноваційні продукти [2].

Провідні країни світу ведуть активну діяльність із залучення шкіл, ВНЗ та підприємств до інтеграції STEM в освіту і науку та, у подальшому, працевлаштування STEM-спеціалістів в усі області ринку праці [3].

Стрімка еволюція технологій зумовлює те, що невдовзі найпопулярнішими й найперспективнішими у світі фахівцями стануть інженери, ІТ-Фахівці, програмісти, професіонали в галузі високих технологій тощо. У далекому майбутньому з'являться професії, які зараз навіть важко уявити, усі вони будуть пов'язані з технологіями й високотехнологічним виробництвом на межі з природничими науками. Особливо будуть затребувані спеціалісти ІТ-галузі та фахівці біо- і нанотехнологій.

Це підтверджується й американським рейтингом STEM-вакансій **Best Technology Jobs**, що формується за сукупністю різних чинників ринку праці [4].

Якщо STEM зазначено реальним національним пріоритетом країни в галузі освіти, уряду і закладам вищої освіти слід розглянути використання серйозного інтегрованого підходу для просування STEM-освіти як ефективного засобу подальшого працевлаштування студентів, передусім, за допомогою викладачів, які кооперуються в Інтернеті та соціальних мережах одночасно зі студентами і колегами, та є авторами нових STEM-практик (кейсів), поширюючи їх завдяки обміну, публікаціям.

Отже, впровадження STEM-освіти в Україні пов'язане з проблемами працевлаштування студентів інженерних спеціальностей, що потребує розповсюдження якісної інформації про STEM серед учнів, їхніх батьків, абітурієнтів, студентів. Особливу важливість для працевлаштування набуває інформація про якість STEM-освіти серед роботодавців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Весела Н. О. STEM-освіта як перспективна форма інноваційної освіти в Україні. *STEM-освіта та шляхи її впровадження в навчально-виховний процес: збірник матеріалів I регіональної наук.-практ. веб-конф.* (Тернопіль, 24 трав. 2017 р.). Тернопіль: ТОКІППО, 2017. С. 25–26.
2. Яськів С. Що таке система освіти STEM і чому це гарантія успішної кар'єри. Режим доступу: <https://impactlab.media/2019/03/18/shho-take-stem/>.
3. Сакунова Г. В., Мороз І. О. STEM-освіта: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки*. Вип. 168. С. 204–208.
4. Топ-25 STEM спеціальностей в США. Режим доступу: <https://www.tower.ua/whats-on/top-25-stem-specialnostej-v-ssha>

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНИХ ІНТЕРЕСІВ У СЛУХАЧІВ КУРСІВ ДОВУЗІВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ УНІВЕРСИТЕТУ ДЛЯ УСПІШНОГО ВИБОРУ НАВЧАННЯ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 263 – «ЦИВІЛЬНА БЕЗПЕКА»

Губачов Олександр Ілліч

Адекватне формування професійно-орієнтованих інтересів у підлітковому віці забезпечується, зокрема, такими принципами психолого-педагогічної науки, як:

- пізнання та самопізнання індивідуальних ознак особистості слухача;
- формування у слухачів потреби розвитку особистості й необхідності соціального та психологічного супроводу, потреби у професійному самовизначенні;
- формування знань про зміст профільної та подальшої професійної діяльності;
- запровадження різноманітних форм організації навчання (уроки, факультативи, гуртки, секції, студії, оглядові лекції, конференції, екскурсії) та форм навчальної діяльності (фронтальні, групові, індивідуальні);
- закріплення теоретичних знань проходженням навчальної практики, створення багатогалузевої навчальної діяльності, виробничої та науково-дослідної діяльності на перетині загальноосвітньої школи та вищого навчального закладу як умови формування пізнавальних інтересів учнів підліткового та юнацького віку;
- забезпечення умови самостійного вибору слухачем курсів довузівської підготовки навчальної діяльності;
- інтенсивність профорієнтаційної діяльності;
- високий рівень матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу для реалізації політехнічного принципу у ході довузівській підготовці;
- креативність психолого-педагогічного і методичного супроводу слухача курсів довузівської підготовки з метою виявлення і формування пізнавальних професійно-орієнтованих інтересів [1-4].

Проблемами формування професійно-орієнтованих інтересів у процесі профільної та подальшої професійної підготовки учнів і студентів опікалися І. Бех, С. Гончаренко, О. Губачов, Е. Зеєр, Є. Клімов, І. Кон, Л. Лук'янова, Р. Нємов, О. Пометун, В. Рибалка, О. Савченко, Н. Ничкало, Б. Федоришин, А. Хуторської та інші. Було встановлено, що головними чинниками вибору будь-яких спеціальностей (у тому числі 263 – «Цивільна безпека») під час вступу до ЗВО є, зокрема такі: престижність професії (в «очах випускника школи»), престижність того чи іншого ЗВО, фінансова спроможність батьків та їх бажання, рекомендації знайомих, «за компанію» з друзями. Майбутні абітурієнти, як правило, під час вибору спеціальності ЗВО не мають достатнього уявлення про майбутню професію, не враховують власні інтелектуальні й творчі здібності, нахили, професійно-орієнтовані інтереси в них є нестійкими, часто є занадто широкими. Зазначене вище не дає випускникові середньої школи зробити адекватний особистісний вибір змісту подальшої професійної підготовки, зокрема, на спеціальності 263 – «Цивільна безпека».

Аналіз результатів співбесід зі студентами 1-2 курсів спеціальності 263 – «Цивільна безпека», які є «кандидатами» на відрахування через величезну кількість пропусків занять, мають дуже низьку мотивацію до навчання. Приблизно 20–25 % абітурієнтів не визначився з вибором майбутньої професії. Частка студентів молодших курсів, які не мають професійної позитивної мотивації зі спеціальності 263 – «Цивільна безпека», сягає 17–21 %. Зазначене вище свідчить про недостатній рівень професійної орієнтації серед випускників закладів середньої світи. Для вирішення цієї проблеми величезну рол відіграють курси довузівської підготовки в умовах університету, де є реальна можливість фахово орієнтованого впливу на слухачів курсів висококваліфікованого професорсько-викладацького персоналу зі застосуванням відповідної матеріально-технічної бази ЗВО.

Перспективним, на наш погляд, є профорієнтаційна робота у формі виїзних занять у середніх загальноосвітніх школах та училищах, під час яких розповідь про майбутню професію інженера з охорони праці (спеціальність 263 – «Цивільна безпека») супроводжується демонстрацією спеціальних приладів для контролю за складом повітря робочої зони. Під час цих занять вимірюються температура повітря, вологість повітря,

швидкість руху повітря, рівень шуму, рівень природного та штучного освітлення з використанням сучасного електронного обладнання. Такий підхід викликає первинний інтерес у підлітків до майбутньої професії інженера з охорони праці, бо робота з сучасними приладами приваблює увагу учнів, що є суттєвим підґрунтям щодо формування професійно орієнтованих інтересів.

Відомо, що процес формування професійно орієнтованих інтересів в підлітковому та юнацькому віці проходить через кілька етапів (Рис. 1).

Рис. 1 – Структурно-функціональна модель психолого-педагогічного супроводу щодо формування професійно-орієнтованих інтересів

Адекватно сформовані професійно-орієнтовані інтереси, уміння та компетентності за відповідним фахом під час навчання на підготовчих курсах довузівської підготовки в умовах університету є важливим визначальним чинником формування позитивної мотивації у подальшій професійній підготовці, зокрема, спеціальності 263 – «Цивільна безпека». Дуже корисним є створення професійно-орієнтованих навчальних ситуацій під час занять на курсах довузівської підготовки: розбираються ситуації на виробництві щодо дотримання правил техніки безпеки, порушень інструкцій з охорони праці. Такі прийоми мобілізують навчальні мотиви, що значно активізує пізнавальні професійно-орієнтовані інтереси слухачів курсів довузівської підготовки.

До психолого-педагогічних особливостей формування професійно-орієнтованих інтересів у слухачів курсів довузівської підготовки для успішного вибору навчання за спеціальністю 263 – «Цивільна безпека» належать: діагностика індивідуальних ознак особистості; забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості; курси за особистісним вибором: факультативи, гуртки, студії, секції, курси довузівської підготовки, екскурсії; формування і поетапний розвиток особистісних професійно-орієнтованих інтересів слухачів курсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Сайт МОН України. – 10 с. – режим доступу: <http://likar.info/files/concept.doc>.
2. Немов Р. С. Психологія : [в 3 кн.]. / Р. С. Немов. – Кн. 2. : Психологія образования. М. : Просвещение : ВЛАДОС, 1995. 496 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения : учеб.пособие для вузов / Е. А. Климов. Ростов н/Д. : Феникс, 1996. 512 с.

4. Губачов О. І. Дидактичні умови індивідуалізації допрофільної підготовки учнів основної школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 2009. 252 с.

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ НА ОСНОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Дніпровська Тетяна Володимирівна
к. пед. н., доцент кафедри філології та
видавничої справи КрНУ
імені Михайла Остроградського

Прагнення до практичного оволодіння англійською мовою в Україні сьогодні стає дедалі актуальним, оскільки збільшуються масштаби професійної мобільності, посилюються процеси освітньої та трудової міграції, масового туризму, налагоджується співпраця установ та організацій тощо [1].

Особливого значення в умовах реформування української освіти набуває проблема гармонійного поєднання традиційних методів навчання та інформаційних технологій, що здатні покращити передавання знань студентам у дидактичному процесі сучасного ЗВО. Але ж принцип масовості в сучасній освіті породжує зниження загальної активності та зацікавленості студентів у навчанні.

Упровадженню моделей та технологій навчання в системі освіти присвячено праці таких авторів, як О. Кривонос, В. Кухаренко, А. Стрюк, Г. Чередніченко, Л. Шапран та інших. До різних аспектів і особливостей змішаного навчання зверталися С. Грехем, С. Моебс, С. Вейбелзах, Д. Пейнтер.

Розробка нових педагогічних технологій у навчальному процесі ЗВО створює нові можливості для індивідуалізації та диференціації навчання, позитивно впливає на розвиток пізнавальної діяльності студентів, їхньої мотивації до навчання та самоосвіти.

Сьогодні до зовнішньої мотивації відносять так звану широку соціальну мотивацію і мотивацію, що пов'язана з перспективами розвитку особистості. Як показують результати проведеного нами опитування в Кременчуцькому національному університеті імені Михайла Остроградського, широку соціальну мотивацію вивчення іноземної мови студенти пояснили наступним чином: 42 % опитаних вивчають англійську мову тому, що дана дисципліна входить до навчального плану; 38 % з них вивчають для того, щоб мати високий рейтинг для участі в конкурсах і програмах міжнародного обміну, в студентських проектах; 36 % прагнуть наслідувати приклад успішних студентів-однокурсників з високим рівнем володіння мовою, ефективно застосовувати її на практиці; 32 % студентів вивчають англійську мову для того, щоб поїхати вчитися за кордон, набутися досвіду іншомовного спілкування для подальшої кар'єри і знайти цікаву, перспективну, високооплачувану роботу; 64 % студентів вважають, що англійська мова їм буде необхідна для спілкування з іноземними колегами на професійні теми в майбутньому.

Проведення другого етапу опитування дозволило зробити висновок, що операційно-інструментальна мотивація розвинута у 60 % студентів. Цей вид мотивації породжується самою навчальною діяльністю. Так, студенти зазначають, що їх приваблюють мовні центри та зони Wi-Fi, що стимулюють вивчення англійської мови. Інтерес студентів до навчання посилюється тим, що в університеті активно впроваджуються інформаційно-комунікаційні технології. Отже, проведене опитування показує, що провідною залишається зовнішня мотивація, яка підтримується у студентів створеними умовами у ЗВО. У той же час внутрішню мотивацію підтримують і розвивають такі сучасні методи навчання – як комунікативний, ігрові та імітаційні методи, кейс-стаді. Їх можливості збільшують інформаційно-комунікаційні технології, в тому числі технологія змішаного навчання (blended learning).

За визначенням вітчизняних авторів [2], змішане навчання – це цілеспрямований процес здобування знань, набуття вмінь та навичок в умовах інтеграції аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі впровадження і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання за наявності самоконтролю студента за часом, місцем, маршрутами та темпом навчання.

У змішаному навчанні онлайн-навчання об'єднується з традиційним викладанням дисципліни, які проходять відповідно до розкладу занять. Навчання називають у різних країнах «змішаним» за умови, якщо не менше 45% навчального часу студенти вивчають дисципліну онлайн [3].

Сьогодні віртуальне навчальне середовище Moodle знайшло широке застосування в системі електронного навчання і організації змішаного навчання в університеті [4]. Необхідно відзначити, що досвід показав, що при змішаному навчанні поліпшуються результати навчання, студенти набувають додаткових навичок роботи з інформацією, які також підвищують мотивацію. Дуже важливим результатом навчання (outcome) є формування умінь планувати і організовувати свою навчальну стратегію, розвиток навичок автономного навчання. При цьому змінюється роль викладача, який з наставника перетворюється в організатора, координатора, модератора.

Одним з головних завдань для викладача стає наукове проектування та організація навчального процесу.

Під час викладання англійської мови за професійним спрямуванням для майбутніх менеджерів мовні вправи, як правило, нами виносяться на самостійну роботу в позааудиторний час, оскільки, з одного боку, вони є витратними за часом, а з іншого – студенти на старших курсах мають уже сформовані навички та вміння для такої роботи за різними видами вправ. До таких нами віднесено імітації, вправи на трансформацію, розширення пропозицій, підбір аналогів, заповнення пропусків, конструювання фрази зі структурних елементів тощо.

Студенти самостійно виконують ці вправи, що розміщені на платформі Moodle, а викладач виконує функції модератора, своєчасно надає поради щодо виконання завдань, відстежує і контролює самостійну діяльність студентів. Робота в аудиторії передбачає в основному комунікативну діяльність, тому студенти працюють переважно з мовними вправами, що розвивають продуктивні вміння.

Як засвідчив досвід, студенти, що вивчають англійську мову з використанням змішаних технологій, демонструють високий рівень володіння мовним матеріалом, який вони вивчали в основному самостійно за допомогою платформи Moodle, і сформованості мовленнєвих умінь, які вони розвивали в аудиторний час. Отже, сформулюємо переваги такого навчання: розвиток мобільності студентів; посилення зорієнтованості на особистість студента; збільшення кількості студентів, залучених до цього виду навчання; розширення можливостей взаємодії викладача і студента у віртуальному середовищі; збільшення автономності студентів за рахунок самостійної роботи з великою кількістю баз даних, які пропонуються в Інтернеті; персоналізація навчання; продуктивна гейміфікація; широке розповсюдження доступу до мобільних пристроїв, які реалізують змішане навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: Світові досягнення та українські перспективи. Київ. К.І.С. 2004. 128 с.
2. Кондакова М. Л. Смешанное обучение: ведущие образовательные технологии современности. Вестник образования. 2013. Вип. 9. С. 54-64.
3. Кухаренко В. М. Теорія та практика змішаного навчання. Харків. 2016. 284 с.
4. Томіліна А. О. Використання системи електронного навчання Moodle при вивченні іноземної мови. Педагогіка вищої та середньої школи. 2011. Вип. 32. С. 75-80.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ – БУЛІНГ

Довгаль Олеся Олегівна

*студентка, Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля*

Мукадесова Альбіна Сергіївна

студентка, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Лосієвська Ольга Генадіївна

к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та соціології,

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Булінг серед учнів є наслідком дисбалансу авторитету. Причиною є особистісна неприязнь між булером та жертвою. Предметом цькування можуть виступити як абсолютно вигадані так і існуючі особливості, що часто варіюють в залежності від віку вихованців. Причиною цькування може стати: зріст, вага, одяг, зачіска, колір волосся, особливості голосу (картавість, заїкання, тембр), форма носа чи вух, окуляри, ліворукість, успішність чи неуспішність у навчанні, расова чи релігійна приналежність, особливості поведінки чи характеру. На фоні знущань, у індивідуума знижується самооцінка, можуть розвинути соціальні розлади, фобії або навіть психологічні травми, як наслідок – індивід не може розкритись у навчанні та проявити свої таланти [4].

О. Морозов, Д. Булда та М. Бородаєва визначають буллінг як агресивне переслідування одного з членів колективу іншими членами колективу, або його частинами. Цькування організовує один (лідер), іноді зі спільниками, а більшість залишаються свідками. При цькуванні жертва виявляється не в змозі захистити себе від нападок, таким чином, цькування відрізняється від конфлікту, де сили сторін приблизно рівні. Цькування може бути і у фізичній, і в психологічній формі. Виявляється у всіх вікових і соціальних групах. У складних випадках може прийняти деякі риси групової злочинності [2].

Проблема булінгу довгий час замовчувалася, про неї було не прийнято говорити, не було навіть спеціального наукового терміна, так як слово «цькування» навряд чи можна віднести до термінів.

Перші публікації на тему шкільного цькування з'явилися ще в 1905 р., які було опубліковано К. Дьюксом, але перші систематичні дослідження проблеми булінгу належать скандинавським вченим, серед них: А. Пікасо, Д. Олвеус, Е. Роланд, П. П. Хайнеманн. Серед перерахованих дослідників Д. Олвеус і сьогодні залишається найавторитетнішим дослідником проблеми булінгу. Потім інтерес виник і в Великобританії. Серед британських дослідників слід відзначити В. Т. Ортона, Д. А. Лейна, Д. П. Таттума, Е. Мунте [1].

Жорстокі відносини між учнями, як зазначає О. М. Проніна в наш час справа звичайна. Напевно, в кожній школі знайдеться хоча б один клас, де можна спостерігати агресію. На жаль, ніхто не може точно сказати, звідки у дітей береться така ненависть.

Не кожне здійснюване насильство є булінгом. Серйозність і тривалість цього процесу безпосередньо пов'язані з реакцією жертви на словесну, фізичну або психологічну агресію. Тому необхідно окреслити основні показники та характеристики, які вказують на можливість існування даного явища. По-перше необхідно спостерігати за взаємодією тих учнів, у яких при спілкуванні виникає та проявляється фізична чи психологічна агресія і при цьому постійно один із учасників такої взаємодії є домінантним та сам провокує ситуації прояву агресії. По-друге, необхідно спостерігати за змінами в поведінці учня, який піддається неодноразовим нападам агресії [2].

Аналізуючи праці західних дослідників, ми виявили, що шкільний буллінг має дві основні форми:

– фізична – умисні поштовхи, удари, стусани, побої, нанесення інших тілесних ушкоджень та ін.

– психологічна – насильство, пов'язане з дією на психіку, яке наносить психологічну травму шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, створення напруженої атмосфери для навчання [3].

Таким чином, проблеми булінгу потрібно вивчати для того, щоб можливо було запобігати виникненню агресії у підлітковому віці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Берковиц Л. Агрессия. Причины, последствия и контроль. М.: Изд-во Прайм-Еврознак. 2007. 510 с.
2. Лейн Д. А. Школьная травля (буллинг). Детская и подростковая психотерапия; Под редакцией Д. Лейна та Э. Миллера. СПб.: Питер, 2001. С. 240 – 274.
3. Савельев Ю.Б. Виключення та насильство: чи існує булінг в українській школі. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія»*. Київ: Національний університет «Києво-Могилянська Академія». 2009. С. 71-75.
4. Olweus D. Bullying at school: What we know and what we can do. Oxford: Blackwell Publishing, 1993.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Дорошук Маріне Гургенівна

аспірантка кафедри педагогіки і професійної освіти

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського

Одвічні проблеми виховання молодих поколінь на порубіжжі ХХ-ХХІ століть набувають нових змістових аспектів і сенсів. Поширення цифрових технологій, розвиток соцмереж, які стають потужним фактором соціалізації юнацтва, поява дистантних сімей, зниження ролі суспільного осуду й чимало інших тенденцій сьогодення призводять до нівелювання цінностей суспільної моралі та етики, що тягне за собою безвідповідальне ставлення молоді до дотримання законів і норм суспільного співжиття.

Як показує практика, сучасній молоді реально бракує моральної, та й правової налаштованості на побудову конструктивних життєвих стратегій і способів самореалізації – особистісної, творчої, професійної. Молодь не спроможна реально оцінювати різні життєві ситуації й ухвалювати виважені рішення, що не суперечать загальновизнаним нормам. З огляду на це актуалізується потреба виховання правової культури молоді, зокрема, студентів, котрі формуються в ході здобуття вищої освіти і як майбутні фахівці, і як громадяни своєї країни.

Правова культура студентської молоді визначається нами на основі аналізу масиву психолого-педагогічних, соціально-правових, юридичних джерел як глибоке розуміння та знання права, а також свідоме виконання його вимог відповідно до цінностей соціуму та професійної діяльності. Правова культура студентства формується в результаті правового виховання, здійснюваного як суспільними інститутами, так і закладами вищої освіти.

Аналіз сутності процесу правового виховання дозволяє говорити, що цей напрям виховання реалізується через формування шанобливого ставлення до законів своєї країни, визнання закону і морально-етичних суспільних норм соціальними й особисто-значущими цінностями, через розвиток почуття відповідальності, непримиренності до свавілля, корупції, шахрайства, насильства та інших негативних явищ. Загальною метою правового виховання є вдосконалення правової культури й правосвідомості особистості молодої людини, а суспільною місією цього виховного напрямку є прищеплення кожному вихованцеві усвідомленого прагнення до законослухняної поведінки.

Специфіка організації освітнього процесу в закладі вищої освіти і відповідно діяльність з правового виховання студентської молоді конкретизується в таких напрямках діяльності, як навчально-змістовий (вивчення особливостей прояву правової дійсності в

різних аспектах соціального життя в ході опанування змісту навчальних дисциплін), розвивально-виховний (цілеспрямована робота з формування в студентів індивідуальних практичних знань, умінь і навиків, необхідних для виконання професійних функцій у майбутньому, для вступу в трудові відносини, які не суперечать законодавчим нормам під час участі у виховних заходах, соціальних акціях, виробничій практиці) та квазіпрофесійний (створення відповідного освітнього середовища в закладі вищої освіти, яке сприяє комфортній соціально-культурній і професійній адаптації молодій людині, активізує засвоєння соціального та фахового досвіду, розвиває професійні та особистісні якості майбутнього спеціаліста).

Проведений аналіз державних освітніх стандартів вищої професійної освіти з педагогічних спеціальностей виявив наявність низки навчальних дисциплін, які можуть стати основою формування правової культури молодого фахівця. Зокрема, це – педагогіка, методика виховної роботи, вікова і педагогічна психологія, соціальна робота, правознавство, соціальна психологія.

Однак, зміст цих курсів не відповідає змісту правового виховання молодих фахівців, при чому, цей напрям виховання в багатьох педагогічних закладах вищої освіти не реалізується системно, часто йому притаманні хаотичність і дискретність, що в кінцевому рахунку зводить нанівець зусилля по вихованню правової культури молоді в університетському академічному середовищі.

Відсутність неперервності й цілісності у формуванні правової культури студентства призводить до того, що майже в половині студентів педагогічних університетів, як свідчать сучасні соціально-психологічні дослідження [1-3], немає переконаності в необхідності засвоєння цінностей морально-правової культури й подальшому транслюванні цих цінностей майбутнім учням і вихованцям. Майже 52 % опитаних студентів педагогічних закладів вищої освіти (перші-четверті курси бакалаврату й перші курси магістратури) доволі критично ставляться до питань, пов'язаних із правовою культурою.

Тому вважаємо за необхідне визначити такі організаційно-педагогічні умови формування правової культури студентів педагогічних закладів вищої освіти, як:

- посилення правознавчої складової в змісті загальних і профільних дисциплін з метою розвитку правової обізнаності й правової відповідальності як громадянина, так і майбутнього фахівця;
- удосконалення взаємодії педагогічних закладів вищої освіти з різними соціально-правовими інститутами з метою узагальнення й упровадження передового досвіду формування й розвитку правової відповідальності студентів;
- демонстрація діяльності соціально-правового захисту молоді, що може спостерігатися студентами й аналізуватися за критеріями «справедливості/несправедливості», «ефективності/неефективності», «довіри/недовіри», «прийняття/неприйняття як соціальної цінності» тощо;
- вибудовування конструктивної взаємодії з різними регіональними правозахисними, соціальними установами, що дозволяє розширити виховне середовище закладу освіти шляхом використання виховного потенціалу соціуму;
- уведення до процесу правового виховання елементів соціально значущої правової діяльності, необхідної в житті регіону чи територіальної громади. Такий підхід стимулює особистісно-професійний розвиток і саморозвиток студентів, мотивує розширювати власні знання про правове регулювання різних видів діяльності в соціумі, навчає адекватно оцінювати соціально-правову дійсність і власну поведінку з позицій дотримання правових норм.

Названі вище організаційно-педагогічні умови правового виховання й формування правової культури студентів педагогічних закладів вищої освіти не претендують на вичерпність, а потребують доповнення й конкретизації, експериментальної перевірки своєї ефективності. Саме це й стане напрямом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Н. Ю. Формування правосвідомості і правової культури студентів неюридичних вищих навчальних закладів. *Часопис Київського університету права*. 2008. № 1. С. 53-58.
2. Макарова О. В., Крилова Ю. І. Проблеми формування правової культури в українському суспільстві. *Право*. 2015. Вип. 30. С. 104-108.
3. Окладна М. Г., Перевалова Л. В. Проблеми формування правової культури української молоді. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 32. С. 35-47.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОЇ МОТИВАЦІЇ У ОФІЦІАНТІВ

Заворотна Вікторія Русланівна
магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Білоус Руслана Миколаївна

к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

Специфіка розвитку ресторанного бізнесу значною мірою залежить від фахівців, які безпосередньо працюють у сфері послуг. У наші дні офіціант відповідальний за все, що відбувається за столиком від початку до кінця відпочинку гостя. Людський фактор відіграє ключову роль, адже задоволення вимог споживача на високому рівні поряд з професійними навичками й уміннями потребує комунікативних здібностей, емоційно-вольової стійкості, врівноваженості, спостережливості, вираженої мотиваційної та професійної спрямованості.

Трудова мотивація – це процес стимулювання окремого виконавця або групи людей до діяльності, спрямований на досягнення цілей організації, до продуктивного виконання прийнятих рішень або робіт; сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають, орієнтують на досягнення певних цілей [1]. Узагальнення точок зору В. Врума, Ф. Герцберга, А. Маслоу, Е. Мейо, М. Мескона, Л. Портера, А. Сміта, Ф. Тейлора, А. Файоля дозволяє визначити мотивацію працівників до активних дій для задоволення власних потреб. Працівник прагне знизити напругу, стан тривоги, який виникає у нього при незадоволенні потреби. Заробітна плата – це важливий засіб підвищення зацікавленості працюючих у результатах своєї праці, її продуктивності, збільшення обсягів виробленої продукції, поліпшення якості та асортименту. Винагорода є найбільш дієвим інструментом активізації людського фактору і використання трудового потенціалу [3].

Гарного офіціанта відрізняють високий рівень уваги протягом усього робочого дня, значний обсяг, розподіл і швидке її переключення. Важливою є здатність сприймати інформацію різної модальності (дизнаватися смаки і запахи), в різних знакових системах: на сленгу, при неправильному проголошенні назв страв, достатній обсяг пам'яті, швидкість і точність відтворення, оперативність і якість мислення.

До психомоторних і особистісних якостей офіціанта відносять: фізична витривалість, координація, спритність і розміреність в рухах; здатність до швидкої зміни діяльності; вміння тримати себе зібрано, з почуттям гідності; здатність до саморозвитку і вдосконалення в ході психологічних тренінгів. У повсякденній діяльності офіціантові необхідні: емоційна зрілість і прагнення до дотримання моральних норм і етикету; почуття колективізму і відповідальності за якісне обслуговування, за кінцевий результат діяльності команди; незворушність, обачність і обережність в своїх діях; рішучість і ефективність у ситуаціях, що вимагають наполегливості і завзятості, при неухильному дотриманні почуття такту і ввічливості [2].

Відсутність мотивації офіціантів у продажах завжди знижує середній чек, відповідно необхідно ставити цілі для персоналу та визначати нагороди за їх досягнення. Офіціант буде

з ресторатором в одній команді і стане прагнути до тих же результатів, якщо буде впевнений, що за досягненням мети отримає заохочення. Інструментів досить багато, як невеликий відсоток від кожного чека, так і конкретно поставлені завдання: бонус за певну кількість продажів сезонної страви; подарунок тому, хто продасть порцію елітного алкоголю; нагорода співробітнику з найкращими результатами продажів певної позиції. Такі програми можна розробляти разом з постачальниками, які в більшості випадків із задоволенням запропонують бонуси і знижки для мотивації.

Н. Іванова, Н. Вінник визнають найбільшою цінністю будь-якого закладу харчування людей, а найбільш ефективним стратегічним напрямом розвитку ресторанного бізнесу – вкладання коштів у персонал. Мотивацією для працівника можуть стати такі умови праці: надавати (або розширювати) соціальний пакет (страхування життя, медичне та пенсійне страхування, оплата транспортних витрат і мобільного зв'язку та ін.); розширювати повноваження працівника; дозволяти йому брати участь у прийнятті рішень; створити диференційовану систему винагороди; просування по службі; запроваджувати гнучкий графік роботи; обов'язково повинна бути особиста подяка від керівництва в усній або письмовій формі, привітання з днем народження; в колективі повинна бути доброзичлива атмосфера; завжди працівники повинні мати відсоток від економічного ефекту, премії, гідну заробітну плату, пам'ятні подарунки; пільги та привілеї [4]. Актуальним надалі є більш глибоке дослідження різних мотиваційних впливів на результат роботи, а також особливостей психологічної підготовки працівника ресторанної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гордеева Т. О. Мотивация достижения: теории, исследования, современная психология мотивации. Санкт-Петербург : Питер: 2002. 103 с.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. Санкт-Петербург : Питер. 2002. 512 с.
3. Ковалев А. И. Мотивы поведения и деятельности. Москва : Институт психологии, 1988. 192 с.
4. Якобсон П. М. Психология чувств и мотивации. Москва : Институт практической психологии, 1998. 304 с.

КАЗКА ЯК ТРАНСЛЯТОР ЦІННОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ВИМІРІ

Здоровець Наталія Сергіївна

*студентка Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

Лосієвська Ольга Генадіївна

к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Формування ціннісних орієнтацій особистості відбувається з раннього дитинства. Отже, всі ми пам'ятаємо як мама читала нам казки, і це був перший літературний твір у житті кожної людини. Казка виконує важливу функцію, а саме – перше вивчення моральних цінностей.

А. Г. Здравомислов і В. А. Отрут визначають ціннісні орієнтації особистості як «найважливіше структурне утворення особистості, що виражає виборче відношення особистості до основних соціальних цінностей».

Аналогічну позицію займає В. Г. Харчев, вважаючи, що ціннісні орієнтації «один з найважливіших елементів структури особистості, оскільки в них у концентрованій формі виражені суб'єктивні відносини до об'єктивних умов її буття, визначена спрямованість її поведінки» [2].

В. В. Водзинський розуміє під ціннісними орієнтаціями особистості «визначену структуру відносин особистості до фактів дійсності, конкретний прояв відносин, що протікає у формі фіксованих установок». Є. В. Золотухіна-Аболіна визначає ціннісні орієнтації як

«усвідомлене відношення суб'єкта до об'єкта або іншого суб'єкта». В. М. Сагатовський розуміє під ціннісними орієнтаціями «систему цінностей особистості, і спрямованість свідомості на їхню реалізацію».

Казки в символічній формі описують процеси, що відбуваються в нашій психіці. Казка – це дивовижний за силою психологічного впливу засіб роботи з внутрішнім світом дитини, потужний інструмент розвитку. Саме психологічний зміст казок є символічним відображенням психологічних явищ, які роблять народні казки незамінним інструментом впливу на людину.

Але різні теорії розглядають психіку по-різному. Можна розглядати казку як набір паттернів поведінки. Казка «Один зароблений карбованець» вчить любити та цінувати працю, «Рукавичка» вчить нас лагодити між собою. З погляду класичного психоаналізу, орієнтованого на З. Фрейда, казка – це світ, побачений очима маленької дитини. Мама, у ній з феї перетворюється в Бабу-ягу, доросле життя – у темний ліс, сексуальні стосунки – вовк, що з'їсть і забуде виплюнути [1].

Ті, хто приділяють основне значення емоціям, також часто розглядають казкових героїв як персоніфіковані емоції. Якими б вигаданими не були персонажі та їхні дії, викликані ними емоції зовсім реальні. При цьому найчастіше говорять про те, що в казці дитина проживає такі емоційні стани, яких йому не вистачає в зовнішньому житті.

Важливою рисою казки є те, що в ході її відбувається трансформація свідомості. Хтось маленький і слабкий до кінця перетворюється в сильного, значимого і багато в чому впевненого. Це можна назвати історією про дорослішання. К. Г. Юнг говорив про подібне, коли основним мотивом казки вважав процес індивідуалізації. Це не просто дорослішання – це цілком конкретна його стадія, на якій вже оформлена й відокремлена свідомість повертається до своєї підсвідомої основи, оновлюючи і поглиблюючи їхні взаємні зв'язки, розширюючи, знаходячи доступ до нових архетипічних образів і енергій.

Дія казки відбувається не в реальному світі, а скоріше є персоніфікацією внутрішнього життя дитини. За словами самого К. Юнга «у міфах і казках, як і в сновидіннях, душа оповідає свою власну історію». Узагалі К. Юнг часто інтерпретував сновидіння, виходячи з його подібності до якої-небудь відомої казки. Дуже цікава його теорія про улюблену казку дитинства, за сценарієм якої людина несвідомо будує своє життя. На відміну від З. Фрейда, К. Юнг вважав: багато з того, що відбувається в житті, може бути виражене тільки за допомогою символів, а отут якраз і підходить казка.

«Одного разу...» – так починається більшість казок. Багато хто з нас ще можуть згадати час, коли кожен день починався з цього «один раз», коли світ був наповнений незвіданими чудесами і несподіваними подіями. У світі дитинства кожен крок несе в собі щось нове і, головне, цікаве. На цьому шляху зустрічаються відьми і чудовиська – це наші власні страхи і невдачі, але є там і звірі-помічники та феї – це ще невідомі нам здібності й можливості. Якщо з віком людина не втратила здатність дивуватися, бачити навколо щось нове й несподіване, то тим самим вона зберегла можливість перейти зі світу повсякденності в магічний світ казки.

Тепер потрібно визначити, в який час найкраще читати казки. Прийнято вважати, що їх читають тільки на ніч. Але це далеко не так. Головне, щоб у дитини був настрій. Коли дітям починаєш її читати, вони не завжди відразу розуміють про що вона. Вони намагаються зрозуміти її за допомогою барвистих ілюстрацій в книзі. А чим частіше читати, тим більше у дитини розвивається до них інтерес. Читати казки потрібно з правильною інтонацією, щоб дитина повністю відчув атмосферу казки. Важливо ще й самому любити і розуміти їх, тоді і розповідати буде ще цікавіше. Читаючи казку дитині, потрібно звернути особливу увагу на те, яким героям симпатизує дитина. Цим можна буде зрозуміти емоційний стан дитини.

У сюжеті обов'язково був негативний і позитивний герої, які потрапляли в одну життєву ситуацію або разом брали участь в певній події. Злі персонажі всіляко перешкоджали добрим, роблячи їм різні підступи.

Однак, в кінці, добро завжди перемагало зло, а часто і схиляло його на свою сторону. Несформована психіка дитини, на прикладі головних героїв казки, починає розуміти, що є добре, а що погано; як потрібно ставитися до людей, а як не можна; що представляють собою справжні життєві цінності, а що помилкові. Такі твори вчать людину бути патріотом своєї держави, мати уявлення про справжнє кохання і дружбу. Поетичні образи героїв казок змушують людину задуматися про те, чи не забув він про головне у своєму житті – духовному становленні.

Слід розглянути основні види казок – для того щоб зрозуміти, які саме доцільні з погляду морального виховання дитини [4].

1. Казки про тварин є актуальними, оскільки в них висміюються погані риси характеру, вчинки і викликається співчуття до слабкішого чи скривдженого. Такі казки найчастіше змальовують сюжети про добро і зло, розум і дурість, хитрість і прямоту, героїзм і боягузтво. Казки про тварин найлегше сприймаються семи-восьмирічними дітьми.

2. Чарівна казка – це казка, у якій чітко виражено ідею перемоги людини над темними силами. У таких казках ми маємо дві групи героїв: добрих і злих. Чарівна казка спрямована викликати захоплення добрими героями і засудження злочинців. Найдоцільніше використовувати чарівні казки у віці від 8 років, адже в першому класі учні не так легко сприймають, що таке чари і навіщо їх використовують.

3. Побутові казки розповідають про соціальні класи. В них розкривається лицемірство панівних класів і силу звичайного народу. В побутових казках постійно йде протистояння між неробами, егоїстами та спритними, сміливими і розумними людьми, де другі, зазвичай, перемагають і отримують винагороду [3].

Не варто вважати, що казки залишають дитину в процесі дорослішання: вони супроводжують людину все її свідоме життя. Адже людям властиво втрачати життєві орієнтири, а ці літературні твори всіляко сприяють знайти їх знову. У казках для дорослих закладено кілька трансформованих моральних цінностей дитячих казок.

Такими творами не варто нехтувати навіть в літньому віці, адже насправді, всі ми маємо душу дитини, яка завжди тягнеться до чарівного світу, який несе в собі казка.

Отже, ми бачимо який великий вплив на дитину має, як на перший погляд, звичайна казка. Це не просто розвага чи веселощі, це пристрій котрим формується майбутня особистість, яка у свою чергу ці здобутки буде передавати своїм нащадкам. У цьому і заключається безсмертність казки, тому що вона несе у собі основу любого суспільства, його мораль, чистоту та духовну висоту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко А. педагогічний потенціал національно-культурних традицій. Київ : Рідна школа, 2013. 515 с.
2. Доценко Е. Л. Семантичний простір психотехної казки. *Журнал практичного психолога*, №10-11. Київ, 1999.
3. Петрова О. Ю. Проблема використання сюжетів народної чарівної казки в психокорекційній і педагогічній роботі. *Журнал практичного психолога*, № 10-11. Київ, 1999.
4. Яничев П. І. Психологічні функції чарівної казки. *Журнал практичного психолога*, № 10-11. Київ, 1999.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КУЛЬТУРИ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

*Зеркаль Петро Антонович
магістрант КрНУ
імені Михайла Остроградського
Сошенко Світлана Михайлівна*

Перед системою професійної освіти України постали нові вимоги до підготовки фахівців у зв'язку з підвищенням ролі особистості вчителя як фахівця і громадянина, що зумовлено об'єктивними потребами суспільства у висококваліфікованих викладачах, здатних формувати в студентів і учнів потребу в заняттях фізичними вправами.

Професійну підготовку майбутніх фахівців фізичного виховання розглядали вітчизняні й зарубіжні науковці: психолого-педагогічної теорії професійної комунікації та механізми її формування (Н. Волкова, В. Кан-Калик, М. Коваль, Л. Савенкова, Г. Сагач); засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації (Н. Волкова, Т. Колодько, А. Конох, Ю. Костенко, О. Селіванова); професійно-педагогічне мовлення як частина професійної компетентності (Л. Безкоровайна, А. Конох); формування теорії комунікації, закономірності та принципи, моделювання процесу обміну інформацією, особливості управління процесом комунікації розкрито в працях Л. Баркер (L. Barker), Ш. Ремсі (Sh. Ramsey), Лаура Н. Салганік (Laura N. Salganik), Д. Хаймс (D. Hymes), П. Ходкінсон (P. Hodkinson) [2].

Мовленнєва культура фахівців фізичного виховання зорієнтована на особистість, а її відмінні ознаки:

- зміщення пріоритетів на розвиток психофізичних, інтелектуальних, моральних сфер особистості замість оволодіння певним обсягом інформації і формування професійних компетентностей;

- зосередження зусиль на формуванні вільної особистості, що самостійно мислить і діє, громадянина, здатного робити обґрунтований вибір різноманітних навчальних і життєвих ситуацій;

- забезпечення належних фінансових та організаційних умов для успішного досягнення переорієнтації освітнього процесу [6].

С. Макаренко стверджує, що для розвитку комунікативної культури необхідні такі умови: експліка та уточнення, перевірка адекватності та повноти уявлень і знань про власну особистість, вироблення умінь диференціювати й адекватно виражати власні почуття та психоемоційні стани [5].

Л. Головата запропонувала типологію завдань, спрямованих на формування власне мовленнєвих навичок (уміння контролювати і вдосконалювати своє мовлення; працювати над мовленнєвими вадами; користуватися лінгвістичною літературою) та формування професійних мовленнєвих навичок (уміння створювати висловлювання на фахову тематику; виступати публічно; орієнтуватися у мовленнєвій навчальній ситуації, оформляти ділову документацію [1, с. 145].

Таким чином, основою формування сучасної мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання можуть бути соціально-філософські передумови, що обумовлюють такі потреби студентів:

- а) обсяг знань із різних галузей науки і культури і здатність суб'єкта їх нагромаджувати;

- б) умінь проводити паралелі, знаходити асоціації, взаємозв'язки між різними галузями знань і формування стійкої позиції;

- в) схильність до творчої діяльності, що виникають на базі наявних знань і побудованих асоціацій, прагнення шукати й умінь знаходити відповіді на ці питання, тим самим збагачуючи свою духовну сутність і самовдосконалення у формуванні мовленнєвої культури.

Соціально-філософські передумови можна вважати початком розвитку мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання за напрямками:

– онтологічно-діалогічним (онтологічно-духовна, смислова, глибинна) – діалогічна взаємодія суб'єктів комунікації з метою відкриття смислу та духовного розвитку особистості;

– екзистенційно-діалогічним (комунікація «життєвого світу») – екзистенційна діалогічна взаємодія суб'єктів комунікації з метою самовизначення, розвитку й самоактуалізації особистості (характеристиками якої є соціальна та професійна компетентності).

Культура мовлення вчителя, на думку В. Усатого, є комплексною лінгводидактичною проблемою і охоплює оволодіння: технікою мовлення; умінням керувати силою і висотою голосу, знанням орфоепічних норм мови; засобами логіко-емоційної виразності читання і мовлення; умінням підготуватися до мовленнєвої дії відповідно до характеру мовлення, матеріалу, з урахуванням психологічних особливостей учнів і їхнього сприймання [7].

Основою мовленнєвої культури є рівень розвиненості інтелектуальних умінь, що відображають ступінь професійної підготовки фахівця, гнучкість мислення, володіння методологічними уявленнями, що забезпечують орієнтування у змінних умовах. До інтелектуальних належать і мовні вміння, тому одним з важливих компонентів професійної підготовки, що визначає результативність професійної діяльності, є мовленнєва культура фахівця.

Результати дослідження дозволяють виділити психолого-педагогічні передумови формування мовленнєвої культури майбутнього фахівця фізичного виховання за такими напрямками:

– інформаційно-технологічний – передбачає передавання інформації з метою передавання (отримання) знань;

– імперативно-монологічний – авторитарну, директивну, монологічну комунікативну дію з метою здійснення впливу (формування певного світогляду, системи цінностей; зміни стану, примушення до певних дій тощо).

Т. Рукас окреслює психолінгвістичні та педагогічні засади формування у майбутніх фахівців культури мовлення: удосконалення умінь і навичок спілкування; відпрацювання мовної правильності й мовної майстерності; доцільним є використання діалогу як основного методу вивчення навчальної інформації; застосування соціально-рольових ігор; забезпечення мотивації опанування ділового мовлення досягається шляхом орієнтації вивченого матеріалу на майбутню професійну діяльність [4, с. 15-16].

І. Тимченко визначає два компоненти комунікативної культури педагога:

– культура мовлення: ознайомлення з мовленнєвими шарами (фонетика, лексика, граматики), оволодіння мовленнєвими засобами виразності (фонетичні, лексичні), розвиток мовлення, збагачення словникового запасу;

– культура спілкування: уміння створювати приємний клімат спілкування і гарне враження про себе, використання прийомів розрядки негативних емоцій, уміння захищатися від некоректних співрозмовників, постановку питань і відповідей на них, техніку заперечення доказів, уміння уважно слухати, використання безконфліктного спілкування зі співрозмовником [6].

Окреслені вище дослідження дають змогу виділити передумови формування мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання – оздоровчо-педагогічні у трьох напрямках розвитку: пізнавальному, експресивному, управлінському (рис. 1).

Рис. 1 – Передумови і напрями формування комунікативно-мовленнєвої культури майбутніх фахівців фізичного виховання (за Г. Кондрацькою)

Отже, означені передумови і напрями виділяють мовленнєву культуру – як потребу студента в самореалізації в контакті з іншими студентами, через формування мовленнєвої компетентності. Визнання професійної культури як частини загальної культури особистості, розуміння ключової ролі мовної культури сприяє ефективності професійної діяльності, становленню професійної майстерності фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головата Л. М. Формування професійного мовлення у студентів факультету фізичного виховання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02. Тернопіль, 2007. 20 с.
2. Іванова Т. В. Культура спілкування як професійна якість особистості викладача непедагогічного профілю. *Теорія і практика підготовки майбутніх учителів до педагогічної дії* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2001. С. 69-74.
3. Кондрацька Г. Д. Особливості комунікативної діяльності вчителя фізичної культури. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журн. Суми, 2012. № 1 (19). С. 295-301.
4. Макаренко С. С. Психологічні умови розвитку комунікативної компетентності учителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2001. 18 с.
5. Пасинок В. Г. Основи культури мовлення : навч. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 228 с.
6. Тимченко І. І. Формування комунікативної культури студентів у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04. Харків : Харківський держ. пед. ун-т, 2001. 20 с.

ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА СТРАХІВ У ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Ільїнов Антон Вікторович
студент

Все безліч людських переживань можна розділити на дві протилежні групи, що містять позитивні й негативні емоції. Найважливішою емоцією другої групи є страх. Проблема страхів існувала завжди. Однак у зв'язку з різноманітністю політичних, економічних і життєвих ситуацій вона стала ще більш актуальною. Важливий також той факт, що емоція страху часто служить пусковим механізмом до виникнення багатьох соматичних і психічних захворювань. На цьому наголошували закордонні вчені (З. Фрейд, Г. Каплан, Б. Седок).

Особливий інтерес викликають соціальні страхи. Вони породжуються установками, ядром яких може стати оцінка, власна або значущого іншого. Серед соціальних страхів виділяють страх перед іспитом. Суспільне життя людини постійно ставить його в ситуації «іспитів» – тих чи інших випробувань, де йому доводиться доводити свою соціальну спроможність, матеріальне благополуччя, фізичне самопочуття або рівень інтелекту. Проведені в останні роки дослідження показали, що страх перед іспитами зачіпає всі системи організму людини: серцево-судинну, імунну, нервову і ін. Тому необхідність вивчення страхів у здобувачів вищої освіти задля формування в них компетенцій розпізнавання ознак страхів, корекції і управління ними стає соціально значущою і актуальною [1, с. 250-397].

Однак проблема дослідження страхів залишається на сьогодні мало розробленою, коли мова заходить про їх діагностику. У зв'язку з цим, за результатами теоретичного аналізу, зсилаючись на опитувальники, запропоновані Є. П. Ільїним у книзі «Психологія страху», підготовлено зміст діагностичних блоків для вивчення страхів у здобувачів вищої освіти. Перший блок спрямований на вивчення рефлексивної оцінки страхів в ситуаціях, найбільш актуальних для молоді. Для цього їм пропонується інструкція: «Якщо Ви звернетеся до своєї пам'яті, то напевно згадаєте ситуації, коли Вам доводилося відчувати страх. Перерахуйте, будь ласка, ці ситуації і виберіть з них дві найбільш значущі для Вас: 1) ... 2) ... » Далі пропонується: «Відзначте, будь ласка, ті ознаки, які супроводжували Ваш страх в двох ситуаціях: 1) найбільш значущою для Вас; 2) несподіваної появи чого-або кого-небудь. Оцініть кожен ознаку страху за силою прояву в одній і іншій ситуаціях в балах: 1 бал – слабо виражений; 2 бали – середньо виражений; 3 бали – сильно виражений. Ознаки страху: калатає серце; переривається подих; тремтять руки; ноги стають «ватяними»; блідне обличчя; очі широко розкриваються; брови піднімаються; зупиняюся як укопаний; затримую подих; пригинають до землі, як би намагаючись інстинктивно залишитися непоміченим; холодний піт; з'являється сильне бажання позіхати; в роті пересихає; волосся на шкірі стають дибки; дихання стає прискореним; заїкаюся; рот широко розкривається; течуть сльози; холонуть руки; з'являються неприємні відчуття в шлунку». Другий блок спрямований на вивчення словесно-образного перекладу змісту поняття страху у молодих людей. Для цього використовується модифікація вправи «Малюємо страх» Ю. В. Щербатих в аспекті словесно-образного перекладу понять М. В. Осоріна. Пропонується наступна інструкція: «Намалюйте й опишіть, будь ласка, свій страх (в найбільш значущою для Вас ситуації) на запропонованому аркуші паперу формату А4.

Художні здібності не враховуються. Малюйте як вмієте». І третій блок спрямований на вивчення екзаменаційних страхів у здобувачів вищої освіти. Їм пропонуються різні твердження про іспити, які можуть ставитися до їх екзаменаційних ситуацій. Для цього необхідно вибрати один з варіантів відповідей: «немає», «скоріше ні, ніж так», «важко сказати», «скоріше так, ніж ні», «так». Відповідати слід швидко, не замислюючись надовго. Твердження відібрані відповідно до класифікації думок, що викликають і що супроводжують

страх: у зв'язку з підготовкою до іспиту; щодо екзаменаційної ситуації; перед екзаменатором; перед наслідками в разі провалу – втратою впевненості в собі, відчуттям ганьби; щодо успішної задачі іспитів. Кожна з груп супроводжується твердженнями як критеріями істинності / хибності оцінки власних страхів. Після проведення пілотажного дослідження і перевірки, розробляються методики на надійність і валідність, планується проведення тренінгів зі здобувачами вищої освіти з управління власними страхами [2, с. 178-243].

Отже, страх є одночасно психічним станом особистості та її ставленням до стресогенних впливів, які, в одних випадках, мобілізують людину на активні дії і розвиток, в інших випадках, паралізують, викликаючи тривожність високої інтенсивності. Запропоновані тести та вправи мають особливу важність для отримання інформації психологічним службам ЗВО та надання психологічної допомоги здобувачам вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Выготский Л. С. Психология развития человека. Москва : Изд-во «Смысл», 2005. С. 238–497.
2. Ильин Е. П. Психология страха. Москва : Изд-во «Питер», 2017. 252 с.
3. Щербатых Ю. В. Психология страха: популярная энциклопедия. Москва : Изд-во «Эскмо», 2007. 512 с.

ПРО СМИСЛОВИЙ ЗВ'ЯЗОК ФЕНОМЕНІВ СВОБОДИ ВИБОРУ, СУБ'ЄКТИВНОСТІ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ

Катенкарь Анастасія Сергіївна
магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Соловійов Олег Володимирович

д. психол. н., доцент, професор кафедри
психології КрНУ

імені Михайла Остроградського

На сьогодні суспільство стає все більш вільним, бо чим більше людина є сучасною, тим більше вона має ступенів соціального вибору, адже враховує не тільки свої цінності, а все більше цінності інших. *Свобода* – одна із основних філософських категорій, яка є невід'ємною частиною соціальної внутрішньої природи людини, що характеризує, з одного боку, умови її існування, самовизначення і самореалізації, з іншого – її самопочуття, розуміння своєї ролі і свого призначення в суспільстві. Для особистості свобода – це природний, історичний, соціальний, внутрішній критерій її індивідуального ставлення, її відношення до суспільства. Обмеження свободи особистості, жорсткий контроль її поведінки завдає шкоди, як особистості, так і суспільству. Свобода особистості дає можливість не тільки пристосовуватися до соціальних умов дійсності, а й змінювати їх у відповідності до своїх потреб і інтересів [3].

Свобода людини – це самореалізація, втілення і здійснення її особистісного потенціалу, що відбувається в реальній матеріальній природній і соціальній сферах. Розуміння свободи є перш за все результатом всього досвіду (практичного, соціально-політичного і т. д.) людства, який найшов своє відображення в історії соціальної думки. Тому, зрозумілим твердженням буде: ми вільні настільки, наскільки наш мозок є наповненим інформацією. Ми, наприклад, ніколи не зможемо скористатись тим чи іншим шляхом, тим чи іншим об'єктом, тою чи іншою можливістю майбутнього як ступенем нашої власної свободи, якщо в нашому мозку не є фіксованою або сформованою інформація про них. Тож наша накопичувана за життя пам'ять є потенціалом нашої свободи. Аналізуючи поняття *суб'єктивності*, як вираз уявлень людини (мислячого суб'єкта) про навколишній світ, її точки зору, почуття, переконання і бажання, можна вважати що суб'єктивність пов'язана з *вільним вибором* людини, а також особистою оцінкою своїх можливостей [3; 5].

Причиною актуальності проблеми *самореалізації*, особливо для студентської молоді стала зростаюча потреба суспільства у творчих особистостях, професіоналів своєї справи, які вміють швидко адаптуватися до постійно мінливих обставин життя. Вивчення самореалізації особистості актуально ще й тому, що результати їх дослідження можуть якісно змінювати життя як окремого індивіда, так і суспільства в цілому. Дослідження феномену – самореалізація почав вивчатися лише на початку XX століття такими вченими як З. Фрейд, А. Адлер, К. Юнг, К. Гольдштейн, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл та ін. Термін «самореалізація» був введений К. Гольдштейном для позначення мотиву «усвідомити всі свої потенційні можливості». Що стосується вітчизняних психологів, то про початок досліджень з даної проблематики можна говорити тільки з недавнього часу, хоча передумови були вже на початку 80-х років: Л. С. Виготський (1982), О. М. Леонтьєв (1977, 1994), С. Л. Рубінштейн (1999), Д. Б. Ельконін (1978), А. В. Петровський (1984, 1987, 1996) та ін. [4].

Незважаючи на численні дослідження вітчизняних і закордонних авторів аналіз сучасних підходів щодо підвищення рівня самореалізації особистості показав необхідність їх подальшого вдосконалення. Сутність процесу самореалізації аналізують, як процес становлення особистості, результатом якого свідчить спрямованість на цінності – цілі, способи та напрями активності, які є адекватними індивідуальним здібностям, та спроможність завдяки ціле-покладанню самостійно реалізувати своє призначення, і як засіб виховання особистості, тому що здійснюючи життєво-важливі вибори, особистість мимовільно формує внутрішню позицію ставлень, оцінних суджень тощо. Особистісна самореалізація та самовизначення виступає не лише як процес, але і як результат виховної діяльності, що виражається в усвідомленні людиною сенсу власного життя, готовність адекватно сприймати свої прагнення, потенції, вимоги соціуму [2].

Ми визначаємо самореалізацію як процес і результат усвідомленого, доцільного розкриття й використання особистістю своїх сутнісних сил і можливостей, спрямованого на вільний вибір шляхів нового особистісного зростання. Тож, свобода, – це потужний «інструмент» накопичення біологічно або соціально доцільної інформації у мозку, завдяки якому жива істота цілеспрямовує інформаційні процеси в нейронних мережах свого мозку в залежності від суб'єктивної цінності об'єкта чи явища, на яке направляє поведінку вільний вибір. Тому, якщо людина прожила своє життя виключно за нав'язаними їй ззовні цінностями, можна говорити, що вона «прожила не своє життя» [1].

Отже, смисловий зв'язок суб'єктивності, свободи вибору та самореалізації полягає в тому, що суб'єктивність є тим, за посередництвом чого відбувається вибір, а суб'єктивний вибір є, в свою чергу, тим, на основі чого виникає формування свого власного життєвого шляху (самореалізації). Тобто, наприклад, тільки вибраний «собою» вчинок може гарантувати людині що вона вибирає «саму себе».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Егорычева И. Д. Самореализация как деятельность : исторические и социокультурные проблемы самореализации. *Мир психологии*. 2005. № 3. С. 11–32.
2. Ефимова Е. А. Формирование творческой самореализации будущего педагога : автореф. дис. на соискание учёной степени кандидата педагогических наук: спец.13.00.08. Ишим, 2007. 25 с.
3. Крамар Т. Свобода як контамінація вибору та необхідності. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2009. № 39. С. 116–120.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личности. СПб. : Питер, 2008. 352 с.
5. Шеллинг Ф. В. Й. Философские исследования о сущности человеческой свободы и связанных с ней предметах // Соч.: в 2 т. – М. :Мысль, 1989. Т. 2. С. 109.

ІДЕАЛ В ПСИХОЛОГІЇ ЛЮДИНИ

Ковальова Марія Аркадійвна

студентка
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
Сербін Юрій Вікторович
к. психол. н., доцент, доцент кафедри
психології та соціології, Східноукраїнський
національний університет імені Володимира
Даля

Пригадайте, як часто ми вимовляємо «ідеальні умови життя», «ідеальні умови роботи», «це мій ідеал чоловіка/жінки», «це ідеальні стосунки» і т. д. А тепер згадаєте ситуації, коли уявлення про ідеали розходяться. Аж до того, що хтось вважає жахливим те, що для іншого є ідеальним і найпрекраснішим. Чому так відбувається? Чому уявлення про ідеал відрізняються, і що впливає на формування представлень? Про це нам сьогодні належить поговорити.

Ідеал – це найкращий зразок чого-небудь або найвища мета в якійсь діяльності. Це межа мріянь людини, то, до чого особа прагне. Але уявлення про ідеал завжди носить суб'єктивний характер [1]. Наприклад, в уявленні однієї жінки ідеальна фігура – це максимум м'язів і мінімум жиру. А інша жінка тягнеться до пишних форм. Третя ж представниця прекрасної статі мріє про плоску фігуру. І така розбіжність ідеалів спостерігається у всьому: зовнішність, дозвілля, коло спілкування, місце і умови роботи, сімейний стан, характер і т. д. Ідеал або система ідеалів відрізняється не лише від людини до людини, але і міняється усередині самої особи. Це динамічна структура, яка залежить від віку, ситуації розвитку, оточення, рівня інтелекту, кругозору людини. Наші ідеали міняються упродовж усього життя.

Формування ідеалів відбувається в процесі соціалізації. Основа ідеалів: потреби, інтереси і мотиви особи; цінності і переконання особи; цінності і ідеали суспільства. Великий вплив на формування ідеалів робить суспільство і його оцінка, думка. Наприклад, в різні епохи в суспільстві були різні уявлення про ідеальну сім'ю. Довгий час панував патріархат. Жінка грала виключно роль хранительки домашнього вогнища. Вона у всьому слухалася чоловіка, не сміла йому суперечити. А що ми спостерігаємо сьогодні? Підтримується ідея рівності підлог, розподілу сімейних обов'язків. А хтось і зовсім вважає, що ідеал сім'ї – це працююча жінка і чоловік-домогосподар. Інший приклад. Колись в суспільстві правил дух колективізму, а тепер соціум пропагує ідею індивідуалізму [4].

Варто відмітити, що суспільно значущі ідеали не завжди стають особово значущими переконаннями і спрямуваннями. Не завжди відбувається перехід громадських ідеалів у внутрішньоособистісні зразки для наслідування. На формування ідеалів впливає світогляд людини і менталітет суспільства. Ідеал тільки тоді стає продуктом внутрішнього світу, коли людина повноцінно усвідомлює, що повинен наслідувати цей ідеал, виконувати обов'язки, пов'язані з ним. Якщо людина сприймає щось як належне, а не просто знає, що так треба поступати, то це щось стає його спрямуванням. Таким чином, важливо саме відчувати і переживати на собі, а не просто знати, мати уявлення про щось.

Уявлення про ідеал і тяга до нього сприяють розвитку особистості. У гонитві за результатом людина самоудосконалюється і займається самовихованням. Ідеал визначає норми поведінки і задає напрям діяльності, впливає на спрямованість особи. Ідеал визначає мету і сенс життя людини, впливає на поведінку і мислення. Іноді відношення до ідеалу носить споглядально-захоплений характер [5]. Але це більше нагадує поклоніння кумирові, і про це ми поговоримо іншим разом. А доки продовжимо розмову про ідеал.

Ідеальний образ – це вдосконалена реальність. Розглянемо це детальніше на прикладі ідеалу особи. Ідеал наділений тими якостями, які бракує людині. Він уміє те, що не уміє людина в сьогоденні. Але, що важливо, людина може усе це придбати, якщо захоче [2]. Цим Я-ідеальне відрізняється від Я-фантастического. Проте іноді ці елементи плутаються усередині особистості, і людина висуває нереальні вимоги до самого собі. Досягти він їх,

звичайно ж, не може, від чого випробовує глибоку фрустрацію, роздратування, розчарування. На тлі цього може розвинути депресія, невроз або інший психічний розлад. Пропоную детальніше розглянути ситуацію, в якій людина плутає Я-ідеальне і Я-фантастичне, прирікаючи самого себе на невдачу і страждання [3]. Перфекціонізм – постійне прагнення до ідеалу. Перфекціоніст завжди невдоволений собою, намагається поліпшити себе, світ, діяльність. Він заціклюється на дрібницях і в результаті не помічає або не устигає уловити головне. Перфекціоніст невдоволений собою, навіть коли досягає успіху. Він увесь час думає, що міг би зробити краще, швидше і т. д. У гонитві за ідеалом перфекціоніст забуває про базові потреби, а плід своїх праць він навіть може знищити. Перфекціонізм може бути особливістю характеру, а може приймати патологічні форми, переростати в obsесивно-компульсивні розлади. Проте передумови у перфекціонізму завжди однакові: низька самооцінка; бажання отримати визнання і похвалу; комплекс неповноцінності; невпевненість в собі; потреба в любові і увазі; страх критики, залежність від чужої думки. Страх невдачі іноді сковує перфекціоністові руки. Тоді він вважає за краще нічого не робити, не пробувати нового, не брати на себе зайву відповідальність.

Осуд, заборони, емоційна холодність, вимогливість і інші елементи авторитарного виховання призводять до цього. Діти наслідують ідеали батьків. Перфекціоніста з дитинства учать тягнутися до нереалістичного ідеалу. Здорова Я-концепція важлива для гармонійного і нормального розвитку особистості. І це справедливо для всього, що нас оточує. Ми повинні представляти ідеальне життя, ідеального себе. Ми повинні мріяти про це і тягнутися до цього. Але не можна висувати завищені очікування і вимоги. Треба пам'ятати про індивідуально-психологічні особливості, які впливають на можливості і здібності людей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. 416 с.
2. Слободчиков И. М. Переживание одиночества в рамках формирования «Я-концепции» подросткового возраста. *Психологическая наука и образование*. 2005. № 1.
3. Бернс Р. Я-концепция и воспитание. М., 1989. 169 с.
4. Мейли Г. Структура личности // Экспериментальная психология; под ред. П. Фресса и Ж. Пиаже. М., 1975. Вып. V. С. 197-283.
5. Столин В. В. Самосознание личности. М.: МГУ, 1983.

СІМЕЙНЕ НАСИЛЛЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Козлова Олександра Анатоліївна
студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри

психології та соціології Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Суспільство завжди приділяє особливу увагу проблемі поведінки людей, яка не відповідає загальноприйнятим або офіційно встановленим соціальним нормам. В Україні проблема насильства в сім'ї тривалий час не була предметом спеціальних досліджень соціологів, психологів та соціальних працівників. Нею займалися, в основному, криміналісти при вивченні злочинів, які здійснювалися в сімейно-побутовій сфері. Свідченням цього є прийняття законодавчої бази і створення кризових центрів роботи з особистостями, які потерпають від насильства в родині.

Моделі насильницької поведінки поширюються через засоби масової інформації, телебачення, стають більш звичними у побуті. Помітно зросла агресивність підлітків та молоді. Останніми роками, у зв'язку із загальною кризою суспільства, інтерес до проблеми жорстокої поведінки з дітьми значно зріс. Це зумовило необхідність ретельнішого

дослідження причин, форм, динаміки, видів насильственої поведінки і пошуку ефективніших методів соціального контролю – превентивних профілактичних, консультаційних, корекційних, реабілітаційних і ін. Все це стимулює залучення різнопланового кола фахівців – психологів, педагогів, юристів, соціальних працівників, медиків.

Однією з актуальних проблем, яка стоїть перед сучасним українським суспільством, є подолання і профілактика будь-яких проявів насильства щодо дітей. Протягом останнього десятиліття намітилась тенденція до усвідомлення насильства в сім'ї, яке є серйозною і масштабною проблемою, що породжує безліч інших соціальних та індивідуальних негараздів. Сформувалось розуміння того, що недостатньо тільки карати винних, реабілітувати жертву насильства і працювати з особистістю, що скоїла насильство, щоб уникнути повторення ситуації. Основна увага суспільства повинна бути зосереджена на проведенні комплексної роботи щодо профілактики насильства. Тому дослідження з даної проблематики є актуальними [1].

Насильство є засобом використання психічного, емоційного тиску або фізичної сили з метою заподіяння шкоди людині. Сімейне насилля – це форма деструктивної соціальної взаємодії в сім'ї, що відображає її загальне неблагополуччя і порушення в ціннісно-нормативній сфері індивідів. Насилля в сім'ї є чинником соціального ризику, що спричиняє поглиблення соціально-психологічної та моральної відчуженості, взаємну недовіру і ворожість стосовно інших членів сім'ї, брутальність і жорстокість у спілкуванні [3].

Типова модель сімейного насилля – це застосування сили сильнішим стосовно слабшого члена сім'ї. Жертвою такої агресивної поведінки може стати: дівчинка-підліток, яка страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима; хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка; старенька бабуся, яку ненавидить її сусід; літній чоловік, якого принижує власна дочка і т.п. [2].

На відміну від інших типів насильства домашнє насильство має свої особливості. Домашнє насилля це не одноразова дія, це процес, який складається із циклів насильства, які тримаються на продовженні стосунків потерпілої особистості і кривдника. Якщо насильство виявилось в сім'ї хоч один раз, воно обов'язково повториться. Найчастіше домашнє насильство замовчується і приховується обома сторонами від оточуючих [1].

У ставленні до дітей чоловіки і жінки здійснюють акти насильства однаковою мірою. Дитина частіше стає жертвою, тому що вона не може себе захистити. Так утворюється страшний ланцюг насильства.

У міжнародному професійному співтоваристві соціальних працівників на даний час прийнята наступна типологія насильства, яка ґрунтується на характері насильницьких дій і містить у собі такі види насильства:

Фізичне насильство: вбивство, спроба вбивства, побиття, знущання, нанесення фізичних ушкоджень, штовхани, опіки, шпурляння різними предметами. У фізичному і сексуальному насильстві завжди наявний психологічний компонент [2].

Психологічне і емоційне насильство: позбавлення свободи чи утримання під наглядом мимо волі жінки, постійне висліджування, погрози, залякування, шантаж, постійний контроль життя і спілкування з оточуючими, ізоляція, заборона на спілкування (навіть з рідними).

Економічне насильство: фінансовий контроль і фінансові обмеження, заборона займатися певним видом діяльності, працювати взагалі, заборона вчитися чи підвищувати кваліфікацію. Свідоме знищення майна, навмисне нанесення шкоди особистому майну людини, позбавлення можливості користуватися одягом чи майном. Позбавлення їжі, позбавлення медичної допомоги. Але найбільш поширеним видом домашнього насилля є насилля чоловіка над жінкою та батьків над дитиною.

Насильство в сім'ї порушує такі права людини, як право кожного на рівний захист перед законом і відсутність дискримінації за ознакою підлоги, віку, сімейного або

соціального статусу; право не піддаватися жорстокому зверненню; право на життя і фізичну недоторканність; право на високі стандарти фізичного і психічного здоров'я.

Отже, сьогодні все більш очевидним стає той факт, що проблема сімейного неблагополуччя в цілому і насильства зокрема вимагає вирішення комплексу завдань психологічного, педагогічного, юридичного, соціального характеру, направлених на розробку практичних заходів по запобіганню сімейному насильству і реабілітації постраждалих від нього.

Насильство в сім'ї відрізняється високим ступенем латентності. Це зумовлюється, з одного боку, небажанням потерпілих звертатися в правоохоронні органи (через недовіру до правоохоронних органів, боязнь позбавитися матеріальної підтримки і т. ін.), а також нездатністю деяких залежних членів сім'ї звернутися в правоохоронні органи (це стосується перш за все дітей). З іншого боку, латентність насильства провокується небажанням, а іноді й нездатністю правоохоронних органів забезпечити реальний захист потерпілих.

Мета соціальної та психологічної роботи з випадками насильства в сім'ї – надання допомоги членам сім'ї, які зазнали насильства чи були свідками цих дій, у попередженні фактів насильства над ними та подоланні наслідків насильницької поведінки шляхом насаги та підтримки, використання інтервенційних та консультативних стратегій, створення служб мережі підтримки та формування ненасильницької культури вчасності у сім'ї.

Методи і методики соціально-психологічної допомоги особистостям, які зазнали насильства, варіюються залежно від віку клієнта, його самостійності у розв'язанні власних проблем, виду насильства, якого він чи вона зазнають. Захист від насильства повинен передбачати наявність різнопланових послуг, зокрема у притулках та кризових центрах, а також створення ефективної адміністративно-правової системи захисту права людини на безпечне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максудов Р. Р., Флямер М. Г. Защита от насилия в семье: проблема, разработки и запуск комплексной социальной технологии. М.: Редакционно-издательский комплекс Русанова, 1999. 89 с.
2. Щербань П. Психологія сучасної сім'ї та педагогіка сімейних взаємин. Київ: Рідна школа, 2005. 152 с.
3. Якубова Ю. Р., Антонова-Терченко О. В., Святненко Г. Н. Проблемні сім'ї: діти і батьки. К., 1998. 195 с.

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЯК ЧИННИК ЦІЛІСНОГО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Косова Тетяна Володимирівна
студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля
Пелешенко Олена Вікторівна
старший викладач кафедри
*психології та соціології Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

Проблема моральності і духовності молодого покоління є одним з пріоритетних завдань національної освіти. Завдяки національному вихованню в дітей найповніше відкриваються природні задатки, формується національний склад мислення, психіки, національний характер і світогляд. Актуальність створення системи національного виховання в умовах сучасної України визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального і духовно-творчого потенціалу національних та загальнолюдських цінностей, суперечливими процесами включення особистості в соціальне життя, необхідністю забезпечення єдності, наступності та послідовності, виховуючи впливів різних соціальних інститутів, постійного коректування виховного процесу [1].

У працях сучасних українських дослідників В. Андрущенка, І. Беха, С. Клепка, М. Коноха, В. Корженка, В. Кременя, М. Култаєвої, В. Лугового, В. Лутая, І. Надольного, І. Радіонові висвітлюється проблема демократичного та національно-патріотичного виховання з філософсько-антропологічними акцентами. Вони зазначають, що виховання – це необхідна форма вдосконалення особистості, яка ґрунтується на основі засвоєння нею матеріальних і духовних пластів культури, це потужний чинник формування національної еліти та цінностей державотворення.

Національне виховання – це виховання дітей на культурно-історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичках і обрядах, багатовікових виховних традиціях, духовності. Це формування гармонійно розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою.

Головною метою національного виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду і на цій основі формування особистих рис громадян України, які включають у себе національну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту.

Ціннісне ставлення особистості до свого народу виявляється у такій важливій якості як національна самосвідомість. Національна самосвідомість включає особисту ідентифікацію із своєю нацією, віру в її духовні сили та майбутнє, волю до праці на користь народу, вміння осмислювати моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди, символіку, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, осмисленням відповідальністю перед своєю нацією [2].

В основі роботи з прищеплення національної свідомості лежать принципи національного виховання:

- народність – єдність загальнонародського і національного;
- прищеплення становлення до культури, спадщини, народних традицій і звичаїв, національно-етичної обрядовості всіх народів, що населяють Україну;
- природовідповідність виховання – врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особистостей дітей, учнівської та студентської молоді, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей;
- культуровідповідність виховання – органічний зв'язок з історією народу, його мовою, культурними і побутовими традиціями, з народним мистецтвом, ремеслами, забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь;
- етнізація виховного процесу – наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина. Створення можливості всім дітям навчатися у рідній школі, виховувати національну гідність, національну свідомість, відчуття етнічної причетності до свого народу. Відтворення в дітях менталітету свого народу, увічнення в підростаючих поколіннях специфічного, що є в кожній нації, виховання дітей як типових носіїв національної культури, продовжувачів справи батьків. Принцип етнізації – невід'ємний складник соціалізації дітей [4].

Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, формування почуття гідності й гордості за свою Батьківщину. У вихованні почуття національної гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини [3].

У розвитку національної свідомості дитини (і зрілої людини) О. Вишневецький виділяє щонайменше три етапи, які накладають на цю свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст. Перший етап (етнічне самоусвідомлення) – першооснова, коріння патріотизму.

Етнізація дитини починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої колискової, з бабусиної казки, з участі у народних звичаях та обрядах, із народної пісні, причетності до народної творчості. Другий етап (національно-політичне самоусвідомлення) – припадає переважно на підлітковий вік і передбачає усвідомлення себе як частини нації, своєї причетності до неї як явища політичного, що має чи виборює певне місце серед інших націй. Третій етап (громадсько-державне самоусвідомлення) – передбачає формування правильного розуміння понять патріотизму й націоналізму, виховання поваги до національно-культурних цінностей інших народів, прищеплення почуття національної, расової, конфесійної толерантності [2].

У процесі виховання засобами переконання, стимулювання, спонукання утверджуються та посилюються суспільно значущі цінності. Виховання найефективніше здійснюється через освіту, під час навчально-виховного процесу. Система освіти продовжує залишатися одним із головних соціальних і моральних бастионів будь-якої країни, здатним консолідувати націю, найважливішим інструментом успішного здійснення соціально-економічних реформ. Педагогічні умови національного виховання молоді передбачають: забезпечення набуття молодими поколіннями соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнаціональних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної належності, особистісних рис громадян Української держави, розвиненої духовності, фізичної досконалості, моральної, художньо-естетичної, правової, трудової та економічної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2006. 36 с.
2. Вишневський О. Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси. Львів : Львівський обласний науково-методичний ін-т освіти; Львівське обласне педагогічне товариство ім. Г. Ващенка, 1999. 15 с.
3. Щербань П. М. Національне виховання в сім'ї. Київ : Борівітер, 2000. 260 с.
4. Шендеровський В. А. «Ні, я українець!» – Костянтин Ушинський. Нехай не гасне світ науки. Книга перша. Київ : ВД «Простір», 2009. 416 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ СТОСУНКІВ В ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ДІТЬМИ ВЛАСНОЇ СІМ'Ї

Кравченко Вікторія Миколаївна
студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри

психології та соціології Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Сім'я – головний осередок суспільства. Вона відіграє надзвичайну роль у життєдіяльності кожного – через фізичну й соціокультурну зміну поколінь забезпечує можливість існування суспільства. У сім'ї створюється найбільше суспільне багатство – особистість. Сім'я являє собою об'єднання людей, пов'язаних спільністю побуту та взаємною відповідальністю, що ґрунтується на шлюбі та кровній спорідненості. Вона відіграє особливу й важливу роль в усій історії розвитку та функціонування людського суспільства. З точки зору авторів класичних напрямків психотерапії (Е. Фромма, К. Хорні, Е. Еріксона, А. Адлера, К. Юнга та ін.), основним фактором, що впливає на розвиток особистості людини, є особливості його взаємин в дитинстві зі своїми батьками.

Проблема батьків і дітей вічна, в ній закладено зерно конфлікту – батьки і діти належать до різних поколінь. Серед них немає хороших і поганих, вони просто різні, причому кожне покоління несе в собі свою правду, тому між ними ніколи не може бути

абсолютної єдності і гармонії. Діти зростають, і опіка над ними повинна змінюватись, не бути нав'язливою. Батькам важливо не піддатися "синдрому покинутого гнізда" і навчитися відпускати дорослих дітей.

«Синдром покинутого гнізда» – момент у житті сім'ї, коли остання дитина їде з дому, і батьки залишаються вдвох [2]. Згідно С. Кратохвілу цей момент настає у віці подружжя 45-60 років. Страх – основа, що вмикає всі захисні механізми і, як наслідок, батьки продовжують свідомо або ж несвідомо утримувати дітей біля себе. І діти, в такому випадку, не можуть сепаруватись від мами і тата. Навіть, коли вони фізично можуть жити окремо, то емоційно завжди відчують залежність від думки, настрою, рішення, схвалення батьків.

Людина у своєму розвитку проходить кілька етапів відділення від батьків. Всі вони пов'язані з «кризами самостійності» і припадають на період в три роки, сім років і підлітковий вік. Фіналом цього стає відділення особистості в молодому віці. Наша психіка і мозок працюють таким чином, щоб захищати нас від страждань та небезпек. Страх – це нормальна і закономірна реакція на небезпечні ситуації та події. За страхами та переживаннями батьків, за скаргами на відсутність контакту найчастіше криється гіпердомінантна, опікуюча позиція батьків по відношенню до дитини, прагнення керувати, радити, рекомендувати без розуміння істинних потреб дитини. Якщо батьки постійно нав'язуватимуться із своєю тривогою, природна реакція дитини, яка подорослішала, – усунення [1]. У період молодості необхідна певна ступінь відділення, інакше особистість втратить можливість створити свою сім'ю і адаптуватися в суспільстві.

Науковці, з питань сімейних стосунків в період формування дітьми власної сім'ї, роблять аналіз помилок, яких припустилися батьки, намагаючись не відпускати дитину у «дорослий та страшний» світ. Основними з них виступають:

Егоїзм. Батьківський егоїзм – це зазвичай зворотний бік безмежної любові до дитини, сліпого страху за неї. Частий сценарій в сім'ях з владним батьком і слухняною дорослою дитиною.

Самопожертва. Свого часу батько приніс в ім'я своїх дітей жертву, яку ніхто від нього, по суті, не вимагав. Ну, а тепер прагне «повернення боргу», майстерно вирішуючи в дитині (часто несвідомо) почуття провини.

Особистісні проекції батьків на дітей. «Не закритий гештальт» – мабуть одне із найпоширеніших понять. Гештальт (від німецького gestalten) – особистість, образ, постать.

Гіпертрофована материнська любов. Батьки не уявляють свого життя без дитини і з жахом думають про те, що коли-небудь віна захоче піти. Фанатична любов застилає очі і не дає можливості тверезо оцінювати ситуацію, приймати виважені і правильні рішення.

Недовіра до сил та особистості дитини. Батьки (не завжди свідомо) знецінюють намагання дитини отримати автономію. В психології є таке поняття як «вивчена безпорадність» (частіше за все розвивається у літніх людей та дітей) – це тоді, коли у відносно самостійних людей, які здатні діяти на свій розсуд, виникає відчуття замкненого кола та небажання діяти, щоб ненароком не потрапити у халепу.

Заміна одного з подружжя. Йдеться про психологічні функції шлюбу: крім фізичної любові подружжя дають один одному взаєморозуміння, підтримку, можливість виговоритися, турботу.

Сенс життя. Ситуація «погана дитина» і «хороша мама», яка змушена присвячувати всю увагу дитині, тому що інакше віна наробить помилок. А секрет простий: матері потрібна «погана» дочка, інакше чим вона займатиметься в житті?

Бувають також випадки, коли батьки (зазвичай мами) кажуть, що дитину «народжували для себе». Досить часто, такі дітки є дуже бажаними. Такі стосунки розвиваються досить драматично – дитина постійно відчуватиме «тягар мами», ніби вона щось постійно повинна зробити для мами та обов'язково бути поруч і так далі. В цьому випадку без допомоги спеціаліста (для батьків, в першу чергу) не обійтись.

Синдром покинутого гнізда – комплекс емоційно-психічних проявів у батьків, які залишаються самі, після виходу дітей з дому. Сепарація в психологічній науці має на увазі

відділення дорослої дитини від батьківської сім'ї і його становлення, як окремої особистості, самостійної і незалежної. Сепарація – це неприємно та страшно. Але задача батьків – бути поруч та поступово відпускати дитину у той «страшний та підступний світ».

Професійні психологи говорять про чотири види сепарації: емоційна сепарація – «Я вже не залежний від батьківського схвалення або несхвалення»; аттитюдна сепарація – «У мене є власний погляд на оточуючих мене людей і події, що відбуваються, я здатний мислити і міркувати у власних категоріях, без постійної оглядки на батьківські судження»; функціональна сепарація – «Я в змозі піклується про себе, забезпечувати себе, жити окремо від батьків; конфліктна сепарація – «Я маю право жити своє, окреме від батьків життя, при цьому не відчуваю почуття провини». Якщо всі чотири види сепарації успішно пройдені, людина відчуває себе повноцінною особистістю, люблячу себе і своїх близьких, здатну будувати здорову сім'ю, кар'єру, зрілі відносини з оточуючими [3].

Таким чином, між двома поколіннями повинні виникнути відносини рівності, при яких кожен член сім'ї поважає в першу чергу особистість іншої людини і може завжди прийти на допомогу, якщо вона знадобиться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алешина Ю. Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. М. : Независимая фирма «Класс», 1999. 208 с.
2. Олифирович Н. И., Зинкевич-Куземкина Т. А., Велента Т. Ф. Психология семейных кризисов. М. : Речь, 2006. 360 с.
3. Сатир В. С. Как строить себя и свою семью: пер. с англ.: улучш. изд. М. : Педагогика-Пресс, 1992. 192 с.

МЕДІАЦІЯ ЯК СУЧАСНИЙ СПОСІБ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТУ

Кривогуз Кирило Анатолійович

здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Конфлікти між людьми є дуже актуальною проблемою сучасності, і вирішити їх своїми силами буває досить складно. Медіація є актуальною у теперішній час. Тому далі буде розглянуто процедуру врегулювання конфліктів – медіацію, її структуру та принципи.

Медіація – це неформалізована, але чітко структурована процедура врегулювання суперечки за участі нейтрального посередника (медіатора), який підтримує сторони у досягненні ними взаємовигідного рішення.

Щоб зрозуміти конфлікт та знайти ненасильницькі шляхи його вирішення у медіації існують такі принципи:

1. Інтереси. Апелюй до інтересів, а не до позицій.
  2. Люди. Усвідомлюй різницю між особистістю людини та проблемою. Апелюй до проблем.
  3. Опції. Обміркуй багато можливих дій, перш ніж прийняти рішення, що необхідно робити. Продумай не тільки свої кроки, але і можливі кроки іншої сторони.
  4. Критерії. Слідкуй за тим, щоб результат задовольняв загальноприйняті критерії.
  5. Правда. Існує декілька правд: твоя, їх та будь-яка інша...
  6. Засоби. Слідкуй за єдністю засобів та цілей.
  7. Передумови. Дотримуйся принципів, засновуючи на них свою стратегію.
  8. Влада. Це здатність досягти власних цілей, а не карати інших.
- Основними ознаками медіації за Х. Бесемером є:

1. Присутність медіатора, який виконує функцію посередника.
2. Присутність всіх сторін, які беруть участь у конфлікті.
3. Неформальний позасудовий рівень.

4. Добровільна участь у процедурі медіації та самовизначення по відношенню до розв'язання конфлікту: повноваження не передаються третім особам. Результат не є обов'язковим поки його не погодили та прийняли всі учасники [2, с. 124].

Але однією з передумав оптимальної медіації має бути чітке розуміння, що таке конфлікт та які його причини виникнення. Конфлікт це – зіткнення протилежних інтересів і поглядів [4, с. 416].

До причин виникнення конфліктів можна віднести: соціально-політичні та економічні, соціально-демографічні, соціально-психологічні:

Види конфліктів:

1. Конфлікти цілей: виражаються в тому, що сторони по-різному бачать стан об'єкта в майбутньому
2. Конфлікти пізнання (творчі конфлікти): виникають коли сторони мають різні погляди, ідеї та думки щодо вирішуваної проблеми
3. Емоційні (чуттєві) конфлікти: з'являються, коли в основі міжособових стосунків лежать різні почуття та емоції людей [1, с. 112].

Медіація відноситься до відновних практик у взаємодії між людьми, що будуються на турботі, взаємоповазі та активному включенні всіх учасників до взаємодії.

Директивними варіантами вирішення конфліктів є різні варіанти застосування владних повноважень та передачі рішення «третім особам» - керівнику, «третейському судді», судовим органам.

На думку Х. Бесемер, медіацію слід використовувати в таких випадках:

1. За допомогою бесіди або переговорів конфлікт не може бути розв'язаний або не може бути розв'язаний задовільно.
2. Розв'язання конфлікту зайшло до «глухого кута».
3. Сторони, які конфліктують зацікавлені у гарних стосунках між собою в майбутньому.
4. Представлені найважливіші сторони конфлікту, якщо не всі.
5. Мова не йде про принципові ціннісні орієнтири, про основні права або тільки про рішення типу так/ні.
6. Не існує різкої різниці відносно влади. Якщо така ситуація присутня, сторона, яка володіє меншою владою має підсилити свої позиції, або владна сторона має в межах медіації відмовитися від її використання.
7. Є достатньо часу, щоб розробляти узгоджене рішення конфлікту.
8. Сторони конфлікту вступили в нього не для самовираження та самоутвердження. У них не має яскраво вираженого психічного захворювання або обмежень, відсутня сильна залежність, вони не відчують над собою насильницьких дій [2, с. 129].

Медіацію можна застосовувати у таких сферах як:

1. Сімейна медіація.
2. Комерційна медіація.
3. Медіація в корпоративному управлінні.
4. Шкільна медіація.
5. Трудова медіація.
6. Медіація цивільних угод.
7. Медіація в релігійній сфері.

Медіацію може запропонувати/ініціювати:

1. Обидві сторони конфлікту.
2. Одна із сторін конфлікту.
3. «Третя» сторона.
4. Медіатор [3, с. 272].

Отже, до переваг медіації можна віднести:

1. Економія часу.
2. Зниження вартості процесу вирішення спору.
3. Можливість впливати на результат / учасники контролюють процес переговорів.
4. Конфіденційність процедури.
5. Можливість збереження або відновлення взаємин з партнером.
6. Знімає психологічне та емоційне навантаження.

У цій роботі було розглянуто медіацію як систему вирішення конфліктів, детально розглянуто принципи роботи у цій сфері, було визначено що за допомогою медіації можна врегулювати значно більше видів конфліктних ситуацій ніж стандартними методами, розглянули якість та переваги медіації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Здесенко А. П. Конфліктологія: навч. посібник. Дніпропетровськ : ДДУ, 1996 р. 112 с.
2. Розбудова світу. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. [Навч.-метод. посібник]. Київ : ФОП Стеценко В.В. 2016. С. 124, 129
3. Розенберг Маршалл. Язык жизни. Ненасильственное общение. М. : София, 2009. – 272 с.
4. Тофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 416 с.

ТЕОРЕТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ СТЕРЕОТИПНОГО ОБРАЗУ ПРОФЕСІЇ «ПСИХОЛОГ» ТА МЕХАНІЗМІВ РЕФЛЕКСІЇ

Криворучко Микола Миколайович
студент КрНУ

імені Михайла Остроградського
Давидова Оксана Володимирівна

к. психол. н., старший викладач
кафедри психології, педагогіки та філософії
КрНУ імені Михайла Остроградського

Образ професії формується в процесі навчання й практичної діяльності та являється характерним механізмом, який забезпечує здобуття індивідуальних професійних уявлень. Наряду з набутими навичками та професійним досвідом також з'являється стереотипний образ професії. Вхідження в нову соціальну професійну групу, становлення фахівця та його професійний розвиток, зокрема для професії «психолог» обумовлюється рефлексивною здатністю особистості до самоідентифікації.

Дослідженням стереотипів займалися такі вчені: В. Агеєв, В. Артемов, К. Брейл, Д. Катц, І. Кон, В. Ковальов, У. Ліппман, Г. Олпорт, Е. Орлова, І. Павлов, В. Петренко, Д. Ролс, В. Рузіна, О. Самкова, К. Судаков, Д. Узнадзе, В. Ядов, К. Ясперс та інші.

Термін «стереотип» вперше був введеним американським журналістом та дослідником У. Ліппманом в 1922 році в праці «Суспільна думка». Цей дослідник побачив, що одна й та сама подія викликає різну реакцію та оцінку в різних людей. Він висунув гіпотезу стосовно упередженості, яка має прояв у певних стійких утвореннях, «картинках у наших головах», які активно впливають на сприймання людей та подій [4].

Існує деякий зв'язок між термінами У. Ліппмана та І. Павлова, а саме те, що стереотип це спосіб відображення реальності, що оточує. Це є необхідною умовою для пристосування, адаптації, коли відбувається велика кількість різних змін. Але також існує і відмінність. Зокрема, У. Ліппман робить акцент на стереотипах, як елементах соціуму й того, яке значення вони відіграють у процесі функціонування суспільства та спільнот. І. Павлов

спрямовує свої наукові погляди стосовно динамічних стереотипів в русло фізіології нервової системи та її діяльності.

Стереотипи розглядаються як особливі форми обробки інформації, що полегшують орієнтацію людини у світі [2].

За визначенням українського дослідника В. Рузіна стереотип, це стандартизований, спрощений, у більшості випадків емоційно забарвлений образ об'єкта (явища, процесу), який володіє значною стійкістю, при цьому фіксуючи лише деякі риси, які іноді бувають несуттєвими при його створенні [3].

Цікавим є визначення професійних стереотипів: «Професійний стереотип – це персоніфікований образ професії, тобто узагальнений образ типового професіонала» [5, с. 350].

У працях психологів (К. Абульханова-Славська, В. Агєєв, О. Бодальов, В. Єлісєєв та ін.) узагальнено поняття образу-стереотипу професії, як виду соціального стереотипу. Йдеться про схематичність відображення, певний тип соціального стереотипу [4].

Вчені також виділяють стереотипи стосовно професії «психолог» (І. Вачков, І. Кавецький, С. Беляєв та І. Коверзньєва, О. Самкова та ін.). Так, О. Самкова відзначає: «У професійній самосвідомості випускників домінують звичайні стереотипи про психологів, які являються відображенням стереотипів масової свідомості про представників цієї професії» [4, с. 31-32].

Виходячи з попереднього зазначимо, що професійний стереотип цеспрощений, у більшості випадків емоційно забарвлений образ об'єкта (явища, процесу), що проявляється на поведінковому рівні.

Вивченням рефлексивності займалися: Августин, Арістотель, Н. Алексєєв, І. Бєх, О. Біблер, Г. Гєгель, Р. Декарт, І. Кант, А. Карпов, І. Ладєнко, В. Лєкторський, Дж. Локк, М. Мамардашвілі, Р. Немов, О. Огурцов, Платон, І. Семенов, Сократ, С. Степанов, О. Спїркін, І. Фїхте, В. Шинкарук.

З давніх часів різні філософи визначали поняття рефлексії. Арістотель визначав, що це мислення над мисленням. Сократ та Платон стверджували, що це самопізнання. Натомість, Августин говорив про рефлексію, як про достовірні знання, розуміння власних слів за Фомою Аквінським, та раціональність думок за Р. Декартом. І. Кант вважав що основою рефлексії є порівняння.

Поняття рефлексії вперше з'явилося в філософії, його ввів Дж. Локк, він визначив що, це роздуми особистості про власну свідомість, усвідомлення досвіду. Як зазначав Р. Декарт рефлексія подібна до здатності особистості концентруватись на власних думках і при цьому не відволікатися на зовнішнє.

Перехід поняття рефлексії від споглядальної до діяльнісної розвивали І. Фїхте та Г. Гєгель. Рефлексія спочатку розумілась як особливий вид суб'єктної активності, загальної для всіх суб'єктів діяльності. Це зміна позиції спостереження запропонована Дж. Локком до позиції виконавця [1].

Виділяють такі основні процеси психіки, які складають ядро рефлексії : центрування (перегляд окремих частин, на яких була звернута увага); децентрування (пізнавальний процес індивіда, який розвивається на основі здатності ставити себе на місце інших); проекція (перенос власних властивостей, внутрішніх станів на зовнішні прояви).

М. Алексєєв розробив схему організації рефлексії. Вона відображає функціональні етапи проведення рефлексії по ланцюгу, тобто відбувається перехід від одного до іншого по лінійній структурі: Зупинка – фіксація - об'єктивація - відсторонення.

Отже, теоретичний огляд стосовно проблеми рефлексії, вказує на те, що рефлексія з'являється на окремому рівні онтогенетичного розвитку, виступає новим утворенням у психіці індивіда. Завдяки рефлексії з'являється самоаналіз, починають формуватися вольові процеси, особистість становиться більш зрілою.

Таким чином, в процесі професійного зростання формуються стереотипні уявлення про професію. Відповідні соціальні стереотипи водночас як допомагають, так і можуть

перешкоджати в процесі становлення професійної позиції. Для кращого розвитку бажаних професійних якостей необхідна здатність фахівця до рефлексії та саморефлексії, оскільки це допомагає оцінити власну поведінку, діяльність та вчасно моделювати траєкторію власного професійного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алексеев Н. Г. Проектирование и рефлексивное мышление // *Развитие личности*. М., 2002. № 2. С. 90.
2. Ольшанский Д. В. Социальная психология «винтиков». *Вопросы философии*. 1989. № 8. С. 91-103.
3. Різун В. В. Маси: тексти лекцій. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2003. 122 с.
4. Самкова О. М. Трансформація соціального стереотипу професії у процесі навчання та практичної діяльності психолога [Текст] : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Сєвєродонецьк, 2017. 19 с.
5. Чепелева Н. В. Формування професійної компетентності в процесі вузівської підготовки психолога-практика. *Актуальні проблеми психології: Наук. записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка*. К., 1999. Вип. 19. С. 271–278.
6. Ясперс, К. Духовная ситуация времени // *Смысл и назначение истории*: Пер. с нем. 2-е изд. Москва, 1994. 527 с.

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В КОЛЛЕДЖЕ

Кузьмич Марта Геннадьевна
аспирант учреждения образования
«Гродненский государственный
университет имени Янки Купалы»

Образование в настоящее время выступает, как жизненная позиция личности. Одной из значимых целей профессионального образования является подготовка квалифицированного специалиста, который способен проявить свой потенциал в среде работодателей и доказать свою профессиональную значимость на рынке труда. Современные тенденции развития информационных компьютерных технологий обуславливают их широкое применение в сфере образования. В настоящее время развитие и использование информационных компьютерных технологий в системе образовательного процесса выступает не только средством обучения, но и эффективное использование данного метода позволяет обучать и воспитывать учащихся в соответствии с особенностями компетентностного подхода. Реализация компетентностного подхода в рамках организации образовательного процесса возможна только с использованием современных тенденций в сфере информатизации и компьютеризации образования.

Интеграция образовательного пространства и медиакультурных составляющих способствует формированию новых методических подходов в преподавании профессиональных дисциплин, которые ориентированы на систематизацию и эффективное усвоение новых знаний, что изменяет общий подход к образованию и выводит его на более высокий уровень, способствующий упрощению процесса адаптации молодого специалиста к трудовым условиям.

Использование компьютерных технологий лежит в основе другой не менее популярной образовательной технологии – дистанционного обучения. Дистанционное обучение можно рассматривать как отдельную систему организации образования, которая осуществляется через взаимодействие учащихся и преподавателя между собой на расстоянии (дистанционно), при этом такое обучение отражает практически все свойственные учебному процессу компоненты (методы, цели, организационные формы, содержание, а часто и

средства обучения) и реализуемое специфичными средствами телекоммуникационных технологий, предполагающими интерактивность процесса обучения [1].

На начальном этапе был проведен опрос преподавателей колледжа о применении компьютерных технологий и элементов дистанционного обучения в образовательном процессе, в ходе которого было выявлено, что дистанционное образование большинством воспринимается, как обучение на расстоянии, то есть возможным только при наличии значительной дистанции между преподавателем и учащимся, и оптимально использовать дистанционное обучение в рамках заочной формы обучения. Некоторые педагоги не предполагают возможность внедрения элементов дистанционного образования на очной форме обучения.

Другие преподаватели используют элементы дистанционного образования на очной форме обучения в виде материалов для самостоятельного обучения или перечней вопросов для промежуточного и итогового контроля.

Также выявлено, что для заочной формы обучения преподаватели используют передачу материалов для самостоятельной подготовки учащихся (лекции, статьи) и перечень вопросов к семестровым экзаменам.

На основании полученных результатов было определено отношение педагогов к внедрению элементов дистанционного обучения в образовательный процесс колледжа и определены причины отсутствия элементов дистанционного обучения в работе педагогов: трудности в получении помощи той категорией преподавателей, которая в недостаточной мере владеет компьютерными технологиями; необходимость создания собственной образовательной платформы для колледжа.

Для преодоления сложностей были предложены рекомендации по включению элементов дистанционного обучения в образовательный процесс:

1. Применение элементов дистанционного обучения может выступать как структурный компонент урока, в виде лабораторных и практических заданий, тестов и срезов в аудиторной форме работы.

2. Элементы дистанционного обучения могут быть использованы как промежуточный контроль уровня знаний учащихся по отдельным темам и разделам вне аудитории, что способствует снижению количества стрессовых ситуаций в случае неправильных ответов. Учащиеся могут в полной мере продемонстрировать свои знания, умения, навыки в режиме автономной работы, что способствует созданию ситуации успеха на занятии, так как все возможные ошибки и пробелы знаний устранены до его начала.

3. Дистанционное обучение может выступать как дополнительный учебный модуль, который будет предполагать самостоятельную учебную деятельность учащихся с целью опережающего обучения.

Также необходимо определить специфику использования элементов дистанционного обучения для учащихся заочной формы обучения. В ходе реализации компонентов образовательного процесса на заочном отделении осуществляется передача информации для подготовки к итоговой аттестации, промежуточным контролем знаний выступают домашние контрольные работы, непосредственно перед их подготовкой проходят групповые консультации, что является недостаточно эффективным в реализации модели взаимоотношений «преподаватель-учащийся-преподаватель» и не повышает мотивационную готовность учащихся к самоподготовке.

В ходе решения данной проблемы резко встает вопрос о повышении уровня научно-теоретической и практической подготовки преподавателей колледжа в рамках организации образовательного процесса с применением интернет-ресурсов и компьютерных технологий. Данная проблема обусловлена постоянными изменениями и развитием компьютерных технологий, которые преподавателям сложно самостоятельно осваивать, также оказывает влияние возрастной диапазон кадрового состава.

Необходимость самообразования педагога диктуется, с одной стороны, самой спецификой преподавательской деятельности, ее социальной ролью, с другой стороны,

реаліями і тенденціями неперервного освіти, що пов'язано з постійно змінюючимися умовами педагогічного труда, потребами суспільства, еволюцією науки і практики, всевозрастаючими вимогами до людини, його здатності швидко і адекватно реагувати на зміну суспільних процесів і ситуацій, готовності перебудовувати свою діяльність, умело вирішувати нові, більш складні завдання, пізнавальної активності, зростаючої потреби педагога в самореалізації [2, с. 31].

Впровадження елементів дистанційного навчання в організацію освітнього процесу буде мати ряд позитивних характеристик: доступність і відкритість навчання, можливість компенсувати прогалини знань в разі відсутності на уроках або углубити свої знання по дисципліні; формування інформаційно-технологічної компетенції учасників; індивідуальний характер навчання передбачає для кожного учасника свій темп і специфіку засвоєння матеріалу; зниження тривожності і подолання специфічних рис характеру і особливостей поведінки учасника; формування мотиваційної позиції учасника [3, с. 29].

Складна робота педагогічного колективу і налаштована система дистанційного навчання допоможе учасникам ознайомитися або отримати навчальний матеріал поза аудиторної форми роботи, автоматизувати систему контролю отриманих знань, удосконалити зручний графік навчання і багато інше. Таким чином, при правильній організації освітнього процесу з використанням елементів дистанційного освіти можна досягти підвищення якості отриманих знань в межах вивчених дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев А. А. Дистанционное обучение: сущность, технология, организация. М. : Изд-во МЭСИ, 1999. 196 с.
2. Краевский В. Методологическая компетентность педагогов – исследователей как условие научного обеспечения модернизации образования. *Соискатель–педагог*. 2008. №1. С. 31–35.
3. Михайлов Г. Г. Жизнеспособность системы дистанционного образования в образовательном пространстве вуза. *Дистанционное и виртуальное обучение*. 2003. № 5. С. 29 – 30.

ПРОБЛЕМА КІБЕРБУЛІНГУ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Куліш Олена Сергіївна

студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Пелешенко Олена Вікторівна

старший викладач кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Політичні, соціально-економічні, психологічні та культурні зміни, що відбуваються в сучасному українському суспільстві істотно впливають на психологічне благополуччя кожної особистості. Однією зі змін, які мають вплив на особистість в сучасному житті є зростання інтересу до інтернет ресурсів, а іноді й залежності від соціальних мереж. Люди різних вікових категорій, а особливо це стосується підлітків та дітей старшого шкільного віку, не уявляють свого життя без інтернет-спілкування. Спираючись на інформацію дослідників з цього питання, можливо говорити про те, що виникаючі проблеми стосуються майже кожного в сучасному суспільстві. Однією з проблем пов'язаних з інтернет можливостями є сучасне явище – кібербулінг. На сьогоднішній день кібербулінг – це один з найбільш згубних та жорстоких онлайн типів психологічних атак. Зловмисники в інтернет просторі все частіше використовують невпевненість жертви з метою заподіяння їй приниження та психологічної травми. Такі травми можуть залишити слід на подальшому розвитку особистості.

Кібербулінг – це умисне цькування щодо визначеної особи у кіберпросторі, як правило, протягом тривалого періоду часу. Зазвичай, кібербулінг проявляється у відправці жертві образливих повідомлень з погрозами, або публікацій, які принижують її гідність. Такі публікації можуть бути викладені у вигляді фото чи відео у соціальній мережі, або навіть на підроблених веб-сайтах які принижують особистість [1].

Кібербулінг сягає найтемніших областей людської психіки, у цьому випадку, агресор вибирає як засіб поширення свого впливу образ жертви (особливо якщо вона слабкіше і не може відповісти), що підвищує його соціальний статус. Найчастіше кібербулери публікують свої образи анонімно, ховаючись за вигаданим ім'ям, але можуть виступати і під своїм ім'ям, якщо жертва значно слабкіша і не ставить загрози для агресора. Більшість кібербулерів здатні висловлюватись тільки в онлайн режимі, а в реальному житті вони ведуть себе виховано, спокійно та не можуть сказати своїй жертві ні слова в обличчя.

Розпізнати кібербулінг дуже просто. Будь-яке принизливе, образливе або навіть загрозове повідомлення, відправлене в електронній формі, є ознакою кібербулінгу. Основні інструменти та тактики, що використовуються в кібербулінгу, очевидні на перший погляд. Найбільшу складність в боротьбі з кібербулінгом представляє виявлення присоромлених або переляканих жертв, які є реальними жертвами кібербулерів.

Будь-яке цькування, в тому числі кібербулінг, небезпечно для психологічного здоров'я особистості жертви. Дослідження показують, що цькування часто призводять дітей та підлітків до виникнення негативних емоційних реакцій, депресивних станів та інших психічних розладів. Особистості схильні до інтернет залежності, характеризуються зниженням самооцінки, вони ізолюють себе від соціуму, та майже весь вільний час проводять на самоті. Дуже часто діти замовчують про знущання в соціальних мережах, не розповідають про це навіть батькам. Поведінка таких дітей змінюється. Жертви кібербулінгу дуже часто думають про суїцид, іноді справа дійсно доходить до спроби самогубства [1].

На рівні з булінгом, кібербулінг передбачає нерівність в силі або владі агресора та жертви. Влада в кіберпросторі передбачає такі особливості: переслідувач анонімний, звертаючись до великої аудиторії, видає себе під хибним ім'ям та має постійний доступ до жертви через електронні пристрої.

Науковець А. Найдъонова стверджує, що дослідження традиційного «дворового» або «шкільного» булінгу підтверджують саме його соціально-психологічну, а не індивідуально-психологічну природу. Агресивні нападки ймовірних булерів розповсюджуються на більшість членів групи, але жертвами постійного булінгу можуть стати не всі. Існує тісний взаємозв'язок між поведінковими та особистісними особливостями жертви та здійснюваними щодо неї насильницькими діями. Можна провести паралель між патернами поведінки жертви булінгу та кібербулінгу і ми побачимо, що існує чіткий портрет «жертви» у обох випадках. Необхідно підкреслити, що будь-яка дитина може стати об'єктом для насильницьких дій [3].

Спираючись на психологічний портрет типової жертви можна виокремити специфіку жертв кібербулінгу, що наводить Д. Ольвеус. На думку науковця найчастіше жертвами боулінгу стають діти, які: мають підвищений або високий рівень тривожності, нещасливі, невпевнені в собі, і з заниженим або низьким рівнем самооцінки; не мають близького друга серед однолітків, віддають перевагу спілкуванню із старшими дітьми або з дорослими; сором'язливі, лякливі, чутливі; схильні до меланхолії; фізично слабші діти, у порівнянні з ровесниками [4].

Отже, кібербулінг це важлива проблема сучасного суспільства, яка потребує негайного вирішення. Проаналізувавши психологічні особливості поведінки підлітків, можна стверджувати, що найчастіше саме ця вікова категорія стикається з явищем кібербулінгу. Це обумовлено тим, що в підлітковому віці відбувається перебудова організму, зміни у психофізичному стані, набуття соціальних ролей, загостренням певних рис характеру, та криза підліткового віку.

У сучасному світі, особливий вплив на формування особистості чине так званий «Інтернет-соціум», з яким люди не мають прямого контакту, але залежать від нього. На жаль, це призводить до негативних наслідків. Наслідки кібербулінгу в дитинстві дуже сильно відбиваються на психіці дітей. Більшість комплексів, низька самооцінка, невпевненість у собі і є наслідками кібербулінгу в дитинстві, які з часом переходять в більш важку стадію – постійний негативний емоційний стан та депресивні стани.

На сьогодні існує досить багато методів профілактики та протидії булінгу. Найголовнішими особливостями протидії кібербулінгу серед підлітків, є підтримка дитини зі сторони батьків, створення дружньої, довірливої атмосфери, що сприятиме налагодженню контакту та вирішенню самої проблеми кібербулінгу. Також дуже важливою умовою є створення сприятливої атмосфери саме у шкільному середовищі. Робота соціальних педагогів, вчителів, та шкільних психологів повинна бути спрямована на створення здорового колективу, покращення взаємозв'язків у ньому, а також своєчасне виявлення явища булінгу чи кібербулінгу. Ці спеціалісти повинні знатися на такому явищі як кібербулінг, вчасно попередити батьків та вплинути на підлітка, допомогти розібратися у ситуації і запобігти негативним наслідкам, що можуть виникнути у разі неувважності оточення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аверин В. А. Психология личности. Санкт-Петербург : Питер, 1999. 89 с.
2. Бочавер А. Травля в пространствесовременных технологий. *Психология. Журнал Высшей школы экономики*. 2013. Т. 10. № 3. С. 149–159
3. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини : [методичні рекомендації], 2011. Вип. 4. 2011. 34 с.
4. Olweus D. Bullyingatschool: Long-term outcomes for the victims and aneffective school-based intervention program / D. Olweus // *Aggressivebehavior: Currentperspectives*. – NewYork: PlenumPress, 1994. P. 97-130

ДО ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ФЕНОМЕНУ САМОТНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Кучманська Анастасія Григорівна
магістрант

Одеський національний університет
ім. І. І. Мечнікова

Данілова Олена Сергіївна

к. психол. н., доцент, доцент кафедри

клінічної психології Одеський національний університет ім. І. І. Мечнікова

Сьогодні питання самотності стає особливо важливою проблемою в добу глобалізації в найважливіших сферах соціального життя. Формалізація стосунків породжує в особи почуття покинутості, непотрібності, відчуженості, що, зрештою, й ставить на часі проблему самотності. Тому важливо дослідити феномен самотності, як з боку його природи, так і форм прояву. У наш час проблема людської самотності є актуальною як ніколи. У століття нових прогресивних технологій людина все частіше залишається наодинці з собою. Маючи велику кількість знайомих, друзів в різних соціальних мережах, незважаючи на наявність різних зв'язків на роботі, або в будь-якій іншій діяльності, людина, по суті залишається одна. Знижується цінність живого спілкування. Все більше поширюються такі явища як анонімність, соціальна відчуженість, що і призводить до самотності і бажанням уникнути суспільство будь-якими шляхами.

На сьогоднішній день, в психології, питання самотності залишається малодослідженим та методологічно не розробленим питанням. Варто вказати, що феномен самотності розглядалося різними дослідниками: як специфічний психоемоційний стан особистості, викликаний відсутністю близьких, позитивних емоційних зв'язків з людьми і /

або страхом їх втрати (І. Ялом, К. Мустакас); як результат об'єктивної соціальної ситуації (Р. Вейс); як спосіб особистості адаптуватися до соціальної ситуації за допомогою регуляції своєї поведінки (Р. Вейс, К. Мустакас, Н. Є. Покровський і Г. В. Іванченко); як якість стану свідомості особистості (Ж. В. Пузанова, М. О. Юрченко, Н. С. Поздєєва).

І. С. Кон, пов'язує виникнення самотності зі становленням самосвідомості, з усвідомленням своєї відмінності від інших. Згідно з ним орієнтація на кількох «значущих інших» робить психологічну ситуацію невизначеною, внутрішньо конфліктною [3, с. 40].

Ю. М. Швалб вказує не те, що самотність – це не тільки випробування для людини, але і випробування людиною, особистістю самого себе, самоствердження своєї людської сутності, переваги своєї особистості над будь-якими зовнішніми обставинами. В кінцевому рахунку випробування і виховання самотністю приводять людину в світ людей, зближують індивіда з іншими, роблять для нього саму можливість спілкування і життя в людському суспільстві самоцінним і безумовним [4, с. 95].

Г. І. Колесникова наголошує на тому, що предметом самотності виступає сама людина. Самотність направлена на суб'єкт, об'єкт тут як би вторинний. Можна бути ізольованим, але не самотнім. Можна перебувати на самоті, не будучи ізольованим. Самотність, на відміну від об'єктивної ізоляції, відображає дисгармонію відносин між «Я» і «Вони», розлад зі світом, самим собою, супроводжуючись стражданнями, кризами і т.п. [2, с. 116].

Слід зазначити, що наявні теоретичні та емпіричні дослідження не охоплюють усіх аспектів проблеми самотності. Однією з недостатньо досліджених залишається проблема вікових особливостей переживання почуття самотності, а саме особливостей цього феномену в юнацькому віці.

Л. І. Дементій та О. М. Коротеєва визначають наступні соціально-психологічні детермінанти переживання почуття самотності в юнацькому віці: 1) психологічними детермінантами самотності в підлітковому віці є емоційна нестійкість, сором'язливість, низька самооцінка, інтроверсія; 2) демографічною детермінантою самотності в підлітковому віці виступає «тип сім'ї» (виховання підлітка батьками, один з яких не доводиться дитині біологічною матір'ю або батьком); 3) соціальними факторами, що детермінують переживання самотності в підлітковому віці, є «спілкування з однолітками» і «розлучення батьків» [1, с. 44].

Існують численні варіанти самотності. Однак можна чітко виділити дві тенденції, які показують її амбівалентну природу: перша полягає в розумінні самотності як негативного, пасивного стану, друга – як творчого, активного. Сучасна психологічна наука потребує більш змістовних та глибоких досліджень спрямованих на виявлення соціально-психологічних особливостей переживання самотності в юнацькому віці. Результати наявних досліджень дають підстави стверджувати, що відмінності переживання самотності хлопцями та дівчатами юнацького віку можуть бути зумовлені особливостями їхньої психологічної організації. Переживання почуття самотності в юнацькому віці виникає при психологічній відчуженості зі сторони значимої людини. Найбільш важливим джерелом виникнення почуття самотності в юнацькому віці являється відсутність бажаної емоційної близькості з коханою людиною.

В рамках теми «Соціально-психологічних особливостей переживання самотності в юнацькому віці» ми провели емпіричне дослідження в результаті якого отримали наступні висновки:

- 1) для хлопців юнацького віку більш характерне переживання відчуття самотності на середньому рівні, тоді як для дівчат більш властивий високий рівень;
- 2) переважаючим емоційним станом переживання самотності для хлопців є: самоприниження та нестерпна нудьга, тоді як для дівчат: відчай та депресія;
- 3) в якості причин суб'єктивного відчуття самотності хлопці визначають: зміну місця мешкання, відчуженість та усамітнення, тоді як для дівчат властива самотність з причин: відсутності партнера по стосункам або шлюбного партнера та зміна місця мешкання;

- 4) основною реакцією хлопців на власну самотність є активне усамітнення тоді як для дівчат більше властивий соціальний контакт;
- 5) спільною особливістю для хлопців і дівчат виступає переживання легкого рівня депресії як наслідку відчуття самотності;
- 6) тривожність, у хлопців, які переживають відчуття самотності проявляється на середньому з тенденцією до низького та низькому рівнях. У дівчат спостерігається відмінність, а саме прояв тривожності на середньому з тенденцією до високого та високому рівнях;
- 7) відчуття самотності у хлопців спонукає до використання ними вузького арсеналу типів міжособистісної взаємодії (альтруїстичний, авторитарний), а у дівчат даний арсенал більш широкий (дружелюбний, залежний, егоїстичний, підозрілий).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дементий Л. И. К проблеме метода диагностики одиночества подростков. *Вестник Омского университета*. 2008. № 1. С. 41-48.
2. Колесникова Г. И. Одиночество: к вопросу определения понятия и классификации. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014. №10 (часть 1). С. 115-117.
3. Кон И. С. Многоликое одиночество. *Знание – сила*. 1986. № 12. С. 40-42.
4. Швалб Ю. М., Данчева О. В. Одиночество: соц.-психол. проблемы. Киев : Украина, 1991. 270 с.

ДО ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Левадна Тетяна Валеріївна

студентка

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Гарькавець Сергій Олексійович

д. психол. н., професор, професор кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

В умовах суспільних трансформацій ми спостерігаємо вади особливостей соціалізації неповнолітніх, що зумовлені дією соціально-психологічних чинників різної модальності. Неповнолітні інтерналізують не тільки і не стільки норми та цінності, що їм пропонують просоціальні агенти соціалізації (сім'я, школа тощо), а й ті, що пропонують різні субкультурні агенції. Зокрема, неформальними об'єднаннями молоді, дворовими командами асоціальної спрямованості, кримінальними угрупованнями тощо. Усі вони разом впливають на свідомість і формують девіантні установки в свідомості юнаків і дівчат. Дана проблема ускладнюється й тим, що натеper постійно відбуваються трансформації в українському суспільстві та не розробленою залишається система соціально-нормативних координат, що змогла об'єднати більшу частину громадян та задати вектори просоціального існування для неповнолітніх. Прикладами такої неузгодженості виступають як існуюче законодавство та спроби постійного його перегляду на користь певних соціальних груп, так і система моральних та етичних правил, що достатньо часто не узгоджуються з загальнолюдськими цінностями.

Науковці, що досліджують детермінанти соціальної дезадаптації особистості, виокремлює кілька рівнів девіантних проявів, що якісно відрізняють соціально-адаптованого індивіда від девіанта [2; 3]. Виокремлюються відхилення, що порушують стереотипні уявлення суспільства про ті або інші норми поведінки (це представники певних форм молодіжної субкультури (рокери, толкієністи тощо), а також і ті індивіди, яких вважають диваками, оригіналами, тобто поведінка яких зумовлена особистісними рисами). Серед неповнолітніх-девіантів, що відносяться до групи важковиховуваних дітей, переважну більшість складають дезадаптовані індивіди (педагогічно-занедбані діти). А також

виокремлюється група підлітків-делінквентів, які вже скоюють дрібні правопорушення, а також індивіди з адикціями та дисиденти (герої), які порушують соціальні норми в позитивному плані.

Серед неповнолітніх багато є таких, які відчувають свою відірваність від інших, усвідомлюють «маргіналізованість» свого існування. Як зазначають дослідники, такі підлітки не вірять у власні сили, вважають, що вони не в силах змінити власне життя й тому вимушені «плисти за течєю». Проте «течею» вони обирають самостійно й ту, що, на їхній погляд, є менш бурхливою та більш привабливою. А негативні зразки поведінки, як відомо, не потребують складного осмислення. Вони зрозумілі й не складні для наслідування [1; 4]. Тому можна вважати, що у неповнолітніх із девіантною поведінкою, існують певні вади у когнітивній сфері, що потребують особливої уваги з боку дорослих.

Ми вважаємо, що з метою запобігання девіантної активності неповнолітніх потрібно розробити таку систему соціально-нормативних впливів, яка б здійснювала ефективну передачу соціальних норм, як інформації, від просоціального середовища підліткам. Це забезпечило б неповнолітніх надійним алгоритмом їхнього існування та утворило б відповідні умови щодо задоволення особистісної потреби в безпеці, існуванні та розвитку, що так необхідні людині у цей віковий період розвитку.

За допомогою спеціально організованих соціально-нормативних впливів стає можливим попередження соціальних девіацій у середовищі неповнолітніх, а головним у цьому процесі, як ми вважаємо, повинні бути прозорість та зрозумілість інформації, що передається, її несуперечливий зміст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: [монографія]. Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2010. 343 с.
2. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения. Москва : ТЦ «Сфера», 2001. 160 с.
3. Максимова Н. Ю. Особистісні детермінанти соціальної дезадаптації. *Теоретико-методологічні проблеми розвитку особистості в системі неперервної освіти: Матеріали методологічного семінару АПН України 16 грудня 2004 року* / За ред. академіка С. Д. Максименка. Київ, 2005. С. 177-184.
4. Третьяченко В. В., Гарькавець С. О., Коломійцев О. А. Психологія правослухняної та протиправної поведінки особистості в умовах трансформації українського суспільства: [монографія]. Луганськ : Знання, 2008. 344 с.

ДИСТАНЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

Левченко Світлана Олександрівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Беспарточна Олена Іванівна

к. пед. н., доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

Сучасний підхід до освіти передбачає сприяння збагаченню знань та розвитку здібностей особистості. Організація навчання дорослих людей має бути спрямована на полегшення освітнього процесу, підвищення практичної цінності отриманої освіти під час вирішення різного роду проблем, досягнення індивідуальних цілей та самоорганізації особистості.

Студенти заочного відділення – це здебільшого працюючі люди, які поєднують роботу і навчання з метою підвищення свого освітнього рівня, кар'єрного зростання, а інколи й перекваліфікації, зміни професії. Таке поєднання професійної і навчальної діяльності відповідно викликає зниження рівня фахової підготовки студентів та набутих ними

компетентностей. Студенти заочного відділення повинні опрацьовувати велику кількість інформації самостійно, а це не завжди і не всім вдається зробити ефективно.

Варіантом вирішення цієї проблеми може бути впровадження в навчальному процесі так званої змішаної моделі навчання, коли до традиційних форм долучаються елементи дистанційних технологій. Реалії сучасного життя полягають у тому, що студенти, практично незалежно від віку, надають перевагу електронним носіям інформації. Викладачі повинні враховувати як потреби студентів, так і світові тенденції розвитку інформаційних технологій в сфері освіти. Дистанційні курси слугують для управління навчальним процесом, викладення теоретичного матеріалу, формування вмінь та навичок, закріплення матеріалу. До того ж, контрольні завдання повинні компенсувати відсутність особистого контакту з викладачем, стимулювати зацікавленість матеріалом, організувати навчальний процес в часі.

Сутність та шляхи впровадження дистанційної освіти в Україні передбачено Національною програмою інформатизації [3] та Концепцією розвитку дистанційної освіти [2]. Під дистанційним навчанням академік В. Ю. Биков розуміє таку форму організації навчального процесу, за якої її учасники досягають цілей навчання, здійснюючи навчальну взаємодію переважно на відстані [1]. Сучасні заклади вищої освіти застосовують для забезпечення функціонування дистанційного та змішаного навчання різноманітні платформи. Найпоширенішою у закладах вищої освіти України вважається відкрита освітня платформа LMS Moodle.

Отже, дистанційне навчання є перспективною формою організації освіти. Головною перевагою дистанційного навчання є можливість навчатися в будь-який час і в будь-якому місці. Переваги дистанційних курсів для студентів-заочників є також беззаперечними. Серед них: можливість постійного доступу до навчальних матеріалів, отримання консультативної допомоги викладача, наявність прикладів та зразків, відсутність необхідності пошуку додаткової спеціальної літератури, на яку найчастіше є гіперпосилання.

Організація якісної дистанційної освіти потребує багато зусиль, знань та вмінь від науково-педагогічного працівника. Викладачам дистанційних курсів необхідно розуміти принципи і методичні аспекти організації дистанційної освіти в навчальних закладах, володіти мобільними технологіями навчання. Крім того, необхідно багато часу, відповідне матеріально-технічне забезпечення та рівень підготовки викладача. Стосовно рівня підготовки, то його слід постійно підвищувати. Це можна зробити так само шляхом самоосвіти на дистанційних курсах, проблемних лабораторіях, яких зараз можна знайти велику кількість в мережі Інтернет у вільному доступі, а також за помірну плату з подальшим отриманням сертифікату про закінчення. Зокрема, заслуговує уваги проблемна лабораторія дистанційного навчання НТУ «ХПІ», що проводить підготовку викладачів до роботи в сучасному закладі вищої освіти. Викладачам пропонуються курси, які проводяться у дистанційному та змішаному форматі. Крім того, Інститут післядипломної освіти та заочного (дистанційного) навчання Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна проводить щорічну Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Дистанційне навчання – старт із сьогодення в майбутнє», яка проходить у форматі очного пленарного засідання. В квітні 2019 року було проведено вже п'ятий захід поспіль. В рамках конференції відбувається також низка майстер-класів.

Але, так чи інакше, все залежить від особистого бажання викладача до саморозвитку і самовдосконалення. Для того, щоб пристосуватись до сучасного інформаційного суспільства, потрібно постійно змінюватись і вчитися. Проблемними моментами дистанційної форми залишається мотивація не тільки студентів, а й викладачів. Нажаль, незважаючи на усвідомлення важливості дистанційного навчання, не всі науково-педагогічні працівники, які викладають на заочному відділенні, вбачають необхідність у доповненні традиційних форм навчання дистанційними. Серед причин опору інноваціям можна виділити неправильне розуміння викладачами цілей змін, страх перед неспроможністю опанувати нові навички, небажання інвестувати додаткові часові, фізичні, матеріальні ресурси. Проблема слабого матеріально-технічного забезпечення також є одним з провідних факторів стримування

розвитку технологій у закладі вищої освіти. Внаслідок цього затягуються процеси реформ, а якість освіти дедалі знижується. Отже, виникає гостра потреба суттєвої модернізації вищої освіти.

В Коледжі КрНУ ім. М. Остроградського питання дистанційних курсів стоїть відкрито і ще на самому початку його вирішення. Наразі триває розробка мною дистанційного курсу з предмету «Основи екології» для студентів заочного відділення з урахуванням вимог сучасності, комплексності, інтерактивності, фахового спрямування, міжпредметних зв'язків та доступності викладеного матеріалу. В перспективі – курс «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що найбільшій ефективності навчання студентів заочної форми можна досягти у форматі гнучкого змішаного навчання, поєднуючи аудиторні заняття, дистанційні курси і самостійне опрацювання. Змішана форма навчання постійно удосконалюється і спрямовується на підтримку особистісно-орієнтованого навчання, що в подальшому дасть змогу підняти вищу освіту в Україні на більш якісний рівень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биков В. Ю. Дистанційна навчання : Енциклопедія освіти України / Акад. пед. наук України; Головний ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. С. 191-193.
2. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні. Київ : КПП. 2000. 12 с.
Про національну програму інформатизації. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>

ПОЛІКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

*Левченко Світлана Олександрівна
магістрант КрНУ
імені Михайла Остроградського
Сошенко Світлана Михайлівна
к. пед. н., доцент, доцент кафедри
психології,
педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського*

Становлення України як незалежної держави та інтеграція в європейське і світове співтовариство відбувається на фоні світових глобалізаційних процесів у всіх сферах суспільного життя. В умовах розвитку міжнародних зв'язків здійснюється культурний обмін на національному й міжнародному рівнях. Знання іноземних мов, країнознавства та менталітету іншого народу необхідні для успішного культурного спілкування, взаємодії з представниками інших національностей, що зумовлює домінантність полікультурної освіти.

Болонський процес передбачає мобільність студентів та викладацького складу, тому сучасному педагогу необхідно знати і аналізувати історико-звичаєві особливості, культурні традиції представників різних регіонів світу, що актуалізує проблему полікультурної компетентності у педагогічному процесі.

Зарубіжною педагогічною наукою вже накопичено значний досвід у розробці питань полікультурної освіти. Праці зарубіжних науковців (Г. Бейкер, Дж. Бенкс, К. Бенкет, П. Вебер, Ж. Гей, Д. Голлнік, Дж. Гудлед, О. Джуринський, К. Кемпбел, В. Міттер, Т. Рюлькер, С. Ньето, Е. Холлінс) присвячені запровадженню полікультурної освіти, розробці її концепції та моделей.

Феномен полікультурності став предметом особливих досліджень у світовій педагогіці на початку 60-х років ХХ ст. Тому вітчизняна полікультурна педагогіка є порівняно молодогою галуззю наукового знання, яка інтенсивно розвивається.

В Україні проблема полікультурної освіти є об'єктом уваги таких дослідників, як Е. Антипова, В. Бойченко, В. Болгарінова, Л. Волик, Л. Голік, О. Гуренко, Л. Горбунова, О. Ковальчук, О. Локшина, І. Лощенова, Л. Пуховська, А. Солодка, О. Сухомлинська та ін.

За визначенням Н. Крилової, *полікультурність* – здатність виховання й освіти виразити різноманітність культури, відобразити культуру як складний процес взаємодії усіх типів культур; здатність створити умови для формування культурної толерантності [2, с. 72].

Освітня орієнтація на формування здатності співпрацювати з людьми інших культур, мов, релігій, розуміння несхожості людей, позитивного ставлення до розмаїття культур, звичаїв, поглядів в усіх галузях життя є *полікультурною компетентністю* [4]. Також поширене в науковій літературі поняття «*міжкультурна компетентність*» – спроможність поводити себе в інших культурних умовах так само впевнено, як і в рідній [3, с. 64].

Розширення міжнародних стосунків у нашій країні сприяє постійному зростанню інтересу до вивчення іноземної мови й культури. Міжкультурна комунікація покращує взаємовідносини і взаєморозуміння між націями, збагачує національну культуру, насамперед, завдяки опануванню іншої мови.

Володіння полікультурною компетентністю особливо актуальне для викладачів іноземних мов, які не тільки передають лінгвістичні знання, але й сприяють оволодінню соціокультурними знаннями і вміннями. Без цього не може бути практичного володіння іноземною мовою в повному обсязі та успішного і адекватного міжкультурного спілкування. Як свідчить аналіз наукових джерел, питання полікультурної компетентності та врахування соціокультурного аспекту в процесі вивчення іноземних мов є досить актуальними.

На сучасному етапі модернізація змісту освіти в Україні передбачає насамперед зміну стилю педагогічного спілкування від авторитарного до демократичного, упроваджуються інноваційні та інформаційні методи при вивченні іноземних мов. Крім того спостерігається значна гуманізація освіти і включення соціокультурного аспекту при викладанні іноземних мов з метою розвитку духовного потенціалу особистості. У нових соціально-педагогічних умовах потрібен викладач, який є активним суб'єктом продуктивної педагогічної діяльності, а не тільки носієм сукупності наукових знань і способів їх передачі. Постає потреба в педагогах з новим світоглядом, які володіють сучасними розвиваючим технологіями, готові до інноваційної діяльності і постійного педагогічного пошуку, завдяки яким і стає можливим творчий навчально-виховний процес та формування цілісного світогляду в студентської молоді.

Розглядаючи питання полікультурності педагога, вітчизняні науковці наголошують, що вищий рівень міжкультурного розуміння характеризується досягненням здатності до глибокого емоційного співчуття (емпатії). Така здатність формується на основі певних знань, умінь та навичок, які викладач передає своїм студентам. Крім того, у наш час освіта є багатопредметною і спрямована на всебічний розвиток особистості. Тому сучасний викладач іноземної мови повинен володіти знаннями із інших дисциплін, здійснювати міжпредметні зв'язки, пов'язувати навчальний матеріал з реальним життям людей.

Полікультурна компетентність при викладанні іноземної мови відіграє надзвичайно важливу роль за умов відсутності мовного середовища. Тому оволодіння тією чи іншою іноземною мовою є спланованим і контрольованим процесом. Відтак і підходи до формування міжкультурної компетентності мають спрямовуватися на навчання в характерних для спілкування мовленнєвих ситуаціях або максимально наближених до них [1].

Формування професійної компетентності викладачів, здатних до роботи в умовах полікультурного простору, до становлення полікультурної світоглядної позиції студентів зумовлює пошук підготовки фахівців на засадах культурологічного, полікультурного підходів до освіти. На думку О. Котенко, можливими шляхами можуть стати: оновлення змісту освітніх стратегій в системі вищої освіти; розвиток професійної компетентності викладачів з урахуванням полікультурного компоненту; культурологічна та полікультурна підготовка викладачів та студентів; кореляція навчальних програм закладів вищої освіти в

контексті набуття полікультурності майбутньої професійної діяльності в полікультурному просторі; активізація пізнавально-пошукової діяльності студентів шляхом освоєння новітніх педагогічних технологій навчання.

Для ефективного формування полікультурної компетентності студентів у процесі вивчення іноземної мови необхідно створити такі умови навчання, які б відтворювали реальні ситуації іншої країни. Використання на заняттях з іноземної мови автентичних матеріалів, оригінальних друкованих видань та періодики сприяє зацікавленості студентів, підвищує мотивацію і, як результат, рівень знань та практичну цінність володіння іноземною мовою. Таким чином, додатково створюється мовне середовище, оскільки йде звертання до джерел інформації, якими користуються носії мови.

Отже, завдяки формуванню полікультурної компетентності педагог і студенти розуміють глобальні перспективи, факт залежності всіх людей від культурного середовища. Поєднання лінгвістичного і культурного аспектів при вивченні іноземної мови сприяє не тільки ефективнішому вирішенню практичних освітніх завдань, але й виконує розвиваючу, виховну і мотивуючу функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каракурт В. Формирование социокультурной компетенции в процес се изучения английского языка как иностранного. *Педагогічні науки*. 2012. № 55. С. 104–108.
2. Крылова Н. Б. Культурология образования. Москва : Народное образование, 2000. 272 с.
3. Куриляк В. Є. Міжкультурний менеджмент. Тернопіль : Астон, 2004. 239 с.
4. Філатова Л. С., Черкас Г. В. Сутність понять «компетенція та компетентність» майбутнього вчителя в умовах компетентнісного підходу в освіті. *Педагогіка та психологія : зб. наукових праць* / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. АПН України В. І. Лозової. Харків, 2007. Вип. 32. С. 105–112.

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПСИХОЛОГІВ

Лелієва Владислава Сергіївна

здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Проблема впливу професії на особистість є однією з провідних в наш час. Питання професійного вигорання постає гостро у всіх сферах праці, адже зараз, у соціумі прослідковується майже повна відсутність психологічних умов праці.

У сучасному суспільстві змінюється ставлення людей до роботи, адже люди втрачають впевненість в стабільності свого матеріального та соціального становища, в гарантованості робочого місця. Конкуренція за престижну і високооплачувану роботу починає загострюватись. Невпинно наростає тенденція вузької спеціалізації в професії, паралельно, глобалізації з суміжними галузями. Швидко змінюються запити ринку праці. Падає рейтинг ряду соціально значущих професій – медичних працівників, вчителів, вчених. В наслідок чого, зростає психічне, емоційне напруження, яке спровоковане стресом на робочому місці. Виявляються тривога, депресія, психосоматика, залежності від психотропних речовин (включаючи алкоголь, наркотики та ін.). Все це є симптомами синдрому емоційного вигорання [1].

Багато спеціалістів в області психології та соціології намагаються знаходити нові ефективні методи в боротьбі з цією проблемою, але, нажаль, вона досі не є провідною в нашій країні.

Професійне та емоційне вигорання зустрічається у людей, робота яких пов'язана з тісним контактом з людьми – у соціальних працівників, психологів, педагогів, лікарів і т.д.

Проявляється у вигляді байдужості до своїх обов'язків, завдань, клієнтів, дегуманізації у вигляді зростаючого негативізму по відношенню як до пацієнтів, так і до співробітників. Байдужості до власної професійної неспроможності, відчуття апатії або роздратованості по відношенню до своєї роботи, а в підсумку в явному погіршенні якості свого життя. Зважаючи на ці всі фактори, можуть розвиватися невротичні розлади та психосоматичні захворювання.

Професія психолога, незалежно від різновиду виконуваної роботи, відноситься до групи професій з підвищеною моральною відповідальністю за здоров'я і життя окремих людей, груп населення і суспільства в цілому.

Постійні стресові ситуації, в які потрапляє психотерапевт у процесі складної соціальної взаємодії з клієнтом, постійне проникнення в суть психологічних, душевних проблем клієнта, особиста незахищеність в моральному та психологічному плані, та інші чинники справляють негативний вплив на здоров'я психолога. Психологія найрізноманітніших сфер належить до професій, які вимагають великого емоційного навантаження, відповідальності і мають вельми невизначені критерії успіху. Представникам цієї професії, за родом діяльності залученим у тривале напружене спілкування з іншими людьми, детальному вивченню та аналізу їх проблем властиве емоціональне вигорання, яке проявляється в нервозності, психічній нестійкості, підвищеної тривожності, емоційної нестабільності, агресивності. Також, часто такі люди стають апатичними на кінець свого трудового життя.

Одна з проблем фахівців, що працюють в системі «людина-людина», виникнення в процесі регулярної роботи з «важкими випадками» так званої вторинної травми самого фахівця. Це коли фахівець допомагає професії, вступаючи в контакт з клієнтом, проявляє емпатію, але, проявляючи її, свідомо чи несвідомо приєднується до клієнта, до його почуттів, словами, в результаті чого починає відчувати ті ж переживання, що і співрозмовник. Чим сильніше почуття, тим яскравіше тілесні і емоційні прояви, тим сильніше приєднання [2].

Вторинна травма впливає на:

- самоідентичність, відчуття себе в цьому світі;
- життєву філософію, установки щодо інших людей і навколишньої дійсності;
- життєві смисли і моральні цінності.

В умовах напруженого соціального стану та твердої конкуренції діяльність психолога характеризується високою інтенсивністю, соціальними контактами різного рівня та різного характеру, безпосереднім спілкуванням з людьми, що провокує значну емоційну напруженість та розвиток стресів.

Вивчення синдрому емоційного вигорання в професійній діяльності соціальних працівників, важливо в сучасному житті.

Особливо актуальна ця проблема в сфері психології, так як психологи надають підтримку людям переймаючи та пропускаючи ці проблеми через себе. І вся їх праця, те в якому вони стані її виконують дуже важлива для клієнта.

В даний час професійне вигорання входить в список Міжнародної класифікації хвороб [3]. Головне, що потрібно пам'ятати, це те, що від втрати інтересу до своєї професії не застраховані навіть найуспішніші фахівці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других: Практическое пособие. М. : Информационно-издательский дом «Филинь», 1996. 264 с.
2. Макарова Г. А. Синдром эмоционального выгорания. М. : Аспект-Пресс, 2006. 424 с.
3. Неги А. А. Профилактика синдрома эмоционального выгорания и профессиональной деформации с использованием когнитивного, телесно-ориентированного и экзистенциально-аналитического подходов. М. : Флинта, 2010. 97 с.

СТРУКТУРА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНОЮ МОЛОДДЮ

Литвиненко Аліна Юрійівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Герасименко Лариса Віталіївна

д. пед. н., доцент, доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

У контексті нових ідей і принципів, що висуваються в процесі докорінних змін соціально-економічних відносин, в умовах культурного і духовного оновлення життя країни пріоритетного значення набуває модернізація освіти щодо виховання обдарованих. Час ставить нові завдання перед науковцями і педагогами, стимулює творчий пошук оригінальних, нестандартних рішень педагогічних проблем, прискорює розвиток нових навчальних технологій, оригінальних виховних ідей, форм і методів навчання й виховання, нетривіальних підходів до розбудови системи освіти в Україні [1].

Підготовка педагога до певного виду діяльності – це процес формування його професійної готовності, яка містить сумарну характеристику здобутих знань; компетенцію як загальну здатність, засновану на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах, набутих у процесі навчання; готовність як усталене умотивоване прагнення виконати свій обов'язок учителя. У навчальній діяльності робота з обдарованими ґрунтується на диференційованому підході, що сприяє розширенню й поглибленню освітнього простору з певного предмета [2].

Питання підготовки викладача, здатного працювати з обдарованими, ще недостатньо досліджені, що суттєво позначається на практичній діяльності. Адже реально у загальноосвітніх і вищих закладах освіти продовжує домінувати усереднений підхід, що іноді призводить до ігнорування самої проблеми обдарованості і навіть авторитарного підходу у навчанні та вихованні. Тому, необхідно ставити і вирішувати задачу підготовки вчителів саме для обдарованих [4]. На нашу думку, розвиток майстерності майбутнього вчителя набуватиме особливої ефективності при побудові змісту, форм та методів його професійної підготовки на теоретичних і методичних засадах, що забезпечують створення певних умов для виявлення і реалізації відповідних здібностей і обдарувань.

Успішне вирішення питань навчання і виховання обдарованої молоді безпосередньо пов'язане з проблемою вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів [3]. При цьому основними завданнями, які стоять перед сучасними закладами вищої освіти є: визначення змісту підготовки студентів до роботи з обдарованою молоддю; розвиток умінь застосовувати новітні технології з урахуванням рівня підготовленості та особистих потреб педагога; сприяння переходу від принципів авторитарної школи до школи демократичного типу, що ґрунтується на гуманізмі та розвитку творчих обдарувань учнів; формування особистісних якостей педагогів, що визначають принципово нову культуру спілкування з обдарованою молоддю.

Організації підготовки педагогічних кадрів повинна відповідати певна нормативно-законодавча база, надбання психолого-педагогічної науки щодо обдарованості та організації підготовки педагогів. Зокрема, при підготовці фахівців необхідно враховувати концепцію творчої обдарованості О. Матюшкіна; концепцію «вікового потенціалу» Н. Лейтеса; теорію розвитку творчого потенціалу В. Романця, трактування обдарованості як прояву творчого потенціалу людини Ю. Бабаєвої; теорію креативності Е. Торренса; триколову концепцію обдарованості Дж. Рензуллі та інших.

Зміст підготовки педагогічних кадрів до роботи з обдарованою молоддю визначається завданнями, що стоять перед навчальними закладами, які повинні задовольняти освітні запити цієї категорії молоді, і передбачає набуття студентами теоретичних знань та практичного досвіду, розвиток і формування певних особистісних якостей, необхідних для забезпечення оптимального рівня розвитку обдарованих [4].

Звідси структура підготовки майбутнього викладача до розвитку обдарованості студентів складається із мотиваційного, когнітивного, операційного та особистісного компонентів.

Мотиваційний компонент охоплює ціннісні орієнтації, мотиви, потреби майбутнього педагога, які зумовлюють успішне здійснення ним відповідного напрямку професійної діяльності. Це стає можливим за умови внутрішньої гуманістичної спрямованості викладача, стійкого, усвідомленого, активно-дійового ставлення до педагогічної праці, вираженого у специфіці його мотивів, інтересів, потреб і установок.

Когнітивний компонент передбачає формування у майбутнього викладача цілого комплексу відповідних знань про особливості виявлення і розвитку обдарованості студентів. Зауважимо, що викладачу для ефективної роботи з обдарованими студентами необхідні загальноосвітні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні, фахові, методичні, науково-дослідницькі знання.

Операційний компонент охоплює відповідні уміння та навички, які сприятимуть розвитку обдарованості молоді. Виходячи із загальної структури педагогічної діяльності, дослідники виокремлюють п'ять груп умінь: гностичні, проектувальні, інтелектуальні, комунікативні, організаторські.

Особистісний компонент передбачає такі якості особистості викладача, які допоможуть йому у майбутньому успішно співпрацювати з обдарованим студентом. Зауважимо, що до особистісних якостей дослідники відносять таку систему поглядів та переконань, де значне місце займають: уявлення про самого себе; уявлення про інших; мета та завдання діяльності педагога.

Отже, одним із провідних завдань підготовки майбутніх педагогів у сучасних суспільних умовах є формування їх професійної компетентності, важливою складовою якої визнається уміння викладача здійснювати навчальну та виховну роботу з обдарованими. Готувати викладачів до здійснення відповідної діяльності необхідно ще під час навчання їх у вищому навчальному закладі [1]. Реалізуючи свій потенціал у процесі навчання, майбутні педагоги навчаються виявляти і розвивати обдарування молоді. Основними ж умовами ефективності роботи з обдарованими студентами вважаємо високий рівень професійної компетентності викладачів, у тому числі рівень їх інтелектуальної підготовки; рівень розвитку їх особистісних якостей; відповідну систему стимулювання студентів та своїх колег; створення умов для появи і розвитку в них інтересу до роботи з обдарованими особами; розробку педагогічного інструментарію для підготовки педагога до роботи з обдарованими.

Здійснений аналіз засвідчив, що умовами розвитку психологічної готовності фахівців освіти до діяльності з обдарованими дітьми є:

- а) формування мотивації у викладачів до розвитку обдарованості кожної особистості;
- б) отримання майбутніми викладачами необхідних знань щодо психологічного змісту обдарованості, специфіки обдарованих та особливостей діяльності;
- в) опрацювання ефективних прийомів і засобів діяльності з обдарованими;
- г) актуалізація і розвиток особистісних характеристик викладачів, що забезпечують ефективну навчально-виховну взаємодію з обдарованими;
- д) сприяння самопізнанню та самоприйняттю власної особистості, досягнення ролі викладача обдарованих студентів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аніскіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості. Київ : Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2005. 128 с.
2. Демченко В. В. Модель професійної компетенції педагогічного працівника, що працює з обдарованими школярами. Рівне : РОППО, 2004. 7 с.

3. Корецька Л. В., Жосан О. Е. Підготовка вчителів до роботи з обдарованими учнями : [навч.-метод. посіб. для сист. післядипл. освіти]. Кіровоград : Вид-во Кіровоградського обл. інст. післядипл. пед. освіти ім. В. Сухомлинського, 2008. 137 с.

4. Семенова Р. О. Обдарованість як проблема сучасної освіти. *Актуальні проблеми психології: Психологія обдарованості*: зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка та Р. О. Семенової. Т. VI. Вип. 5. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С 7–23.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЇ З. ФРЕЙДА ТА ЇЇ КРИТИКА

Лифенко Руслан Миколайович
здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

На сьогоднішній день і досі психоаналітика формується на вченні З. Фрейда, але вже багато відомих науковців та фахівців у сфері психології довели недоліки цієї теорії. Одна з найбільш точних критик належить Г. Айзену. Багато психологів вважають, що при розгляді доказів, на яких ґрунтуються теорії З. Фрейда, можна виявити, що це не той тип доказів, який можна порекомендувати вченому. Замість експериментально перевірених висновків з чітко сформульованих гіпотез ми виявляємо лише анекдотичні свідчення, зібрані досить випадковим чином з індивідуальних історій хвороби. Цей недолік достовірних доказів часто ховається від читача чудовими письменницькими здібностями Фрейда, за що в Німеччині йому заслужено було присуджено премію Гете за досягнення в галузі літератури. Однак в науці переконання не повинно підміняти доказів, і нам слід ретельніше дослідити доказові спроби Фрейда, перш ніж зробити висновок про достовірність його гіпотез [1].

Г. Айзенк багато часу присвятив вивченню історій хвороб пацієнтів Зигмунда Фрейда і прийшов до деяких висновків:

«Мені б не хотілося, щоб читач подумав, ніби я є зятим противником психоаналізу в усіх його проявах. Як і багато інших психологів, я ціную той свіжий ковток повітря, який Фрейд вдихнув в затхлу, суху атмосферу академічної психології XIX століття. Геніальність його розуму відкрила нам двері в новий світ, а його незвичайна проникливість подарувала безліч цікавих теорій і гіпотез, над якими ще довго будуть міркувати дослідники. Безумовно, багато ідей Фрейда є важливими, але це зовсім не означає, що ми повинні погоджуватися з ним у всьому і сприймати його теорію як якесь одкровення згори. Фрейд привніс в психологію багато корисного і багато шкідливого одночасно. Науково-орієнтована психологія повинна поставити перед собою завдання усунути останню, зберігши при цьому перше. Відповідь на питання, який є назвою цієї глави: У чому недоліки психоаналізу? – дуже простий. Психоаналіз ненауковий. Тільки суворе дотримання традиційних наукових методів аргументації і експериментального обґрунтування допоможе нам скористатися всіма благами, які нам пропонує геній його создателя» [3, с. 130-131].

Г. Айзенк ставить ще одну проблему: наростання психічних захворювань в суспільстві в геометричній прогресії. І чи вирішує психотерапія в такому випадку свої завдання? Після проведених досліджень виявилось, що 2/3 пацієнтів-невротиків одужують як після курсу психотерапії, так і перебуваючи в психіатричних стаціонарах (проходячи медикаментозне лікування). Чи говорить це на користь психотерапії? Ні. Хоча і недооцінювати її теж не варто.

У цій частині роботи особливо цікава критика психоаналізу Айзенком. Ні, він не схильний повністю відмовлятися від досягнень З. Фрейда – все-таки відкриття сфери несвідомого, робота з дитячими травмами, захисними механізмами, пригніченими

бажаннями – все це має раціональне зерно і справила великий вплив на розвиток психології як науки. «Мені б не хотілося, щоб читач подумав, ніби я є зятим противником психоаналізу в усіх його проявах. Як і багато інших психологів, я ціную той свіжий ковток повітря, який Фрейд вдихнув в затхлу, суху атмосферу академічної психології XIX століття. Геніальність його розуму відкрила нам двері в новий світ, а його незвичайна проникливість подарувала безліч цікавих теорій і гіпотез, над якими ще довго будуть міркувати дослідники. Безумовно, багато ідей Фрейда є важливими, але це зовсім не означає, що ми повинні погоджуватися з ним у всьому і сприймати його теорію як якесь одкровення згори» [2, с. 230-231]. Психоаналіз якраз і займався спочатку відхиленнями від норми – Фрейд досліджував, в першу чергу, невротичних пацієнтів.

Однак він вважав, що корінь песимістичності особистості – в тому, що сталося занадто раннє відлучення від грудей. Як показує Айзенк, кореляція є, але можна припустити, що у депресивної матері народжуються депресивні діти, і такі матері рано відлучають дітей від грудей. Що превалює: спадковість або навколишнє середовище – залишається відкритим питанням.

У чому ж, за Г. Айзенком, недоліки психоаналізу?

1) Ненауковий підхід. «Психоаналіз намагається, скоріше, зрозуміти, чим пояснити, а значить, він не є науковим і до нього слід підходити з позицій віри, а не з позицій доказів і наукового обґрунтування» [2, с. 215].

2) Рівень аргументації. «Докази – в основному, клінічні, а не експериментальні» [1, с. 218]. І якщо в клінічних випадках якісь прояви закономірні, чи носить це характер типізації? І чи справедливо для нормальних індивідів, без патологій? При цьому аргументація не має системного характеру, що теж важливий недолік. Відсутність контрольної групи тягне за собою суб'єктивність висновків, нерідко на догоду терапевта.

3) Сильний емоційний зв'язок клієнта і терапевта. Це призводить до неминучих спотворень і привносить багато суб'єктивного.

4) Розмитість гіпотез Фрейда. А тому – їх невразливість перед критикою. «Психоаналітики занадто узагальнюють свої висновки» [2, с. 226].

5) Претензія на універсальність. «Психоаналітики застосовують свої принципи до соціальних явищ в цілому, хоча факт їх застосовності в даному випадку не доведений» [1, с. 226].

6) Штучність аргументів. «Психоаналітики підлаштовують факти під свої аргументи» [1, с. 228].

Замість експериментально перевірених висновків з чітко сформульованих гіпотез ми виявляємо лише анекдотичні свідчення, зібрані досить випадковим чином з індивідуальних історій хвороби. Цей недолік достовірних доказів часто ховається від читача чудовими письменницькими здібностями Фрейда, за що в Німеччині йому заслужено було присуджено премію Гете за досягнення в галузі літератури. Однак в науці переконання не повинно підміняти доказів, і нам слід ретельніше дослідити доказові спроби Фрейда, перш ніж зробити висновок про достовірність його гіпотез.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Айзенг Г. Структура личности. СПб. : Ювента4 М. : КСП+, 1999. 464 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник для студ. психол. і педагог., спеціальностей; 2-ге видан., випр. і доп. Київ : «Центер учбової літератури». 2007. 968 с.
3. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий. СПб. : Питер, 2004. 355 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТІВ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

*Льона Марина Сергіївна
старший лаборант кафедри теорії
історії держави і права,*

У сфері професійної освіти Україна приєдналася до базових принципів єдиного європейського освітнього простору, у тому числі за компетентісним форматом подання результатів професійної освіти. Передбачається, що реалізація міжнародних угод забезпечить зростання професійної мобільності між країнами, секторами економіки, робочими місцями за рахунок узагальнення професійної компетенції. Проблема формування професійної компетентності майбутніх юристів є однією із найактуальніших і найскладніших у організації процесу вищої професійної освіти, від розв'язання якої залежить підвищення ефективності їх професійної підготовки.

У науковій царині існують досить різноманітні підходи щодо визначення сутності, змісту, структури та можливостей формування професійної компетентності. Деякі автори (О. Бодальов, Н. Кузьміна та ін.) розглядають цю проблему із психологічної точки зору, наголошуючи на механізмах формування професійної компетентності, інші – А. Маркова, В. Сластьонін акцентують увагу на розвиткові особистісних характеристик, професійно значущих якостей фахівця. Е. Зеєр, К. Платонов виходять з того, що полівалентна професійна компетентність є однією з ключових кваліфікацій, тому мати сформовану професійну компетентність означає набути розвитку базових компетенцій [1].

Актуальність проблеми реалізації компетентісного підходу знаходить своє відображення у працях, присвячених особистісно-професійному становленню майбутніх фахівців різних сфер: педагогічної; соціокультурної; технічної тощо. Разом із цим недостатньо праць, присвячених формуванню професійної компетентності правників. Так, професійну компетентність у структурі діяльності юриста визначають А. Деркач, Н. Кузьміна, І. Івашкевич, С. О. Циганов та ін. [2]. Вони орієнтуються, як правило, на знання, вміння, навички фахівця, а також аналізують структуру та компоненти професійної компетентності правника.

У рамках Болонського процесу синонімами «компетентності» є «кваліфікації» або «очікування». Так звані Дублінські дескриптори, які описують результати отримання вищої освіти трьох рівнів: кваліфікації першого рівня (містять кваліфікації короткого циклу і повного циклу – бакалавр), кваліфікації другого рівня (магістр) і кваліфікації третього рівня (доктор) [3, с. 18]. На рівні ЄС Дублінські дескриптори разом формують «систематизоване ціле» компетенцій, які важливі для бакалаврських і магістерських програм:

- 1) знання і розуміння (Knowledge and insight);
- 2) застосування знань і розуміння (Application of knowledge and insight);
- 3) розробка суджень (Development of judgment);
- 4) комунікації (Communication);
- 5) навчальні навички (Learning skills) [3].

Вони чітко вказують на те, що випускник має вміти робити, показують відмінності між трьома рівнями освіти, відображаючи зростання складності компетенцій. Складовою Болонського процесу є Європейська кредитно-трансферна система (англ. European Credit Transfer System – ECTS), створена для забезпечення єдиної міждержавної процедури виміру й порівняння між закладами освіти результатів навчання студентів, їхнього академічного визнання. Особливістю ECTS є те, що вона базується більше на здобутих під час навчання компетенціях (результатах), ніж на періоді часу, який для цього був витрачений. У той час, як, відповідно до «Довідника користувача ЕКТС», *«компетентності (англ. Competences) – це динамічне поєднання пізнавальних і метакогнітивних навичок, знань і розуміння, міжособистісних, інтелектуальних та практичних навичок, етичних цінностей і ставлень, а «...успішне оцінювання результатів навчання є передумовою присвоєння кредитів особі, що навчається».*

Проблема формування професійної компетентності майбутніх юристів є однією із найактуальніших і найскладніших у організації процесу вищої професійної освіти, від розв'язання якої залежить підвищення ефективності їх професійної підготовки. Важливим

фактором в організації процесу професійної підготовки майбутніх юристів виступають педагогічні умови, в яких цей процес здійснюється. Виникає потреба у розкритті сутності педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх юристів.

На основі здійсненого широкого аналізу поняття «педагогічні умови» доцільно виділити такі їх ознаки:

- педагогічні умови виступають характеристикою педагогічного середовища;
- являють собою обставини, необхідні для реалізації педагогічного процесу;
- включають форми, методи, педагогічні прийоми;
- забезпечують успішність процесу навчання;
- забезпечують високу результативність педагогічного процесу.
- являють собою об'єктивні й суб'єктивні передумови реалізації мети професійної освіти;

– є комплексом організаційних, дидактичних і виховних заходів, реалізація яких зумовлює інтерес до професійної діяльності в студентів;

- дозволяють забезпечити високий рівень підготовки фахівців.

Відтак, успішність формування професійної компетентності майбутніх юристів може бути забезпечена дотриманням таких педагогічних умов у процесі їх професійної підготовки:

– забезпечення вмотивованості майбутніх юристів до вивчення і використання правових знань у професійній діяльності;

посилення практичної спрямованості процесу професійної підготовки майбутніх юристів;

інноваційно-методичне забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх юристів.

Отже, реалізація визначених педагогічних умов (забезпечення вмотивованості майбутніх юристів до вивчення і використання правових знань у професійній діяльності; посилення практичної спрямованості процесу професійної підготовки майбутніх юристів; інноваційно-методичне забезпечення процесу професійної підготовки майбутніх юристів) сприятиме ефективному засвоєнню правових знань майбутніми юристами у процесі вивчення дисциплін з практичної та професійної підготовки, формуванню чіткої переконаності у цінності права як регулятора суспільних відносин, готовності майбутніх юристів діяти відповідно до вимог правових приписів, що є складовими елементами правової культури майбутніх юристів і є свідченням сформованості їх професійної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бодалёв А. А. Формирование понятия о другом человеке как личности. Л. : Изд-во ЛГУ, 1970. 135 с.
2. Деркач А. А., Кузьмина Н. В. Акмеология : пути достижения вершин профессионализма. М. : Луч, 1993. 49 с.
3. Компетентнісний підхід у вищій освіті // Ін-т вищої освіти ім. В. Гетьмана. КНЕУ. Київ, 2016. 61 с.

РОЗВИТОК ФАСИЛІТАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КЕРІВНИКА В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ РЕФОРМ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Маслова Віта Анатоліївна
доцент кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти

У новітніх умовах модернізації освітянської галузі впровадження Концепції «Нова українська школа» в освітній процес породжує низку інноваційних перетворень у змісті освіти, у переосмисленні нових понять, категорій, цінностей мислення, зміни рольових позицій. Виникає необхідність в управлінських кадрах із високим рівнем професійної компетентності та кваліфікації, уміннями застосовувати сучасні психолого-педагогічні та управлінські технології у професійній діяльності.

Формування якісно нової освітньої системи – це одне з основних завдань освітньої політики держави сьогодення. Закономірною та обов'язковою умовою успішної реалізації цього завдання є формування управлінської майстерності керівника закладу освіти. Саме тому керівник нової української школи має опанувати низку сучасних ролей з метою забезпечення ефективної освітньої діяльності.

Із контексту зазначеного вище, розвиток фасилітативної компетентності керівника закладу загальної середньої освіти є важливою умовою для створення партнерських взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу та потужним інструментом ефективної групової і командної взаємодії. При цьому особливої уваги набуває детермінанта успішної управлінської майстерності, адже показником професіоналізму керівника закладу освіти виступає як багатовимірне поняття, так й інтегральне утворення щодо системи професійних знань і вмінь, особистісних якостей, мотивів та духовно-ціннісних орієнтацій його особистості.

Термін «фасилітація» походить від англійського дієслова «facilitate» – полегшувати, сприяти, допомагати, просувати. Проблемний спектр феномену фасилітації окреслює низку психолого-педагогічних наукових напрямів: розвиток екофасилітативної діяльності особистості (П. Лушин); розвиток фасилітативності особистості (М. Казанжи, О. Саннікова); відтворення фасилітативної взаємодії в навчально-виховному процесі (О. Врублевська, О. Димова); фасилітативної компетентності фахівців (О. Левченко, Т. Сорочан); особливості використання фасилітації в роботі психолога (Є. Гуцало, Е. Зеєр, Р. Овчарова, М. Рябков, Я. Сухенко).

Аналіз наукових визначень терміну «фасилітація» (О. Врублевська, В. Петрова, К. Роджерс та ін.) дозволяє визначати функції фасилітації. Це, перш за все, стимулювання, ініціювання та заохочення до саморозвитку і самовиховання у процесі групової взаємодії. Тобто, фасилітація асоційована зі стимулюванням, актуалізацією саморозвитку особистості.

На нашу думку, застосування фасилітативного підходу в освітньому менеджменті служить не тільки актуалізації можливостей саморозвитку педагогічних працівників, але й фасилітатора – керівника, який здійснює процес супроводу зазначених процесів. У результаті такого взаємовпливу змін зазнають обидві сторони. Відповідно до гуманістичної і психоімунологічної логіки теорії особистісних змін набуття життєво важливих сенсів відбувається в процесі фасилітації. Екологічність фасилітативного супроводу забезпечується довірою до власного досвіду й актуалізацією потенційних можливостей розуміння і вирішення проблемних питань, які виникають в освітньому процесі [1; 4].

Завдання фасилітатора-керівника закладу загальної середньої освіти полягає в організації, створенні та управлінні платформою для розвитку самоефективності педагогів у професійній діяльності. Працюючи з педагогічним колективом, керівник допомагає зрозуміти загальну мету і супроводжує динамічний процес досягнення цієї мети [2;3]. На нашу думку, безумовно, головним завданням керівника є вирішення професійних завдань та забезпечення позитивної атмосфери у колективі, запуск позитивних механізмів особистісних змін і спрямованості мислення на проблему, ставлення до неї. Кращі рішення можуть продукуватися як колективом, так і його окремими працівниками, адже у кожного свій підхід до проблеми, унікальний життєвий досвід, а в межах ЗЗСО вони можуть позитивно впливати на творчий потенціал один одного, створювати синергію.

Отже, аналіз науково-методологічної літератури дає нам підстави зробити висновок про те, що в сучасному освітньому просторі відбувається інтенсивне формування нового

типу керівника освітнього закладу. Мова йдеться про такого менеджера в освіті, для якого професійні знання є необхідною, але недостатньою умовою досягнення високої якості педагогічної діяльності. Новий тип керівника закладу освіти повинен бути: мобільним, толерантним до невизначеності, здатним до швидких змін, трансформацій та самовдосконалення, уміти знаходити та обирати найбільш ефективні засоби й способи дій у складних умовах конкуренції.

Таким чином, на нашу думку, наукові розвідки з окресленої проблеми є актуальними і потребують більш ґрунтовного дослідження щодо особливостей формування фасилітативного простору в сучасних закладах загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лушин П. В. Личностные изменения как процесс: теория и практика. Одесса, 2005. 334 с.
2. Даниленко Л. І. Управління інноваційною діяльністю в загальноосвітньому навчальному закладі. Київ, 2004. 352 с.
3. Мармаза О. І. Інноваційні підходи до управління навчальним закладом. Харків, 2004. 240 с.
4. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки*. 2014. Вип. 2.13 (109). С. 258–263.

САМОВИРАЖЕННЯ ЯК ВАЖЛИВЕ НОВОУТВОРЕННЯ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Мележик Анастасія Костянтинівна

здобувач вищої освіти

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Проблема формування самовираження, нині, охоплює широкий спектр питань. Розмова йде про відторгнення та страх залишитися самому. З дитинства наші батьки запевнювали нас, про те що проявляти агресію – недоречно, що потрібно ділитися навіть, якщо тобі не хочеться цього робити, що відмовляти в допомозі – некультурно. Водночас, конструктивна агресія і здатність відстоювати себе – основа самовираження.

Самовираження – це процес вираження моделі відтворення почуттів, емоцій, способів пізнання, оцінки внутрішнього світу та об'єктивних зовнішніх змін. Тому що – це та енергія на основі якої можна приносити щось своє особливе, не питаючи нікого, у навколишній світ. Просто тому, що хочеться. Тому, що ти такий і змінюєшся лише за власним бажанням. Самовираження тимчасово зупиняється, гальмується тоді, коли страх відкидання скоує вас від прояву агресії [2; 4].

Якщо не втілюється задумане, щось іде не за планом, коли ти хотів зовсім іншого, результатом є знижений настрій, апатія, лінь та навіть депресія. Спостерігається, що найбільш схильні до самовираження є підлітки. Самовираження – неодмінна потреба в житті кожної людини, а в житті підлітка ця потреба є провідною. Саме на цій стадії розвитку дитина прагне продемонструвати все. Що він уже вміє, показати те, що сформулося всередині, для того, щоб прийти до своєї цілісності й самоактуалізації, розкриття внутрішнього потенціалу та зміцненню кращих особистісних якостей.

Які тенденції переважають? Досить часто підлітки невпевнені в собі, образливі, імпульсивні. Більшість з них – демонстративні, полюбують виставляти напоказ свої захоплення і пристрасті. Часто заняття та інтереси підлітка з батьківським смаком не збігаються. Розбіжності є також і в інтересах дитини. Одна справа, якщо вас бентежить

зовнішній вигляд(волосся, кольорів веселки, пірсинг, макіяж, одяг занадто яскравих тонів, або навпаки дуже темних, множинні аксесуари), або просто не подобається рід зайнятості дитини (агресивний стиль музики, манера говорити незрозумілим, для батьків «сленгом», і т.д.) при цьому ніякої небезпеки життю і здоров'ю підлітка ці заняття не несуть. У такому випадку інструментом виправлення виступають мудрі батьки [1; 2].

У дев'яноста відсотках всі ці безглузді вбрання, рвані ритми та зухвала поведінка зійдуть нанівець вже через кілька років, коли прагнення дитини перейдуть в іншу область і він перемикнеться на що-небудь цікавіше (і можете повірити, в «доросле»). Може статися і таке, що захоплення залишаться на все життя. Але тут доведеться змиритися. Можливо, саме ваша дитина стане великим рок-музикантом, кумиром нового покоління, або популярним майстром татуювання, до якого будуть прагнути потрапити.

Друга справа, коли підліток захопився чимось небезпечним. У деяких субкультурах схвалюється суїцидальна поведінка, популярністю в компанії може користатися алкоголь та наркотики, схильність до крадіжок та хуліганства. В таких ситуаціях не варто панікувати, плакати – це покаже вашу невпевненість перед дитиною. Не вдавайтесь до фізичного впливу. Якщо ваші відносини хороші, потрібно поговорити, у спокійній обставі, відверто, та у ході розмови з'ясувати можливі причини деструктивної поведінки. Якщо ж розмова не вийде, не бійтеся вдатися до допомоги фахівця. Це не означатиме, що ви поганий батько і рятували перед труднощами. Навпаки, тільки щира турбота про дитину змушує батьків турбуватися і шукати альтернативні шляхи розв'язання проблеми. Спочатку сходіть до шкільного психолога – у нашому суспільстві чомусь заведено недооцінювати можливості допомогою цього фахівця, але він здатний надати реальну підтримку, і ви дуже здивуєтесь результатами такої бесіди, в більшості своїй виконувачем або коригує ситуацію. Якщо вийде, зводите на зустріч і дитини. Тільки це слід робити акуратно, без тиску, щоб не спровокувати небажані вчинки у відповідь. Швидше за все, ви знайдете спільну мову зі своїм підлітком, але для цього доведеться постаратися. Але батьківська любов і терпіння обов'язково допоможуть прийти до позитивного результату [3].

Отже, на основі всього вищевикладеного матеріалу, слід зробити висновки про те, що підлітки завжди будуть шукати будь-який спосіб, аби виділитися з сірої маси. В спробах довести свою індивідуальність та неповторність. Можна припустити, що у теперішній час ми стаємо свідками пошуку самовираження людського «Я». В таких ситуаціях батькам слід вчасно звернути увагу на перші, підліткові, зміни у поведінці, стилі, вподобаннях та заподіяти їх розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Винославська О. В. Психологія : навч. посіб. Київ : ІнКос, 2005. 367 с.
2. Скрипченко О. В Вікова та педагогічна психологія. К. : Академвидав, 2001. 283 с.
3. Гоулман Д. Деструктивные эмоции. Как с ними справиться М. : Попурри, 2015. 307 с.
4. Кошлань І. Г. Акцентуовані риси у підлітків. *Вісник Одеського Національного Університету*, 2012. №5. С. 142–146.

ЕСТЕТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД УЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

*Михальська Соломія Олександрівна
магістрант КрНУ
імені Михайла Остроградського
Сошенко Світлана Михайлівна*

Дослідницький інтерес до проблеми естетичного як соціального й культурного феномена визначається його роллю в житті сучасного суспільства, вимогами до професійної підготовки учителів образотворчого мистецтва у зв'язку з підвищенням ролі особистості вчителя-фахівця і громадянина.

На сучасному етапі розвитку освіти вчені приділяють увагу розробці нових форм і методів удосконалення культурологічної (О. Шевнюк), фахової (О. Піддубна), образотворчої (О. Кайдановська), художньо-педагогічної (О. Каленюк) підготовки майбутніх педагогів-художників; обґрунтовано концепцію формування професійної культури вчителя образотворчого мистецтва (М. Пічкур) та концепцію творчого розвитку вчителя образотворчого мистецтва (С. Коновець); творчі здібності педагога-художника (Л. Покровщук, М. Стась) покладено в основу формування методичної (О. Бараболя), естетичної, поліхудожньої (Г. Сотська) компетентності.

У довідковій літературі термін «*світогляд*» як система поглядів на світ та місце людини в ньому, що визначає ставлення особистості світу, інших людей, себе і яка формує її особистісні структури; як система узагальнених поглядів на природу і суспільство, на місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишньої дійсності і себе, а також зумовлені цими поглядами їх переконання, ідеали, принципи пізнання [3].

Незважаючи на те, що відомі науковці-філософи (Т. Ойзерман, В. Шуртакова) дещо по-іншому визначили світогляд ми скористаємося інтерпретацією М. Ашманіса: світогляд є формою свідомості, що визначає усю поведінку людини, і шляхом переконань відбиває сутність сукупних суспільних відносин, до яких залучається людина [1, с. 25].

В. Шинкарук визначає *світогляд* як систему узагальнених поглядів людини на світ, її місце в ньому, на ставлення людини до довколишньої дійсності і до самої себе, на історичні долі людства та людини, що формуються шляхом багатьох чинників [4, с. 46]. Автор характеризує історичні *типи світогляду* (міфологічний, релігійний, науковий) та розкриває його зміст як особливої форми свідомості. Це дозволяє виокремити естетичний світогляд учителя образотворчого мистецтва з-поміж інших видів світогляду. Цей зміст виражається у двох світоглядних функціях: 1) є формою суспільної самосвідомості людини; 2) є способом духовно-практичного освоєння світу [4, с. 167].

Принципове значення в контексті формування естетичного світогляду майбутніх учителів образотворчого мистецтва має позиція О. Горожанкіної, що світогляд як духовно-етична константа є найважливішим компонентом духовної культури особистості та суспільства, це складна взаємодія людини і світу, що спрямована на формування системи цінностей суспільної життєдіяльності, у центрі якої перебуває людина. Виховання гуманістичних орієнтацій, як системи відношень людини у соціосфері, центром якого виступає *світоглядна спрямованість* особистості на підтримку соціальної стабільності, є одним із найважливіших завдань сучасної освіти. Світогляд є основою професіоналізму фахівця, узагальненою системою знань, поглядів, переконань, гуманістичних цінностей та ідеалів, на основі яких базується практична діяльність особистості, а мистецький світогляд є важливим компонентом загального світогляду особистості [2, с. 39].

О. Горожанкіна стверджує, що світогляд і професія людини знаходяться в діалектичному взаємозв'язку: *світогляд людини проявляється у професійній діяльності, а професія має великий вплив на становлення індивідуального світогляду особистості, надає йому особливий вектор розвитку*.

Т. Андрущенко розглядає *естетичне* як особливу форму духовно-практичного освоєння дійсності, як процес, продукт і результат адекватного споглядально-чуттєвого, художньо-емоційного відображення тієї чи іншої предметності, реалізованої у дійсності в найбільш досконалій формі у відповідності до його внутрішньої сутності [1, с. 115]. Т. Андрущенко вважає, що *естетичне переживання* є вихідним пунктом побудови

естетичної картини світу і вищою точкою її сприйняття, а *естетичний досвід*, як сукупність інтуїтивно-дійових відносин суб'єкта до реальності, що мають споглядальний, ігровий, такий, що виражає, зображує, декорує тощо, характер виступає складником естетичного. Авторка відзначає необхідність виокремлення у естетичному компоненту –*естетичну свідомість* як важливого елемента естетичного, висвітлила її роль в структурі людської свідомості та співвіднесеність з естетичним ставленням, естетичним досвідом.

Такий компонент естетичного, як *естетична культура* – сукупність процесів, технологій, інститутів, практик, поведінки, світосприйняття, текстів, що так чи інакше відносяться до актуалізації, реалізації, фіксації естетичного досвіду людства певного етапу культурно-історичного буття або окремої людини. Найбільш повне втілення естетична культура отримує в *художній культурі* (сукупності усіх мистецтв) свого часу.

Т. Шмельова зазначає, що естетичне світосприйняття є компонентом цілісного світосприйняття, найвищим рівнем чуттєвого сприйняття, усвідомленням людиною краси оточуючого світу, краси творів мистецтва й краси людини [5, с. 36]

О. Реброва тлумачить світогляд як найбільш суттєву, інтегративну, стрижневу *властивість особистості*, її духовний базис, що визначає професійне становлення вчителя, З. Курлянд, – як інтегративне, професійно-особистісне утворення, що детермінує успішність професійного становлення [2, с. 195]. На думку І. Зеленої, естетичний світогляд учителя вирізняється унікальною своєрідністю, що зумовлюється варіативним полем взаємозв'язку його структурних компонентів: *емотивно-аксіологічний* (естетичне сприйняття, естетичні почуття, естетичні переживання, естетичні цінності); *гностично-настановчий* (естетичні потреби, естетичні інтереси, естетичні здібності, естетичне мислення, естетичні знання та погляди); *конативно-креативний* (естетична оцінка, естетичний смак, естетичний ідеал) [5]. *Естетичний світогляд учителя* як інтегративне професійно-особистісне утворення, яке стимулює самореалізацію педагога як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності, забезпечує розгортання широкого спектру його детермінації у сфері краси, дозволяє ефективно здійснювати естетично-творчу педагогічну діяльність.

Отже, феномен «*естетичний світогляд учителя образотворчого мистецтва*» – інтегративний особистісно-професійний конструкт, що детермінує самореалізацію педагога як суб'єкта професійно-педагогічної та мистецької діяльності, забезпечує розгортання спектру його саморелізації у мистецьких координатах, дозволяє ефективно здійснювати естетико-творчу педагогічну діяльність, використовуючи культурно-естетичні еталони як критерії оцінки при вирішенні проблем життєвого та професійного характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андрущенко Т. І. Феномен естетичного (філософсько-історичний аналіз). Київ : Знання України, 2007. 269 с.
2. Горожанкіна О. М. Педагогічні умови формування професійного світогляду педагога-музиканта : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Черкаси, 2010. 178 с.
3. Психологічна енциклопедія / [автор-упоряд. О. М. Степанов]. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
4. Фаріон О. О. Достеменність та сенс людського буття у філософських поглядах В. І. Шинкарука. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Я. Франка*. 2006. Вип. 30. С. 13-17.
5. Шмельова Т. В. Підготовка майбутніх учителів до формування естетичного світосприйняття в молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. 2008. 176 с.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПЕРЕМОГИ КОМАНДИ «ЗЕ!» НА ВИБОРАХ ДО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Моргун Володимир Федорович
к. психол. н., професор,
професор кафедри психології

Актуальність дослідження полягає в несподіваності багатьох аспектів, пов'язаних із позачерговими виборами до Верховної Ради (ВР). Навесні-влітку 2019 року в Україні пройшли президентські та позачергові парламентські вибори. Їх результати свідчать про політичний шок від електорального бунту. Монопольним переможцем цих виборів стала команда на чолі з чинним президентом.

Об'єкт дослідження – потребо-мотиваційна сфера особистості. Предмет дослідження – структура чинників і потреб виборців м. Полтава, яка забезпечила перемогу партії Слуга народу (СН) на виборах до ВР.

Завдання дослідження: 1) побудувати соціально-психологічну і персонологічну модель поведінки виборців та чинників, які її детермінують; 2) розробити методику інтерв'ю наслідків і причин голосування на виборах депутатів ВР і посадовців на місцевих виборах; 3) виявити чинники і потреби, які спричинили результати голосування містян за депутатів ВР.

База дослідження – виборці м. Полтава (чоловіки / жінки; молодь / зрілого віку / поважного віку), які голосували за партію СН (100 осіб).

1. Методика дослідження – розроблене питання про результати і причини голосування на виборах депутатів (Якщо Ви голосували на виборах до Верховної Ради 21 липня 2019 р.:

за яку партію _____?, чому? _____);
за якого кандидата _____?, чому? _____).

Виходячи з визначення у багатовимірній теорії особистості, що запропонована автором у річищі діяльнісного підходу в психології (С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв, Г. С. Костюк, В. А. Роменець, С. Д. Максименко та ін.), *особистість* – це людина, яка активно опановує і свідомо перетворює природу, суспільство і власну індивідуальність, внутрішній світ якої має унікальне динамічне співвідношення просторово-часових орієнтацій, потребо-вольових переживань, змістовних спрямувань, рівнів опанування і форм реалізації діяльності. Цим співвідношенням забезпечується свобода самовизначення у вчинках і міра відповідальності за їхні (включаючи і непередбачені) наслідки перед природою, суспільством і своєю совістю (Моргун, 1992, 2015).

Оскільки рушійною силою поведінки людини є її потребо-мотиваційна сфера, то звернемося для її аналізу до психолога світового рівня А. Маслоу, який запропонував відому піраміду потреб: від фізіологічних до самоактуалізації у творчості.

Е. И. Головаха і Н. В. Паніна у роботі «Социальное безумие» (1994) запропонували методику вивчення соціального самопочуття особистості, яке відображає таке явище щодо задоволення людських потреб, яке можна назвати *«обмануті очікування»*. Саме цей чинник є одним із провідних в структурі мотивації виборців.

Із ним тісно пов'язаний чинник, полюсами якого є *гідність, демократія / меншовартість бидла, тоталітаризм* (В. Рибалка, А. Самодрин, В. Моргун). Почуття гідності й причетності до управління виявляється як почуття «зреалізованої суб'єктності» (Т. Устименко). Це вершина піраміди людських потреб – самоактуалізація особистості (А. Маслоу, В. Петровський).

Ще один важливий чинник, що діє на виборах – *«потреба у новизні»* (А. Маслоу, Л. Радзіховський, Е. Фромм). Блокування потреби в нових враженнях, наприклад, у камері-одиначці розглядається як найстрашніше покарання людини, не рахуючи, хіба що, смертельний вирок. На фоні обманутих очікувань від «старих» політиків, що заблокували потребу в орієнтуванні, новизні, творчості, ці очікування переносяться на «нові обличчя» у політиці.

Наступний чинник підтримки переможця – *«конформізм виборців»* (коли підтримують більшість, тільки тому, що вона більшість). Соціально-психологічні дослідження (С. Аш, Д. Креч, Р. Крачфілд та ін.) показали, що до 30 % людей схильні

підтримувати більшість, аби задовольнити такі потреби, як соціальні (дружба), поваги (впевненість, досягнення), самоактуалізації (моральність).

Обстеження проходило 1-9 серпня 2019 р. і охопило 100 виборців м. Полтава. На *першому етапі* було проведено опитування в телефонному і польовому (на зупинках, у скверах, на вокзалах, в офісах, у кав'ярнях, пивбарах тощо) режимах. На *другому етапі* відбувалася кількісна обробка і якісний аналіз отриманих результатів.

Кількісний аналіз отриманих результатів опитування виборців м. Полтава виявив наступну ієрархію чинників і потреб щодо вибору партії СН та її кандидатів до ВР.

На *першому-другому місцях* – **обмануті очікування та почуття гідності**: 21% респондентів. Бо саме незадоволення таких потреб, як фізіологічна потреба в їжі (недоїдання: високі ціни продуктів харчування / мала пенсія, зарплатня), потреби у безпеці (здоров'я, майно, перспективи майбутнього, відсутність якої призвела, зокрема, до багатомільйонного заробітчанства за кордоном), соціальних потреб (дружба – влада уявляється як ворог, грабіжник, вбивця; зарплатня не дає можливості утримувати сім'ю), потреба у повазі (втрата досягнень, впевненості, самоповаги) – стали причиною незадоволення великої кількості людей попередньою владою і перемоги партії СН.

Уряди, які співають дифірамби правам людини і демократії, а реально ігнорують гідність людини (бідністю, еміграцією, вимиранням) і блокують спроможність громадянського суспільства впливати на владу, на події в державі, доводячи її до революційних Майданів, не мають політичної перспективи. Тому, коли новий президент проголошує українцям – **«Ви всі – президенти!»**, він рішуче долає комплекс меншовартості виборців, **підносить почуття гідності**, самоповаги та отримує їх шалені симпатії.

На *третьому місці* – **потреба в новизні** («нові обличчя, молоді люди»: 18% респондентів). До речі, лідери обох нових партій (СН і Голос), насправді, є для українських виборців добрими *«старими знайомими»*, які досягли вершин успіхів у своїх професійних видах діяльності (у гуморі, шоу-бізнесі; поезії, пісенній творчості). Очевидно, у виборців може спрацювати і таке очікування, що талановиті люди будуть талановиті в усьому (зокрема – у політиці, керівництві державою). В психології творчості часто діє принцип – «нам не вистачає дилетантів»: всі *знавці* знають, що це зробити неможливо, а *дилетант* не знає і... робить!

На *четвертому місці* – **конформізм** («підтримую більшість», «підтримую президента»: 15% респондентів). Спочатку соціологічні опитування з високими рейтингами В. Зеленського, а в наслідок президентських виборів і його переконлива перемога стали потужним підґрунтям перемоги партії СН на позачергових виборах до ВР, взагалі... маловідомих / невідомих молодих людей, але – представників партії більшості, партії переможців.

Отже, з урахуванням поодиноких причин перемоги, загальний рейтинг партії СН та її представників складає 58% полтавських виборців. Водночас, у СН майже відсутній антирейтинг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бебік В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг: Навч.-метод. посіб. Київ : МАУП, 2001. 214 с.
3. Васютинський В. Інтеракційна психологія влади. Київ, 2005. 492 с.
2. Головаха Е. И., Панина Н. В. Социальное безумие: история, теория и современное практика. Киев : Абрис, 1994. 168 с.
3. Зелюк В. В., Моргун В. Ф., Устименко Т. А. Особистість в освіті: парадигма культури. Моногр. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2011. 212 с.
4. Рибалка В. В., Самодрин А. П., Моргун В. Ф. Психопедагогічні експедиції шляхами демократизації життя особистості, освіти та громадянського суспільства: метод. посібник / за ред. В. В. Рибалки. Київ : ТАЛКОМ, 2019. 280 с.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ (НЕФОРМАЛЬНОЇ) ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Москалик Геннадій Федорович
д. філос. н., професор, професор кафедри
психології, педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського

Przemysław Ziółkowski
доцент Економічного Університету
в Бидгощі, директор інституту суспільних
наук WSG

Два роки тому стартував в Україні литовсько-український проект з неформальної освіти. До участі у цьому проекті приєдналися міста Донецької, Полтавської, Львівської областей. Проект розрахований на 2019-2023 роки.

Міністерство освіти і науки України завданням експерименту вбачає:

1. «Вивчення стану розробленості проблеми надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти у теорії і практиці.
2. З'ясування сутності понять «освітні послуги», «освітні послуги в системі позашкільної (неформальної) освіти».
3. Розроблення й наукове обґрунтування критеріїв, показників, рівнів ефективності надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти та добору відповідного діагностичного інструментарію.
4. Наукове обґрунтування та експериментально перевірення ефективності концепції та відповідності моделі освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем».
5. Розроблення відповідних нормативно-правових документів у системі позашкільної (неформальної) освіти задля ефективності впровадження інноваційної моделі надання освітніх послуг.
6. Розроблення програми навчання представників органів місцевого самоврядування щодо впровадження інноваційної моделі надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти.
7. Розроблення методичних рекомендацій впровадження моделі надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем».

Очікувані результати експерименту:

- концепція та відповідна модель надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем»;
- критерії, показники, рівні ефективності надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти;
- комплекс нормативно-правового, програмного та навчально-методичного забезпечення надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем»;
- розробка відповідних нормативно-правових актів у системі позашкільної (неформальної) освіти щодо визначення порядку призначення й використання коштів для впровадження розробленої моделі, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем» та акредитації освітніх програм суб'єктами освітньої діяльності задля ефективності інноваційної моделі надання освітніх послуг;
- розробка методичних рекомендацій впровадження моделі надання освітніх послуг в системі позашкільної (неформальної) освіти, фінансованої за принципом «гроші ходять за учнем»;
- поширення інформації про результати реалізації науково-педагогічного проекту у фахових виданнях, засобах масової інформації, інтернет-ресурсах тощо» [1].

В ході запровадження даного проекту з позашкільної (неформальної) освіти у м. Кременчуці розроблено порядок (покрокова дорожня карта впровадження нової моделі):

1) Створення робочої групи для реалізації даного проекту.

– Підготовка рішень виконавчого комітету.

– Організація зустрічей представників литовської сторони, Міністерства освіти і науки України з керівниками закладів позашкільної освіти, педагогами з позашкільної освіти м. Кременчука, представниками батьківської громадськості.

2) Складання плану дій.

– Організація та проведення конкурсу програм з позашкільної освіти.

– Акредитація програм з позашкільної (неформальної) освіти, поданих на конкурс.

– Проведення роз'яснювальної роботи про реалізацію даного проекту в ЗМІ та соцмережах.

– Створення макета Сертифіката на отримання послуг з позашкільної (неформальної) освіти, створення 35.000 особистих QR-кодів, друк бланків та оформлення Сертифікатів, прикріплення їх до програми Реєстр дітей, видача Сертифікатів дітям закладами освіти м. Кременчука.

– Створення програмного забезпечення для реалізації даного проекту.

– Створення та корегування єдиної бази закладів позашкільної освіти м. Кременчука, гуртків (навчальних програм) та керівників гуртків.

– Занесення даної бази на українсько-литовську платформу (інформаційна мета) та до спеціальної бази (з метою обліку).

– Створення системи обліку відвідування гуртків за допомогою сканування Сертифікатів.

– Створення та видача логінів і паролів керівникам гуртків.

– Проведення навчання для відповідальних за реєстр (прикріплення Сертифікатів до електронного реєстру дітей, та проведення навчання для представників позашкільних закладів освіти (керівники гуртків) (сканування Сертифікатів).

Проблеми, що виникають:

1. Стислі строки реалізації проекту вимагають значних зусиль та додаткових годин роботи.

2. Період реалізації програми припав на період тарифних відпусток, що обмежило можливості залучення педагогічних працівників.

3. Початок навчального року у деяких освітніх закладах та закладах позашкільної освіти розпочинається 15.09 або у жовтні, тому мережа гуртків та кадровий склад керівників ще формується і база керівників гуртків та самих гуртків вимагає постійного корегування.

4. Реформа позашкільної (неформальної освіти) сприймається з певною недовірою, упередженням як з боку батьків дітей та учнів, так і деякими педагогами.

5. Литовською стороною проводяться зміни на інформаційній платформі, тому виникають технічні проблеми по занесенню даних провайдерів та навчальних програм.

6. Недостатнє технічне забезпечення (відсутність смартфонів) у керівників гуртків, що гальмує сканування Сертифікатів для обліку відвідування гуртків дітьми.

Пропозиції:

1. Продовження роз'яснювальної роботи для громадськості, роботи про реалізацію даного проекту в ЗМІ та соцмережах.

2. Своєчасне надання змін про мережу гуртків та кадровий склад керівників гуртків.

3. Продовження термінів реалізації проекту.

4. Співпраця з литовською стороною з метою отримання технічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 № 769. – Електронний ресурс: <https://base.kristti.com.ua/p7639>

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ СТУДЕНТІВ НА ЗАНЯТТЯХ З ПЕДІАТРІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ

Моцун Наталя Петрівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Беспарточна Олена Іванівна

к. пед. н., доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

В час реформування системи охорони здоров'я в Україні актуальним залишається питання забезпечення якісною медичною допомогою населення, особливо сільських регіонів, тому необхідно забезпечити підготовку середнього медичного працівника високого професійного рівня. Він повинен бути підготовленим до багатопрофільної діяльності в медицині, в тому числі педіатричного профілю. Необхідно адаптувати майбутніх медичних працівників до реальних умов праці, коли необхідно вирішувати завдання, пов'язані із самостійною діяльністю медичної сестри в умовах дільничної служби, стаціонарної допомоги.

Саме тому, викладачеві слід шукати нових практичних підходів у навчанні свого предмета, які б стимулювали розвиток позитивної мотивації у студентів. При викладанні педіатрії на сучасному рівні необхідно використовувати різноманітні інноваційні технології, що забезпечують засвоєння, розуміння того, що лежить в основі догляду за пацієнтом. До одного з таких методів відноситься метод інтерактивного навчання.

Інтерактивне навчання – це навчання, занурене у спілкування, в основі якого лежать принципи особистісно-орієнтованого навчання, безпосередньої участі кожного учасника занять як шукача шляхів і засобів розв'язання проблем. У середині ХХ століття Курт Левін, починаючи розробляти «теорію поля», висунув такі судження що легше змінити індивідів, які зібрані в групу, ніж змінити кожного з них окремо. В цьому полягає найважливіша особливість інтерактивного навчання: процес навчання відбувається в груповій спільній діяльності [1].

Зимня І. О. зазначає що в порівнянні з індивідуальною роботою за схемою «учитель – учень» внутрішньо групове спілкування у розв'язанні тих же завдань підвищує ефективність не менше, ніж на 10 %. Група по відношенню до кожного її члена є мікрокосмосом (суспільством у мініатюрі), який відбиває весь зовнішній світ [2, с. 15].

Результати більшості наукових досліджень підтвердили, що використання інтерактивних методів є найефективнішим шляхом навчання, який сприятиме оптимальному засвоєнню нового і закріпленню старого матеріалу. Студентам розуміти і запам'ятовувати навчальний матеріал, якщо вони стануть суб'єктами навчального процесу. Виходячи з цього, методичні розробки з дисципліни «Медсестринства в педіатрії» обов'язково повинні включати в себе інтерактивні методи навчання. Завдяки цьому в навчальний процес будуть включені всі студенти, без винятку.

Інтерактивні методи навчання у закладі вищої освіти – це постійна взаємодія, учасники якого знаходяться в режимі безперервного діалогу, бесіди. Вони орієнтовані на взаємовідносини студентів як з викладачами, так і один з одним. Причому домінуючу позицію повинні займати саме учні, роль викладача зводиться до напрямку їх роботи на досягнення основних цілей даного заняття [4].

Інтерактивні методи навчання допоможуть вирішити такі проблеми:

- формування в учнів інтересу до предмету «Медсестринство в педіатрії»;
- оптимальне засвоєння робочого матеріалу;
- розвиток інтелектуальної самостійності;
- навчання роботі в команді, терпимості до чужої точки зору;
- навчання повазі права кожного на власну думку, його гідності;
- формування у студентів думок, відносин, професійних і життєвих навичок.

Провідними інтерактивними методами навчання є:

- круглий стіл (дебати і дискусія);
- рольові та ділові ігри;
- study (аналіз певних ситуацій) ;
- майстер клас [5, с. 19].

Інтерактивні методи повинні впроваджуватися з урахуванням ряду принципів.

Перший закон: заняття не є лекцією, а є спільною роботою. Другий закон: усі учасники повинні бути рівні незалежно від соціального статусу, віку, місця роботи і досвіду. Третій закон: у студентів і у викладача є право на те, щоб мати і висловлювати свою думку абсолютно з питання. Четвертий закон: на заняттях не повинно бути місця для прямої критики особистості. Коментуватись може виключно ідея. П'ятий закон: усе, що було сказано на уроках, не є керівництвом до дії, а є інформацією до роздумів [3, с. 27].

Методи інтерактивного навчання повинні включати в себе певні алгоритми проведення. На етапі підготовки до заняття викладачеві рекомендується ретельно продумати можливі варіанти розвитку подій. Для цієї мети готується додатковий матеріал. Крім цього, необхідно врахувати вік студентів, тимчасові рамки заняття, особливості теми і так далі. Заняття повинно починатися зі вступу, під час якого учасникам дається інформація про його цілі, основні правила і закони.

В основну частину рекомендується включити не більше двох завдань. Причому перше служитиме для розігріву. Основна вправа потрібно продумати дуже ретельно, щоб воно оптимально вирішувало поставлені на уроці цілі і завдання. Висновок рекомендується проводити у формі рефлексії, щоб кожен студент зміг усвідомити, що він дізнався нового, які вміння та навички сформував.

Таким чином, сучасна вища професійна освіта повинна забезпечувати виконання низки завдань, зокрема: економічний успіх країни, сталий розвиток суспільства. Ці завдання можливо реалізувати через відповідну підготовку майбутніх медичних сестер, яка відповідає запитам сучасного ринку праці. Основна увага в вищих навчальних закладах повинна приділятися розвитку особистості студента, його комунікативній підготовленості, формуванню професійних компетенцій, здатності здобувати і розвивати знання, мислити і працювати по-новому. Реалізація особистісно-орієнтованого професійного навчання з його індивідуалізованими формами сприятиме переходу від масово-репродуктивної до індивідуально-творчої моделі підготовки майбутніх спеціалістів. Таким чином, формування компетентності входить у загальний контекст формування особистості.

Отже, формування професійних компетенцій у студентів медичної галузі освіти шляхом використання інтерактивних методів навчання на заняттях з дисципліни «Медсестринство в педіатрії» є беззаперечно необхідним. Оскільки в майбутніх медичних сестер підвищується мотивація до навчальної дисципліни та активізується пізнавальна активність. Тому доречно розширювати коло інтерактивних методів і вивчати зарубіжний досвід з питання формування професійних компетенцій засобами інтерактивного навчання та впроваджувати у власну навчальну діяльність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грабовська Б., Киричук О. Формування позитивної мотивації діяльності особистості. *Рідна мова*, 2002. №4. С. 12-14.
2. Зимняя І. А. Лінгвопсихологія мовної діяльності. Москва : Модэк, 2001. 432 с.
3. Пайкуш М. А., Личковський Е. І. Взаємозв'язок теоретичних та професійно – орієнтованих дисциплін як засіб мотивації студентів вищих медичних навчальних закладів на прикладі викладання медичної та біологічної фізики. *Медична освіта*. 2007. №3. С. 61-65.
4. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод, посібник. К., 2002.
5. Сиротенко Г. О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання: метод. посібник. К., 2003. 80 с.

ДО ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ- ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ЗВО

Орлова Карина Дмитріївна
студентка

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Сербін Юрій Вікторович

к. психол. н., доцент, доцент кафедри психології
та соціології

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Одним з найважливіших психолого-педагогічних завдань будь-якого закладу вищої освіти є робота зі здобувачами вищої освіти першого курсу. Вона має бути спрямована на більш швидку й успішну їх адаптацію до нової системи навчання, до нової системи соціальних відносин, на освоєння ними нової ролі. Потрібно допомогти першокурсникам якомога швидше і успішніше адаптуватися до нових умов навчання та соціальної ролі. Проблема адаптації є актуальною для всіх рівнів освіти [1].

Потреба в адаптації у людини виникає тоді, коли вона починає взаємодіяти з будь-якою системою в умовах певної неузгодженості з нею, що породжує необхідність змін, можуть бути пов'язані з самою особистістю або системою, з якою вона взаємодіє, а також з характером взаємодії між ними. Для процесу адаптації особистості пусковим механізмом є зміна навколишнього середовища, при якій звичне для неї поведінки виявляється малоефективним або взагалі неефективним, через що виникає необхідність в подоланні труднощів, пов'язаних новими умовами [4].

В узагальненому вигляді адаптація описується як процес пристосування, необхідний для адекватного існування в умовах, що змінюються, а також, як процес включення індивіда в нове соціальне середовище, освоєння їм специфіки нових умов. У сучасній психології поняття адаптації розглядається як процес і результат встановлення гармонійних взаємин між особистістю і соціальним середовищем [1; 3].

О. В. Осипчукова виділяє в адаптації особистості студента-першокурсника та відповідно навчальної групи, в яку він входить, до нового соціокультурного середовища вищого навчального закладу наступні стадії: початкова стадія, коли індивід або група усвідомлюють, яким чином вони повинні поводитися у новому для них соціальному середовищі, але ще не готові визнати і прийняти систему цінностей нового середовища закладу освіти і прагнуть дотримуватися колишньої системи цінностей; стадія терпимості, коли індивід, група і нове середовище виявляють взаємну терпимість до систем цінностей і зразків поведінки один одного; акомодация, тобто визнання і прийняття індивідом основних елементів системи цінностей нового середовища при одночасному визнанні певних цінностей індивіда, групи нової соціокультурного середовища; асиміляція, тобто повний збіг систем цінностей індивіда, групи і середовища [4].

Розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ЗВО:

1. Формальна адаптація, яка стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури навчального закладу і до змісту навчання в ньому;

2. Громадська адаптація – це процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп зі студентським оточенням в цілому;

3. Дидактична адаптація, ця форма адаптації стосується підготовки здобувачів вищої освіти до нових форм і методів навчальної роботи у ЗВО. Дослідники говорять про наявність багатофакторної зумовленості процесу адаптації і те, що на різних етапах навчання він визначається структурною перебудовою психологічних чинників, його обумовлюють. Робота

зі здобувачами вищої освіти перших курсів має свої відмінні риси. Вони зумовлені психофізіологічними особливостями віку, та соціальними чинниками [3].

Фахівці виділяють три блоки факторів, які впливають на процес адаптації до навчання у закладі вищої освіти: соціологічний, психологічний та педагогічний.

До соціологічних факторів належать такі характеристики молодшої людини, як вік, його соціальне походження і тип освітнього закладу, який він вже закінчив. Психологічний блок містить індивідуально-психологічні, соціально-психологічні фактори: інтелект, спрямованість, особистісний адаптаційний потенціал, становище в групі. Педагогічний блок чинників впливу на адаптацію включає в себе рівень педагогічної майстерності, організацію середовища, матеріально-технічну базу.

Студенти-першокурсники потрапляють у нове середовище. І для вирішення питання успішної адаптації вчорашніх школярів в нових умовах необхідно виявити найбільш типові проблеми, з якими стикається більшість здобувачів вищої освіти в перший рік свого навчання. Фахівці відносять до таких: підвищення обсягу навчального навантаження; складність засвоєння нових навчальних дисциплін; складності у відносинах з товаришами по навчанню; вироблення нової системи відносин з викладачами [2].

Від успішності адаптації здобувача вищої освіти до освітнього середовища закладу вищої освіти багато в чому залежать подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток майбутнього фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бохонкова Ю. А. Социально-психологическая адаптация студенчества в условиях вуза. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. Луганськ : Вид-во СЛУ, 2004. № 2 (7). С. 138-150.
2. Герасімова Н. Є. Внутрішньоособистісні конфлікти в процесі соціальної адаптації студентів до умов вищих навчальних закладів : дис. канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 227 с.
3. Завацька Н. Є., Сербін Ю. В., Бохонкова Ю. О. Психологічні умови формування адаптивних можливостей студентів вищих навчальних закладів гуманітарного профілю: монографія. Сєвєродонецьк : вид-во СЛУ ім. В. Даля, 2017. 176 с.
4. Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: навч. Посібник. Київ : Либідь, 2001. 128 с.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ АСЕРТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Пастухов Дмитро Ігорович

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Білоус Руслана Миколаївна

к. психол. н., доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

Ускладнення соціально-політичної ситуації, погіршення економічного стану України актуалізують звернення до проблеми дослідження асертивної поведінки особистості. Поняття асертивності корелює з таким достатньо розробленим у психології феноменом як упевненість, що передбачає наявність суб'єктивної установки на самого себе, соціальної готовності та здатності адекватно реалізовувати власні прагнення. Проте саме асертивна поведінка передбачає оволодіння особистістю спонтанними реакціями, тактикою відмови, розумним проявом емоцій, умінням прямо говорити про свої бажання і вимоги, здатністю висловлювати власну точку зору, наполягати на своєму, що уможливорює формування психічно здорового суб'єкта життєдіяльності в умовах кризових викликів сучасності.

Проблема впевненості та довіри до себе базується на двох векторах розвитку філософсько-антропологічної думки відносно внутрішньої сутності людського «Я» і відношення людини до своєї свободи. Це система філософських поглядів Е. Канта щодо ідеї подвійної природи людини з акцентом на впевненості в кінцевому результаті та філософія індивідуалізму (М. Штірнер, А. Шопенгауер, Ф. Ніцше), де єдиним критерієм істини є власне «Я» людини. Філософія С. Кьєркегора переносить акцент на внутрішнє життя людини, проблему вільного вибору діяльності з точки зору непередбачуваності результату [1].

Питаннями самовдосконалення людської особистості займався Г. Сковорода, який був переконаний, що в його основі особистого лежить пізнання людиною самої себе, уміння правильно оцінювати свої успіхи й недоліки у роботі. Не знаючи себе, людина блукає у пітьмі, беручись не за ту справу, до якої схильна. Таким чином, у контексті філософського знання асертивність розглядається як базова впевненість людини у завтрашньому дні. У роботах П. Тілліха зазначено, що відсутність упевненості в сьогоденні та майбутньому є основою появи базової невпевненості людини з наступним розвитком онтологічної тривоги та різних форм невротичного страху [1]. Дана думка знаходить своє підтвердження у психологічних теоріях, пояснюючих природу виникнення невротичних розладів (А. Адлер, З. Фрейд, Г. С. Салівен, К. Хорні та ін.).

Концепція асертивності сформувалась у кінці 50-х - на початку 60-х років у працях А. Солтера і базувалась на основних положеннях гуманістичної психології і трансактного аналізу [3]. Асертивність досліджувалась як певний спосіб поведінки особистості, що супроводжується почуттям поваги до власної індивідуальності та емоційно-ціннісним ставленням до інших людей. А. Солтер вважав, що особистість із розвинутим почуттям самоповаги спроможна діяти асертивно, тобто відкрито, впевнено й рішуче.

Термін «асертивність» з'явився після публікації книги В. Каппоні і Т. Новака, які розглядають асертивність як гармонійне поєднання особистісних якостей людини, що відображаються у формі конкретних світоглядних позицій та позитивній спрямованості, проявляються у знаннях про людську сутність, у вміннях і навичках ефективної взаємодії [2]. Асертивність – це певна особистісна автономія, незалежність від зовнішніх впливів та оцінок, здатність самостійно регулювати свою поведінку та вміння конструктивно знаходити вихід із проблемних ситуацій у спілкуванні.

Теоретичний аналіз суті та змісту асертивності як властивості особистості дозволяє визначити структуру асертивності, що включає когнітивно-смісловий, афективний і поведінковий компоненти. Когнітивно-смісловий компонент асертивності (Т. Паул, В. Шадріков, Г. Суходольський, В. Волков) полягає в орієнтації й адекватній оцінці ситуації, доцільному варіюванні способів дії і продуктивному перетворенню проблемних ситуацій (гнучкість мислення); прогнозуванні саморозвитку і саморуху, визначенні свого Я у навколишньому світі на основі усвідомлення сенсів і цінностей свого життя. Афективний компонент асертивності (А. Солтер, Д. Дж. Ліberman, А. Лазарус, Е. Ільїн, Н. Харламенкова, А. Бандура) включає прийняття іншого, впевненість у собі, довіру до себе. Потреба в самозбереженні, благополуччі та безпеці стають чинниками впевненої поведінки, душевного спокою в різних умовах життєдіяльності.

Поведінковий компонент асертивності (К. Абульханова-Славська, А. Брушлинський, Б. Братусь, С. Рубінштейн) проявляється в незалежності, відповідальності, наполегливості, готовності до ризику і конструктивної агресії. Як компонент асертивності, готовність до ризику припускає позитивну оцінку свого минулого досвіду. Відповідальність означає рух від покладання відповідальності на інших до покладання відповідальності на себе.

Таким чином, в ідеалі асертивність допомагає відстояти себе, не зашкодивши оточуючим. Асертивна поведінка трактується через спосіб дій, при якому людина активно та послідовно захищає свої інтереси, відкрито заявляє про свої цілі та наміри, поважаючи при цьому інтереси оточуючих.

Асертивна поведінка, як система певних вчинків та поведінкових реакцій, являє собою реалізацію характерного для людини рівня асертивності. Тому існує певна неоднозначність тлумачення асертивної поведінки та асертивності. Під асертивністю слід розуміти властивість особистості, її схильність поводитися так, щоб досягнути своїх цілей компромісно. Асертивна ж поведінка є реалізацією даної властивості в конкретній поведінці людини.

Таким чином, асертивна поведінка є конструктивним способом міжособистісної взаємодії, який дозволяє протистояти агресії та маніпуляції. Перспективними напрямками подальших досліджень є з'ясування вікових і гендерних розрізень асертивності особистості та розробка тренінгової програми щодо її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Губин В. А. Философская антропология: учебное пособие для вузов. СПб. : Академический проект. 2000. 240 с.
2. Каппони В., Новак Т. Как делать все по-своему, или ассертивность в жизнь. СПб. : Академический проект. 1995. 192 с.
3. Рибалка В. В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: Навчально-методичний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2010. 512 с.

УЯВЛЕННЯ ПРО СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ МОЛОДІ ЯК УМОВА ЇХ САМОРЕФЛЕКСІЇ

Плаксій Тамара Миколаївна

*к. філос. н., доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського*

Сучасний розвиток суспільства та його вплив на особистість передбачає вміння людини швидко адаптуватись, адекватно та гнучко реагувати на зміни, водночас залишатись собою, зберігаючи власні межі. Такі завдання уможливлюються лише у процесі розвитку зрілості особистості. Особливої гостроти ці питання набувають у юнацькому віці, у складні кризові періоди життя молодого людини. Ефективний вихід з кризових ситуацій пов'язаний саме з тим, наскільки вона відповідально ставиться до себе та оточення, здатна емоційно реагувати на ситуації життя, прагне до саморозвитку та ін.

І хоча межі періоду юності досить розмиті, історично і соціально зумовлені та індивідуально мінливі, все ж конструктивний шлях виходу зі складних життєвих ситуацій багато у чому залежить від особистісної зрілості молодого людини, від її здатності до саморефлексії.

У пошук факторів особистісного розвитку особистості значний внесок зробили представники гештальт-психологічного та психоаналітичного напрямів В. Келер, М. Вертгеймер, К. Коффка, К. Левін, З. Фрейд, К. Юнг, Е. Фромм та ін. [1]. Розгортання досліджень проблеми саморефлексії в різних напрямках чітко визначило дві основні особливості її сучасного стану. З одного боку, накопичений величезний фактичний матеріал, отримані цікаві експериментальні результати, що розкривають важливі закономірності та механізми рефлексивних феноменів. З іншого – з розвитком цих уявлень все виразніше проявляються і певні негативні особливості і труднощі, без подолання яких неможливий подальший конструктивний розвиток проблеми саморефлексії.

Життєдіяльність молодого людини, виконання завдань, які поставлені перед нею та труднощі, які при цьому виникають, вимагають певного рівня рефлексії. Для того, щоб особистість могла відрізнити конструктивні періоди трансформації від деструктивних, необхідний механізм рефлексії – *спрямованість людини на розуміння самої себе (власних дій, поведінки, мовлення, досвіду, почуттів, станів, здібностей, характеру, стосунків з іншими, своїх завдань, призначення)*. Основне завдання саморефлексії полягає у диференціюванні негативних і позитивних внутрішніх змін та у забезпеченні логічної завершеності

внутрішньої роботи на кожній з основних стадій трансформації. Під час *рефлексії – роздумів над своїми діями, вчинками, переживаннями* молода людина намагається зрозуміти їхні причини та себе як їх автора. Такий самоаналіз може бути ефективним лише за умови, що людина не приховується сама від себе, а відкривається собі [2].

Своєрідність проблеми саморефлексії зумовлено унікальністю самої властивості рефлексивності. Дійсно, завдяки цій властивості як «даності свідомості самій собі» людина розуміє, що наділена такою унікальною якістю, якої немає в жодної з живих істот – здатністю усвідомлювати. Розмірковуючи над собою, над тим, як і якою сприймають її інші, особистість неминуче запитує себе – «що є істинним?» Пошук відповіді на це запитання спонукає людину до децентрації – уміння поглянути на проблемну ситуацію з різних боків.

У процесі саморефлексії людина постійно стикається з переоцінкою своїх почуттів, емоцій, цінностей. Цей процес може бути як позитивно, так і негативно «забарвленим», залежно від чого в особистості може формуватися відповідно різне ставлення до себе, до навколишніх, до середовища.

З метою формування уявлення про осмисленість життя молоді особистості було здійснено емпіричне дослідження за допомогою «Тесту смисложиттєвих орієнтацій» Д. Леонтьєва. Вибірку становили 37 осіб (24 юнаки та 13 дівчат) віком 16-17 років.

Життя вважається осмисленим при наявності цілей, задоволення, одержуваному при їх досягненні і впевненості у власній здатності ставити перед собою цілі, вибирати завдання, і добиватися результатів. Важливим є чітке співвідношення цілей – з майбутнім, емоційної насиченості – з цим, задоволення – з досягнутим результатом, минулим. Ситуація надає кожній людині можливість зробити в цьому певний вибір у вигляді вчинку, дії або бездіяльності. Основою такого вибору є сформоване уявлення про сенс життя або його відсутність. Сукупність здійснених, актуалізованих виборів формує «минуле», яке значним чином може впливати на реальне «майбутнє» є сукупність потенційних, очікуваних результатів зусиль, що вживаються у цьому зв'язку майбутнє принципово відкрито, а різні варіанти очікуваного майбутнього мають різну мотивуючу привабливість.

Тест дозволив отримати наступні результати. Щодо наявності цілей, то більшість опитаних не мають конкретних цілей на майбутнє. Лише 23 % опитаних мають чітке уявлення щодо подальшого життя, високі бали за цією шкалою можуть характеризувати не тільки цілеспрямованої людини, а й прожектери, плани якого не мають реальної опори в сьогоденні і не підкріплюються особистою відповідальністю за їх реалізацію. 31 % респондентів не впевнені у наявності цілей або не мають чіткої відповіді на це питання та 22 % не мають конкретних подальших цілей. Такі показники властиві людині, яка живе сьогоденним або вчорашнім днем.

За шкалою «процесу життя», показник якої говорить про те, чи сприймає випробовуваний процес свого життя як цікавий, емоційно насичений і наповнений змістом. Високі бали за цією шкалою і низькі по іншим будуть характеризувати гедоніста, що живе сьогоденним днем. Низькі бали за цією шкалою – ознака незадоволеності своїм життям у сьогоденні; при цьому, однак, їй можуть надавати повноцінний сенс спогади про минуле або націленість в майбутнє, яка полягає у емоційній насиченості. Більшість опитаних отримали середній рівень, а саме 54 %. Високий рівень мають 36 % респондентів та 10 % опитаних не задоволені процесом свого життя.

За шкалою «результативності життя» бали за результатами якої відображають оцінку пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина. Високі бали за цією шкалою і низькі по іншим будуть характеризувати людину, яка доживає своє життя, у якого все в минулому, але минуле здатне надати сенс залишку життя. Низькі бали – незадоволеність прожитого частиною життя. 57 % досліджуваних мають середній рівень задоволеності результатом життя. 24 % опитаних мають високий рівень та цілком задоволені результатом життя, 19% мають низький рівень.

За шкалою «Локус контролю-Я» високі бали відповідають уявленню про себе як про сильну особистості, яка має достатню свободу вибору, щоб побудувати своє життя у

відповідності зі своїми цілями і уявленнями про його сенс. Низькі бали – невіра в свої сили, нездатність контролювати події власного життя. Високий рівень мають 38% опитаних, середній 45 % та 17 % мають низький рівень.

За шкалою «Локус контролю-життя» показники високих балів свідчать про переконання в тому, що людина здатна контролювати своє життя, вільно приймати рішення і втілювати їх у життя. Низькі бали – фаталізм, переконаність у тому, що життя людини не підвладна свідомому контролю, що свобода вибору – ілюзорна і безглуздо що-небудь загадувати на майбутнє. Більшість опитаних, яка склала 58 % мають високий рівень контролю життя. Середній рівень мають 26 % та низький рівень контролю у 16 % опитаних.

Отже, високий рівень осмисленості мають 23 % опитуваних, 31 % мають середній рівень, та більшість, а саме 46 % мають низький рівень осмисленості життя.

Таким чином, саморефлексія як «внутрішня» робота» особистості має значний вплив на формування особистісної зрілості у юнацькому віці, на уявлення молодого людини про себе та свої життєві цілі. У подальшому потребують свого дослідження уявлення молоді про власну самоефективність, самоповагу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Долинська Л. Особистісна зрілість як чинник формування психологічної культури майбутнього фахівця. *Проблеми сучасної психології*. URL : www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspl/2012_16/285-293.pdf (дата звернення 17.09.19).
2. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва : ИП РАН, 2004. 422 с.

АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ДОРОСЛИЙ СТУДЕНТ» В КОНТЕКСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ТЕХНІЧНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ ІТАЛІЇ

Поддубей Олена Вікторівна

старший викладач кафедри

філології та видавничої справи

КрНУ імені Михайла Остроградського

Початок ХХІ століття характеризується стрімким оновленням і реформуванням національної системи освіти в контексті інтеграції в європейський освітній простір. Ці зміни не минули і сектор освіти дорослих, який наразі стикається з різного роду проблемами, без вирішення яких подальший розвиток є неможливим. Вивчення зарубіжного досвіду і застосування його передових положень у вітчизняній практиці сприятиме розширенню доступу дорослого населення країни до навчання, що забезпечить стійкий розвиток особистості впродовж життя, допоможе визначити шляхи реалізації й оновлення цього процесу.

Оскільки головна мета нашої наукової роботи полягає у виділенні окремих перспективних напрямів застосування у вітчизняній практиці досвіду розвитку освіти дорослих в Італії, в рамках цієї публікації ми робимо спробу здійснення аналізу стану освіти дорослих в Італії.

Розгляд тенденцій розвитку освіти дорослих в Італії дозволив виділити наступні сучасні тенденції розвитку освіти дорослих в Італії на різних рівнях: державному, регіональному, інституційному.

Так, на державному рівні починаючи з 1997 року було прийнято низку законодавчих актів, які безпосередньо стосуються цього освітнього напрямку. Наприклад, статтею 21 Закону № 53 від 15.03.1997 р. навчальним закладам надається автономія у вирішенні дидактичних і організаційних питань з метою розширення спектру освітніх послуг, в тому числі для дорослого населення. Завдяки університетській реформі на підставі Декрету Міністерства освіти, університетів і досліджень № 509 від 3 листопада 1999 року, однією з цілей якої було залучення тих категорій населення, які раніше не мали можливості отримати

вищу освіту, кількість таких студентів почала помітно зростати. З уведенням трирічного базового університетського навчання і визнанням досвіду попереднього навчання або професійної діяльності у формі кредитів, дорослі (25-64 роки) особи отримали можливість вступати до вищих навчальних закладів. На державному рівні створено ряд організацій, які досліджують і координують процес навчання дорослих. Зокрема, це Інститут професійного розвитку робітників (ISFOL) Міністерства праці і соціальної політики, під егідою якого здійснюються дослідження в області активності користування дорослими освітніми послугами [1]. Цей інститут надає консультації й технічну допомогу в організації професійної підготовки працівників.

Міністерство освіти, університетів і досліджень наказом № 22 від 06.02.2001 р. визначає наступні заклади, в яких дорослі можуть отримати певний рівень освіти: школи писемності для дорослих, середня школа для дорослих, постійні територіальні центри освіти дорослих, професійні інститути, університети.

На регіональному рівні з 1997 року розпочато роботу Постійних Територіальних Центрів освіти і навчання дорослих, які існують в кожній провінції. Ці освітні установи мають тісний зв'язок з місцевими автономіями, ринком праці, їхня діяльність спрямована на надання відповідних навичок, необхідних дорослій людині для успішної соціальної або професійної інтеграції.

На інституційному рівні навчальними закладами здійснено модернізацію змісту навчальних програм (короткострокові курси професійної підготовки або підвищення кваліфікації, мовні курси для емігрантів) з урахуванням специфічних потреб різних груп дорослих студентів (навчання у форматі part-time, корпоративне навчання, дистанційне навчання).

Спираючись на дослідження Міжуніверситетського консорціуму AlmaLaurea (об'єднання університетів, завданням якого є проведення різнопланових статистичних досліджень в області якості університетської освіти) і застосовуючи автобіографічний підхід до визначення мотивів вступу до вищого начального закладу і, відповідно, очікуваного від навчання результату, італійські науковці поділяють дорослих студентів на декілька груп [2]. Згідно з цією класифікацією навчальні заклади розробляють відповідні початкові курси з урахуванням індивідуальних потреб представників тієї чи іншої групи.

Перша група представлена особами, що суміщають роботу і навчання (*lavoratori-studenti* – працюючі студенти). Слід зазначити, що подібна група присутня і в класифікації традиційних студентів, які також не являють собою гомогенну спільноту. Проте, називаються вони студентами-працівниками (*studenti-lavoratori*) і суміщають навчання і роботу, тобто більше часу вони, на відміну від дорослих студентів, приділяють все-таки навчанню, а не професійній діяльності. В свою чергу дорослі студенти цієї групи більше часу зайняті саме професійною діяльністю і навчаються в режимі часткової зайнятості (*studenti part-time*). Такі студенти вступають, наприклад, до університету через робочу необхідність, а не через відсутність вищої освіти. Навчальні заклади пропонують представникам цієї групи короткострокові курси підвищення кваліфікації, спеціалізовані програми. Саме для таких студентів пропонується корпоративне навчання на виробництві.

До другої групи відносяться особи, які через певні життєві обставини не мали можливості розпочати навчання у традиційному для студентів віці. Зазвичай вони походять із сімей, в яких батьки не мали вищої або навіть середньої спеціальної освіти, або ж із сімей з низьким рівнем доходу. До цієї ж групи відносяться особи, які досить рано утворили власну сім'ю і не мали змоги вчитися через сімейні обов'язки. На даному етапі життя вони вже мають дітей, які є певною мірою самостійними і не потребують такої уваги, як раніше, або ж сім'я розпалася і сімейні обов'язки припинили існування. Такі особи отримали вільний час і присвячують його навчанню з метою отримання першого або другого рівня обов'язкової середньої освіти або підвищення рівня особистого розвитку. Система освіти дорослих в Італії пропонує такі освітні програми, оскільки за останніми статистичними даними агенції Євростат країна має досить високий відсоток дорослих осіб, які покинули навчання [3].

Третя група складається з емігрантів, які потрапили до країни з певним (навіть вищим) рівнем освіти, якого, проте, не достатньо за нормативами країни для отримання певної посади. Такі особи прагнуть підвищувати рівень своєї кваліфікації. Представників цієї групи також цікавить мовна освіта. Зазвичай спочатку вони навчаються в одному з Постійних територіальних центрах за місцем проживання з метою набуття відповідного рівня мовної компетенції, а вже опанувавши мову в достатньому об'ємі, мають можливість продовжувати навчання у вищих навчальних закладах.

Проведене дослідження свідчить, що освіта дорослих в Італії активно розвивається з початку ХХІ століття і на сучасному етапі набуває нових характеристик, оновлюється її зміст, впроваджуються нові освітні технології, розробляються відповідні документи і концепції, покликані сприяти подальшому формуванню і розбудові систем обох країн з метою наближення їх до провідних Європейських зразків. Серед основних цілей розроблених документів варто відзначити розширення можливостей для освіти дорослих громадян; створення сприятливих умов для постійного удосконалення особистості, її адаптації до соціально-економічних змін як у країні, так і світі; сприяння кожній особистості незалежно від вікової, статевої приналежності, освіти, набутої попередньо, та соціального досвіду відчувати себе активною рушійною силою суспільного прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Università e formazione permanente, 2016 [Електрон. ресурс]. URL: http://www.isfol.it/temi/Formazione_apprendimento/formazione-degli-adulti/opportunita-apprendimento-per-adulti/universita-e-formazione-permanente
2. Alberici A., Catarsi C., Colapietro V., Loiodice I. Adulti e università. Sfide ed innovazioni nella formazione universitaria e continua. Milano, 2007. 483 p.
3. Education and Training Monitor Italy, 2017 [Електрон. ресурс]. URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-it_en.pdf

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК СКЛADOVA ДИСТАНЦІЙНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

*Попенко Наталія Володимирівна
аспірант кафедри психології, педагогіки та
філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського*

На сучасному етапі розвитку суспільства однією з найпоширеніших форм отримання вищої освіти поступово стає дистанційне навчання, як новий формат реалізації освітнього процесу, як спосіб переходу від репродуктивної до активної моделі опанування знань, як освіта, що базується на продуктивній спільній діяльності усіх учасників освітнього процесу. Впровадження дистанційних технологій навчання пов'язане із підвищенням вимог до якості та ефективності освітнього процесу, індивідуалізацією освітніх технологій, стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, впровадженням гнучких електронних моделей отримання освітніх послуг. Сьогодні дистанційні освітні технології дозволяють створити педагогічну взаємодію між викладачем і студентами більш доступною, вільною та комфортною з психологічної точки зору, і забезпечити при цьому вирішення повного переліку дидактичних завдань при опануванні навчальних дисциплін. Забезпечити студентам повний доступ до інформації, надати можливість самостійно вивчати навчальні матеріали в інтерактивному режимі, виконувати різні практичні завдання, здійснювати обмін інформацією та брати участь в обговоренні питань з дисципліни з іншими студентами, отримувати консультації викладача та проходити різні форми контролю знань [1]. Оцінювання якості організації дистанційного навчання визначається наступними показниками: доступність, повнота та актуальність електронного навчального матеріалу; зручність та наочність подання навчального матеріалу; наявність завдань та методичних вказівок для активної самостійної роботи; наявність завдань за усіма формами контролю;

доступ до спілкування з викладачем та іншими учасниками навчання; можливість побудови гнучкого індивідуального графіку навчання. Але не зважаючи на певний перелік переваг, дистанційне навчання частіше зорієнтоване на використання пасивних технологій, що передбачають однобічний вплив викладача, який організовує дистанційний освітній процес, визначає цілі та контролює дії здобувачів освіти. Однак для якісної освіти пріоритетним є використання активних методів навчання, що дозволяють побудувати освітній процес у відповідності до вимог сучасної освітньої концепції – розумінні та взаєморозумінні учасників освітнього процесу.

Дослідження німецьких вчених свідчать, що людина запам'ятовує лише 10 % того, що вона читає, 20 % того, що вона чує, 30 % того, що вона бачить, 50-70 % запам'ятовує за участі у групових дискусіях, 80 % – при самостійному виявленні та формулюванні проблеми. І лише тоді, коли здобувач освіти безпосередньо бере участь в реальній діяльності, у самостійній постановці проблеми, визначенні тактики прийняття рішення, формулюванні висновків та прогнозів, він опановує матеріал на 90 % [2].

Останнім часом у суспільстві намітилася тенденція знецінення вищої освіти і у здобувачів освіти спостерігається байдужість до отримання знань та низький рівень розвитку пізнавальних інтересів. Тому педагоги шукають шляхи вирішення даної проблеми у використанні більш ефективних (активних) форм, моделей, способів та умов навчання. І при цьому стратегічним напрямом активізації навчання є не збільшення обсягу навчальної інформації і не збільшення кількості контрольних заходів, а створення дидактичних та психологічних умов для свідомого включення здобувача освіти у навчання на рівні не лише інтелектуальної, а й особистісної соціальної активності.

Активні методи навчання є методами, що спонукають здобувачів освіти до активної розумової та практичної діяльності в процесі опанування навчального матеріалу. Г. Окань [3] наголошує, що активні методи навчання стимулюють пізнавальну діяльність здобувачів освіти, будуються на діалозі, передбачають вільний обмін думками про шляхи вирішення тієї чи іншої проблеми, характеризуються високим рівнем активності здобувачів освіти.

У якості найбільш популярних методів активного навчання виділяють проблемне навчання, діалог зі студентами під час занять, мозковий штурм, метод проектів, кейс-технології, ділові ігри, аналіз конкретних ситуацій. Дидактичний потенціал активних методів навчання у дистанційному навчанні представлено у табл.1.

Таблиця 1 – Дидактичний потенціал активних методів навчання

№	Назва методу	Дидактичний потенціал
1.	Проблемне навчання	формує пізнавальну самостійність здобувачів освіти, розвиває їх логічне та критичне мислення, передбачає не лише засвоєння результатів наукового пізнання, а й самого шляху пізнання, способів творчої діяльності
2.	Діалог зі студентами під час занять	обмін думками, оцінками, знаннями, судженнями; розвиток самостійного, творчого мислення, критичного ставлення до проблеми, що вивчається; підвищення емоційності навчання; забезпечення зворотного зв'язку з метою отримання інформації про розуміння здобувачами освіти найбільш складних та важливих моментів заняття
3.	Мозковий штурм	передбачає колективну розумову діяльність з пошуку нетрадиційних шляхів вирішення проблем, формує здатність концентрувати увагу та розумові зусилля на вирішенні актуальних завдань
4.	Метод проектів	формує практичні навички на основі теоретичних знань, сприяє створенню позитивної мотивації до навчання, формує практичні навички дослідницької діяльності
5.	Кейс-технологія	формує уміння глибше зрозуміти тему, розвинути уявлення, зацікавити, розвинути дискусію, отримати додаткову інформацію;

		формує здатність вирішувати проблеми та робити обґрунтовані висновки, формує комунікативні навички, формує здатність поєднання теоретичних знань з реальними життєвими ситуаціями
6.	Ділова гра	формує нові знання, конкретні навчальні та професійні уміння та навички, формує здатність до зіставлення власних думок з думками інших учасників освітнього процесу, здатність знаходити вихід з конфліктних ситуацій у міжособистісному спілкуванні, усвідомлювати власні досягнення та невдачі, здатність виконувати різні професійні ролі
7.	Аналіз конкретних ситуацій	стимулює звернення здобувачів освіти до наукових джерел, підсилює прагнення до здобуття знань для отримання відповіді на поставлені запитання; розвиток аналітичних здібностей студентів, сприяння вірному використанню наявної інформації, формування здатності до самостійності та ініціативності у прийнятті рішень

Під час відбору активних методів для організації дистанційного навчання необхідно зважати на те, що успіх їх використання залежатиме від ряду певних умов: змісту навчального матеріалу, специфіки підготовки здобувачів освіти, вагомості навчального матеріалу для майбутньої професійної та навчальної діяльності студента, кількості годин, що відведено на опанування тієї чи іншої теми, варіативність складу студентів та ін.

Отже, основним завданнями сучасної вищої освіти є підготовка висококваліфікованого фахівця наділеного знаннями, уміннями та навичками з обраної спеціальності, здатного до постійного саморозвитку та самоосвіти протягом життя. Шляхом вирішення цього стратегічного завдання поступово стає дистанційне навчання, як новий формат реалізації освітнього процесу. Впровадження активних методів навчання у процес організації педагогічної взаємодії у дистанційному навчанні створює умови для творчості у навчання, умови для використання різних методів і прийомів у процесі засвоєння навчального матеріалу. До того ж, активні методи навчання активізують розумові процеси студентів, розвивають аналітичні здібності та є потужним мотивуючим фактором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бороненко Т. А., Кайсіна В. С., Федотова В. С. Активные и интерактивные методы педагогического взаимодействия в системе дистанционного обучения. *Научный диалог*. 2017. №1. С. 227-243.
2. Курьянов М. А., Половцев В. С. Активные методы обучения : метод. пособие. Тамбов : Изд-во ФГБОУ ВПО «ТГТУ», 2011, 80 с.
3. Окань Г. И. Активные методы обучения в вузе : содержание и особенности внедрения. *Научный диалог*. 2012. №1. С. 265-270.

СУТНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Прутян Лідія Ігорівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Хоцькіна Світлана Миколаївна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри інженерної

педагогіки та мовної підготовки

Криворізький національний університет

Однією з проблем сучасного суспільства є потреба його в компетентних, висококваліфікованих фахівцях, конкурентоспроможних на ринку праці. Тому заклади освіти на сьогодні значну увагу повинні приділяти саме формуванню у майбутніх фахівців професійної компетентності ще на студентській лаві.

Введення поняття «професійна компетентність» обумовлено широтою його змісту,

інтеграційною характеристикою, яка об'єднує такі поняття як «професіоналізм», «кваліфікація», «професійні здібності» тощо. Вітчизняні й закордонні науковці розуміють професійну компетентність учителя як складову його професіоналізму. Причому, професіоналізм учителя трактується ними як якісна характеристика високого рівня педагогічної діяльності, що ґрунтується на таких засадах: обсяг та якість педагогічної практики; диплом у тій сфері, в якій здійснюється викладання; глибокі знання предмета, що викладається; широкі вербальні здібності; досвід викладання. Для визначення професіоналізму педагога та якостей, котрими повинен володіти компетентний учитель, Д. Медлі [5, с. 77] виокремлює чотири напрями дослідження: вивчення результатів учнів; вивчення досвіду учнів; педагогічна поведінка вчителя; професійна компетентність учителя. Трактуючи професійної компетентності, що поєднує погляди американських і європейських учених, подано австралійським науковцем Т. Хоффманом [4]. Автор пропонує три розуміння цього поняття: – як очевидні та зареєстровані результати діяльності; – як деякі стандарти виконання діяльності; – як особистісні властивості, що визначають ефективність та новаторство в тій чи тій діяльності. Підходи до трактування професійної компетентності вчителя сучасними американськими і європейськими вченими, на нашу думку, співзвучні з поглядами українських та російських дослідників. Серед українських науковців проблему розвитку професійної компетентності вчителя досліджують І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, О. Глузман, І. Зязюн, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, І. Прокопенко, С. Раков, О. Савченко, С. Скворцова, Г. Тарасенко, Л. Тарашенко, С. Трубачева та ін.

І. Підласим та С. Трипільською доведено, що потенціал, як загальна спроможність, виступає базовим відносно до професійної компетентності, що формується, як в процесі навчання, так і в процесі безпосередньої професійної діяльності [5, с. 82]. Таким чином, професійна компетентність вчителя «тримається на трьох стовпах»: здатність, готовність та спроможність ефективно діяти, розв'язуючи завдання навчання, розвитку й виховання учнів. Не залишилася поза увагою американських учених і структура професійної компетентності вчителя, адже зміст поняття «професійна компетентність учителя» розкривається й через його структуру. У цілому погоджуючись із поглядом Д. Медлі, який виокремлює такі компоненти професійної компетентності вчителя, як: – предметні знання; – навички викладання матеріалу; – мотивацію педагога; – ціннісні орієнтири, вважаємо, що поза увагою дослідника залишилися такі важливі складові професійної компетентності вчителя, як комунікативна та особистісна. Незважаючи на те, що особистісний компонент професійної компетентності вчителя не знайшов відображення у структурі за Д. Медлі, особистість педагога, його професійно-значущі якості були об'єктом досліджень серед американських науковців на всіх етапах розвитку педагогічного знання. Так, Дж. Стронжем [6] та Д. Крукшенком [7] виокремлюються не лише знання, вміння, а й особистісні якості, якими має володіти педагог для виконання успішної професійної діяльності.

Аргументовано, з урахуванням рефлексії власного досвіду викладацької діяльності, розкривається структура професійної компетентності вчителя у наукових дослідженнях вітчизняних учених. Ми виділили такі напрями: загальнокультурні, методологічні та предметно-орієнтовані (за Д. Махотіним та Ю. Фроловим); загальні, професійні, академічні (за В. Байденком); компетентність у загальнонауковій сфері; компетентність у широкому контексті професійної діяльності та компетентність у вузькій сфері професійної діяльності (за Ю. Татуром); ключові, базові, спеціальні (за А. Хуторським); ключові (інформаційна, комунікативна, соціально-правова, самовдосконалення); загально-професійні (керування та організація навчально-виховного процесу, професійна самоосвіта); спеціальні компетентності (знання основ математичних дисциплін, володіння професійною мовою тощо) (за Н. Селезньовою); спеціальна і професійна компетентність; методична компетентність; соціально-педагогічна компетентність; диференціально-психологічна та аутопсихологічна компетентність стосовно власної діяльності (за Н. Кузьміною); професійні психологічні та педагогічні знання; професійні педагогічні вміння; професійні педагогічні позиції, настанови вчителя та особистісні якості (за А. Марковою); науково-теоретична

компетентність; методична компетентність; психолого-педагогічна компетентність та професійна позиція вчителя (за О. Лебедєвою) [5, с. 89].

Незаперечною бачиться думка про те, що сучасний викладач закладу вищої освіти має усвідомлювати необхідність соціальних змін, бути готовим жити в умовах суспільних перетворень. На необхідність науково-педагогічного супроводу трансформаційних процесів звертає увагу В. Кремень, наголошуючи, що освіта і система виховання повинні переорієнтуватися на формування людини інноваційного типу мислення і готовності до інноваційного типу дій. Динамізм розвитку, змінність як така, стає сутнісною рисою способу життя людини [2, с. 9].

Викликає інтерес думка Ю. Зіньковського [1, с. 16] про те, що у сучасному суспільстві фактором успіху професіонала стає здатність адекватно сприймати, аналізувати і творити новачії. Засада інноваційності передбачає оперативне введення найновітніших досягнень наукових досліджень і високих технологій у сферу освіти, а сучасний викладач вишу повинен мати інноваційний стиль мислення як фактор подолання стандартних штамів, однозначності, лінійності, стереотипів тощо.

Більшість учених, як вітчизняних, так і зарубіжних, сходяться на думці, що професійна компетентність педагога визначається професійними знаннями і вміннями, ціннісними орієнтаціями, мотивами його діяльності, культурою, що виявляється у мові, стилі спілкування, загальною культурою, здатністю до розвитку свого творчого потенціалу, а також володінням методикою викладання предмету, здатністю взаємодіяти зі студентами, розвиненими професійно значущими особистими якостями. Відсутність хоча б одного з цих компонентів руйнує всю систему і зменшує ефективність діяльності викладача.

Отже, професійна компетентність викладача закладу вищої освіти – це складне інтегративно-динамічне особистісне утворення, що складається з ієрархічно взаємопов'язаних функціонально-особистісного і структурно-особистісного ресурсів, що виявляються у рівні розвитку основних (когнітивного та діяльнісного) і підтримуючих (мотиваційного, емоційно-вольового та ціннісно-рефлексивного) компонентів, що дозволяють викладачу впевнено реалізовувати посадові функції адекватно педагогічній ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зіньковський Ю. Імператив сучасної парадигми вищої освіти. *Вища школа*. 2013. № 9 (111). С. 7–19.
2. Кремень В. Інноваційна людина як мета сучасної освіти. *Філософія освіти*. 2013. № 1 (12). С. 7–22.
3. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: від 25.06.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
4. Сисоєва С. О., Батечкр Н. Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. Київ : ВД ЕКМО, 2011. 344 с.
5. Скворцова С. О., Вторнікова Ю. С. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів : монографія. Одеса : Абрикос Компани, 2013. 290 с.
6. Stronge J. H. Qualities of effective teachers / J.H. Stronge. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development, 2002. – 45 p
7. Danziger Kurt. Interpersonal communication / KurtDanziger. – New-York, 1976.–233 p.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ ПОДРОСТКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Рачкован Евгения Владимировна
магистрант

*Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля
Пелешенко Елена Викторовна
старший преподаватель кафедры психологии
и социологии
Восточноукраинский национальный
университет имени Владимира Даля*

В последние десятилетия процесс глобализации стремительно развивается и воздействует на все структуры современного общества, сознание людей. Глобализация является характерной чертой процессов изменения структуры мирового хозяйства, понимаемого как совокупность национальных хозяйств, связанных друг с другом системой международного разделения труда, экономических и политических отношений, путём включения в мировой рынок тесного переплетения экономики на основе транснационализации и регионализации.

Процесс глобализации, в социально-экономическом аспекте, влечет за собой изменения в традиционных ценностях семьи, а также изменения психологических особенностей воспитания подростков. Семья является первичной социальной ячейкой общества – главным социальным институтом, влияющим на основы формирования личности. Политические, социально-экономические преобразования влияют на изменения морально-этических ценностей, мировоззрения семьи. Традиционные, устоявшиеся принципы воспитания детей переосмысливаются в связи с новыми условиями жизни общества.

Семья – это основанная на единой общесемейной деятельности общность людей, связанных узами родства – супружества и родительства, осуществляющая воспроизводство населения, поддержание существования членов семьи и социализацию детей.

Родители являются образцами для ежедневного ориентирования детей на модели поведения. Семейные традиции и домашние ритуалы способствуют сближению родителей с детьми и взаимопониманию. Только при наличии уверенности в родительской любви возможно адекватное психоэмоциональное развитие. Главное в воспитании личности – душевное единство родителя и ребенка [1].

Психологическая наука традиционно выделяет четыре тактики воспитания в семье: диктат, опека, «невмешательство» и сотрудничество. М. Раттер утверждает, что при хронических расстройствах поведения у детей типичной является тяжелая обстановка в семье, недостаток общения и тепла, непоследовательная, часто исключительно суровая дисциплина [2].

Психологические исследования показывают, что дети с заниженной самооценкой недовольны собой. Чаще это проявляется в семьях, где есть критика и завышенные ожидания со стороны взрослых касательно ребенка. Подобные отклонения чаще происходят в однопотных семьях, где более свойственны престижные ориентиры в жизни и в воспитании детей. Другой крайностью в семье является завышенная самооценка, когда ребенка сильно хвалят даже за мелочи, за любые достижения дарят подарки, никогда не наказывают и ничего не требуют. Лишь в сбалансированной системе поощрений и наказаний, где внимание к личности ребенка сочетается с достаточной требовательностью, формируется адекватное поведение.

Личностной особенностью в подростковом возрасте может стать тревожность, возникающая на фоне недовольства родителей учебой ребенка. Тревожность, в сочетании с низкой самооценкой, снижает учебные достижения, закрепляя «неуспех». Неуверенность в себе ведет к желанию полностью следовать указаниям взрослых, действовать «по шаблону», к страху инициативы. Взрослые, недовольные все худшими результатами учебы, акцентируют на этом вопросе больше внимания, увеличивая эмоциональный дискомфорт ребенка. Замкнутый круг.

Подростковая обособленность выражается, в стремлении освободиться от опеки и контроля взрослых. Нуждаясь в любви и заботе подростки испытывают желание быть полностью самостоятельными и равными в правах. Отношения в этот период сильно зависят от готовности родителей принять своего «взрослого» ребёнка.

Научное обоснование психологических особенностей воспитания, отображается в теории воспитательного процесса. Ученые выделяют основные типы воспитания подростков – авторитарный и демократический. При демократичном стиле родители ценят в поведении подростка самостоятельность, предоставляют ему право принимать решение в областях своей жизни; одновременно требуя выполнения обязанностей. Разумный контроль обычно не раздражает подростка. Взросление в таких отношениях проходит без особых конфликтов, развивается дисциплинированность, активность, дружелюбие. При авторитарном стиле родители требуют подчинения, не объясняя причины запретов, жёстко контролируют все сферы жизни. Дети в таких семьях замкнуты. Часть из них конфликтует, проявляет агрессию, но чаще всего дети становятся неуверенными в себе и менее самостоятельными [3].

Семья – единственный социальный институт, обладающий возможностями для умственного, физического, нравственного воспитания. Прохождение процесса социализации в условиях счастливой семьи, дает возможность ребенку развиваться как уверенная личность, принимающая нормы окружающей культуры как адекватные. В процессе взросления важны: доверие, уважение, понимание, любовь, – ключи в отношениях подростка с родителями.

Последние десятилетия наблюдается ослабление семьи как традиционного социального института и изменение её функций: репродуктивной, воспитательной, образовательной, экономической.

Семья влияет на личность подростка сильнее школы и общества в целом, поскольку семейная малочисленность подразумевает непосредственный эмоциональный контакт и личное общение.

Специфика отношений в семье складывается в результате непрерывного взаимодействия. В. С. Заслуженюк и В. А. Семиченко различают следующие виды отношений: 1. сотрудничество – взаимодействие; 2. паритет – равные; 3. соревнование – внутрисемейная состязательность; 4. конкуренцию – стремление главенствовать над другими; 5. антагонизм – резкое противопоставление членов семьи; 6. авторитаризм – жесткие требования; 7. либерализм – часто полное безразличие; 8. демократизм – глубокая заинтересованность.

Ценность процесса глобализации для социальной науки в фокусе внимания на процессах, превращающих мир в единое целое пространство, и доступности равных возможностей для всех.

В условиях современного существования семья по-прежнему остается основным институтом воспитания подрастающего поколения. Степень адаптированности родителей к постоянным изменениям внешних условий жизни семьи является ключевым фактором к успешной социализации молодого поколения в едином социально-экономическом пространстве.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Островская Л. Ф. Беседы с родителями о нравственном воспитании дошкольника. М. : Просвещение, 1987. 144 с.
2. Культура семейных отношений: [сб. ст.]. М. : Знание, 1980. 232 с.
3. Маленкова Л. И. Теория и методика воспитания. М. : Наука, 2002. 480 с.

ПРОБЛЕМА ЕМОЦІЙНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ В МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИНАХ ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Рябуха Вероніка Олександрівна

У сучасному суспільстві все частіше звучить тема деструктивних відносин. І все більша кількість людей, так чи інакше, виявляється втягнутими в них і нездатними з них вийти, не дивлячись на різні форми аб'юзу, як правило, присутні в таких відносинах. І навіть у випадку розриву деструктивних відносин одна або обидві сторони виявляються нездатними до самостійного життєвого шляху, до встановлення нових продуктивних соціальних зв'язків. Причиною тому найчастіше служать емоційна залежність, любовна адикція й співзалежність, які здійснюють хронічний негативний вплив на життєвий шлях, загальне самопочуття, прийняття рішень і поведінку суб'єкта, що їх зазнає.

Емоційна залежність виражається в поведінці, при якій, на відміну від звичайних нав'язливостей, спонукання до діяльності є або стає вітальним, як сильний голод або спрага, і опановує людину повністю. У міжособистісних відносинах досить часто вона виражається у формі «патології» відносин або любовної адикції [5]. У широкому змісті слова, це одна з форм інтеракційної залежності однієї людини від значимої для неї іншої людини, що проявляється в емоційній формі. Такі відносини, як правило, виникають між двома адиктами та мають назву співзалежних [3]. Найбільш характерні співзалежні відносини розвиваються в любовного адикта з адиктом уникнення. При таких відносинах на перший план виступає інтенсивність емоцій і їх екстремальність як у позитивному, так і в негативному змісті. У принципі, співзалежні відносини можуть виникнути між батьком і дитиною, чоловіком і дружиною, друзями, професіоналом і клієнтом тощо [2].

Для поведінки любовного адикта характерні наступні риси: практично увесь свій час він приділяє об'єкту своєї пристрасті; його прихильність настільки сильна, що у випадку несподіваних змін у планах і неможливості возз'єднання, адикт впадає в панічний стан. Світ адикта наповнений нереальними переживаннями про позитивні очікування з боку партнера стосовно себе [5]. Любовний адикт приписує об'єкту своєї закоханості ті якості, які зовсім йому не властиві. Сам адикт відрізняється від інших тим, що постійно відчуває страх бути покинутим, що й відбувається через деякий час, бо він сам своєю поведінкою цьому сприяє [3; 5].

У свою чергу, для адиктів уникнення є характерними наступні риси: надцінне відношення до Значимого Іншого, якого зовні уникають; прихованість внутрішнього життя від Значимого Інший через острах його контролю й поглинання їм; формування адиктивних взаємин з іншими об'єктами. Адикт уникнення не менш любовного адикта потребує любовного наркотику, однак приховує це за маскою самодостатності [3].

Христина Гроф вказує на важливий критерій розрізнення прихильності й залежності: останню відрізняє повне безсилля людини перед об'єктом залежності, відсутність контролю, захисна система заперечень, тенденція до руйнуючої й саморуйнівної поведінки, а також до прогресування залежності. Наростає кількісна потреба в об'єкті залежності для досягнення колишнього ефекту, власна індивідуальність втрачається [1].

Любовні адикти й адикти уникнення страждають через відсутність інтимності й довіри у своїх відносинах. Вони страждають через почуття неоціненості й непотрібності, однак не можуть створити інтимні відносини з неадиктивними людьми й не захоплюються ними, вважаючи їх непривабливими, нецікавими [3]. В інших людях їх привертає те, що, по-перше, ностальгічно знайомо, по-друге, дає надію на реалізацію дитячих фантазій і, по-третє, обіцяє вилікувати рани, що є наслідком дитячих об'єктних відносин. Адикти уникнення вибірково товариські, не схильні до стабільних особистих відносин, нерідко воліють жити на самоті [5].

На формування особистості з любовною адикцією впливають соціально-психологічні й індивідуально-психологічні фактори. До індивідуально-психологічних факторів відносяться проблеми із самооцінкою, нездатність любити себе, труднощі у встановленні функціональних границь між собою й іншими. Оскільки такі особи не можуть установити границі свого «Я», у них відсутня здатність до реальної оцінки навколишніх. Для цих людей існують проблеми контролю: вони дозволяють контролювати себе або намагаються контролювати інших. Характерні нав'язливість у поведінці, в емоціях, тривожність, непевність у собі, імпульсивність дій і вчинків, проблеми з духовністю, труднощі у вираженні інтимних почуттів [5].

Р. Норвуд у якості соціально-психологічних факторів вказує на соціальні стереотипи й дисфункціональні дитячо-батьківські стосунки, для яких характерні: прагнення до досконалості, примус і покарання, встановлення жорстоких правил, прийняття жорстких ролей (запропонованих батьками), маса сімейних секретів, неможливість усамітнення, повна відсутність особистих границь, хвороба одного або обох батьків (розумова або фізична), наявність фізичного, сексуального або емоційного зловживання дитиною з боку дорослого або дорослих, співзалежні батьківські відносини, соціальна відособленість родини [4].

Микола Лінді, психотерапевт, автор методу емоційно-образної терапії, у якості психологічних механізмів виникнення емоційної залежності в адиктивних відносинах указує на «інвестовані» в об'єкт залежності почуття або частини особистості суб'єкта. У випадку втрати улюбленого об'єкта від людини «відриваються» і ті інвестиції, які він колись вклав у нього в надії одержувати емоційні «дивіденди». Така людина відчуває втрату частини своєї душі. Вона не може створити нові відносини, тому як суб'єктивно їй нема чого більше вкладати. Якщо суб'єкт зробив у своєму суб'єктивному світі впровадження (проекцію) якоїсь частини своєї особистості в іншу людину, то він відчуває постійний зв'язок з нею, свою залежність. Він прив'язаний остільки, оскільки його почуття або частина особистості міцно прикріплені до іншого. Він міцно прив'язує свою долю, своє щастя, своє майбутнє до даної людини. Він інвестує енергію своїх надій і мрій у майбутнє, сподіваючись на довге спільне життя, сподіваючись одержувати безліч дивідендів, наприклад, розраховуючи на сексуальне щастя, народження й виховання дітей, спільне цікаве життя, схвалення суспільства і т.д. Згідно з ідеєю емоційно-образної терапії М. Лінді повернення вкладених «капіталів» назад (у тіло суб'єкта), коли відбулося руйнування відносин, звільняє суб'єкта й робить улюблений об'єкт нейтральним, таким же, як і всі інші люди [6].

Любовна адикція й емоційна залежність приводять до психопатизації особистості, подібної до зміни особистості хімічно залежного. Замість любові до близьких наростає ненависть, з'являється хворобливі ревності й заздрість, наростає соціальна ізоляція й дезадаптація [3]. Спроби до сепарації стають невдалими, ведучими до зростання залежності від інших людей і появи страху бути кинутим. Спостерігається розвиток захворювань, зв'язаних зі стресом; часте використання компульсивних і залежних дій для керування собою й іншими; труднощі в інтимних відносинах; часта зміна настроїв; брехня, шахрайство й інші асоціальні дії. Життя протікає в умовах кризи й занепаду сил, відчуття близької смерті [5].

Формування емоційної залежності й хворобливої прихильності призводить до соціально-психологічної дезадаптації особистості, розвитку психосоматичних захворювань, особистісних розладів. Своєчасне їхнє виявлення й корекція попереджають розвиток зазначених відхилень і дозволяють особистості отримати контроль над своїм життям, будувати продуктивні міжособистісні й професійні відносини, жити повним і здоровим життям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гроф К. Жажда целостности. Наркомания и духовный путь. Москва : АСТ, 2003. 258 с.

2. Короленко Ц. П., Дмитриева Н. В. Социодинамическая психиатрия. Москва, Екатеринбург : Деловая книга, 2002. 460 с.
3. Менделевич В. Д. Руководство по аддиктологии/ Под ред. проф. В. Д. Менделевича. СПб. : Речь, 2007. 768 с.
4. Норвуд Р. Женщины, которые любят слишком сильно. Москва : Добрая книга, 2019. 352 с.
5. Старшенбаум Г. В. Аддиктология. Психология и психотерапия зависимостей (Клиническая психология). Москва : Когито-Центр, 2006. 368 с.
6. Как отпустить навсегда человека или ситуацию, которые мучают годами [Электронный ресурс] / Николай Линде // *Вестник психологии*. 2018. № 11. С. 53. – Режим доступа к журн. : <https://psychologyjournal.ru/public/kak-otpustit-navsegda-cheloveka-ili-situatsiyu-kotorye-muchayut-godami/>

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНЕ ЗАНЯТТЯ. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Савченко Оксана Анатоліївна

викладач вищої кваліфікаційної категорії,

викладач-методист, голова циклової комісії

української та іноземної мов, викладач

української мови та літератури

Кременчуцький льотний коледж ХНУВС

Сучасне цивілізоване суспільство неможливо уявити без навчання та виховання творчих, діалектично думаючих особистостей із зорієнтованим гуманістичним мисленням, готових приймати самостійні нестандартні рішення.

У сучасній дидактиці відомо кілька видів навчання. Це пояснювально-ілюстраційне, проблемне, розвивальне, сугестивне (релаксаційне), адаптивне (навчання учнів з дефектами зору, слуху, мовлення та мислення), комп'ютерне, модульне, диференційоване, проектне, корпоративне. Кожен із цих видів навчання має певні переваги над іншими.

Найбільш продуктивними і результативними, але водночас і найбільш трудомісткими щодо організації і технічного інструментування є диференційоване, проектне і корпоративне навчання. Основна їх ідея – навчання через діяння. Діяльність учня, пов'язана з реальною дійсністю, що його оточує, базується на актуальних для нього інтересах. Таке навчання стимулює самостійність учнів, їх активність, взаємовідповідальність за результати виконання завдання, формує навички міжособистісного спілкування, партнерських взаємовідносин, вміння брати участь у діалогах, дискусіях, прийнятті колективного рішення.

Диференційоване навчання – цей вид навчання найпоширеніший. Розрізняють два підходи до його організації – зовнішній і внутрішній. Відповідно до першого відкриваються спеціалізовані навчальні заклади, орієнтовані на задоволення нахилів учнів та потреб їхніх батьків. Зовнішня диференціація навчання (її ще називають профільною) спрямована на отримання учнями освіти найбільш якісного рівня, сприяє формуванню професійної спрямованості. Важливішою є все ж таки внутрішня диференціація (її ще називають особистісною). Згідно з нею викладачі об'єднують учнів у групи за різними ознаками: типом темпераменту, реакцією на зовнішні подразники, за типами ставлення до них і до самих себе – екстраверти, інтроверти; за особливостями сприйняття зовнішнього світу – зорове, слухова, тактильне тощо.

Здебільшого диференціація учнів за відповідними групами відбувається на інтуїтивному рівні, коли вчителі не користуються результатами досліджень і обстежень їх шкільними психологами. Зазвичай учнів розділяють на три групи: сильні, слабкі та «середнячки». Саме ж навчання організовується у різноманітних формах роботи з дітьми, без чого воно практично неможливе: створення банку варіативних завдань для учнів, індивідуалізація домашніх завдань для всіх груп учнів.

Проектне навчання – це така система навчання, коли учні набувають знань і навичок у процесі планування і виконання практичних завдань проєктів, які постійно ускладнюються

Корпоративне навчання – цей вид часто називають інноваційним.

Можна погодитися з відомою істиною, що нове – це добре забуте старе. Адже проєктне і корпоративне навчання було добре відоме в радянській педагогіці в 20-30-х роках минулого століття як бригадно-лабораторний метод, що активно використовувався в минулому, а в 1936р. спеціальною постановою ЦК ВКП(б) був категорично заборонений. А між тим, це справді результативне і дуже цікаве для учнів навчання. У 80-х роках минулого століття, філософ Шеренгі обґрунтував таке твердження: сумарний обсяг інформації з предмета, яким володіють учні конкретної групи перевищує обсяг інформації учителя з цього предмета, який працює в цій групі. Таким чином, вочевидь, процес педагогічної взаємодії необхідно розширювати і переносити в площину спілкування не тільки «учитель-учень», «учень-учитель», але й «учень-учень», «учень-учні», «учень-вчитель». Саме на це і спрямовані інтерактивні технології навчання, суть яких полягає в тому, що навчальний процес відбувається в умовах постійної активної взаємодії всіх учасників навчального процесу. Це взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де учитель і учень є рівноправними суб'єктами педагогічної взаємодії. Інтерактивні технології в системі особистісно орієнтованого навчання передбачають моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язування проблеми. Таке навчання, як ми все зазначили, ефективно сприяє формуванню цінностей, умінь і навичок учнів, створенню атмосфери співпраці, взаємодії. При цьому надає широкі можливості для розкриття кожної індивідуальності учня і вчителя, який стає справжнім лідером дитячого колективу.

Українська дослідниця інтерактивних технологій навчання О. Пометун слушно сформулювала кредо інтерактивного навчання, дещо перефразувавши слова китайського філософа Конфуція:

- Те, що я чую, я забуваю.
- Те, що я бачу і чую, я трохи пам'ятаю.
- Те, що я чую, бачу, обговорюю і роблю, я набуваю знань і навичок,
- Коли я передаю знання іншим – Я стаю майстром.

Проте використання інтерактивних технологій ні в якому разі не повинне ставити самоціллю. Це лише спосіб створення атмосфери в аудиторії, яка найліпше сприяє співпраці, порозумінню, толерантності і дає змогу по-справжньому реалізувати особливо орієнтоване навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Подмазін К. І. Особистісно-орієнтований освітній процес: принципи, технології. *Педагогіка і психологія*. 1997. №2. С. 37–43.
2. Соболев Л. М. Особистісно-орієнтоване навчання української літератури: наукові підходи і практична реалізація. *Українська мова та література*. 2013. №9. С. 52–56.
3. Фасоля А. М. Особистісно-зорієнтоване навчання: цілепокладання, рефлексія, оцінка. *Українська мова та література*. 2004. №7. С. 2–9.
4. Шевкін О. В. Усі шляхи ведуть до Особистості. *Українська мова та література*. 2010. №6. С. 4–9.

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖЭТНИЧЕСКОЙ ТОЛЕРАНТНОСТИ НЕГАТИВНОМУ ИНФОРМАЦИОННОМУ ВОЗДЕЙСТВИЮ НА ОСНОВЕ ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИХ РАЗРАБОТОК

Сатиева Шолпан Серикбосыновна

Республика Казахстан, будучи расположенной в глубине Евразийского материка, стоит на стыке европейского и азиатского типов цивилизации. Страна является специфической по ряду особенностей. С национальной точки зрения Республика Казахстан является сложной этнической областью. Сегодня в республике проживают представители более 40 конфессий и деноминаций, а также представители 130 наций и этнических групп. В Стратегическом плане развития Республики Казахстан до 2020 года, утвержденным Указом Президента Республики Казахстан от 1 февраля 2010 года № 922. Говорится о том, что в социальной сфере и сфере защиты окружающей среды будут достигнуты значительные результаты. Стратегический план-2020 представляет собой обязательства государства перед гражданами Казахстана по достижению лучшего будущего. Для его выполнения потребуются активное участие всех уровней и структур государства, а также поддержка граждан [1].

Фактор полиэтничности в жизни государства может выступить как конструктивный феномен, выполняющий регулирующую, консолидирующую, развивающую, миротворческую функции, так и сыграть роль деструктивного элемента общественно-политической жизни государства, создавая угрозу стабильности и безопасности государства.

Ввиду этого в республике необходимо уделять особое внимание выявлению формирования межэтнической толерантности негативному информационному воздействию на основе психолингвистических разработок; разработке защитных механизмов обеспечения межэтнического согласия в Республике Казахстан на основе изучения языка и языкового сознания, как одной из важных составляющих культурных маркеров этнических групп.

В современном обществе часто происходят речевые конфликты в процессе повседневных языковых отношений людей. При рассмотрении условий, используемых в общении со стороны субъектов языка, побуждающих к конфликту коммуникации, предусматривается анализ его с точки зрения теоретических принципов межличностной гармонии/несовместимости, успешной/неудачной коммуникации [2]. Слово «ассоциация» является латинским переводом греческого риторического термина, который применяли греческие риторики в отношении к метафоре, метонимии и т.д. В философии эпохи Просвещения – это понятие одним из первых употребил Т. Гоббс. Учение об «ассоциации идей» развил Дж. Локк. Впоследствии принцип ассоциативной связи слова и идей развивал Беркли. Идеи этих философов не относились непосредственно к лингвистике или психологии, они были гораздо шире и представляли собой один из главных эпистемологических принципов их философии.

Психолингвистика – это дисциплина, которая находится на стыке психологии и лингвистики, и изучает взаимоотношение языка, мышления и сознания. Интерес к проблеме ассоциаций вновь возрос с конца 50-х годов с выделением психолингвистики в самостоятельную науку. В США важные работы в этой области опубликованы Джорджем Миллером [Miller, 1951; Миллер и др., 1965]. По свидетельству Дж. Миллера, первый ассоциативный эксперимент был проведен еще в 1879 г. Эксперимент Кент и Розанова 1910 года стал классическим. Также известны исследования Дж. Диза [Deese, 1962; 1965], К. Кофера, К. Осгуда и других [Слобин, Грин, 1975, с.139-146]. Наконец, в 1972 году в Эдинбурге был опубликован ассоциативный тезаурус английского языка [Kis et al., 1972], содержащий 55837 словарных статей. Тезаурус содержит множество СИ, в том числе более 60-ти только личных имен [3, с.139].

В основу нашей работы были положены принципы организации психологической помощи посредством психолингвистики, т.е. влияние на установки респондентов с помощью вербальных средств (слов, фильмов, притч, бесед и т.д.). Общее количество респондент в возрасте от 18-45 лет. Эксперимент проводился в виде анкетирования, при котором испытуемым предлагались слова-стимулы, с предварительного согласия информантов. Вид эксперимента: свободный ассоциативный эксперимент. Цель исследования – формирование

межэтнической толерантности негативному информационному воздействию на основе психолингвистических разработок в Республике Казахстан [4, с. 521-526]. Разработаны анкеты для проведения исследования: выбраны слова-стимулы для проведения ассоциативного исследования; создана новая модель защитных механизмов и воспитание межэтнической толерантности негативному информационному воздействию на основе психолингвистических разработок; разработана программы и технологии эмпирического исследования.

По мнению отечественных и зарубежных специалистов, манипулятивное воздействие на психику человека осуществляется через два самостоятельных этапа, дополняющий или заменяющий друг друга. Это обусловлено общими закономерностями в отношении внешнего воздействия. На основе этого основываются, прежде всего, манипулятивные стратегии и подходы, и при процессе воздействия на них соответствующие два основных этапа – подготовка и основное применение. На первом этапе в период командой исполнителей были осуществлены подготовительные два мероприятия: разработаны и тиражированы анкеты свободного ассоциативного и направленного экспериментов; разработан маршрутный лист проведения опроса; установлены контакты с руководителями различных учреждений и организаций в местах проведения опроса, разосланы письма-отношения, проработана логистика проведения опроса.

Дальнейший этап эксперимента был проведен свободный ассоциативный и направленный эксперименты.

Используемая методология исследования включают аналитические методы: общетеоретический, системно-структурный анализ; социологический опрос, проективные методики, методы сбора эмпирических данных; методы обработки и интерпретации данных: качественный анализ полученных результатов; контент-анализ. По материалам эксперимента были построены ассоциативные поля концептов. Под «ассоциативным полем» мы, вслед за А. П. Клименко, понимаем все слова-реакции на заданное слово-стимул [5, с. 108].

Результаты исследований, позволяют сделать следующие основные выводы: анализ исследований, связанных с выделением и описанием ядра о выявлении уровня психологических основ толерантности в Республике Казахстан и их отношение к ним, нередко трактуемого как ядро языкового сознания, показал их общую направленность на изучение образа мира человека, с акцентированием внимания на его этнокультурной, социально-психологической специфике [6, с. 412]. Подводя итоги, следует отметить, что для эффективного противодействия столь опасному и серьезному явлению современности, как формирование межэтнической толерантности негативному информационному воздействию на основе психолингвистических разработок общественной мысли среди населения Республики Казахстан недостаточно обладать знаниями нейролингвистического программирования, его целях и т.д. Необходимо рассматривать данный вид с точки зрения его психологических и социальных последствий для человека и общества. Полученные данные делают возможным создание инновационных психолингвистических методик формирования межэтнической толерантности негативному информационному воздействию на основе психолингвистических разработок Республики Казахстан, путём определения языкового сознания и национальных маркеров.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Указ Президента Республики Казахстан Президента РК от 15.02.2018 № 636.
2. Kiss G., Armstrong C., Milroy R. The Associative The saurus of English. Edinburgh, 1972. С.139.
3. Голев Н. Д. Конфликтность и толерантность как универсальные лингвистические категории //Лингвокультурологические проблемы толерантности: Тез. докл. Междунар. научной конф. Екатеринбург, 2001.
4. Сатиева Ш. С. Манипулятивное воздействие на психику человека // Духовные аспекты формирования религиозной идентично стинарода великой степи»в рамках

реализации идеи концепта «Рухани жангыру»: Материалы международной научно-практической конференции (20 февраля 2019г., Алматы). 2019. С.521-526.

5. Клименко А. П. Лексическая системность и ее психолингвистическое изучение. Минск : МГПИИЯ, 1974. С. 108.

6. Сатиева Ш. С. Декодирование смысла и методы воздействия на массовое сознание // Россия и Европа: связь культуры и экономики: Материалы XI международной научно-практической конференции (27 февраля 2015г., Прага). 2015. С.412-415.

ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-НОРМАТИВНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Сєдих Наталія Сергіївна
магістрант

*Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля
Гарькавець Сергій Олексійович*

*д. психол. н., професор кафедри психології та
соціології Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

Питання соціальної ідентичності особистості розглядалося багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими (В. С. Агєєв, Ж. Марсія, Дж. Тернер, В. А. Ядов, Л. Фестінгер, М. Ногг, S. Stryker та ін.). Проте, з моменту введення у науковий обіг Г. Теджфелом самого поняття «соціальна ідентичність», що визначається як частина Я-концепції, виникаючої на основі знань про членство в соціальній групі (або групах) разом із емоційною значущістю й цінністю членства в цій групі, воно значно розширило свої початкові межі й постійно наповнюється новим змістом [3].

Соціальна ідентичність виникає з окремих ідентифікацій і визначається приналежністю людини до різних соціальних груп або категорій. Сама групова приналежність або включення людини в яку-небудь соціальну групу відображає основне значення даного поняття. Це якісно відрізняє його від спорідненого йому поняття особистісної ідентичності, яке визначається як набір рис або інших індивідуальних характеристик, що володіють певною постійністю або, принаймні, спадкоємністю у часі та просторі, що може допомогти відрізнити даного індивіда від інших людей.

Як особистісна ідентичність, так і соціальна ідентичності є важливими регуляторами самосвідомості та соціальної активності особистості. Залежно від ситуації людина, в одному випадку діє як особистість, яка актуалізує особистісну ідентифікацію, а в іншому, як член соціальної групи – актуалізує соціальну ідентифікацію.

Людина впродовж свого життя включається в безліч різних соціальних груп, що дозволяє виділяти декілька видів соціальної ідентичності. Це: родинна (батько, мати, син, дочка); професійна (вчитель, лікар); релігійна (християнин, мусульманин, індуїст); цивільна (громадянин України, особа без громадянства (апатрид)); політична (консерватор, демократ, ліберал); етнічна або національна (українець, росіянин, грузин тощо).

Соціальна ідентичність має й своє функціональне призначення, яке виявляється в підпорядкуванні індивіда соціальній групі, груповому захисту, наявності підстав для самооцінки й оцінки інших, включення в систему групових взаємостосунків, групової інтеграції тощо.

В умовах розвитку правової держави та громадянського суспільства з особливою гостротою актуалізується проблема соціальної ідентичності в контексті соціально-нормативної спрямованості активності особистості або те, що можна визначити як *соціально-нормативна ідентичність особистості*. Даний вид соціальної ідентичності ми свого часу розглядали як ухвалення індивідом значущих соціально-нормативних уявлень, які є основою у вибудовуванні системи відносин в різних соціально-нормативних ситуаціях та його

готовність діяти, з метою реалізації або захисту відповідних соціально-нормативних інтересів [2].

Враховуючи тотожність проявів різних видів соціальної ідентичності індивіда можна говорити про загальні закономірності їхнього розвитку. Проте, власно соціально-нормативна ідентичність особистості має ряд особливостей. Так вона значною мірою зумовлена зовнішніми обставинами, що, у свою чергу, залежать від розвитку нормативної системи того або іншого суспільства. Також соціально-нормативна ідентичність внутрішньо диференційована та їй властива залежність від культурних, етичних і релігійних уявлень, що в різній мірі можуть її змінювати.

Норми, що існують в суспільстві, з раннього дитинства інтеріоризуються індивідом, входять в глибинні структури його особистості, перетворюючись на елементи його «Я». Але з часом ці норми піддаються певному корегуванню та навіть радикальним змінам. Проте, чим більше норми засвоєні індивідом, тим у меншій мірі можливі відповідні їй редукції. При цьому, як було нами досліджено, приналежність до тієї або іншої соціальної групи, де домінують певні правила роблять відмінними соціально-нормативні уявлення даного індивіда від нормативних уявлень інших, які не входять до його групи [1].

На соціально-нормативну ідентичність можуть впливати будь-які зміни в соціальному середовищі, у відносинах між різними групами, їх статусами й положенням у суспільстві. Все це може призвести до зміни ідентичності, до розвитку нової її форми. Але базові, стрижневі ідентичності можуть зберігатися навіть при руйнуванні й зникненні відповідних соціальних груп, що зумовлено дією «пам'яті системи». Наприклад, не дивлячись на зникнення спільноти «радянський народ», радянська ідентичність, що була однією з базових, дотепер займає провідне місце в системі ідентичностей людей середнього та старшого віку.

Оскільки в основі соціально-нормативної ідентичності особистості знаходиться норма, то саме нормі належить верховенство в актуалізації й розвитку даного феномена. Під соціальною нормою ми розуміємо імперативні вимоги або розпорядження, необхідні для досягнення порядку в системі і, які є обов'язковими для виконання. Соціальні норми дозволяють людям передбачати дії інших учасників суспільних відносин і відповідним чином будувати власну поведінку. Це робить можливим розглядати соціально-нормативну ідентичність особистості як похідну модель тієї нормативної системи, що домінує в суспільстві або в певній соціальній групі, в яку включений індивід.

Виходячи з того, що норма вільно вибрана й прийнята самою особистістю, є головною передумовою його оцінок й інтерпретацій, можна говорити про виникнення усвідомленої соціально-нормативної ідентичності. Навпаки, там, де відбувається нав'язування норм, де наголошується явна суперечність між нормативними розпорядженнями й реальною соціальною поведінкою індивідів, виникає «уявна соціально-нормативна ідентичність», яка породжує інтрапсихічний конфлікт. Індивід, як би «зависає» в стані соціального дорослішання. Причиною цього виступає те, що людина не знаходить відповідного підтвердження необхідності дотримання соціальних норм в реальному житті й вимушена, або повністю відкидати, або диференціювати соціально-нормативні категорії на власний розсуд. Тобто, можна говорити в термінах Е. Еріксона про те, що індивід як би «занурюється» в психологічний стан підлітка, який за своїм змістом багато в чому є асоціальним і навіть антисоціальним.

Проте будь-якій дорослій та дієздатній людині властива та або інша соціально-нормативна ідентичність. Проблема полягає тільки в тому, яким змістом вона наповнена. Тобто, якщо людина не ідентифікує себе з соціально-нормативною системою суспільства, то вона може володіти нормативною ідентичністю саме тієї соціальної групи, норми якої розходяться з нормами даного суспільства. Це може бути як маргіналізована соціально-нормативна ідентичність (асоціальна), так й ідентичність, що ґрунтується на референтах кримінальної субкультури (антисоціальна).

Отже, як на нашу думку, при розгляді проблеми соціально-нормативної активності особистості треба звертати увагу на її соціально-нормативну ідентичність, яка виступає

функціональним елементом системи відносин і значущим індикатором її соціально-нормативної орієнтації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волченко Л. П., Гарькавець С. О. Особливості формування соціально-нормативних уявлень старшокласників в умовах суспільної кризи: монографія. Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. 200 с.
2. Гарькавець С. О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі: монографія. Луганськ : вид-во «Ноулідж», 2010. 343 с.
3. Тернер Дж. Социальное влияние. СПб. : Питер, 2003. 256 с.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ У ПОДОЛАННІ ПЕДАГОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ

Сидоренко Вікторія Сергіївна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Беспарточна Олена Іванівна

к. пед. н., доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

Історичний аналіз проблеми співробітництва дає підстави стверджувати, що співробітництво як педагогічне явище досліджувалось ще з часів таких відомих філософів й педагогів. У минулому столітті проблемою співробітництва активно займаються вчителі-новатори Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, С. Лисенкова, М. Палтишев, В. Шаталов, М. Щетинін. Саме вони узагальнили спільні ідеї, які розкривають суть процесу співробітництва: доброзичливих стосунків; навчання без примушування; важкої мети; навчання швидкими темпами; опори; великих блоків; вільного вибору; випередження; самоаналізу, самооцінки; спільної мети всього колективу; спільної творчої діяльності колективу; самоврядування; творчого підходу; співробітництва педагогічного, учнівського, батьківського колективів; зв'язку знань з життям тощо. З метою кращого розуміння суті навчального співробітництва викладачів і студентів необхідно проаналізувати підходи, за якими вчені досліджували процес співробітництва в теорії вищої школи. Аналіз наукової літератури з проблеми співробітництва у закладах вищої освіти свідчить, що існують два підходи, за якими вчені досліджують співробітництво: через гуманізацію та демократизацію навчального процесу; через взаємодію і відносини суб'єктів навчального процесу. Таким чином, на підставі проведеного аналізу довідкової, педагогічної літератури, історичного аналізу проблеми співробітництва та її аналізу в теорії вищої школи, зокрема навчального, доходимо висновку, що навчальне співробітництво викладачів та студентів в рамках досліджуваної теми це творча навчально-професійна взаємодія викладачів та студентів за умови єдності форм, способів, прийомів її організації, що здійснюється на гуманістичних, демократичних засадах та метою якої є запобігання й подолання педагогічних бар'єрів.

З метою визначення особливостей навчального співробітництва викладачів і студентів необхідно уточнити особливості навчального процесу у закладах вищої освіти, оскільки він різниться від процесу навчання в школі, а тому і навчальне співробітництво викладачів і студентів необхідно здійснювати з урахуванням цих особливостей. Щодо змісту навчального процесу, то по-перше, для навчального процесу вищої школи характерним є поєднання навчальної і професійної діяльності студентів. По-друге, серед особливостей можна зазначити такі: великий у порівнянні зі школою об'єм навчальної інформації; інтенсивність навчального процесу; посилення самоконтролю та самостійності; збільшення об'єму навчальної інформації, виділеної для самостійної роботи (оскільки підручників, що цілком відповідають програмі немає і доводиться користуватися кількома джерелами, у яких до того ж окремі питання можуть бути викладені з використанням різних підходів); високі вимоги

стосовно використання літератури в її різноманітності; характерним для навчального процесу вищої школи стає процес самостійного пошуку знань, формування умінь і навичок та розвитку якостей [2].

Щодо характеру взаємин суб'єктів навчально-виховного процесу у закладах вищої освіти, то головними суб'єктами тут стають викладач і студент, які являють собою діалогічну цілісність, особливо у процесі навчального співробітництва. Коли йдеться про студента, мається на увазі особистість, яка свідомо зробила вибір майбутньої професії, визначилася зі своїм покликанням, тому викладачі бачать у студентах дорослих, цілком самостійних людей із визначеними життєвими цілями та планами і воліють бути з ними на рівних, в результаті імперативний характер навчання в умовах вищих навчальних закладах зменшується і стають актуальними ідеї навчання без примушення, свідомого вибору та зв'язку знань із життям.

Особливістю навчального процесу у закладах вищої освіти стають форми організації навчання. Для студентської аудиторії домінуючими стають лекції, семінари, практичні заняття. Особливого значення набуває індивідуальна навчально-дослідна та наукова робота студентів (проекти, курсові і дипломні роботи). Тому співробітництво із студентами слід будувати з урахуванням саме цих форм навчальної діяльності. У процесі навчального співробітництва викладач може творчо, майстерно оволодіти основними видами робіт. Як зазначає В. Лозова, співробітництво в діаді «викладач-студенти» можна реалізовувати шляхом надання студентам з високим позитивним статусом у колективі (лідерам) можливості виявляти свою самостійність в організації й проведенні конкретних справ, доручати керівництво групою, секціями, гуртками, що вимагає виявлення організаторських навичок, своїх думок, оцінок, ініціативи. Разом з тим, як уважає педагог, слід пропонувати і справи, в яких ці студенти повинні бути виконавцями. Так званим «ізолюваним» необхідно допомогти пізнати самих себе, виявити свої кращі вміння, риси, що передбачає вивчення індивідуальних особливостей, кола спілкування в первинному колективі [1].

У зв'язку з цим стає необхідним з'ясувати, яка схема організації пізнавальної діяльності студентів на лекції є найефективнішою і буде сприяти попередженню та подоланню педагогічних бар'єрів у процесі навчального співробітництва викладачів і студентів. Педагогічна практика свідчить, що зазвичай використовують таку схему: сприймання інформації; усвідомлення; запам'ятовування; відтворення; ілюстрація застосування на практиці. Такий шлях орієнтує, в основному, на репродуктивне засвоєння знань, на великий обсяг наступної самостійної роботи студентів у позалекційний період. Він передбачає негайну (в той же день) подальшу роботу студента над інформацією, повідомленої у процесі лекції, а потім повторну роботу з нею перед практичним заняттям. Якщо сприймання, усвідомлення і запам'ятовування інформації на лекції відбувається в поєднанні з певною творчою діяльністю студента, то для останнього на після лекційний період може залишитись лише уточнення, удосконалення знань. У цьому варіанті процес пізнання розпочинається з розгляду практичних ситуацій, явищ, процесів. Тут відбувається сприймання інформації, але в процесі використання відомої та на основі неї. В умовах творчого засвоєння знань лекцію не читають, а творчо «здійснюють», «виголошують» разом із студентами (викладач уголос, а студент подумки та частково в конспекті), виконуючи при цьому й певні спільні дослідження.

Таким чином, навчальне співробітництво викладачів та студентів має позитивний вплив на: мотиваційну сферу, оскільки з'являється бажання утвердження у колективі, довести свої знання і вміння, завоювати авторитет; з'являється потреба у спілкуванні та готовності правильно оцінити свої вчинки, вчинки інших людей та результати своєї діяльності, а тому допомагає долати психофізіологічні, організаційні бар'єри, бар'єри спілкування, змісту та форм навчального процесу; емоційну сферу, через те, що розвивається почуття співпереживання; з'являється впевненість та надійність; зникає байдужість; покращується психологічний клімат в колективі, як наслідок сприяє подоланню емоційних, психофізіологічних бар'єрів, а також бар'єрів спілкування, настанови та стереотипів;

вольову сферу, оскільки формується активність, організованість, наполегливість. У результаті долаються дисциплінарні та організаційні бар'єри, а також бар'єри змісту та форм навчального процесу; сферу саморегуляції, тому що вдосконалюється самоконтроль і самооцінка; формується вміння оцінити себе з різних точок зору в залежності від місця і функції у сумісній діяльності; вміння співвідносити свою поведінку із діями інших людей, що допомагає подолати емоційні, психофізіологічні, оцінні бар'єри; інтелектуальну сферу внаслідок розвитку активності, критичності, гнучкості мислення, уяви, що сприяє подоланню бар'єрів спілкування, змісту та форм навчального процесу; предметно-практичну сферу, оскільки формуються вміння правильно аргументувати тощо, що допомагає долати бар'єри спілкування та емоційні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лозовая В. И., Троцко А. В. Вопросы теории воспитания: учебное пособие для студентов педагогических вузов. Харьков : Основа, 1994. 160 с.
2. Мачинська Н. І. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю : монографія. За ред. д. пед. н., проф., член-кор. НАПН України С. О. Сисоєвої. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

ТЕМАТИКА НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ З МАТЕМАТИКИ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН

Скотнікова Людмила Миколаївна
старший викладач

кафедри інформатики і вищої математики
КрНУ імені Михайла Остроградського

Однією з головних проблем організації роботи з учнями, що приймають участь у конкурсі робіт МАН, є, поряд із залученням їх до пошукової та науково-дослідницької діяльності, підготовка до свідомого вибору професії завдяки вибору науково-дослідницьких тем, що мають професійну спрямованість, адже професійна підготовка є одним з важливих завдань закладів середньої освіти.

Наукове дослідження – це цілеспрямований процес пізнання, який здійснюється з метою викриття закономірностей зміни об'єктів в залежності від певних умов місця і часу їх функціонування для подальшого використання їх в практичній діяльності. Кожну науково-дослідну роботу можна віднести до певного напрямку. Під науковим напрямком розуміють науку або комплекс наук, в сфері яких ведуться дослідження. Структурними одиницями наукового напрямку є комплексні проблеми, теми та наукові питання. Комплексна проблема – це сукупність проблем, об'єднаних єдиною метою. Проблема являє собою ряд складних теоретичних та практичних завдань, вирішення яких назріло в суспільстві [1].

Зазвичай учні-члени МАН доходять до етапу вибору й обґрунтування науково-дослідницьких тем з визначенням колом своїх професійних інтересів. За цих умов теми з математики, на наш погляд, мають бути обов'язково прикладними, спрямованими на розв'язання завдань тієї або іншої професійної галузі.

Майже до початку XVII ст. математика являла собою науку лише про числа, скалярні величини, порівняно прості геометричні фігури й використовувалася переважно в астрономії, землеробстві, торгівлі. Алгебра, тригонометрія й основи математичного аналізу ще тільки зароджувались. Наука в сучасних її формах почала складатись у XVII–XVIII ст. і в силу головної закономірності свого розвитку перетворилася в нашу епоху на безпосередню продуктивну силу, яка суттєво й всебічно впливає на життя суспільства. Однією з головних рис розвитку науки є її зближення із суспільною практикою, виробництвом [2, с. 10-12].

У сучасних українських закладах середньої освіти склалася така ситуація, що переважна більшість учнів, навіть переможців олімпіад з хімії, біології, інформатики не дуже люблять математику, вважаючи її предметом, який є інструментом для інших, більш інтересних наук. Натомість математика може бути інтересною у випадку, якщо вона

дозволяє розв'язати складні прикладні задачі. Дійсно інтересною математика стає для учнів лише тоді, коли вони залучаються у розв'язання нестандартних, творчих завдань. На відміну від олімпіад, де математичні задачі учням «нав'язуються» організаторами, учні-члени МАН під час підготовки до науково-дослідницької роботи мають можливість вибрати не лише теми для поглибленого вивчення, а й обґрунтувати такі, що інтересують їх в аспекті професійної спрямованості.

Прикладом є теми Воробйової Маргарити з Одеської області конкурсу робіт МАН 2018 року «Застосування на практиці простіших звичайних диференціальних рівнянь» [3] та Завадяка Романа із Закарпатської області конкурсу робіт МАН 2019 року «Теорія графів та їх застосування в енергозбереженні» [4].

Отже, під час виконання професійно спрямованих науково-дослідницьких робіт учні-члени МАН можуть дійти до певних важливих результатів, які будуть мати досить велике прикладне значення: знайти і виправити неточності й навіть помилки у висновках наукових робіт вчених та фахівців-практиків, запропонувати нові методи розв'язання завдань та ін.

Дослідження видатних вчених-математиків ХХ-ХХІ століть значно розвинули загальну математичну теорію, що дозволяє на новому науковому рівні досліджувати й розв'язувати складні технічні, фізико-хімічні, інженерні, біотехнологічні та інші завдання сучасності. Проте дотепер вибір і обґрунтування тем учнями-членами МАН були спрямовані лише на поглиблене вивчення окремих розділів шкільного курсу математики, закріплення навичок розв'язання задач підвищеної складності.

Для удосконалення вибору і обґрунтування тем науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН пропонуємо підвищити професійну спрямованість для забезпечення правильного вибору професії в майбутньому і успішного продовження освіти випускниками шкіл. Професійна спрямованість тем з математики покликана сформувати в учнів стійкий інтерес до предмету, розвинути їх математичні здібності, сприяти їх підготовці до участі в олімпіадах і конкурсах різного рівня з математики, а також до успішного проходження відповідного ЗНО.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи організації наукових досліджень з економіки серед шкільної молоді: методичний посібник. Черкаси: Черкаський ФІМЛІ, 2018. URL: <https://vseosvita.ua/library/osnovi-organizacii-naukovih-doslidzen-z-ekonomiki-sered-skilnoi-molodi-164372.html>.
2. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнктів / за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
3. Протокол захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України у 2018 році. Секція: математики. URL: http://man.gov.ua/upload/konkurs-zahyst/2018/Results/mathematics/Zah/Matemat_zah.pdf.
4. Збірка матеріалів III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України у 2019 році. К.: Національний центр «Мала академія наук України», 2019. С.60. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/Новини/2019/05/06/-06-05-19.pdf>.

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ ТА КУРСАНТІВ У ВІЙСЬКОВОМУ КОЛЕДЖІ

Соковира Олег Петрович
заступник начальника Військового коледжу

сержантського складу
Національна академія сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного з МПЗ
Калениченко Руслан Арсенович
к. психол н., доцент, доцент кафедри основ
професійного навчання
Київський національний університет
будівництва і архітектури

Актуальність військово-патріотичного виховання юного покоління зумовлюється процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації. Патріотизм сьогодні є нагальною потребою і для людей, і для держави, оскільки високий рівень патріотизму громадян забезпечить повноцінний гармонійний розвиток як особистості в державі, так і суспільства в цілому. Військово-патріотичне виховання підростаючого покоління забезпечить цілісність народу України, його національне відродження, об'єднання різних етносів і регіонів країни, соціально-економічний і демократичний розвиток України, розбудову та вдосконалення суверенної правової держави, соціально-політичну стабільність у державі та гідне представлення нашої країни у світі.

Нормативними документами для планування та організації військово-патріотичного в навчальному закладі є Стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 року №580/2015, Програма військово-патріотичного виховання у Збройних Силах України на 2016-2020 роки із Перспективним планом її реалізації, затверджених наказом начальника Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України від 30 листопада 2016 року №445, а також Концепція військово-патріотичного виховання на 2017-2020 роки та Перспективний план основних заходів реалізації Програми військово-патріотичного виховання.

Заходи військово-патріотичного виховання плануються в розділі «інформаційно-пропагандистське забезпечення навчально-виховного процесу» перспективного та місячного Плану морально-психологічного забезпечення.

Виходячи із вимог вищезазначених керівних документів основні зусилля командно-адміністративного складу, педагогічних працівників у військово-патріотичному вихованню спрямовані на:

- формування у майбутніх сержантів якостей громадянина-патріота, любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань українського народу, наслідування кращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу і незалежність України, зокрема і в ході проведення АТО,ООС;
- розвиток та підтримку кращих державно-патріотичних, військових та бойових традицій, а також запровадження нових сучасних традицій і ритуалів відповідно до завдань Збройних Сил України, вимог часу та специфіки військово-навчального закладу;
- популяризацію та пропагування військової служби, професії захисника Батьківщини;
- співпрацю з органами влади, громадськими, ветеранськими та волонтерськими організаціями військово-патріотичного спрямування, залучення їх до військово-патріотичного виховання курсантської молоді, робота з допризовною молоддю;
- організацію взаємодії з місцевими органами влади щодо гідного вшанування пам'яті воїнів, які віддали своє життя за Батьківщину.

З метою підвищення рівня ідеологічної та військово-патріотичної підготовки у Військовому коледжі сержантського складу Національній академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного проводяться науково-практичні семінари, на яких поширюється досвід у запровадженні ідеологічного та національно-патріотичного виховання, зокрема, базованого на прикладах із АТО, ООС.

Активно сприяє вихованню у курсантів патріотичних почуттів систематичне відвідування ними історико-культурних закладів та установ міста. В Коледжі

напрацьовується система відвідування вихованцями театрів, музеїв та інших закладів культури та мистецтва.

Пропаганда військової служби та навчання у Військовому коледжі сержантського складу, зміцнення авторитету вітчизняного війська в українському суспільстві. Вже традиційним стало проведення в навчальному закладі Днів відкритих дверей для представників громадськості, батьків військовослужбовців, допризовної молоді.

Залучення курсантів, майбутніх сержантів до участі із безпосереднього проведення заходів військово-патріотичного виховання. Курсанти всіх спеціальностей активно залучаються до участі у всіх заходах військово-патріотичного виховання. Чітке патріотичне спрямування мають традиційні огляди-конкурси художньої самодіяльності, конкурс виконання народної пісні де курсанти мають нагоду розкрити всі свої мистецькі таланти та організаторські здібності.

У цій роботі не можна недооцінювати такий фактор, що впливає на військово-патріотичне виховання молоді, як сім'я. Серед численних умов і факторів, що впливають на розвиток і виховання курсантів, сім'я є по праву провідним. Яку б сторону розвитку курсантів ми не взяли, завжди виявиться, що саме сім'я відіграє вирішальну роль на тому чи іншому етапі формування такої невиліковним цінності, як патріотизм. Саме з виховання особистості в сім'ї починається формування і розвиток патріотизму. Взаємодія з батьками в даному контексті сприяє дбайливому ставленню до традицій, збереженню вертикальних сімейних зв'язків. Патріотизм – це любов до Батьківщини, відданість їй, прагнення служити її інтересам та готовність до самопожертви під час її захисту. Патріотизм є моральною основою життєздатності держави, важливим мобілізаційним ресурсом розвитку суспільства. Він є цементаційним чинником існування та розвитку будь-яких націй та державності.

Військово-патріотичне виховання молоді було й залишається важливим напрямом державної політики України. Його складовою частиною є військово-патріотичне виховання, спрямоване на формування в людини готовності до військової служби. Особливої ваги військово-патріотичне виховання набуває в сучасних умовах, коли Україна стоїть перед серйозними викликами. Протиправна з точки зору міжнародного права анексія Криму Російською Федерацією і воєнний конфлікт у Східній Україні стали для нашої країни серйозним випробуванням її стійкості. Збройні Сили України та інші військові формування повинні комплектуватися мужніми, добре озброєними, навченими воїнами, патріотами своєї Батьківщини. Держава приділяє велику увагу військово-патріотичному вихованню, розглядаючи його як необхідну умову гарантування національної безпеки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та Методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ М-ва освіти і науки України від 16.06.2015 р. № 641. *Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України*. 2015. № 7. С. 70–95 ; № 8. С. 87–95.
2. Ващенко Г. Г. Виховний ідеал. Полтава, 1994. С. 191.
3. Макаренко А. С. Твори. Київ : Радянська школа, 1954. 366 с.
4. Бех І. Д., Чорна К. І. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Київ, 2014. 29 с.
5. Бех І. Патріотизм має бути дієвим. Сучасний підхід до патріотичного виховання. *Дошкільне виховання*. 2016. №8. С. 2–3.
6. Майдибура А. Національно-патріотичне виховання. Позашкілля. 2012. №10. С. 18-21.

ЩОДО ВИВЧЕННЯ ОСОБИСТОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНОГО ФЕНОМЕНУ

Солоха Вікторія Валеріївна

Зовнішність людини є універсальною візитною карткою, що впливає на формування першого враження при знайомстві і певною мірою визначає ставлення оточуючих. Відомо, що красивих, привабливих людей частіше оцінюють як більш комунікативних, оптимістичних, працьовитих, творчих, наділяють їх соціально позитивними рисами – і все це тільки спираючись на зовнішній вигляд. Зовнішність людини, як ніщо інше, здатна викликати абсолютно певну соціальну реакцію. Цей зворотній зв'язок надає сильного впливу на формування самосприйняття індивіда.

Культурно обумовлені стереотипні реакції, соціальні норми і стандарти, очікування – все це вказує індивіду на небажаність істотних відхилень форми і розмірів його тіла від ідеалу. Сформоване уявлення і ставлення до образу тіла є одним з яскравих прикладів самопрезентації, яка відображає цінність тіла як такого, а також існуючі в суспільстві соціокультурні еталони. Формування образу фізичного «Я» відбувається в результаті впливу соціально-психологічних чинників і являє собою подвійний процес. З одного боку – це вплив соціуму, що виражається в судженнях, думках, уявленнях, стереотипах, еталонах, з іншого – це самостійне осмислення і диференційно-виборча робота на основі власних критеріїв [4].

За всіх часів людина надавала великого значення своєму зовнішньому вигляду, привабливості. Древні греки використовували поняття «калокагатії – гармонійного поєднання зовнішніх, фізичних, етичних та внутрішніх переваг, як досконалості людської особистості. Саме вони першими почали використовувати засоби декоративної косметики для естетичних цілей. Аристотель стверджував, що особиста краса є кращою порукою, ніж будь-який рекомендаційний лист. Вергілій писав, що чеснота є прекраснішою в прекрасному тілі [6].

Перша спроба проведення систематичного дослідження фізичної привабливості була зроблена грецьким математиком і філософом Піфагором, згідно з яким, краса асоціювалась з правильними пропорціями, або правилом золотого перетину. Ці ж принципи, що визначають красу людської особистості або тіла, використовувалися в архітектурі, музиці і живописі.

Основоположник еволюційної теорії Ч. Дарвін вперше наочно показав, що увага до своєї зовнішності є фактом еволюційно обумовленим, тісно пов'язаним з особливостями філогенетичного розвитку. При поясненні природи таких явищ, як сором, сором'язливість, скромність і почервоніння, він писав, що люди протягом незліченних поколінь звертали серйозну увагу на свою зовнішність і надавали надзвичайного значення в оцінці власної зовнішності думці про неї інших людей [1].

Проведений аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури показав неоднозначність уявлень авторів про чинники, що визначають особливості сприйняття власної привабливості. Проте, незважаючи на різні теоретико-методологічні підходи до інтерпретації процесу виникнення і розвитку самосвідомості, досвід, пов'язаний з самосприйняттям і переживанням людиною власного тіла, більшістю авторів розглядається як важлива характеристика і умова формування самосвідомості.

А. Адлер, вивчаючи особливості формування особистості в онтогенезі, показав існування тісного зв'язку між тілесним «Я» і самооцінкою. Зокрема, він стверджував, що деякі типи людської поведінки є спробою компенсації дійсних або уявних недоліків тіла. Так, А. Адлер виділяв п'ять основних областей життєдіяльності, в яких у людини можуть виникати почуття неповноцінності: фізичну, розумову, психологічну, соціальну і економічну. Перша може включати такі явища, як недорозвинення органів, інвалідність, деформації, потворність, фізична слабкість, ожиріння, хворобливість, сексуальні фрустрації тощо [2].

О. Т. Соколова виділила три напрямки досліджень образу тілесного «Я»: 1) образ тіла, що інтерпретується в контексті аналізу активності певних нейронних систем, і в цьому напрямку такі поняття, як схема тіла та образ тіла тотожні один одному, або мають самостійне значення. Схема тіла характеризує стійке знання людини про своє тіло, в той час як образ тіла постає як ситуативна психічна репрезентація власного тіла і розглядається як результат психічного відображення»; 2) представники другого підходу – Дж. Чанліп, Д. Беннет вважають, що образ тіла є результатом психічного відображення, вони розрізняють абстрактне тіло, тобто тіло концептуальне, і власне тіло, побудоване на сприйнятті свого тіла; 3) прихильники третього напрямку, зокрема Р. Шонс і С. Фішер, образ тіла розглядають як складну комплексну єдність сприйняття, установок, оцінок, уявлень, пов'язаних з тілесною формою та функціями. Так, Р. Шонс виділяє чотири рівні в моделі образу тіла: схема тіла, тілесне «Я», тілесне подання, концепція тіла. Схема тіла свідчить про стабільність сприйняття тіла в просторі, а характер оцінки тілесного «Я» визначає ступінь тілесної самоідентичності [5].

Для формування сприйняття своєї привабливості велике значення надається взаємодії особистості з іншими людьми. Самосвідомість і ціннісна орієнтація особистості дзеркально відображають реакції на неї оточуючих людей. Б. Ф. Зейгарнік писала, що подібно до того, як ми бачимо в дзеркалі свої обличчя, фігуру, одяг, так і в своїй уяві ми намагаємось уявити, як у думках інших людей відображаються наша зовнішність, манери, цілі, вчинки, характер – і це певним чином діє на нас [3].

Отже, проблема вивчення особистої привабливості почала свій шлях ще з давніх часів Античності, але й досі вчені дискутують над тим, що розуміти під цим феноменом. Кожна теорія та кожен науковець намагається додати до переліку компонентів привабливості свої власні, але кожна людина може сформулювати для себе свій перелік, створюючи його на основі сприйняття себе, своєї зовнішності, своїх індивідуально-психологічних особливостей, своїх досягнень, розуміння того, що є для нього привабливим, а що – ні. Процес особистісного усвідомлення власної привабливості починається в дитинстві, під впливом батьків, значущого для дитини соціального оточення, а потім набуває насиченості, досконалості, самовпевненості, або навпаки. Психологічна зрілість в оцінюванні себе, вільність від стереотипів та шаблонів привабливості, критичне мислення, розвиток самоцінності, позитивна підтримка значущих людей буде запорукою прийняття себе, відчуття себе привабливим у власних очах і власних думках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. Л. : ЛГУ, 1969. 339 с.
2. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. М. : Прогресс, 1986. С. 30–35, 51–66.
3. Зейгарник Б. В. Личность и патология деятельности. М. : Издательство МГУ, 1971. С. 38–43.
4. Мерлин В. С. Личность как предмет психологического исследования : учебное пособие к спецкурсу. Пермь : Просвещение, 1988. С. 70–77.
5. Соколова Е. Т. Исследования образа тела в зарубежной психологии. *Вестник Московского Ун-та*. 1985. №4. С. 39–49.
6. Суэми В., Ферхем А. Психология красоты и привлекательности. СПб. : Питер, 2009. С. 36, 52–58.

ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ПОДГОТОВКИ МОЛОДОГО СПЕЦИАЛИСТА

Стубеда Светлана Александровна

Современная рыночная экономика требует от специалистов высокой квалификации, подразумевающей наличие необходимых специальных знаний и умений, способность творчески подходить к выполнению своих обязанностей, нередко принимать неординарные решения и нести за них ответственность. Сегодня каждый специалист должен стремиться к всестороннему профессионально-личностному развитию, это обусловлено тем, что предложение рабочей силы значительно превышает спрос, и только конкурентоспособный специалист востребован на рынке труда. Исходя из этого, от учебного заведения требуется значительно повысить качество образования, что бы выпускник колледжа обладал таким качеством как конкурентоспособность, а также владел комплексом компетенций, которые отвечают требованиям современного рынка труда. Конкурентоспособность выпускника колледжа автоматически обеспечивает ему более высокий профессиональный статус, устойчиво высокий спрос на его услуги.

Конкурентоспособный специалист рассматривается не только как конечный продукт учебного заведения, но и как личность, обладающая определенными качествами. По мнению В. И. Андреева, существует, по меньшей мере, десять качеств, характеризующих конкурентоспособность личности [1]. К ним относятся четкость целей и ценностных ориентации, независимость, трудолюбие, творческое отношение к делу, способность рисковать, быть лидером, непрерывно развиваться, в том числе, профессионально, иметь стрессоустойчивость, стремление к высокому качеству конечного продукта; способность самостоятельно планировать, выполнять работу; мобильность; предприимчивость; владение новыми технологиями, готовность к самообразованию, коммуникабельные умения и навыки, организованность, творческий подход к работе. Социально-психологическая конкурентоспособность, по мнению В. И. Андреева, складывается из коммуникативной, когнитивной компетентности и знаний в области взаимодействия человека [1].

Конкурентоспособность выпускника колледжа гарантирует:

1. Конкурентоспособность специальности и колледжа;
2. Конкурентоспособность профессиональной подготовки.

Качество профессиональной подготовки конкретным образом воздействует на конкурентоспособность молодого специалиста. Оно оценивается по ряду показателей:

- а) качество знаний, умений и навыков, важных для действенного воплощения профессиональной деятельности;
- б) качество личности молодого специалиста, обеспечивающее ему составление профессиональной (специальной и личностной) компетентности: характеристики профессионального мышления и сознания, профессионально важные личностные качества, необходимые для реализации всевозможных разнообразных профессиональных функций);
- в) качество знаний, умений и навыков социально-профессионального общения, присутствие навыка профессиональной деятельности, поведения и общения.

Компетентностный подход в подготовке молодых сотрудников, переход содержания образования от предметных ориентиров к ценностным – это то, что различает практико-ориентированную подготовку молодых специалистов в передовых критериях.

Качество подготовки специалиста, с точки зрения компетентностного подхода можно классифицировать в соответствии с выявленными уровнями качества товара следующим образом:

1. Соотношение значения компетентности специалиста нормативным требованиям.
2. Соотношение значения компетентности специалиста характеру грядущей профессиональной деятельности.
3. Соотношение значения компетентности специалиста притязаниям конкретного работодателя.
4. Соотношение значения компетентности специалиста скрытым притязаниям.

В настоящее время одной из задач передового колледжа обязана считаться подготовка компетентного, гибкого, конкурентоспособного специалиста.

Нужно ориентироваться в собственном развитии на высококачественную подготовку специалиста, отвечающую переменам, происходящим на рынке труда.

Для того, собственно, чтобы подготовить конкурентоспособного специалиста важна модернизация и самого образовательного учреждения. Колледжи нуждаются в педагогах, которые готовы и способны обучать нынешнее поколение творчески думать и действовать. Педагогами, которые готовы развивать учащихся.

Для развития качеств конкурентоспособного специалиста в работе целесообразно использовать методы проектного обучения. Учащиеся вовлекаются в целенаправленную работу по решению профессиональных проблем, что позволяет формировать у них личностные качества, а именно умение трудиться в команде, нести ответственность за принятое решение, умение анализировать результаты своей деятельности, доказывать и защищать свою точку зрения, способность идти на риск, способность к достижению успеха, самостоятельность и др.

Проектный метод – метод предполагающий организацию деятельности, направленной на получение результата (продукта), в ходе которой идет усвоение новых знаний и действий.

Также метода проектов можно понимать, как систему обучения, гибкую модель организации учебного процесса, ориентированную на творческую самореализацию личности учащихся, развитие их интеллектуальных и физических возможностей, волевых качеств и творческих способностей в процессе создания нового продукта, обладающего объективной и субъективной новизной, имеющего практическую значимость, под контролем педагога.

Метод проектов даёт возможность обучающимся активно проявить себя в системе общественных отношений, способствует формированию у них новой социальной позиции, позволяет приобрести навыки планирования и организации своей деятельности, открыть и реализовать творческие способности, развить индивидуальность личности.

В рамках проектной деятельности преподавателю должна отводиться роль координатора, эксперта, консультанта [2].

Развитие творческих интересов и способностей учащихся традиционно входит в перечень ключевых задач, стоящих перед системой общего среднего образования. Согласно Концепции непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь, целью воспитания является «формирование разносторонне развитой, нравственно зрелой, творческой личности обучающегося» [3].

Таким образом, мобильность молодого специалиста, вот залог конкурентоспособности на рынке труда. Конкурентоспособность - вот цель и результат подготовки выпускника колледжа.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Андреева В. И. Конкурентология. Учеб. курс для творческого саморазвития конкурентоспособности. Казань : Центр инновационных технологий, 2004. 467 с.
2. Миранкова Е. В. Организация проектной деятельности учащихся на уроках трудового обучения в начальных классах. *Весці БДПУ*. № 1. 2014. С. 19-23.
3. Концепция непрерывного воспитания детей и учащейся молодежи в Республике Беларусь. *Праблемы выхавання*. № 2. 2007. С. 3.

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ІНЖЕНЕРА

*Супрунов Олександр Васильович
магістрант КрНУ*

В умовах інтеграції України до європейського освітнього простору рівень професіоналізму фахівця визначає компетентність. Роль комунікації у формуванні особистості визначальна, оскільки дозволяє засвоїти соціальний досвід, оволодіти інтелектуальною й матеріальною культурою людства.

Ймовірно, що успішність діяльності фахівця інженерної спеціальності визначається не тільки рівнем сформованості його компетентності, але й ступенем сформованості особистісних якостей, які безпосередньо мають вплив на успіх і високі показники у реалізації професійної діяльності.

Опитування роботодавців і молодих спеціалістів дозволило визначити основні компетенції, властиві компетентному інженеру та можуть бути включені в зміст навчання поряд із ключовими, загальнопрофесійними і спеціальними або предметними компетентностями, а саме:

- 1) компетенція планування і організації;
- 2) лідерські якості;
- 3) робота в команді на основі розвинутих навичок взаємодії, взаємодопомоги, емпатії – здатності зрозуміти підходи інших до проблем і завдань, різницю їх поглядів на шляхи вирішення ситуацій невизначеності й прийняття стратегії дій на конкретному етапі роботи;
- 4) етичні норми співіснування в міжкультурному середовищі на основі взаємоповаги, додержання загальнолюдських, культурних, релігійних, професійних моральних норм;
- 5) аналітичне мислення, яке включає такі компоненти ключової інформаційної компетентності, як інформаційний пошук і аналіз джерел інформації в аспекті вирішення проблемних ситуацій;
- 6) професійні компетенції, які включають тріаду «знання, навички, вміння», постійне набуття нових знань і вмінь у своїй професійній сфері, освоєння дотичних і суміжних галузей;
- 7) відкритість до інновацій, власна ініціатива як фактор професійного зростання і запобігання емоційному вигорянню, яке може призвести до стагнації у професійному й особистісному розвитку;
- 8) налаштованість й націленість на досягнення позитивного результату та розвиток таких якостей, як наполегливість, амбіційність, працелюбність;
- 9) незалежність і відповідальність у прийнятті рішень, об'єктивна самооцінка, власне аргументоване судження;
- 10) компетенція усної комунікації, зокрема міжкультурної, на основі володіння стилями мовлення, широким потенціалом мовних, мовленнєвих, паралінгвістичних засобів й плуралінгвальної компетенції, соціолінгвістичної компетенції; навички професійного писемного мовлення;
- 11) креативність, продукування нових творчих ідей як результат постійного саморозвитку в професійному й особистісному плані.

Відповідно, визначимо такі структурні компоненти професійно-комунікативної компетентності майбутнього інженера:

- мотиваційний – інтерес до організації педагогічної діяльності; активність; стійкі мотиви і цілі до педагогічної діяльності;
- комунікативний – уміння спілкуватися, уміння встановлювати міжособистісні зв'язки; погоджувати свої дії з діями співрозмовників; уміння обирати оптимальний стиль спілкування у навчальних та інших ситуаціях;

- технологічний – знання про педагогічну діяльність; уміння їх застосовувати при вирішенні педагогічної ситуації; вміння використовувати ефективні методи та принципи в організації навчального процесу, уміння передавати власні професійні знання;
- особистісний – якості: творчість; критичність, самостійність, толерантність, емпатія, відчуття балансу міжособистісних стосунків;
- менеджерський – уміння управляти навчальним процесом теоретичної, практичної підготовки;
- рефлексивний – уміння давати самооцінку, розуміти значення власних знань, умінь та навичок організації навчального процесу, уміння аналізувати й корегувати власну педагогічну діяльність, прагнення до самовдосконалення.

Поняття «компетентність» функціональне, проявляється в діяльності, значить уміти мобілізувати знання у даній ситуації [3, с. 233]. Компетентність більш широке поняття, ніж компетенція, і близьке за змістом до категорії «професіоналізм». У зв'язку з тим, що «професіоналізм» та «компетентність» науковці розглядають як близькі за значенням і змістом, у межах дослідження проведемо паралель між цими термінами та розглянемо відмінності.

А. Хуторський зазначив, що компетентний фахівець, означає – здібний. Це фахівець, який володіє певними знаннями і здібностями. Знання і здібності дають можливість фахівцю добре орієнтуватися у сфері діяльності та ефективно в ній діяти [5, с. 61]. Рівень професіоналізму фахівця визначає компетентність, а його досягнення відбуваються через здобуття необхідних компетенцій [2, с. 215], останні досягаються у процесі професійної підготовки. На думку Л. Хоружої, компетенція відображає можливості фахівця виконувати певні функціональні обов'язки, уміти пристосовуватися до справи, мати коло повноважень, вирішувати питання відповідно до спеціальності [4, с. 167].

Поняття «компетенція» трактується як сукупність обов'язків особи відповідно до посади за встановленим законом певного органу або іншими повноваженими інстанціями; володіння знаннями, колом понять, в яких фахівець добре обізнаний. Таким чином, «компетентність» як більш широке поняття виражається через дії спеціаліста, а «професіоналізм» – як набутиє у результаті досвіду, як ступінь майстерності, оволодіння основами й глибинами будь-якої професії [5, с. 412]. Серед важливих особистісних якостей фахівця інженерної спеціальності, значаться: моральні, комунікативні, організаторські якості; психофізичні й професійні якості; інтелектуальні, ділові, волевові, емоційні, емпатичні якості; активна життєва позиція, динамізм, емоційна культура, організованість, дидактичність, технічний інтелект, креативність, професійно-педагогічний інтелект та ін.

Отже, визначені структурні компоненти комунікативної компетентності майбутнього інженера, дають змогу фахівцеві відповідати вимогам сучасності. Тому компетентність інженера – це здатність використовувати знання у конкретних умовах реальної життєдіяльності, у нерозривній єдності з цінностями людини, особистій зацікавленості в цій діяльності та її продукції у вигляді способу поведінки або предметного результату. Сформованість комунікативної компетентності майбутнього інженера сприяє успішній реалізації в професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Богославець Л. П. Професійна компетентність та її роль у формуванні майбутнього інженера. *Наукові записки: [Збірник наукових статей]* / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, укл. Л.Л. Макаренко. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. Випуск СХІ (111). С. 18 -23.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посіб.]. Київ : Академвидав, 2004. – 218 с.
3. Періг І. М. Професійна майстерність викладача як умова ефективного дидактичного процесу в університеті. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*, 2011. Випуск 27. С. 230-235.

4. Хоружа Л. Л. Етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: [монографія]. Київ : «Преса України», 2003. 320 с.
5. Хуторской А. В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования. *Народное образование*. 2003. №2. С. 58-64.

ПРОБЛЕМА ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Сухомлин Катерина Валеріївна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Сошенко Світлана Михайлівна

к. пед. н., доцент, доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

Особистість є предметом вивчення різних наук – філософії, соціології, етики, біології, педагогіки, психології тощо. Розумінню природи особистості сприяють література, музика, образотворче мистецтво. Особистість відіграє значну роль у вирішенні політичних, економічних, культурних, наукових, технічних проблем, загалом у піднесенні рівня людського буття.

Категорія особистості посідає в сучасних наукових дослідженнях одне з центральних місць. Завдяки категорії особистості постають можливості для цілісного підходу, системного аналізу та синтезу психічних функцій, процесів, станів, властивостей людини [3, с. 76].

У психологічній науці не існує загальноприйнятого визначення природи особистості. Досліджуючи проблему особистості, вчені називають ядром особистості різні феномени: емоції (О. Запорожець), самосвідомість (Л. Божович), ієрархію мотивів (О. Леонтьєв), творчий потенціал (В. Давидов), сукупність потреб (М. Боришевський) [4, с. 76-77].

Епоху активного наукового вивчення проблем особистості можна умовно розділити на два етапи: 1) охоплює період з кінця XIX до середини XX ст. і приблизно збігається з періодом становлення класичної психології (сформульовані фундаментальні положення про особистість, закладені головні напрями психологічних досліджень особистості); 2) етап досліджень проблем особистості розпочався у другій половині XX ст. [1, с. 56].

Особистість – духовна, соціально-психологічна інстанція людини, функціями якої є виокремлення себе з оточення, самоспричинення внутрішньої і зовнішньої активності, самовираження, саморозвиток у цілісній життє-діяльності, активне переживання у часі і просторі своєї екзистенції [4, с. 76].

Американський психолог В. Джеймс один із перших почав розробляти проблему особистості на науковій основі. Під впливом його теорії формувалися подальші концепції особистості. На його погляд, у самосвідомості особистості можна виділити два аспекти – «емпіричне Я» і «чисте Я», або відповідно об'єкт і суб'єкт, тобто те, що пізнається, і те, що пізнає.

Розглядаючи «емпіричне Я», В. Джеймс тлумачить особистість людини як загальну суму всього того, що вона може назвати своїм. Аналіз особистості в цьому плані має включати:

- складові елементи (фізична, соціальна й духовна особистості);
- почуття та емоції, викликані цими елементами (самооцінка);
- вчинки, що спричинені цими елементами (піклування про самого себе та самозбереження) [4, с. 77].

Одна з найвидатніших теорій особистості створена З. Фрейдом. Структуру особистості, за З. Фрейдом, утворюють три основних компоненти: «Воно» (Id), «Я» (Ego) і «Над-Я» (Super-Ego). У сфері «Воно» домінують витіснені несвідомі інстинкти, вона підкоряється принципу задоволення. «Я» підпорядковується, з одного боку, несвідомим інстинктам, а з іншого – нормам і вимогам дійсності. «Над-Я» – це сукупність моральних норм суспільства, які виконують роль «цензора» [3, с. 82].

Засновник аналітичної психології К. Юнг поділив психіку людини на три рівні: свідомість, особисте несвідоме і колективне несвідоме. Визначальну роль у структурі особистості відіграє колективне несвідоме, яке утворюється зі слідів пам'яті, що залишається від усього минулого людства і впливає на особистість, визначає її поведінку з моменту народження.

Колективне несвідоме виявляється у вигляді архетипів – домінант, першородних образів, що виявляються в образах творчості, сновидіннях тощо.

Особисте несвідоме складається з переживань, що буди колись свідомими, але потім стали забутими або витисненими зі свідомого.

К. Юнг створив типологію особистості, в основі якої лежить спрямованість людини на себе або на зовнішній світ. Відповідно до цього він розподіляв людей на інтровертів та екстравертів [2, с. 83-84].

Центральною ланкою особистості, за К. Роджерсом, є самооцінка, уявлення людини про себе, «Я-концепція», що породжується у взаємодії з іншими людьми.

Інший представник гуманістичної психології – Г. Олпорт – вважав особистість відкритою системою: розвиток особистості завжди здійснюється у взаємозв'язку з іншими людьми. На думку Г. Олпорта, особистість – це динамічна організація особливих мотиваційних систем, звичок, установок і особистісних рис індивіда, які визначають унікальність його взаємодії з середовищем, передусім, соціальним [1].

Американський психолог А. Маслоу головною характеристикою особистості вважав потяг до самоактуалізації, самовираження, розкриття творчого потенціалу. Суспільство може процвітати, якщо воно знаходить шляхи розвитку здорових, сильних, розумово повноцінних особистостей.

За А. Маслоу, ядро особистості утворюють гуманістичні потреби в добрі, моральності, доброзичливості, з якими народжується людина і які вона може реалізувати в певних умовах. Однак ці потреби в самоактуалізації задовольняються лише за умов задоволення інших потреб і, передусім, фізіологічних. Ієрархію потреб складають:

1. Фізіологічні потреби.
2. Потреби в безпеці.
3. Потреби в любові й прихильності.
4. Потреби у визнанні та оцінці.
5. Потреби в самоактуалізації – реалізації здібностей і талантів [3, с. 88].

За концепцією видатного українського психолога Г. Костюка, індивід стає суспільною істотою, особистістю в міру того, як у нього формуються свідомість та самосвідомість, утворюється система психічних властивостей, здатність брати участь у житті суспільства, виконувати соціальні функції.

Важливою підсистемою структури особистості є спрямованість її діяльності, яка визначається потребами й інтересами, ціннісними орієнтаціями, цілями, установками, моральними та іншими почуттями. Особистість характеризується і тим, як здійснює свої потяги, реалізує цілеспрямованість, якими вміннями, здібностями та вольовими якостями володіє. Також у структуру особистості включаються і психофізіологічні властивості індивіда.

За Г. Костюком, розвиток людської особистості – безперервний процес, який виявляється у кількісних та якісних змінах людської істоти. Кількісні зміни – фізіологічне зростання організму. Якісні зміни відбуваються у функціонуванні нервової системи [2, с. 98-99].

У наш час існує багато різноманітних теорій особистості, які по-різному пояснюють її формування, розвиток та структуру. Усі теорії можна об'єднати в два напрямки – біологізаторський та соціологізаторський.

Вітчизняна психологія (Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн та ін.) визнає вагому роль фізіологічних факторів, спадковості, але також віддає значну роль соціальному середовищу [1; 2].

Отже, у сучасній психології ще не склалося цілісне уявлення про особистість, яке б повністю інтегрувало фізіологічний, психологічний, соціальний і духовний аспекти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Варій М. Й. Психологія особистості : Навч. пос. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 592 с.
2. Психологія : Підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін.; за ред. Ю. Л. Трофімова. 4-те вид., стереотип. Київ : «Либідь», 2003. 560 с.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб. : Питер, 2012. 713 с.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : Навчальний посібник. – Київ : Академвидав, 2005. 360 с. (Альма-матер).

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕТНОСТІ

Троцький Сергій Михайлович

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Герасименко Лариса Віталіївна

д. пед. н., доцент, доцент кафедри психології,

педагогіки та філософії КрНУ

імені Михайла Остроградського

Стрімкі соціальні трансформації, багатоманітні зрушення в освітньому середовищі відбиваються на педагогічній праці, актуалізуючи нові напрями діяльності, нові компетентності викладача.

Компетентність виступає умовою розвитку і набуття зрілої форми думок, мотивів, цінностей, спрямованості особистості, яка прагне самоствердитися у власній діяльності, реалізувати творчий потенціал, виявити свої здібності, набутти авторитету у своїх колег і самого себе. Це свідчить про мотиваційно-спонукальну функцію компетентності.

Під професійною компетентністю педагога слід розуміти таку пошукову діяльність, коли на основі здобутих знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-виховного процесу з метою формування творчої особистості.

Отже, педагогічна компетентність вбирає в себе сукупність теоретичних знань, практичних умінь, навичок, ставлень, досвіду, особистісних якостей викладача, що дають змогу здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання, аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення.

У науковій літературі розглядають різні варіанти класифікацій видів педагогічної компетентності, які виявляють її структурність, багатогранність, відображають зв'язок з різними галузями науки. Вони пов'язані з вимогами до його знань та особливостями професійної діяльності. Педагогічна компетентність інтегрує різні види компетенцій, які розкривають загальні здатності педагога в різних сторонах педагогічного процесу. Мова йде про пізнавально-інтелектуальну, діагностичну, проєктувальну, організаторську, прогностичну, інформаційну, стимулюючу, оцінно-контрольну, аналітичну, психологічну, соціальну, громадянську, комунікативну, рефлексивну, творчу, методичну, дослідницьку компетенцію та інші [2, с. 75]. Але крім спеціальних значний вплив на викладацьку діяльність й на суб'єкта викладання має загальнокультурна компетентність, під якою слід розуміти сукупність знань, навичок, елементів культурного досвіду, що дозволяють індивідові вільно орієнтуватися в соціальному і культурному оточенні і оперувати його елементами [1, с. 34].

Новітній етап розвитку європейської освітньої політики у XXI ст. розпочався у 2002 році із затвердженням Європейською комісією цільової програми «Освіта і професійна

підготовка 2010» та тринадцяти напрямів її реалізації в межах Європейського Союзу, яка полягає у фундаментальній трансформації всієї системи освіти, від дошкільного рівня до освіти дорослих, через удосконалення ключових аспектів її діяльності, пов'язаних із фінансуванням, управлінням, освітніми стандартами, оцінюванням якості, моніторингом ефективності функціонування, взаємодією з партнерами, тощо. У кінцевому результаті передбачається створення загальноєвропейського простору освіти і підготовка впродовж життя як умова для ефективного розвитку особистісних і професійних ресурсів. Це актуалізує необхідність вивчення міжкультурної компетентності майбутнього викладача. Послугуючись визначенням міжкультурної компетентності як інтегрованої характеристики особистості, яку створює сукупність спеціальних знань, умінь; соціально-ціннісної поведінки (Н. В. Янкін), можна визначити її сутнісну наповнюваність.

До спеціальних знань міжкультурної компетентності майбутнього викладача відносяться: лінгвістичні знання, що передбачають володіння різними іноземними мовами; соціокультурні знання, які дають уявлення про національно-культурні традиції та стиль життя народу; країнознавчі знання, що ґрунтуються на загальних відомостях про природу, державний лад, організацію побуту, дозволя, свят, знаменні дати, реалії культури; психологічні знання щодо особливостей ментальності як національно-психологічних особливостей представників іншої культури тощо [4, с. 16].

До вмінь як складника міжкультурної відносимо, насамперед, комунікативні, що, у свою чергу поєднують вербальні, невербальні, паравербальні вміння та аналітико-практичні вміння й навички.

Вербальні вміння передбачають використання форм мовного спілкування, невербальні – адекватне вживанням жестів, міміки, паравербальні вміння – з доцільним використанням в ситуаціях спілкування тональних і тембрових особливостей мови.

Аналітико-практичні вміння й навички передбачають здатність до емпатії, вміння адаптувати комунікацію, бути толерантним до багатозначності, змінювати поведінку і збирати нову потрібну інформацію. Практичні навички й уміння інтерпретувати інокультурну інформацію, готовність брати участь у діалозі, усвідомлення як прав, так і обов'язків у спілкуванні, усвідомлення відповідальності за характер і наслідки взаємодії [3].

Соціально-ціннісна поведінка як складова міжкультурної компетентності майбутнього викладача передбачає вміння правильно обирати стратегію поведінки згідно з нормами іншої культури.

Вважаємо важливим зазначити, що формування міжкультурної компетентності майбутнього викладача стає невід'ємною складовою його професійної підготовки в сучасних умовах, одним з напрямів модернізації педагогічної освіти.

Отже, зміни в професійних ролях і функціях викладача наприкінці ХХ та початку ХХІ століття тісно пов'язані з реаліями сьогодення соціальних замовлень суспільства, що в нових умовах формує світовий та європейський простори. Міжкультурна компетентність майбутнього педагога посідає важливе місце у сукупності його професійних компетентностей. Вона поєднує у собі знання (іноземної мови, національно-культурних традицій та стиль життя народу; відомостями про державний лад, культуру, дозволя, знаннями щодо особливостей ментальності); вміння (міжкультурної комунікації, аналітико-практичні); соціально-ціннісну поведінку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Перелік ключових компетентностей фахівця, визначених українськими педагогами (За матеріалами дискусій, організованих в рамках проекту ПРО-ОН Освітня політика та освіта рівний –рівному, 2004 р.). –У кн.: Хрестоматія з педагогіки вищої школи : навчальний посібник / Укладачі : В. І. Лозова, А. В. Троцько, О. М. Іонова, С. Т. Золотухіна. За заг. ред. В. І. Лозової. Харків : Віровець А. П. Апостроф, 2011. 408 с.

2. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід Європейських країн / за ред. Єрмакова І. Г. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільстві*. Київ : «Контекст», 2000. С. 65–71.

3. Чернілевський Д. В. Полікультурна компетентність як складова творчого розвитку фахівця. *Креативна педагогіка*. 2011. № 4. С. 13–18.

4. ЮНЕСКО2695 The International Standard Classification of Education (ISCED) is a member of the United Nations International Family of Economic and Social Classifications and is the reference classification for organizing education programmes and related qualifi [Електронний ресурс] // UNESCO Institute for Statistics – Режим доступу до ресурсу: http://www.uis.unesco.org/TEMPLATE/pdf/isced/ISCED_A.pdf.

MODERN SCIENTIFIC APPROACHES TO THE DEFINITION OF «EDUCATIONAL TOURISM»

Troshyna Svitlana Vitaliivna

undergraduate student of Kremenchug

National University

Bespartochna Olena Ivanivna

Ph.D., associate professor

department of psychology, pedagogy

and philosophy Kremenchug

National University

named after Michael Ostrogradsky

Global trends show that it is better to spend time with benefits, actively, acquiring new skills, gaining new knowledge, than just mindlessly wandering the streets of a foreign town. Educational tourism develops mobility, cultural literacy and gives the opportunity to acquire knowledge of the history of the countries, their cultures, languages and traditions. In addition, this becomes very relevant for people of the middle and especially late adulthood. Moreover, there is no wonder, because these segments of the population feel the power to discover something new, they are ready to develop socially and personally [1].

Tourism, in the imagination of most people, is associated with the rest, pleasure, new emotions and impressions. It has already become a characteristic feature of the modern man's life-style, which seeks to change impressions, to learn about the colourful, interesting and bright world. However, tourism, in addition to cognitive, wellness, ethnic, cultural and religious, sports and recreational functions, can be educational, which is quite relevant in our time. A. R. Lebedev singled out and systematized different approaches to defining the concept of "educational tourism". Economic approach to the definition of "educational tourism" – is a system of relations related to the production, distribution, exchange and consumption of educational tourism product within the national and world economy [3].

A business/activity approach is "education and training" travelling related to such basic activities as attending short-term courses, completing certain training programs (formal and informal), or acquiring certain formal courses (World Tourism Organization) [6].

Solomin V. P., Pogodina V. L. believe that a program-oriented approach is a cognitive tours that take place in order to fulfill the tasks defined in educational programs of educational institutions [4].

Zorin I. V., Kvartalnov V. A. believe that the need-oriented approach is a tourist trip, excursions for educational purposes, satisfaction of curiosity, interest and other cognitive interests [5].

Shcherbina A. explores a combined (activity + need-oriented) approach and considers it to be a type of recreation, the main or secondary purpose of which is to study foreign languages or other disciplines (management, economics, marketing, etc.), as well as to satisfy curiosity, improving their skills and gaining new experience in a particular field of activity [8].

Voskresensky V. Y. thinks that the combined (activity + approach with the allocation of territorial criterion) approach is a trip for the purpose of education abroad (for the purpose of improving the language, studying special disciplines, obtaining a business education) [7].

Klyap M. P., Shandor F. F. consider that a combined (program-oriented + territorial and consumer segment approach) approach is the travelling of individuals or groups to specific regions and countries to obtain educational services for specific programs [1].

Fedorchenko V. K. notes that the combined (activity + territorial and time criteria) approach is a 24-hour to six-month trip for education (general, special, additional), for advanced training in the form of various courses, internships, without doing any activities related to the profit from sources in the country of temporary residence [9].

Thus, analyzing different scientific approaches to the definition of "educational tourism", we see that educational tourism helps in acquiring various skills, including professional, as well as through this form of non-formal education people acquire the competences that they will need in their daily and professional activities. Self-educational activities related to tourism include keeping a diary of their journey, compiling reports, preparing slides and various video files that an adult student will show them in a group or a team. Each of these forms requires a corresponding reflection, interpretation of the experience gained, and an emotional retrospective that stimulates personal development. Thanks to educational tourism, a person will be able to gain new knowledge and useful experience and, depending on the goal, will be able to get a diploma or upgrade their skills. Wide horizons are open to the adult in choosing the direction of educational tourism. These include various historical and cultural educational tours, sports and educational tours, and vocational education abroad, as well as a variety of language programs. Educational tourism is an integrative product form that includes an educational base in the context of tourism infrastructure and its own tourist component.

The logical question is why it is necessary to travel to get some education or learn something new, if you can travel virtually and get not worse knowledge. Yes, you can travel and learn without leaving your computer, but you will hardly be able to get that full of emotions, audio and visually perceive new information. Moreover, travelling, one hundred percent will plunge into the atmosphere of the country, region, and city; feel the fullness and realism of experiences.

Of course, information and communication technologies are developing very rapidly, but nothing can replace the "real, salty sea" for the virtual. It may happen in the nearest future, but the question is different. Adult educational tourism is not only about the purpose of education, but also about the journey in which adults experience the integrity of their lives, the need to master a certain degree of social and professional competence when they make important decisions. Educational trips also show people the ability to make their own plans and make informed decisions.

Conclusions. Educational tourism motivates adults to increase their level of education, learn foreign languages, attend sightseeing programs, get acquainted with the cultural and historical potential of different countries or our country in the regions, encourage cultural and social development and self-improvement throughout life. Adult educational tourism also provides an opportunity to become aware of the restoration of "outdated" competences, it is a great way of expressing your personality, a way to prove to yourself and others the relevance of your opportunities and, even, to show your skills, for example, in a foreign language, which a person learns in late adulthood [2].

REFERENCES:

1. Klyap M. P., Shandor F. F. Suchasni` ri`znoviditurizmu. Navchal`nijposi`bnik. - Vishhaosvi`ta KhKhI` stolit`tya – K.: Znannya, 2011. – 334 s.
2. Sisoyeva S. O. Osvi`tni` sistemi krayin Yevropejs`kogo Soyuzu: zagal`na kharakteristika: navch. posi`b. dlya stud. vishh. navch. zakl. / Svi`tlana Sisoyeva, Tetyana Kristopchuk ; Nacz. akad. ped. Nauk Ukrayini, Kiyiv. un-ti`m. BorisaGri`nchenka. - Ri`vne :Ovi`d, 2012. - 351 s.
3. Lebedyev A. R. Suchasna ekonomika: problemi, tendenczi`yi, perspektivi, # 6, 2012.

4. Pogodina V. L., Solomin, V. P. Metodologicheskiei metodi cheskieosnovy` podgotovki magistrrov estestvenno nauchnogo obrazovaniya po programme «obrazovatel`ny`turizm»/V.L. Pogodina, V. P. Solomin// Izvestiya Rossijskogo gosudarstv ennogo pedagogicheskogo universitetaim. A. I. Gerczena. – 2011. – # 138. – S. 125-135.
5. Zorin I.V., Kvartal`nov V.A. E`ncziklopediya turizma: M.: Finansy` istatistika, 2014. – 368 s.
6. Kozlovs`kijYe. V. Pravove reguluyuvannya turistichnoyi di`yal`nosti`: navch. posi`b. / Ye. V. Kozlovs`kij. – K. : «Czentruchbovoyili`teraturi», 2015. –272 s.
7. Voskresenskij V.Yu. Mezhdunarodny`jturizm – M.: YuNITI-DANA, 2006. –232 c.
8. Shcherbina A. Obrazovatel`ny`j turizm. // http://womanwiki.ru/w/obrazovatel`ny`j_turizm
9. Fedorchenko V. K., Fomenko N. A., Skripnik M. Г., Czechmi`strova G. S. Pedagogi`katurizmu – K. : Vidavnichijdi`m «Slovo», 2004. – 296 s.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧНИЙ АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ ОБСЦЕННОЇ ЛЕКСИКИ

Федоренко Світлана Анатоліївна
к. іст. н., доцент, доцент кафедри
психології, педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського

На сучасному етапі, коли відбувається трансформація суспільного життя України, змінюються пріоритети діяльності та розвитку особистості, особливого значення набуває проблема культури спілкування, у вивченні якої серед вчених простежується зростання інтересу до обсценної лексики як предмету дослідження.

Обсценна лексика (від англ. *obscene* – непристойний, брудний, безсоромний), або ненормативна лексика – це сегмент лайливої лексики у різних мовах, що містить найгрубіші, вульгарні лайливі вирази, які часто виражають спонтанну мовленнєву реакцію на неочікувану ситуацію (зазвичай, неприємну); це стійка наявність слів та груп слів, не схвалених цензурою, які застосовуються у спілкуванні в значенні лайливих та вимовляються як з умислом, так і без нього.

Обсценна лексика стала предметом дослідження багатьох фахівців: лінгвістів, соціологів, психологів та ін. Їх праці відображають особливості цього феномену, причини використання лихослів'я, взаємозв'язок лихослів'я з комунікативними здібностями особистості, шкідливі наслідки використання лайливої лексики для морального і психічного здоров'я тощо.

Вчені В. І. Жельвіс, В. Л. Леві, Б. А. Успенський, Л. А. Широкоградюк та ін. розглядають лихослів'я як соціокультурний феномен. С. В. Виноградов визначає види ненормативної лексики – звичне, афективне, навмисне. На переконання В. К. Харченко, поширення ненормативної лексики, призвело до того, що зі сфери свідомого вона проникла в сферу несвідомих процесів [4].

Психологи Британського університету Д. Аткінс, Р. Стівенс, Е. Кінгстон виявили зв'язок між вживанням ненормативної лексики та фізичним болем [7]. Використання ненормативної мови має «ефект полегшення болю» і може сприяти покращанню самопочуття. В. І. Жельвіс зауважує, що обсценна лексика є важливим засобом реалізації зв'язку між вербальним виразом емоцій та необхідністю емоційної розрядки [2].

Вчені Д. С. Лихачов, І. П. Підласий відзначають руйнівну силу використання обсценної лексики, яка впливає, передусім на особистість. Втрачається оригінальне, видатне в людині. Використання ненормативної лексики, безсумнівно, відбивається на формуванні морального стрижня в людині. В. І. Шаховський чітко визначив шкоду використання ненормативної лексики для морального і психічного здоров'я, як для суспільства в цілому, так і для людини зокрема [5].

Проблема використання обсценної лексики як соціокультурного явища знайшла відображення у психолінгвістиці та психології, у вигляді порушення поведінки агресивної,

конфліктної спрямованості. Цілий ряд науковців, як зарубіжних (Р. Т. Байярд, А. Бандура, Р. Берон, Д. Річардсон, К. Лоренц, З. Фрейд), так і вітчизняних (Н. В. Алікіна, З. С. Карпенко, А. О. Реан), акцентують увагу на взаємозв'язку лихослів'я із проявами жорстокості та агресії в поведінці. С. А. Anderson вербальну агресію розглядає як прямий психологічний програш у формі словесних образ [6].

Серед загальних причин, і психологічних зокрема, використання обценної лексики О. М. Мітін називає наступні [3]:

- девіантна поведінка, розумові порушення;
- націленість на наслідування дорослих і сильніших у дитячому та підлітковому віці;
- домінування психологічних комплексів: занепокоєння, тривоги, невпевненості, страху, відставання в розвитку тощо;
- порушення пізнавальної діяльності, нерозуміння того, що відбувається;
- низька релігійність, відсутність стійких навичок оволодіння тією або іншою релігійною культурою;
- прагнення позбутися від загальних догм;
- спотворення свідомості (під впливом психотропних засобів, алкоголю, наркотиків і психологічних впливів);
- недоліки у самоконтролі, самообмеженні, самонаказі;
- заохочення від друзів та однолітків за вдале використання лайки;
- спосіб самозахисту, відлякування більш сильних;
- прояв легковажності та, навпаки, наполегливості у взаєминах;
- готовність урізноманітнити побутові вирази лихослів'ям;
- виникнення інтересу, психологічного збудження, азарту від нецензурного слова чи анекдоту;
- внутрішнє бажання самоствердитися;
- імпульсивність у діях та вчинках;
- наявність низького рівня культури в сім'ї як соціальної групи та суспільстві.

На думку Б. Я. Шарифулліна, обценна лексика виконує наступні функції: підбадьорювання себе, приниження себе; привернення уваги; виступає в якості вербальної агресії, заниження соціального статусу опонента.

Аналіз теоретичних джерел дозволяє стверджувати, що обценна лексика дослідниками розглядається в таких аспектах:

- як форма поведінки з відхиленням від норми; виявляється в діях, спрямованих проти особистості: у хамстві, лихослів'ї, образах, приниженнях, з метою нанесення шкоди комунікативної позиції та самооцінці іншої особи;
- як форма дезадаптації; у цьому випадку дезадаптація є показником неблагополуччя особистості, а лихослів'я як одне з асоціальних проявів;
- як форма вираження емоцій; лихослів'я виступає як засіб вираження пережитої безпосередньо в момент мовлення емоції, частіше – негативної, але іноді й позитивної; воно здатне створити видимість активного пошуку виходу з емоційної напруги;
- як деструктивний психологічний захист, що підміняє розумне розв'язання ситуації та, як наслідок, призводить до порушення особистісного розвитку [1].

Отже, проблема вживання обценної лексики сьогодні знаходить відображення у працях вчених багатьох наукових галузей, зокрема психології та психолінгвістики; має цілий ряд недостатньо висвітлених питань, що потребують подальшого ретельного вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дубровина Д. А. Сквернословие у подростка: сущность, особенности и психолого-педагогическая пропедевтика. *Педагогическое образование в России*. 2015. № 9. С. 52–56.
2. Жельвис В. И. Поле брани: сквернословие как социальная проблема. М. : Ладомир, 2001. 352 с.
3. Митин А. Н. Тот, кто первым обругал соперника, заложил основы современной цивилизации. *Бизнес, менеджмент и право*. 2009 №3 (20). С. 29–34.
4. Харченко В. К. Молодежь и сквернословие. *Среднее профессиональное образование*. 2009. № 3. С. 139–150.
5. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций : монография. М. : Гнозис, 2008. 416 с.
6. Anderson C. A., Bushman B. J. Human aggression. *Annual Review of Psychology*. 2002. №53. P. 27–51.
7. Stephens, R., Atkins, J., Kingston, A. Swearing as a response to pain. *Neuroreport London; UK* № 20. 2009. P. 1056. Режимдоступ :<http://mzellner.com/page4/files/2009-stephens.pdf>

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРНЕТ-СЕРВІСІВ

Фірагіна Євгенія Валентинівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Грицюк Олена Сергіївна

к. пед. н., доцент кафедри інформатики і

вищої математики КрНУ

імені Михайла Остроградського

Життя сучасної людини неможливо уявити без використання комп'ютера, інформаційних технологій, які застосовуються в різноманітних сферах людської діяльності: в медицині, економіці, космонавтиці, науці, освіті. У зв'язку з цим зростає роль уроків інформатики в підготовці конкурентоспроможного випускника школи, який вміє орієнтуватися і реалізовувати себе в сучасних соціальних умовах, ефективно спілкуючись із оточуючими.

Інформаційно-комунікативна компетентність учня школи полягає в тому, що за допомогою реальних об'єктів (комп'ютер, смартфон, планшет) та інформаційних технологій школярі набувають умінь самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію. Перетворювати, зберігати та передавати її, взаємодіючи при цьому з оточуючими і віддаленими людьми, використовуючи навички роботи в групі, володіння різними соціальними ролями в колективі, вміння себе позиціонувати, ставити запитання, вести полеміку, дискусію тощо.

Зважаючи на сказане, виникла необхідність пошуку найбільш оптимальних засобів навчання учнів, щодо формування їх інформаційно-комунікативної компетентності. До таких засобів сьогодні віднесено освітні Інтернет-сервіси, технології Web 2.0, хмарні технології, можливості яких можна успішно використовувати на різних етапах уроку інформатики, враховуючи вікові особливості та рівень підготовленості учнів.

Інтернет-сервіси у процесі навчання інформатики дозволяють підвищити мотивацію учнів до навчання, реалізувати диференційований та особистісно-орієнтований підхід до учнів на різних етапах освітнього процесу, змінити способи навчання і засвоєння навчального матеріалу, підвищити якість і ефективність освітнього процесу і т.д. [1]. Перевагами таких сервісів є: швидкість створення інтерактивного завдання; моментальна перевірка правильності його виконання; можливість вбудовування завдання на html-сторінку; підтримка багатьма шаблонами роботи з картинками, звуком і відео; зміст великої

колекції вже створених іншими вчителями вправ; можливість пошуку і обміну вправ за категоріями (з предметів).

За метою і завданням освітні Інтернет-сервіси можна розділити на ілюстративні (Сервіс ClassTools.NET, сервіс Bubbl.us і ін.), контролюючі (сервіс LearningApps, сервіс WordLearner і ін.), програми навчального контролю (сервіс Google Диск і ін.). Одні з них призначені для закріплення знань і умінь, інші орієнтовані на засвоєння нових понять, формування навичок комунікації та роботи з інформацією використовуючи мережеві технології, соціальні сервіси тощо.

Розглянемо деякі з них.

Сервіс ClassTools.net розроблений для візуалізації інформації і дозволяє вчителям і школярам створювати інтерактивні освітні Flash-ресурси для ефективного проведення презентацій, захисту проектів, подання діаграм, аналітичних доповідей, планування заходів і т.д. Ресурси сервісу можна розділити на три категорії: інструменти для спільної роботи; інструменти для створення дидактичних ігор; інструменти для ведення навчального процесу.

Сервіс LearningApps (<https://learningapps.org/>) – є додатком для підтримки навчання за допомогою інтерактивних завдань. На сайті є багато готових вправ, які можуть бути включені в зміст навчання, або за допомогою конструктора інтерактивних вправ, можна створювати свої в онлайн режимі. Даний сервіс може бути використаний при підготовці і проведенні контрольних і самостійних робіт, а також для вирішення цікавих завдань. Інтерактивні вправи LearningApps можна класифікувати за рубриками: вибір, розподіл, послідовність, заповнення, он-лайн ігри, інструменти, завдяки яким вчитель може залучити учнів до колективної, групової або самостійної роботи.

Простий та зручний он-лайн ресурс «Фабрика кросвордів» <http://puzzlecup.com/> дозволяє створити кросворд на основі вже існуючих, або автоматично згенерувати власний, шляхом введення всіх необхідних слів, брати участь у конкурсі на кращий кросворд. При цьому, створений кросворд можна роздрукувати, надати спільний доступ за посиланням, розгадати та отримати результат он-лайн (перевірка здійснюється автоматично).

Сервіс для створення опитувань і тестів Google Диск, що включає зберігання файлів в Інтернеті, загальний доступ до них і спільне редагування. До складу Google Диска входять Google Документи, Таблиці та Презентації.

Сервіс My TestXPro – програма для створення тестів з питаннями різних типів: одиночний вибір, множинний вибір, істина або брехня, вказівка порядку, зіставлення, ручне введення числа або тексту, перестановка букв, заповнення пропусків та ін..

Ще одним ефективним інструментом формування інформаційно-комунікативної компетентності школярів є сервіси Web 2.0, які дозволяють шляхом мережевої взаємодії створювати ефективне інформаційне освітнє середовище, наприклад гіпертекстове середовище WikiWiki. Гіпертекстове середовище на базі технології Wiki дозволяє здійснювати ефективну інформаційну взаємодію, доступ до інформаційних ресурсів всім учасникам освітнього процесу, формувати мережеві спільноти школярів, для яких характерно: інтенсивний обмін знаннями, висока мотивація при вивченні нового, взаємна підтримка, обмін досвідом, самоорганізація

Таким чином, застосування Інтернет-сервісів дозволяє: зробити процес навчання інформатики в школі цікавішим і ефективнішим; здійснити особистісно-орієнтований підхід у навчанні учнів; перевіряти результати навчання і виховання; мати вільний доступ до освітніх ресурсів незалежно від віку, місцезнаходження та часу; формувати інформаційну та комунікативну компетентність кожного школяра.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жалдак М. І., Лапінська В. В., Шут М. І. Комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання математики, фізики, інформатики. Київ : Дініт, 2004.

СУЧАСНЕ ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОДАТКОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У РЕСПУБЛІЦІ БІЛОРУСЬ

Черничко Наталія Олександрівна

аспірант

кафедри психології, педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

На сучасному етапі додаткова освіта дорослих у Республіці Білорусь є одним із найважливіших чинників соціально-економічного розвитку країни і являє собою гнучку систему, яка постійно розвивається. Вона вирішує питання забезпечення галузей економіки професійними кадрами необхідного рівня кваліфікації, задовольняє потреби громадян у професійному самовдосконаленні. У рамках реалізації принципу «освіта не на все життя, освіта протягом життя» система додаткової освіти дорослих є однією з головних ланок, яка об'єднує систему професійної освіти та ринок праці.

Аналіз чинного законодавства у галузі освітньої сфери показав, що не зважаючи на те, що система підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у Білорусі виникла близько 50 років тому, термін «додаткова освіта дорослих» та регулювання додатковою освітою дорослих у нормативно-правових актах з'явився і почав застосовуватися лише з 2011 р. після введення в дію Кодексу Республіки Білорусь про освіту і його розділу XIV «Додаткова освіта дорослих» [1]. До цього часу різні законодавчі акти, як правило, стосувалися системи підвищення кваліфікації та перепідготовки (Закон Республіки Білорусь «Про освіту» (від 29.10.1991 р.), Положення № 20 Кабінету Міністрів Республіки Білорусь «Про неперервне професійне навчання керівників і спеціалістів» (від 11.11.1995 р.). Так, і в ст. 49 Конституції Республіки Білорусь (від 1994 р.) сказано лише, що кожний громадянин має право на освіту [2]. Освіта дорослих не згадується ні як суспільне завдання, ні як самостійна сфера освіти.

Прийняття 13.01.2011 р. Кодексу Республіки Білорусь про освіту стало поштовхом розвитку додаткової освіти дорослих. З цього часу – це один із важливих факторів соціально-економічного розвитку республіки. У документі вперше дається визначення терміну «додаткова освіта дорослих» - «вид додаткової освіти, спрямований на професійний розвиток слухача, стажера та задоволення їх пізнавальних потреб» [1].

Із прийняттям Кодексу додаткова освіта почала включати в себе 12 освітніх програм (до цього їх було 5: підвищення кваліфікації, перепідготовка, стажування, спеціальна підготовка, курси):

1) підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів – професійне вдосконалення працівників;

2) перепідготовка керівників і спеціалістів, які мають вищу освіту – присвоєння нової кваліфікації на рівні вищої освіти;

3) перепідготовка керівників і спеціалістів, які мають середню спеціальну освіту – присвоєння нової кваліфікації на рівні спеціальної освіти;

4) стажування керівників і спеціалістів – засвоєння керівниками і спеціалістами нових методів, технологій та елементів професійної діяльності;

5) спеціальна підготовка, яка необхідна для отримання окремих посад – поглиблення знань і набуття практичних професійних навичок особами, які претендують на отримання посад, для призначення на які законодавчими актами передбачено проходження спеціальної підготовки;

6) підвищення кваліфікації працівників (службовців) – професійне вдосконалення працівників (службовців) з присвоєння більш високих кваліфікаційних розрядів (класів, категорій) з професії;

7) перепідготовка працівників (службовців) – здобуття професії особами, які мають іншу професію;

8) професійна підготовка працівників (службовців) – здобуття професії особами, які не мають професію;

9) курси (лекції, тематичні семінари, практикуми, тренінги, офіцерські курси та інші види) – задоволення пізнавальних потреб у певній сфері професійної діяльності або галузі знань;

10) навчання в організаціях – формування професійних навичок, необхідних для виконання працівниками організацій своїх посадових обов'язків;

11) удосконалення можливостей і здібностей особистості – моральний, культурний та фізичний розвиток особистості, формування навичок, необхідних у повсякденному житті;

12) підготовка до вступу в заклади освіти Республіки Білорусь – вивчення навчальних предметів, які виносяться на вступ у заклади освіти Республіки Білорусь [1].

Одним із основних нормативно-правових актів, які регулюють діяльність сфери додаткової освіти дорослих Республіки Білорусь є Постанова Ради Міністрів Республіки Білорусь № 954 «Про окремі питання додаткової освіти дорослих» (від 15.07.2011 р.), де були затверджені: Положення про порядок визнання закладу додаткової освіти дорослих ведучим закладом освіти в галузі; Перелік профілей освіти і (або) напрямів освіти, які закріплені за республіканськими органами державного управління для розробки освітніх стандартів перепідготовки керівників і спеціалістів; Положення про неперервну професійну освіту керівників і спеціалістів; Положення про неперервне професійне навчання по професіях працівників; Положення про навчальні курси додаткової освіти дорослих [3].

Необхідно відмітити Постанову Міністерства освіти Республіки Білорусь «Положення про установи додаткової освіти дорослих» № 198 (від 28.07.2011 р.), у якому дається визначення «заклад додаткової освіти дорослих», його основні функції, структура, управління закладом, охарактеризовано порядок прийому в заклади додаткової освіти дорослих [4].

Таким чином, аналіз чинного законодавства Республіки Білорусь з питань додаткової освіти дорослих показав, що нормативно-правова база розвивається, удосконалюється та узгоджується з європейськими стандартами (проте неформальна освіта і самоосвіта дорослих практично не представлені). Подальші перспективи розвитку системи додаткової освіти дорослих визначені Наказом Міністра освіти Республіки Білорусь № 742 «Концептуальні підходи до розвитку системи освіти Республіки Білорусь до 2020 року і на перспективу до 2030 року» (від 29.11.2017 р.) [5].

Отже, освіта дорослих у Республіці Білорусь має чітке регулювання на рівні державних установ, що дозволяє планомірно і системно організовувати роботу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс Республики Беларусь об образовании от 13.01.2011 г. № 243-З. Минск.
2. Конституция Республики Беларусь. Минск, 1994 г.
3. Об отдельных вопросах дополнительного образования взрослых: Постановление Совета Министров Республики Беларусь от 15.07.2011 г. № 954. Минск.
4. Положение об учреждении дополнительного образования взрослых: Постановление Министерства образования Республики Беларусь от 28.07.2011 г. № 198. Минск.
5. Концептуальные подходы к развитию системы образования Республики Беларусь до 2020 года и на перспективу до 2030 года: приказ Министра образования Республики Беларусь от 29.11.2017 г. № 742. Минск.

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ЯК ПРАКТИЧНА МЕТА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Шаповал Інна Сергіївна
магістрант КрНУ імені Михайла
Остроградського

Беспарточна Олена Іванівна
к. пед. н., доцент кафедри психології,
педагогіки та філософії КрНУ
імені Михайла Остроградського

В останнє десятиліття у зв'язку з помітним зниженням інтересу до читання серед дітей і підлітків, що відзначають педагоги і психологи, значно посилилася увага до навчання читання як наукової проблеми. Це пояснюється, по-перше, тим, що інтенсивно ведуться дослідження в галузі психолінгвістики та когнітивної психології. По-друге, з'явилися нові інформаційні технології, за допомогою яких можна значно розширити свій світогляд. З'являється велика кількість матеріалів, написаних англійською мовою, що поступово робить її світовою, тоді як систематизованих інструкцій щодо того, як досягнути цю інформацію, розроблено недостатньо [4, с. 34].

Упродовж багатьох років Рада Європи рекомендує підхід до навчання, що ґрунтується на комунікативних потребах студентів та використанні засобів і методів, які допоможуть студентам задовольняти ці потреби та відповідають їхнім характеристикам як учнів [1, с. 141].

Із погляду педагогіки, у навчальному спілкуванні студента з комп'ютерною програмою важливими є два процеси: персоніфікація комп'ютера та мотив змагання з ним. При цьому людина як партнер у спілкуванні має свої потреби, мотиви, цілі, а комп'ютеру цілі та мотиви приписуються людиною. У цьому діалозі комп'ютер виконує рутинні функції, діяльність людини включає і творчі елементи. Мотив змагання, бажання виправити помилки та перемогти є важливим стимулом спілкування. Ураховуючи те, що досі не існує єдності серед методистів щодо компонентів комунікативної компетентності взагалі, то зупинимось на деяких з них, володіння якими, на нашу думку, визначає рівень розвитку комунікативної компетентності в читанні. Одним із суттєвих для читацької компетенції є лінгвістичний компонент. Лінгвістичний компонент – це здатність читача сприймати й адекватно розуміти мовленнєві повідомлення на основі наявних знань про формально-структурні особливості мови, їхню єдність із лексичними, граматичними, фонетичними навичками та вміннями. Тобто це готовність використовувати мову як знаряддя розумової діяльності. Мовне прогнозування є провідним психофізіологічним механізмом, що реалізує лінгвістичний компонент комунікативної компетентності.

Тексти для читання надають необмежену можливість для багаторазового використання будь-якої мовної одиниці в різноманітних контекстах. У читача накопичується досвід співвіднесення її з різними ситуаціями спілкування. Хоча лінгвістичний компонент є основоположним для всіх видів мовленнєвої діяльності, не слід забувати про те, що комунікативно-орієнтоване навчання зосереджене не на формі, а на змісті (form-defocussed teaching). Студент може бути лінгвістично компетентним, але не спроможним виявити зміст повідомлення або визначити ідею тексту. Це свідчить про те, що для формування комунікативної компетентності лише лінгвістичної компетенції недостатньо.

Формування читацької компетенції в світлі особистісно-діяльнісного підходу вимагає формування в студентів навчальної компетенції, тобто вміння вчитися. Ця компетенція визначає автономного студента та складається з оволодіння ним індивідуальними прийомами навчання. Це здібність навчатися, що лежить в основі умінь, якими володіють встигаючі студенти. Саме від розвитку загальних здібностей студента до навчання залежить успішність оволодіння прийомами навчання на вищому рівні. Навчальна компетенція мобілізує життєвий досвід, декларативні знання та вміння та сприяє розвитку компетенцій різних типів [1, с. 12]. Автономний студент повинен володіти такими вміннями:

- бути відносно незалежним від викладача й підручника;
- уміти визначати цілі та ставити перед собою конкретні завдання; обирати адекватні засоби, шляхи й способи їхнього вирішення для досягнення цілей;
- свідомо здійснювати процеси самопізнання й визначати свої психофізіологічні особливості;
- використовувати різноманітні прийоми оволодіння знаннями та навичками, адаптуючи їх до себе й обираючи найефективніші;
- спостерігати, контролювати, регулювати не лише процеси свого учіння й самостійної роботи, а й власну іншомовну мовленнєву та немовленнєву поведінку в ситуаціях міжкультурного спілкування;
- управляти власними інтересами й мотивами, бути відповідальним за свої успіхи та помилки;
- проектувати свої вміння та здібності активного й творчого студента на професійну діяльність;
- навчатися все життя й одержувати від цього задоволення [3].

Щодо предмета нашого дослідження, то ми вважаємо, що кожен студент повинен оволодіти індивідуальною тактикою читання. Вона ґрунтується на деяких психофізіологічних особливостях особистості й включає різні знання та вміння, наприклад: оперативну пам'ять та механізми читання на достатньому рівні розвитку; знання про види читання й оволодіння прийомами, які допомагають засвоїти їх та користуватися ними; знання про різні типи текстів та навички знаходження й розшифрування їхніх «сигналів» – ознак; знання основних вад читання та шляхи їхнього подолання; вміння прогнозувати на рівні слова, фрази, тексту; володіння «граматикою читання» [3].

Визначаючи компоненти іншомовної читацької компетенції слід пам'ятати про те, що всі вони взаємопов'язані, оскільки реалізація одного компонента веде до реалізації іншого, а отже, і комунікативної компетентності в цілому. Але проблема, на наш погляд, полягає в тому, що не всі компоненти іншомовної читацької компетенції можна розвинути однаковою мірою, тобто формування деяких із них досі залишається не повністю вирішеним завданням, що ускладнює формування комунікативної компетентності в цілому. Дослідити внутрішні процеси набагато складніше, ніж зовнішні, оскільки вони не підлягають спостереженню. Ми не можемо помітити, де саме збився читач, що викликало труднощі в розумінні повідомлення. Про процес читання викладач дізнається лише з його результату: зрозумів студент текст чи не зрозумів [2, с. 36]. Але якщо зовнішньо студент є пасивним, то внутрішньо – активним. Він постійно прогнозує, а потім осмислює одержану інформацію, порівнює її з раніше набутими знаннями, відокремлює факти від думок, визначає тему та ідею повідомлення.

Таким чином, досягнення успішного результату в роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями вимагає від користувачів певного рівня сформованості комунікативної та навчальної компетенцій. Іншомовна читацька компетенція складається з таких компонентів: лінгвістичного, соціокультурного, когнітивного, предметного та паралінгвістичного. Кожний компонент включає певні знання, навички та вміння. Формування читацької компетенції вимагає також від студентів умінь учитися, тобто певного рівня розвитку їхньої навчальної компетенції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання: Наук. ред. українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : «Ленвіт», 2003. 273 с.
2. Ленская Е. А., Шашина Л. Ф., Копылов П. Н. Компьютеризация обучения чтению на иностранном языке: возможности и перспективы : *Иностр. яз. в школе*. 1999. №2. С. 36-40.
3. Мильруд Р. П., Максимова И. Р. Современные концептуальные принципы

коммунікативного обучення іностранным языкам. *Иностр. яз. в школе*. 2000. № 4. С. 9-15.

4. Mikulecky B. S. A Short Course in Teaching Reading Skills / Beatrice S. Mikulecky Beatrice S. – Addison-Wesley Publishing Company, 1990. 165 p.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК СТУДЕНТІВ ЯК МОЖЛИВІСТЬ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ

Шаповал Наталія Володимирівна

магістрант КрНУ

імені Михайла Остроградського

Літвінова Ольга Володимирівна

к. психол. н., доцент, доцент

кафедри психології, педагогіки та філософії

КрНУ імені Михайла Остроградського

Соціальні психологи приділяють багато уваги проблемам вибору професії, професійної адаптації, розвитку професійних здібностей, задоволеності працею і професією. Ідентифікація особистості з професією, як стверджується, визначає і потенціал її руху у майбутньому, і водночас задоволеність у сьогоденні, тобто перспективу і ретроспективу особистості.

Зазначається, якщо людина робить свій вибір випадково, неадекватно, то в перспективі її чекає зміна професії, пошуки нової. Життєва перспектива для такої особистості виступає як постійне (чи тимчасове) заняття даною професією. Для другого типу особистості коло професій визначається можливостями професійного росту, а перспективою є кар'єра. Для третього типу професія визначена його потенційними здібностями, а перспектива виступає як професійний розвиток.

Віковий спосіб професійної ідентифікації, міра самостійності, активності у виборі професії виявляються істотними для професійно-освітньої перспективи студентів, а тим самим і для їхньої життєвої перспективи. На думку багатьох вчених, велике значення у формуванні життєвого шляху належить самовизначенню особистості. Життєві перспективи особистості, їхня дальність, надійність визначаються професійним, сімейним і віковим самовизначенням у житті, що залежить від особистості, від її соціально-психологічної і соціальної зрілості й активності.

Життєва перспектива, як сутнісна характеристика життєвого шляху, розриває операціонально-практичний аспект життєдіяльності і визначається як потенціал можливості людини [2], включає сукупність обставин і умов життя, що за рівних умов створюють особистості можливість для оптимального життєвого просування [1].

Отже, під життєвою перспективою розуміється такий спосіб буття, система цінностей і цілей, реалізація яких, відповідно до уявлень людини, дозволяє зробити її життя найбільш ефективним. Іншими словами, це мистецтво ведення власного життя, головною метою якого є пошук і здійснення свого унікального змісту. Життєву перспективу можна порівняти із сенсом життя, з життєвою стратегією, для здійснення якої найбільш важливі рівень відповідальності, ступінь усвідомлення життя, система цінностей і відносин життя. Усвідомлення людиною сенсу життя є необхідною передумовою її повноцінного функціонування, актуалізації її потенційних можливостей.

У студентському віці інтереси спрямовані на професійне самовизначення, що є найбільш значимим компонентом професійного розвитку людини. Беручи участь спочатку в навчально-професійній, а з часом і в індивідуальній діяльності, індивід не тільки отримує адекватні уявлення про свою професію і про власні можливості, але й активно розвиває їх. Формуючись як суб'єкт професійної діяльності, і формуючи ставлення до себе як до діяча, він розвивається як особистість. Таким чином, професійне становлення розглядається як одна із провідних умов психічного розвитку особистості, яке проходить у своєму розвитку

чотири основних стадії: формування професійних намірів, професійне навчання, професійна адаптація і часткова чи повна реалізація особистості у професійній діяльності.

У психологічному плані особистість що самовизначилася – це суб'єкт, що усвідомив, що він хоче (цілі, життєві плани, ідеали), що він є (свої особистісні і фізичні властивості), що він може (свої можливості, схильності, дарування), що від нього хоче чи чекає колектив, суспільство; суб'єкт, готовий функціонувати в системі суспільних відносин. Співвіднесення особистістю зазначених елементів між собою і переживання цього процесу, виконуючи функцію регулятора її конкретних вчинків і поведінки, визначають зміст, інтенсивність, цілеспрямованість і рівень її діяльності.

Життєдіяльність сучасної молоді як суб'єкта суспільного життя відбувається в умовах руйнування традиційних соціально-регулятивних механізмів, що стало однією із характерних рис сучасного моменту розвитку українського суспільства. Юнаки і дівчата, що вступають у самостійне життя, моделюють ту життєву перспективу, яка уявляється їм найбільш цінною та корисною для подальшої розбудови свого життєвого шляху. Через це вони є найбільш чутливою, в то й же час і уразливою соціальною категорією з точки зору можливості реального утілення їх життєвих перспектив і стратегій у нову соціальну практику.

Для того, щоб студент міг усвідомити цінність обраної професії, побачити її як можливість для власного професійного та особистісного зростання, в якості продуктивної перспективи, що забезпечить йому майбутнє існування в умовах нестабільності соціального життя, необхідно створити соціально-психологічні умови для того, щоб молодь ще на етапі навчання у школі зрозуміла власні «хочу» і «можу», оцінила усі «потрібно» і стала на шлях власного професійного майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. М. : Мысль. 1991. 300 с.
2. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : Монографія. Луцьк : РВВ «Вежа», 2003. 320 с.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Шелепень Ярослав Сергійович

студент

Київський національний університет будівництва і архітектури

Калениченко Руслан Арсенович

к. психол. н., доцент кафедри основ професійного навчання,

Київський національний університет будівництва і архітектури

Актуальними питаннями сьогодення є питання естетичного виховання і розвитку естетичної культури підрастаючого покоління. Особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає залучення молоді до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Нині естетичне виховання належить до проблем, від вирішення яких багато в чому залежить подальший розвиток культури. У другій половині XX – початку XXI століття проблема естетичного виховання розглядається багатьма дослідниками по-новому: різко загострюється її гуманістична спрямованість у зв'язку з глобальним завданням збереження і розвитку культури. Ця проблема вивчалась і вивчається різнопланово вченими філософами, педагогами, психологами, мистецтвознавцями [3, с. 68].

У наш час проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури одна з найважливіших завдань, що стоять перед школою. Вказана проблема розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них Д. Джола, Д. Кабалевський, Н. Киященко, Б. Ліхачов, А. Макаренко,

Б. Неменський, В. Сухомлинський, М. Таборідзе, В. Шацька, А. Щербо та інші. Зокрема філософсько-естетичні проблеми розглядаються в працях Ю. Борева, І. Гончарова, М. Киященка, В. Ядова. Психологічні основи естетичного виховання знаходимо в працях Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, І. Кона, Б. Теплова [1, с. 46].

Згідно із нормативними документами, що регламентують організацію навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, бачимо, що питанню естетичного виховання приділяється певна увага. Так, у Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття) визначено основну мету освіти, спрямовану на естетичне виховання та всебічний розвиток людини як найвищої цінності суспільства, формування її духовних смаків, ідеалів та розвиток художньо-творчих здатностей.

Згідно із Концепцією виховання дітей та молоді у національній системі освіти, цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноруч примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті, передбачає формування навичок гарної поведінки, доброзичливого ставлення до людей. Досліджуючи значення поняття «естетичне виховання», ми дійшли висновку, що існують різні підходи до визначення цього поняття. Автори посібника «Естетика» вважають, що естетичне виховання має історичний характер, оскільки підхід до оцінки сутності естетичного виховання та його завдань був різним у кожний конкретний період людського розвитку [2, с. 179].

Поняття естетичного виховання, естетичних почуттів зародились в глибокій давнині. Сутність естетичного виховання, його завдання, цілі змінювалися починаючи з часів Платона і Арістотеля аж до наших днів.

Отже, естетичним є те, що узгоджується зі звичкою, тобто відчувається й уявляється як естетично цінне і відповідає звичаям і закономірностям естетики. Процес естетизації відбувається в нероздільній єдності та взаємодії з процесами естетизації та сакралізації (набуття статусу священного, святого). Все, що в поглядах особистості є добрим (моральним), згодом визнається гарним (естетичним) та видається святим (сакральним). Взявши до уваги ці проблеми, можна дійти висновку, що розвиток естетичної сфери особистості (естетична свідомість, емоційнопочуттєва складова, художньо-творча діяльність) пов'язаний із триєдиним процесом естетизації, естетизації, сакралізації, що є внутрішніми характеристиками становлення й розвитку індивідуальності, її духовної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи професійної освіти: Підручник / М. В. Руденко, Р. А. Калениченко, Г. В. Капосльоз, Г. Л. Корчова. Київ : КНУБА, 2018. 613 с.
2. Естетика: [навч. посіб.] / Колесніков П., Колеснікова О., Лозовойта В. та ін.; за ред. В. О. Лозового. Київ : Юрнінком Інтер, 2007. С. 179.
3. Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка: [Навчальний посібник] / Київ : Центр навчальної літератури. 2005. С. 130.

ІНТЕГРАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ТА УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ ЄДИНОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ

Шиян Ольга Миколаївна

*директор Кременчуцького ліцею «Олімп»
імені Н. М. Шевченко*

З 1 вересня 2018 року в Україні повноцінно почав діяти Закон «Про освіту», який передбачає численні нововведення. Одним з них стала оптимізація мережі освітніх закладів, а саме – поділ шкіл на гімназії (заклад середньої освіти II ступеня) та ліцеї (заклад середньої освіти III ступеня). У ліцеях (академічна школа) забезпечується профільна середня освіта, і,

відповідно, створюються усі умови для підготовки учнів до подальшого одержання вищої освіти.

Ці зміни поставили перед закладами середньої освіти III ступеня низку важливих завдань, адже отримання статусу ліцею передбачає не лише належну підготовку учнів до ЗНО, а й якісне перетворення старшої школи.

Передусім це впровадження компетентнісного підходу, тобто надання не певної суми знань (які у сучасному світі дуже швидко застарівають і втрачають актуальність), а комплексу базових вмінь. Наприклад, вмінь критично мислити, працювати у команді, шукати інформацію, підвищувати кваліфікацію. До основних компетентностей, що визначені Законом України «Про освіту» також належать інноваційність, фінансова грамотність, громадянська, соціальна, культурна та екологічна компетентності [1].

Перехід до компетентнісного навчання висуває серйозні вимоги до кадрового забезпечення ліцеїв, адже вчителі, які звикли до традиційного навчання (репродукція знань з підручників), мають швидко оволодіти новими освітніми технологіями. Академічна школа вимагає також трансформації змісту освіти, змін у стилі викладання, інших стосунків між учасниками освітнього процесу (педагогіка партнерства).

Вдалою відповіддю на ці виклики, на наш погляд, може стати створення моделі, яка базується на інтеграції шкільної академічної та університетської освіти. Інтеграція як одна з провідних тенденцій сучасної освіти, як зазначає М. Головань, відбувається через створення єдиного освітнього середовища і дозволяє здобувати якісну освіту [2, с. 206]. Інтеграція шкільної академічної та університетської освіти необхідна також в силу того, що учні старшої школи профільних закладів середньої освіти мають активно долучатися до наукової діяльності, зокрема, в межах Малої академії наук.

У практичному вимірі ця модель передбачає, по-перше, введення у старшій школі додаткових курсів, а, по-друге, залучення до їх викладання співробітників з вищих навчальних закладів. Заняття можуть проводитися як на базі школи, так і на базі закладів вищої освіти. У Кременчуці подібна модель успішно зарекомендувала себе у ліцеї № 4 «Кремень», на базі якого вже кілька років поспіль працює клас з поглибленим вивчення хіміко-біологічних та технічних дисциплін, у якому працюють науковці Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Професори університету викладають такі дисципліни, як хімія, біологія, екологія та інформатика. Викладання ведеться на сучасному обладнанні, в університетських лабораторіях і мультимедійних класах.

Варто зауважити, що створення профільних класів (фізико-математичного, хіміко-біологічного чи лінгвістичного) є, без сумніву, дуже корисним (особливо в аспекті професійної орієнтації), однак, на нашу думку, ефективним було б також впровадження у ліцеях загальної підготовки до науково-дослідницької діяльності як елементу університетської освіти. Так, викладання учням основ філософії (фундаментальна база науки), основ наукового дослідження, академічної мови, правил наукового спілкування тощо дозволило б мотивувати учнів до проведення власних досліджень, значно покращити якість цих досліджень, полегшити перехід від ліцею до вищої школи. Можливо, це позитивно вплинуло б і на розвиток у школярів таких компетентностей, як інноваційність, критичне мислення тощо.

Інтеграція шкільної академічної та університетської освіти також набуває актуальності у зв'язку з переходом до трирічної старшої школи. Суттєве збільшення часу дозволяє більш продуктивно впроваджувати нові освітні моделі.

Корисним є впровадження елементів університетської освіти у ліцеях і в аспекті обміну досвідом і підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників, адже університетським викладачам і шкільним учителям є чому повчитися один від одного. Викладачі вишів краще уміють проводити і організовувати наукові дослідження, а вчителі більш досвідчені у дитячій психології.

Таким чином, університетський ліцей сприяє зближенню, взаємозбагаченню різних ланок освіти, подоланню бар'єрів між ними. Він мотивує учнів на інтелектуальний і культурний розвиток, науково-дослідницьку діяльність, готує їх до подальшого навчання у вищій школі. Інтеграція шкільної академічної та університетської освіти стає запорукою впровадження освіти впродовж життя, яка є базовою для реформ в Україні. На сучасному етапі саме університетський ліцей дозволяє вирішити проблему кадрів. Створення університетського ліцею є важливим шляхом побудови єдиного освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 214. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://kodeksy.com.ua/pro_osvitu/download.htm
3. Головань М. С. Аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства. *Проблеми сучасної педагогічної освіти*. Серія: Педагогіка і психологія: Збірник статей. Ялта: РВВ КГУ, 2011. Вип. 31. Ч.1. С. 203–211.

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Шмельова Анфіса Сергіївна

*викладач кафедри галузевих юридичних наук
КрНУ імені Михайла Остроградського*

Вища юридична освіта посідає особливе місце в системі освіти України. Це обумовлено роллю, яку відіграє професія юриста у вирішенні багатьох завдань, пов'язаних із забезпеченням нормального функціонування держави і всебічним розвитком громадянських прав і свобод.

Сьогодні підготовка майбутніх юристів до професійної діяльності у системі освіти України повинна сприяти підвищенню їх конкурентоспроможності на ринку праці, де отримувати у ЗВО знання, уміння і навички дозволяють адаптуватися у сучасному суспільстві.

Проблема підготовки майбутніх юристів є досить гострою та постійно перебуває в центрі уваги науковців, які у своїх дослідженнях обґрунтовують шляхи її вирішення. Зокрема, вивченню проблеми підготовки юристів звертали увагу такі теоретики та практики як В. Андрейцев, Є. Герасименко, О. Денщик, П. Казанський, Д. Мейер, О. Люблінський, Г. Симоненко та інші.

Наразі особлива увага прикута до дослідження змін, які відбуваються у свідомості молодшої людини. У соціально-психологічних, психолого-педагогічних дослідженнях вивчається структура і динаміка ціннісних орієнтацій особистості в молодому віці, роль ціннісних орієнтацій у механізмі соціальної регуляції поведінки, взаємозв'язку ціннісних орієнтацій з індивідуально-типовими та характерними особливостями особистості, із професійною направленістю.

Необхідною складовою юридичної професії є вища юридична освіта, яка базується на певних принципах, а саме: безперервність та поступове ускладнення навчального процесу; поєднання загальних та спеціалізованих знань у процесі навчання; поєднання теорії та практики у юридичному навчанні; творчий підхід до розв'язання наукових проблем та практичних ситуацій.

Система юридичної освіти складається з таких компонентів:

- 1) професійний відбір;
- 2) забезпечення засвоєння майбутнім юристам загальнонаукових, фундаментальних та спеціалізованих знань, формування правової культури, юридичного мислення;
- 3) прищеплення вмінь, навичок юридичної роботи, знань про особливості діяльності юридичних установ, органів;
- 4) удосконалення юридичної кваліфікації, збагачення форм та методів роботи, узагальнення практичного досвіду для задоволення потреб розвитку суспільства.

На думку І. Бека, «...суттєву роль у процесі формування професіоналізму відіграє

ціннісно-смилова сфера людини. Це пояснюється тим, що професійна діяльність належить до числа основних засобів побудови власного життєвого шляху [1, с. 264].

В. Тугарінов охарактеризував концепт «аксіосфера», що визначає сутнісні межі аксіологічного простору, його структурну неоднорідність, внутрішнє різноманіття і утворює ієрархію, компонентні складові якої перебувають у взаємодії та єдності [2, с. 398].

Духовні цінності є засобом вираження соціальної зрілості людини. Духовну компоненту аксіосфери майбутнього юриста можна представити як екзистенціальну, моральну, політичну, естетичну, кожна з яких посідає в ієрархії цінностей певне місце. Якщо уявити «піраміду» духовних цінностей, то особливе місце в ній матиме розуміння природи сенсу життя в духовному житті юриста.

Необхідність використання аксіологічного підходу пов'язана з визначенням концептуальних засад та з пошуком ціннісних засад формування професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів.

Компетентісний підхід є необхідною основою для вирішення проблеми професійної підготовки майбутніх юристів як суб'єктів професійної діяльності з сформованою системою професійних ціннісних орієнтацій. Суб'єктність особистості, її системи ціннісних орієнтацій знаходять відображення у професійних компетенціях, які виявляють готовність та спроможність студентів до професійної діяльності.

Сутність компетентісного підходу – у конструюванні такого навчального процесу, який зводиться не лише до опанування професійних знань, умінь і навичок та наявності професійних якостей, а й передбачає їхню актуалізацію та мобільність майбутнього юриста у розв'язанні професійних проблем, виконанні професійних завдань тощо.

Технологічний підхід в освіті активно використовується як логічно впорядкована і відтворювана система дій суб'єктів, спрямованих на досягнення освітньої мети, а також її віддзеркалення у формі опису, як циклу виконуваних операцій у логіці реалізації мети й провідного методу або алгоритмічного розпорядження, виконання якого гарантує досягнення мети:

- особливий тип знань про гарантований і відтворений спосіб досягнення освітньої мети в процесі діяльності суб'єкта;

- науково-обґрунтований проект дій суб'єктів для досягнення мети з необхідним для цього інструментарієм.

М. Дьяченко і Л. Кандилович зазначають, що формування особистості відбувається упродовж життя, але саме у закладі вищої освіти закладаються основи професійних цінностей спеціаліста [3, с. 31]. Тому, період студентських років (17-21 рік) є найбільш продуктивним для формування професійних цінностей.

Отже, формування є певним етапом відносної завершеності процесу розвитку. Підґрунтям для такого висновку виступили насамперед такі науково-педагогічні підходи до розв'язання проблеми фахової підготовки юристів, які задовольняють як у традиційній, так і в інноваційній площині: аксіологічний, компетентісний та технологічний. При цьому, аксіологічний підхід дає змогу акцентувати можливості та ресурси навчального процесу з підготовки майбутніх юристів на розвиток загальнолюдських, професійних та особистісних цінностей, він є фундаментом для конструювання випускниками свого внутрішнього світу, аксіосфери, стійкої життєвої позиції та ефективної професійної діяльності.

Компетентісний підхід ґрунтується на визнанні професійних ціннісних орієнтацій майбутніх юристів як результату професійної підготовки у ЗВО. Сутність цього підходу полягає у конструюванні такого навчального процесу, який зводиться не лише до опанування професійних знань, умінь, навичок і наявності професійних цінностей, а й передбачає їхню актуалізацію та мобільність майбутнього юриста в розв'язанні професійних проблем, виконанні професійних завдань на високому рівні.

Технологічний підхід характеризує спрямованість нашого дослідження на оптимізацію, удосконалення діяльності навчання, підвищення її результативності, інструментальності та інтенсивності. Технологічний підхід використано як комплекс філософських, теоретичних та

методологічних поглядів на творче конструювання, що гарантує досягнення мети та дає змогу перевірити ознаки змін, які були виявлені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : особистісно-орієнтований підхід : теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
2. Тугаринов В. П. Избранные философские труды. Л. : Из-во ЛГУ, 1998. 398 с.
3. Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А. Психологические проблемы готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976. 176 с.

НАСИЛЛЯ У СІМ'Ї ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Щербакова Єлизавета

здобувач вищої освіти Східноукраїнський

національний університет імені Володимира Даля

Кобиляцька Марина Вікторівна

асистент кафедри психології та соціології

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

Перше відоме використання поняття насилля в сім'ї в сучасному контексті, було використане у якості звернення до парламенту Великобританії Джеком Ешлі у 1973 році [1].

Термін раніше стосувався громадянських заворушень, насилля з боку країни на відміну від насильства, здійсненого іноземною державою. Традиційно домашнє насильство (ДВ) в основному асоціювалося з фізичним насильством. Використовувалися такі терміни, як жорстоке поводження з дружиною, побиття дружини, але вони знизили свою популярність завдяки намаганням включити партнерів, що не перебувають у шлюбі, жорстоких зловживань, крім фізичних, жіночих злочинців та одностатевих стосунків.

Насильство в сім'ї зараз визначається широко, щоб включати «всі акти фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства», які можуть бути вчинені членом сім'ї або тим с ким особа знаходиться у близьких стосунках.

Термін «насильницьке партнерство» часто вживається як синонімічне насильство в сім'ї або домашнє насильство, але воно конкретно стосується насильства, яке виникає в рамках подружніх стосунків (тобто шлюб, співжиття або не співжиття інтимних партнерів).

До них Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) додає контрольну поведінку як форму зловживання. Інтимне насилля партнерів спостерігається у протилежних та одностатевих стосунках та в попередньому випадку як чоловіками щодо жінок, так і жінками проти чоловіків [1]. Сімейне насилля – це більш широкий термін, який часто використовується для включення жорстокого поводження з дітьми, насильства над старшими та інших насильницьких дій між членами сім'ї.

У 1993 році Декларація Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію насильства щодо жінок визначила домашнє насильство як: фізичне, сексуальне та психологічне насильство, яке відбувається в сім'ї, включаючи побиття, сексуальне насильство над дітьми жінок у домашньому господарстві, насильство, пов'язане з приданим, подружнє зґвалтування, каліцтво жіночих статевих органів та інші традиційні практики, шкідливі для жінок, ненасильницьке насильство та насильство, пов'язані з експлуатацією.

Домашнє насильство (його також називають домашнім насильством або насильством у сім'ї) – це насильство чи інше насильство однією особою проти іншої в домашніх умовах, наприклад, у шлюбі чи спільному проживанні, у випадку коли вчинено подружжям або партнером в інтимних стосунках протидії іншого подружжя або партнера, і може мати місце в гетеросексуальних або одностатевих відносинах чи між колишніми подружжям або партнерами. Домашнє насильство також може включати насильство над дітьми, батьками чи людьми похилого віку. Він приймає низку форм, включаючи фізичне, словесне, емоційне, економічне, релігійне, репродуктивне та сексуальне насилля, яке може варіюватися від тонких, примусових форм до подружнього зґвалтування та насильницьких фізичних

зловживань, таких як задуха, побиття, каліцтво жіночих статевих органів, і кидання кислоти, що призводить до викривлення або смерті [2].

У глобальному масштабі жертвами домашнього насильства є переважно жінки, і жінки, як правило, зазнають більш важких форм насильства. Вони також люблять, ніж чоловіки, використовувати інтимне насильство у партнерських відносинах для самозахисту. У деяких країнах домашнє насильство часто розглядають як виправдане, особливо у випадках фактичної або підозри на зраду жінки, і це дозволено законодавчо. Дослідженнями встановлено, що існує пряма і значна кореляція між рівнем гендерної рівності в країні та рівнем домашнього насильства. У тих країнах де існує дискримінація за гендерним типом спостерігається більш високий рівень домашнього насильства. Домашнє насильство належить до числа найбільш зафіксованих злочинів у світі як для чоловіків, так і для жінок.

Через соціальні стигми щодо чоловіків, які стали жертвами домашнього насильства, стикаються з підвищеною ймовірністю того, що їх не помічають у суспільстві.

Домашнє насильство часто виникає, коли кривдник вважає, що зловживання є правом, прийнятним, виправданим або малоймовірним. Це може спричинити цикл жорстокого поводження з дітьми та іншими членами сім'ї, які можуть вважати, що таке насильство є прийнятним або поблажливим. Багато людей не визнають себе насильниками чи жертвами, оскільки можуть вважати їхній досвід сімейними конфліктами, які вийшли з-під контролю. Поінформованість, сприйняття, визначення та документування домашнього насильства значною мірою відрізняється від країни до країни. Домашнє насильство часто трапляється в умовах примусового або дитячого шлюбу.

У жорстоких стосунках може виникнути цикл зловживань, під час якого напруга зростає і вчиняється акт насильства з подальшим періодом примирення та спокою. Жертви домашнього насильства можуть потрапити в пастку в насильницьких ситуаціях в сім'ї через ізоляцію, владу та контроль, травматичні зв'язки з кривдниками, культурне прийняття, відсутність фінансових ресурсів, страх, сором або захист дітей [3]. Внаслідок зловживань жертви можуть зазнати фізичних вад, порушеної агресії, хронічних проблем зі здоров'ям, психічних захворювань, обмеженості фінансів та поганої здатності створювати здорові стосунки. У жертв можуть виникнути важкі психологічні розлади, такі як посттравматичний стресовий розлад. Діти, які живуть у домашньому господарстві з насильством, часто виявляють психологічні проблеми з раннього віку, такі як уникнення, гіпервітація до загроз і нерегульована агресія, що може сприяти травматизації себе та оточуючих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабенко К. Насильство в сім'ї. Бесіди з батьками. *Завуч*. 2004. №22. С. 13-15.
2. Балакірева О., Бабак О. Права дітей в Україні. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. №1. С. 8-10.
3. Волавка Я. Біля витоків насильства: агресивність батьків – причина агресивності їхніх нащадків? *Безпека життєдіяльності*. 2003. №10. С. 11-13.
4. Василькова Т. А., Василькова Ю. В. Социальная педагогика. М. Аспект-Пресс, 1999. 378 с.

БАГАТОГРАННІСТЬ ДІЛОВОЇ ГРИ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Яровий Віталій Сергійович

магістрант КрНУ імені Михайла Остроградського

Квасник Ольга Віталіївна

*к. пед. н., доцент, доцент кафедри педагогіки і психології управління
соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна,*

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Однією з умов ефективності навчального процесу є підбір адекватних дидактичних меті методів навчання. Використання різноманітних методів та засобів у навчальному

процесі впливає як на процес навчання, так і на його результат. Однією з загальних умов, які визначають вибір методу навчання, є зміст та методи певної науки взагалі та навчальної дисципліни, теми, що вивчається, зокрема, дидактична мета навчального заняття.

Аналізуючи шляхи підвищення ефективності навчання, М. Кларін виділяє три основних напрямки розвитку інноваційних технологій навчання: використання дискусії при навчанні, організація проблемного навчання, впровадження гри у навчальний процес [1].

Теоретичні аспекти проблеми дидактичної гри досліджували А. Капська, І. Носаченко, В. Семенов, П. Підкасистий, Н. Ахметов, Ж. Хайдаров, Л. Терлецька, А. Деркач, С. Щербак, А. Тюков, Є. Смірнов, І. Носаченко, П. Щербань та інші.

Визначення змісту дидактичної гри, достатньо повно проаналізувала та узагальнила у своїх роботах Куліш І. М. що дидактична гра – це різновид комплексного, багатокомпонентного засобу формування педагогічної спрямованості, який дозволяє включати студентів в аналогії професійної діяльності. При цьому гру можна розглядати як доцільно організовану педагогічну підсистему, ядром якої є навчання професії через спеціально підібрані педагогічні ситуації на матеріалі відповідного предмету [2].

Дидактична гра – активна навчальна діяльність з імітаційного моделювання досліджуваних систем, явищ, процесів. Головна відмінність гри від інших видів діяльності полягає у тому, що її предметом виступає людська діяльність [4, с. 16]. Дидактична гра надає можливість наблизити освітні знання до практичних умінь, випробувати себе в ролі фахівця, бути відповідальним за прийняття рішення, пережити певну емоційну напругу. Вона сприяє:

- організації словесної діяльності студентів з метою виокремлення основних ознак майстерності слова;
- виробленню навичок перевтілення відповідно до ролі, яка виконується;
- донесенню до слухачів такого підтексту, який відповідав би певному змісту мовлення і конкретній ситуації;
- виявленню й розвитку внутрішнього бачення, з'ясуванню його впливу на характер словесної дії мовця;
- формуванню в студентів умінь правильно визначати та передавати слухачам власне ставлення до того, про що йдеться.

Її особливістю є відтворення предметного й соціального змісту професійної діяльності, що досягається завдяки ігровому імітаційному моделюванню та вирішенню професійно-орієнтованих ситуацій у разі доцільного поєднання індивідуальної й групової ігрової діяльності учасників. Водночас вона надає можливість студентам самоорганізовуватись з огляду на те, що під час гри формуються мотиви, які пов'язані з виконанням взятих на себе обов'язків. Студент пізнає свої можливості, вчиться їх оцінювати, відчуває різні емоції. Таким чином, гра виступає засобом спілкування та самовиховання. Сутність гри полягає в тому, що нові знання отримують завдяки постійному діалогу, обміну різними думками й пропозиціями, їх обговоренню та закріпленню, взаємній критиці та веденню дискусії.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав нам змогу виявити основні функції дидактичної гри:

- соціокультурна (виступає ефективним засобом соціалізації, засвоєння цінностей цього середовища);
- комунікативна (надає можливість моделювати ситуації та обирати різні шляхи їх вирішення: одноосібні, групові, колегіальні; вводить людину у світ складних професійних відносин);
- самореалізації (передбачає досягнення особистісного успіху, конкуренції, перемоги, що створює ситуації самовираження, самореалізації);
- діагностична (передбачає, що студент в умовах гри може пересвідчитись у рівні свого інтелекту, творчості, вмінні спілкуватись, у рівні володіння професійними знаннями та вміннями);

– корекційна (передбачає через програвання умовних ситуацій у подальшому коригувати реальну діяльність);

– розважальна (сприяє урізноманітненню навчального процесу, викликає позитивні емоції, створює сприятливу атмосферу для спілкування із однокурсниками та викладачем).

Окрім вищеназваних, дидактична гра виконує також: навчальну, активізуючу, контролюючу, формуючу, розвиваючу, виховну та стимулюючу функції.

В. Семенов виділяє такі типи дидактичних ігор:

– комбінаторні (відсутність елемента випадковості, рівноцінність вихідних позицій учасників, можливість спостерігати всі ходи гравців протягом гри); головне дидактичне завдання – створення емпіричної бази, необхідної для підведення учнів до системи нових понять, приведення пізнавального і чуттєвого досвіду у відповідність зі змістом освіти, який належить засвоїти;

– ймовірнісні ігри (як основні тут виступають процесуальні правила, до складу яких входять процедури, що забезпечують ймовірний характер ігрового процесу); засіб формування логічного мислення;

– стратегічні (домінує джерело невизначеності ігрового процесу, зумовлене тим, що кожний учасник не знає, яких стратегій дотримуються його партнери);

– імітаційні (є значно ефективними для засвоєння нових знань);

– рольові;

– театралізовані [3, с. 62].

Слід зазначити умовність даної класифікації, оскільки, імітаційні, рольові та театралізовані ігри можливо розподілити в різні види ігор тільки умовно. Подана класифікація, очевидно, представляє собою розподіл ігор за видом діяльності їх учасників.

Отже, спроба класифікувати дидактичні ігри з урахуванням обов'язкових її аспектів, має на меті привернути увагу до складності та багатосторонності гри як методу навчання. Більше того, виходячи з класифікації ігор, викладач може більш глибоко реалізувати ідею її багатофункціональності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кларин М. В. Технология обучения: идеал и реальность. Рига : Эксперимент, 1999. 180 с.
2. Куліш І. М. Сутність дидактичної гри. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. Випуск 18. Черкаси. 2000. С. 55-59.
3. Семенов В. Г. Дидактична гра. Київ : Педагогіка, 1992. 104 с.
4. Словник термінів з педагогіки вищої школи (українсько-англійський, англо-український) : навчальний посібник / Т. Б. Поясок, О. І. Беспарточна, Л. В. Герасименко. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. 120 с.

СЕКЦИЯ 4

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

РЕАЛИЗАЦИЯ И АКТИВИЗАЦИЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОИСКА СТУДЕНТА ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ЗАДАНИЙ ГРАФИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Бедюх Наталия Анатольевна
преподаватель кафедры
изобразительного искусства
ГрГУ им. Я. Купалы, г. Гродно

Особую роль в поддержании творческой мотивации и интереса к обучению студентов имеют целый ряд созданных специальных педагогических условий. К ним можно отнести различные психолого-педагогические факторы, включающие многообразие форм практических работ, значимость их в практической деятельности человека, связь с современной жизнью, использование аналогий и приёмов художественной образности.

Уникальность и универсальность графических дисциплин проявляется в их положительном влиянии на процесс формирования познавательных способностей студента [1, с.18-19]. Графические дисциплины наиболее эффективно и целенаправленно помогают развивать пространственное мышление будущего специалиста, занимающее значительное место в различных творческих процессах. При овладении этими дисциплинами прежде всего формируется репродуктивное мышление. Продуктивное же воображение личности, проявляющееся в создании визуальных образов окружающего мира и построении новых (совершенствование, преобразование и т. д.) отходит на второй план. Рутинное механическое воспроизведение многочисленных графических заданий отбивает интерес к той или иной дисциплине. В результате стереотипы, облегчая выполнение привычных операций, мешают поиску новых подходов, нетрадиционных решений. Это проявляется в форме психологической инерции, т. е. в стремлении придерживаться известных стереотипов, идти проторенными путями. Когда традиционных методов творческого поиска явно недостаточно для решения поставленных задач, уместно воспользоваться эвристическими методами интенсификации творческой фантазии, реализовать которые возможно через систему заданий, самостоятельно сформированных студентами. Тематические задания могут включать информацию, полученную студентами при изучении различных учебных дисциплин рисунка, истории искусств, декоративно-прикладного искусства, композиции.

Например, построить фронтальный интерьер помещения по собственной композиции, разработав его цветовое решение. Такие задания позволяют в полной мере осуществлять индивидуализацию обучения. Студент самостоятельно определяет уровень сложности своей работы, график и порядок ее выполнения.

Эвристические задания призваны развивать пространственное восприятие, формировать интеллектуально-образно-практическое мышление, с помощью которого делаются открытия и изобретения в различных областях деятельности, т. к. отработанные способы мышления переносятся на новые ситуации. Результат решения эвристических задач приводит к появлению нового объекта, отличного от первоначально заданного [2, с. 54]. Общим в решении всех эвристических задач являются преобразования, полученные в результате следующих действий:

1. Изменение формы предметов добавлением или удалением части;
2. Реконструкция заданого объекта (разъединение формы на части с последующим их перекомбинированием);
3. Преобразование формы и пространственного положения объектов и их частей (параллельный перенос, вращение, отражение в плоском зеркале);
4. Изменение размеров предмета, либо его частей (масштабирование);

5. Создание авторских графических условий, отвечающих поставленной задаче.
Например – подобрать оптимальное положение источника света и линию горизонта.

Ниже представлены условия некоторых эвристических задач, применяемых на занятиях дисциплин графического цикла.

Столкнувшись с проблемой неумения найти новые интересные решения при выполнении творческих задач, студент вынужден активизировать творческий поиск, что способствует мобилизации внутренних возможностей и резервов.

Реализация такого подхода в образовательном процессе требует внедрения новых обучающих технологий и педагогических приемов, способствующих, с одной стороны, приобретению определенной системы ключевых компетенций, а, с другой – целенаправленному формированию самостоятельности, навыков и потребности в самообразовании, что в свою очередь позволяет повысить уровень скорости, гибкости и оригинальности образного мышления.

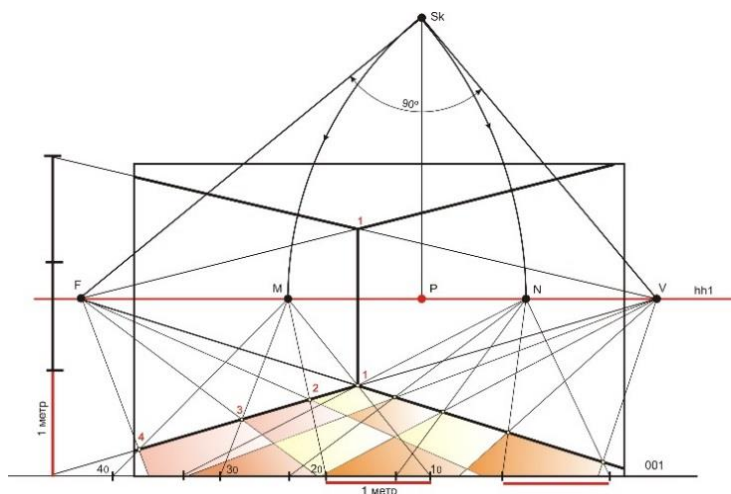
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Андрюшина Т. В. Болбат О. Б. Формирование пространственного мышления студентов технических вузов при изучении инженерной графики: Монография. Новосибирск, 2004.
2. Хакимов Г. Ф., Вахитов Р. Р. Эвристические графические задачи: В помощь учителю черчения. М.: Школа-ПРЕСС. Вып.3. 1999. 112 с.

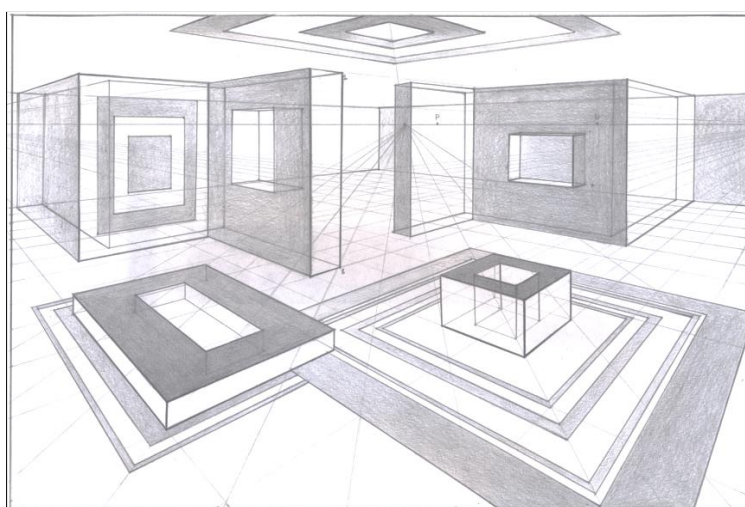
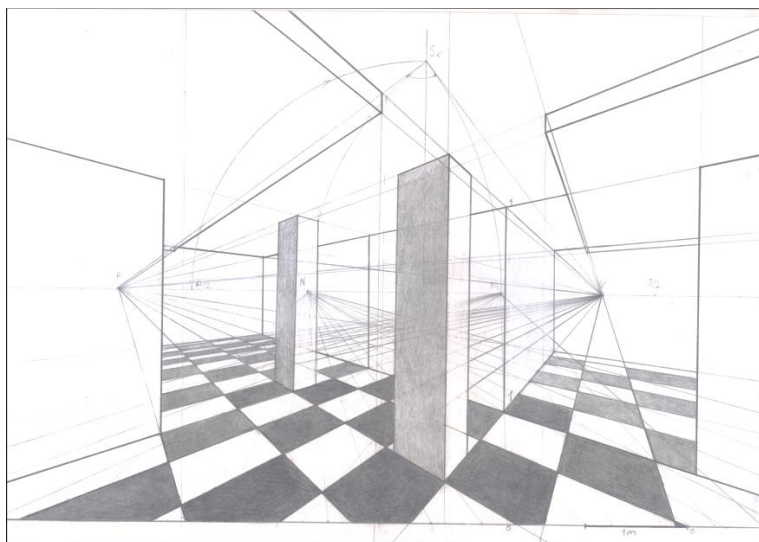
ПРИЛОЖЕНИЕ

ТЕМА «Угловой интерьер» Реконструкция заданного объекта

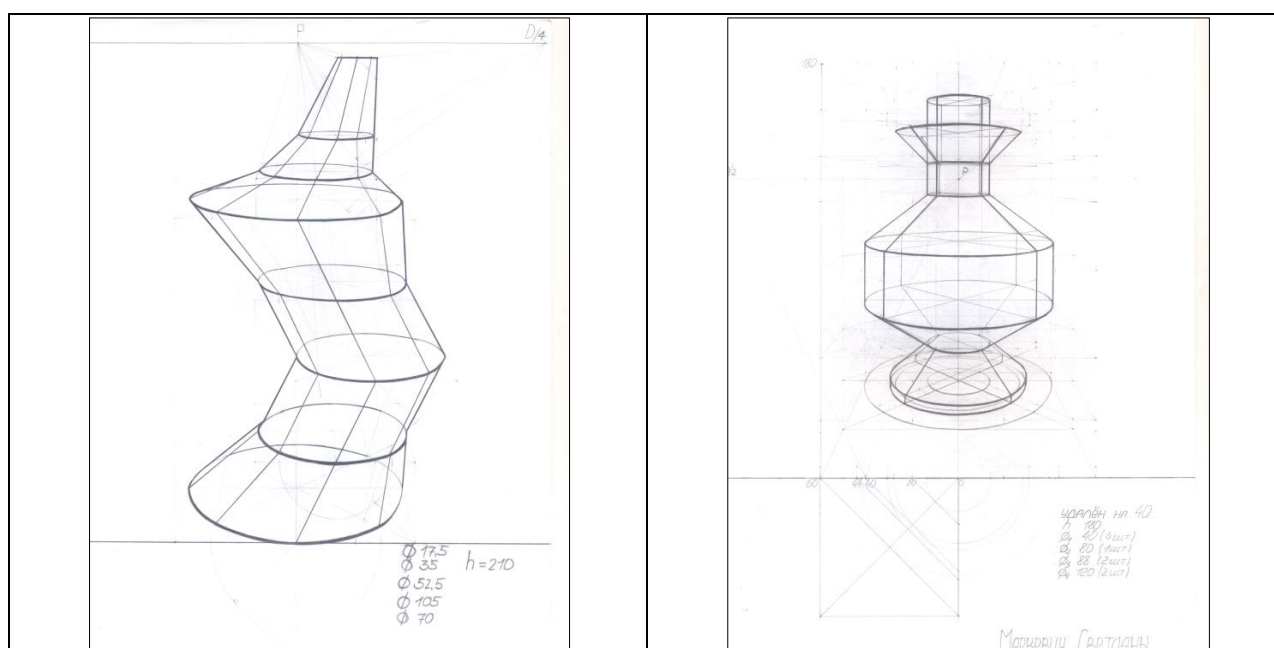
Выполнить реконструкцию стандартного изображения углового интерьера под выставочный зал. Расширить глубину пространства, передвинув стены, добавить перегородки, подиумы, несколько опор.

Работы, выполненные студентами

ТЕМА «Перспектива окружности»
Перспектива проволочной конструкции вазы

К ВОПРОСУ О МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ РИСУНКА КАК ОСНОВЫ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ГРАМОТЫ

Бурчик Анатолий Иванович

доцент, заведующий кафедрой
изобразительного искусства

УО «Гродненского государственного
университета имени Янки Купалы»

Подготовка специалистов в области художественно-педагогического образования, станкового, прикладного и промышленного профиля во многом зависит от методики преподавания специальных дисциплин, и в частности рисунка как основы всех видов изобразительного искусства. В настоящее время направленность ведения рисунка в средних и высших отечественных и зарубежных художественных учебных заведениях является одной из основных методических проблем специального образования. Академическая школа всегда придавала чрезвычайно важное значение разработкам теории и осознанному пониманию целей и задач искусства. Опыт здесь приобретает многолетней педагогической практикой, обобщенной в трудах мастеров изобразительного искусства. Разработка методов обучения, изучение закономерностей, поиски научных обоснований и путей овладения этим важнейшим инструментом творчества – вот основные составляющие компоненты педагогической деятельности в современных условиях.

Во все времена и эпохи рисунку придавалось особое значение. При обучении всегда стремились использовать научные знания, найти наиболее эффективные методы (создавались каноны, велись поиски идеальных пропорций и т.д.). Уже в Древнем Египте была выработана последовательная система обучения (в определенной степени механическая), в основу которой было положено изучение фигуры человека, изображение ее по специально выработанным канонам. Новым шагом в методике обучения Древней Греции стала теория Поликлета о пропорциональных членениях фигуры человека. Было введено понятие «контрапоста», что дало возможность изображать фигуру жизненно и реально. В искусстве Аполлодора Афинского впервые появилось понятие тонального рисунка. Греческие педагоги-художники впервые установили метод обучения, в основе которого лежало рисование с натуры и перспективное построение на плоскости. В средние века реалистическое рисование предали забвению и в основу обучения был положен метод механического копирования образцов, что и привело к застывшим формам, жесткой регламентации и канонизации.

Искусство эпохи Возрождения можно характеризовать в первую очередь отказом от схоластики Средневековья и утверждением принципов реалистического изображения, а также расцветом рисунка, разработок научных методов обучения. Художники этого периода считали искусство наукой и уделяли большое внимание теоретическим обоснованиям своей работы. Они создали стройную систему обучения, основу которой составляет принцип перспективного построения предмета на плоскости, реализм изображения светотеневой моделировки формы. Тогда же художники впервые начинают изучать анатомическое строение человеческого тела. Над проблемами рисунка работали выдающиеся мастера – Альберти, Леонардо да Винчи, Дюрер, в трактатах которых рассматриваются основные положения методики обучения, даются научно-теоретические обоснования. Важное место они отводили работе с натуры, внимательному изучению природы, ее анализу и обобщению [2, с. 46].

XVII век в истории обучения искусству ознаменовался открытием Академий художеств и возникновением новой педагогической системы – академической. В академической школе впервые рисунок стал рассматриваться как серьезный и самостоятельный учебный предмет. С XVIII века художественная академия переживает свой

«золотой век». Они много сделали для совершенствования методов преподавания изобразительного искусства. Рисунок стоял в центре внимания. Разрабатывались пособия, руководства и самоучители. Президент Английской Академии Д. Рейнольдс в своих знаменитых речах указывал, что для преподавателя изобразительного искусства вопросы методики должны быть на первом месте.

С конца XVIII и до второй половины XIX века академический рисунок был поднят на небывалую высоту. Достаточно вспомнить таких блестящих рисовальщиков, как Давид, Энгр, Рейнольдс, Рафаэль и другие. В дальнейшем академическая методика высших художественных школ теряет свою строгость, научно-теоретическую обоснованность. Больше внимания стало уделяться мастерству, художественно-творческой стороне. В XIX веке идет поиск новых методов обучения, наблюдается отход от академических традиций учебного рисунка и методов его преподавания. Открываются частные школы, среди которых наиболее известные – Ш. Холлоши и А. Ашбе.

В первой половине XIX века русская академическая школа рисунка достигла наивысшего расцвета и стала лучшей в Европе. Над проблемами учебного рисунка и методики его преподавания работали многие известные русские художники. Во второй половине XIX века при общем кризисе академической школы особое значение имели педагогические взгляды И. Крамского и П.Чистякова. Уделяя большое внимание вопросам методики рисования, П.Чистяков разработал стройную систему преподавания, поставил ее на научную основу и успешно проводил ее в своей практической деятельности.

В истории развития методики преподавания рисунка в советское время одно из важных мест занимает имя Д. Н. Кардовского. Пройдя великолепную школу П. П.Чистякова, а также А. Ашбе, он отстаивал позиции реалистического рисунка, и в этом заслуга его неопределима. В период разрушения художественной школы Кардовский утверждал ее принципы, обращая внимание на вопросы методики преподавания, в то время как большинством художников они были забыты. Ему принадлежит ведущая роль в становлении художественно-педагогического образования.

В дальнейшем на всех этапах развития художественного образования вопросам методики придавалось большое значение. Многие видные отечественные и зарубежные мастера внесли заметный вклад в педагогическую науку о законах и закономерностях изобразительного искусства.

В системе общехудожественной подготовки в современных художественных учебных заведениях на курс рисунка отводится наибольшее количество часов. В учебных программах обращается внимание на первостепенную важность его в подготовке профессионального специалиста в области изобразительного искусства. Но сегодня, к сожалению, необходимо говорить об определенном спаде уровня и методов преподавания этого важнейшего предмета в средней и высшей художественных школах.

В связи с тем, что рисунок является основополагающей составной частью учебного процесса в средних и высших художественных заведениях, на наш взгляд необходимо коренным образом улучшить постановку его преподавания, выработать ясную целенаправленную методику, подкрепив ее необходимым научно-теоретическим обоснованием. Педагогический процесс носит творческий характер, и поэтому от наставника требуется интуиция, вдохновение и индивидуальный подход к обучающимся. Личность самого педагога играет очень важную роль в воспитании будущих художников. Но все же главное значение имеет стратегическая методическая линия, последовательность задач, их усложнение, выработка творческого начала в академическом обучении. Методически обоснованная практическая связь рисунка с профилирующими предметами должна получить дальнейшее развитие в учебном процессе.

Важной задачей является формирование у студентов понимания и глубокой убежденности в значимости овладения рисунком для их дальнейшей профессиональной деятельности. Изобразительная грамота, закономерности построения формы универсальны и едины для всех систем, сколь бы субъективны они ни были [1, с.116]. Новое начинается с

мало: с усвоения основ изобразительной грамоты, элементарных принципов построения образа и постепенно идет к раскрытию внутреннего состояния художника, его мировоззрения. И если уж начинающий художник встал на этот путь, то его надо пройти так, чтобы получить от художественной школы все, что она может дать в области профессиональной грамоты, которая предполагает свободное и осмысленное владение всем комплексом изобразительных средств. Найти себя и утвердить свое видение в искусстве – оправданное стремление художника. Путь этот сложен и тернист. В искусстве нет готовых рецептов на все случаи, оно очень индивидуально. И только грамотное сочетание учебных и творческих задач, постепенный и упорный труд в овладении мастерством и одновременное формирование себя как художника приведут к успеху.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Бурчик А. И. К вопросу о проблемах художественного образования. Актуальные проблемы маства: гісторыя, тэорыя, методыка: матэрыялы III Міжнар. Навук.-практ. Канф. Минск: БДПУ, 2014. С. 114-117.
2. Ростовцев Н. Н. Очерки по истории методов преподавания рисунка. М., 1983. С. 46.

PUBLIC AWARENESS IN THE VECTOR OF STATE-LEGAL PROTECTION OF CULTURAL MONUMENTS

Butko Larysa Valentynivna

Candidate of Philology, Associate Professor

Department of Humanities, Culture and Arts

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi

National University

In the highly-developed conditions of Ukraine, it's active integration into the European and world community the interest to the historical past, detection and research of the unknown pages of the history is much more increased. The attitude to the cultural treasure which is saved till our days as the different objects, which have the universal historical, scientific, cultural and artistic value is one of the important indicator of the culture. Preserved and properly represented cultural treasure is a source of the growth and spiritual development of the Ukrainian people, formation of its common historical memory [2, с. 4].

The analysis of the first normative sources related to public administration in the field of cultural development of society shows that awareness of the need to organize and regulate the issues of protection of cultural monuments came at a time when there was a threat of loss of vital values, beliefs and knowledge. The attention to save their sources at first were directed to some types: writing sources and religion monuments.

The origins of the legal protection of the historical and cultural monuments are in the peculiarities of state ownership of Ukrainian lands.

Until the emergence of literacy in society, traditions, customs, rituals, which are sources of knowledge, experience, skills and, accordingly, culture of behavior, culture of communication, culture of creation and realization of law, etc., were preserved. The established rules of conduct maintained a sustainable living environment.

The development and some detachment of social consciousness from public life, the formation of the culturally developed consciousness have identified priorities in the strategy of development of the state cultural policy. The knowledge passed down from generation to generation in everyday life, required to support people's livelihoods, did not require state participation. Knowledge that was stored in written sources not accessible to most members of society was stored in all possible ways, including legal, and passed on to the «best of the best», those who, in the opinion of the owner of these sources, were able to absorb them.

Expanding the living space of the people and increasing their material values has given rise to two main directions of the public policy: preservation of the results of human activity and preservation of the environment.

The first direction is clearly anthropological and axiological, since it is about assessing the results of human activity as a great personality and creative individuality. For example, discovering and preserving the unique pieces of architecture and worshipping the creators of temple buildings. Or the recognition of merits before the homeland of the outstanding people and the creation in their honor of monuments of glory for the purpose of transmitting historical information and educating the patriotic spirit. The formation of the social consciousness is inextricably linked to the formation of cultural and historical memory.

The second direction refers to the conservation of the natural resources, it is related to the urgent needs of man, and therefore partially restricts his rights. It educates consciousness in the aspect of adherence to the principles of the legal culture and, as part of it, consciousness, accustoming to the rational consumption and cultivation of the natural wealth. Stability of life of people is ensured by their justice. Both directions, each individually, are positive for the cultural development of society.

Awareness of the need to broadcast cultural memory and cultural achievements is expressed in establishing criteria for identifying and determining the value of the certain cultural phenomena and cultural products – historical and cultural monuments. The historical and cultural value of a monument is determined by the place of the cultural community in the hierarchy of such a holistic socio-cultural system as humanity: world, national, national, local, uniting social groups or public organizations. Hence, the classification of monuments by value categories: worldwide, national, local, etc.

The public awareness of the nation-wide scale shapes the state principles and functions of protecting and using cultural monuments and enshrines them in regulations to ensure their implementation throughout the country. National or «ethnic consciousness», as N. A. Kopsergenova rightly mentions, is secondary to the social existence. In the process of genesis, it finds the relative independence, autonomy and becomes one of the main factors in the formation and functioning of ethnic groups [1, c. 46].

The delimitation of the territory of the country into regions implies the differentiation of social processes that determine the normative regulation of the protection and use of the cultural monuments of regional and local importance. The nation-wide focus is on building public awareness towards the creation of a shared state concept for the preservation and rational use of the cultural monuments.

The important role plays the qualitative characteristics of a man as the subject of the inheritance of cultures. The personal interests of the individual in the conservation of interest only in the state monument are not taken into account, they are in the context of the protection of private law. At the same time, the positive role of an educated person acting for the benefit of the public interest is indisputable. Keeping the public interest in the protection and use of cultural monuments frees one from the need to constantly care for them and allows one to develop intellectually.

REFERENCES:

1. Kopsergenova N. A. Kul'turna spadshchyna: filosof's'ki aspekty analizu: dys. ... kand. filosof, nauk. Stavropol', 2008. 184 s.
2. Kot S. I. ta in. Kul'turnaspadshchyna v konteksti «Zvodu pam'yatok istoriyi ta kul'tury Ukrainy». K.: Instytutistoriyi Ukrainy, 2015. 486 s.

ЮРІЙ ОЛЕКСІЙОВИЧ МЕЖЕНКО ТА ЙОГО ШЕВЧЕНКІАНА

Гавриленко Дар'я Олександрівна
студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Крот Володимир Олександрович

к. іст. н., доцент кафедри гуманітарних наук
культури і мистецтв КрНУ
імені Михайла Остроградського

Життя і діяльність видатного книгознавця, історика української книги, літературознавця, бібліофіла Юрія Олексійовича Меженка-Іванова потребує ґрунтовного вивчення, адже його внесок в українську культуру був значним.

В радянські часи його праця у галузі книгознавства не знайшла належної оцінки. Тому попри його великі заслуги перед Україною життя і творчість вченого залишаються недостатньо вивченими. Для українського читача його вперше відкрив історик Ярослав Дашкевич, опублікувавши в часописі «Слово і час» статтю – спогади про нього під назвою «Нескорений лицар української книги» [1]. Трохи згодом в 2002 році він опублікував збірник листів Ю. Меженка до львів'ян [2]. Нині його діяльність досліджували Н. Стрішенець [3], О. Ярошик [4].

Мета нашого дослідження – проаналізувати творчий шлях Ю. Меженка та його внесок в українську культуру, зокрема його колекцію шевченкіани.

Юрію Меженку довелося жити в доволі неспокійні часи. Він народився в Харкові в 1892 році, закінчив Московський університет у 1917 році. Під час революції жив у Києві, де працював у Головній книжній палаті, приймав участь у створенні Українського бібліографічного інституту, був організатором і першим керівником Національної бібліотеки України. У 1922 році очолив Український науковий інститут книгознавства. (УНІК).

Характеризуючи його, Я. Дашкевич зазначав, що Юрій Олексійович був зятим бібліофілом і за все своє цікаве і зовсім не спокійне життя спромігся зібрати найбільшу колекцію творів, картин, музичних пам'яток, статей та інших речей пов'язаних із творчістю великого Кобзаря – Тараса Григоровича Шевченка. Більш ніж за 55 років він відшукав близько 15 тисяч пам'яток присвячених поету, це стало справою його життя. Зібрана упродовж півстоліття його «Шевченкіана» – найбільша, та у багатьох випадках унікальна. У ній містяться друковані та рукописні твори поета, серед яких є навіть прижиттєві, література про Шевченка: критика та бібліографічні матеріали, зразки або присвячені митцю образотворчі витвори, листи зі спогадами сучасників, тощо. Тобто Юрій Меженко збирав усе, що написано про Шевченка, або пов'язано з ним.

Було в колекції і перше женецьке видання «Кобзаря», надруковане на цигарковому папері кишенькового формату, що був зручним для підпільного перевезення в Росію. У «Шевченкіані» Юрія Олексійовича також є і видання поеми «Катерина» білоруською мовою, а також штамп «По рассмотрению библиотечной комиссии изъято из библиотеки «государственной думы», що є своєрідним трофеєм як і книга 1859 року лейпцизького видання «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки».

Окрему частину колекції зібраної Юрієм Меженко становлять книги, які читав сам Тарас Григорович, його записи у щоденнику, помітки, листування з сучасниками, та ін. Саме з цих елементів «Шевченкіани» стають відомими цікаві факти з життя поета. Також у колекції були присутні портрети Тараса Григоровича, репродукції його картин, ескізи малюнків, ілюстрації до творів, тощо. Усі вказані речі відкривають на поета інший погляд – як на людину з обширними мистецькими поглядами. Слід згадати і про музикальний внесок Кобзаря в колекцію Юрія Олексійовича, наприклад: нотні записи на вірші Шевченка. Різноманітні наукові, та літературні роботи, що стосуються Тараса Григоровича стали результатом досліджень життя та творчості великого українського поета. Разом з цим Юрій Меженко намагався зібрати закордонні видання «Кобзаря», але спроби були марними оскільки книгарні та окремі особи, що мали ці видання не відповідали на запити щодо співпраці. «Моя колекція Шевченкових видань має великупрогалину, вона без американських друків», – зазначив Юрій Олексійович. Помер Ю. Меженко в 1969 році в Києві. Відповідно до його заповіту колекція була передана Інституту літератури імені Тараса Григоровича Шевченка Академії наук УРСР.

Свою доповідь про вченого хочу завершити словами Я. Дашкевича: «Феномен Меженка, нескореного велетня української культури, творця книгознавчої науки, людини нездійснених мрій, заслуговує дальшого вивчення і дослідження. Настійною вимогою часу залишається створення ретроспективної бібліографії української книги, праця над якою

зупинилася сорок років тому...Ні нічого суперечливого у феномені Меженка немає. Був видатний вчений, прямолінійний, принциповий, монолітний і послідовний. Людина яка до кінця відстоювала свої погляди і переконання» [1, с. 582-583].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дашкевич Я. Нескорений лицар української книги. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів: Львівське відділення ІУАД ім. М. С. Грушевського НАНУ, 2006. С. 575-583.
2. Листи Юрія Меженка до львів'ян (1923-1969) / упорядкув., передм. прим. М. А. Вальо. Львів: наук. б-ка імені В. Стефаника НАН України, 2002. 324 с.
3. Стрішенець Н. В. Бібліографічна спадщина Юрія Олексійовича Меженка. / від ред. О. Онищенко; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. К., 1997. 144 с.
4. Шевченкіана на початку ХХІ століття // Матеріали наук.-практ. конф., присвячені 190-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. 25 березня 2004 р. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка, Харків. центр українознав.; уклад. В. О. Ярошик. Х., 2004. 194 с.

РОЛЬ БЫСТРОГО РИСУНКА В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ ПЕДАГОГА-ХУДОЖНИКА

Дулуб Александр Иванович

доцент, доцент кафедры изобразительного искусства, УО «Гродненский государственный университет имени Янки Купалы»

Компетентностный подход является одним из основополагающих принципов совершенствования современного высшего образования в Республике Беларусь, закрепленным в стандартах последнего поколения и заключается в формировании и развитии у студентов набора ключевых компетенций, определяющих их успешную профессиональную и социальную деятельность.

Особая роль в формировании профессиональных компетенций педагога-художника принадлежит быстрому рисунку. Свободное владение мастерством быстрого рисунка – признак высшего мастерства художника, способного точно схватить характеристику натуры в зарисовке, быстро и емко выразить творческий замысел в наброске. Быстрый рисунок является важнейшим средством выражения первоначального впечатления от натуры и изучения пластической формы человека, познания её эстетического содержания, выражающегося в изяществе очертаний, плавности линий, соразмерности и пропорциональности форм. Наброски и зарисовки развивают остроту и точность глазомера, способствуют целостному восприятию формы.

Не следует считать быстрый рисунок – наброски и зарисовки – каким-то отдельным, оторванным от академического рисунка видом. Это особая часть целого, на которую распространяются все законы, правила и требования изобразительной грамоты, художественного образа и искусства [1, с.65].

Уверенное владение мастерством быстрого рисунка появляется далеко не сразу. Вначале приходится затратить немало времени на изучение и запоминание особенностей строения человека, на освоение профессионально правильных методов его изображения. Последовательность мышления рисующего, процесс создания изображения в быстрых набросках осуществляется в соответствии с тем порядком ведения работы, который вырабатывается системой обучения рисунку и поддерживается постоянной практикой.

Соблюдение определённой методической последовательности в обучении быстрому рисунку – важное условие для успешного формирования профессиональных компетенций, развития творческих способностей будущего педагога-художника. В одном задании нет необходимости решать сразу несколько задач. На начальных этапах обучения рисунку человека должны преобладать достаточно продолжительные по времени зарисовки, основная задача которых – изучение особенностей строения той или иной модели в зависимости от

возраста, пола, характера. Постепенно нужно переходить к более коротким по времени зарисовкам и наброскам, в которых ставятся задачи обобщения формы и выявления пластических особенностей модели при помощи различных изобразительных средств и графических материалов [2, с. 42-116]. По мере становления мастерства, можно сокращать время на выполнение каждого наброска до минимума.

В учебных заданиях по зарисовкам головы человека главной является задача анатомического и пластического анализа натуры. В набросках же основное внимание должно быть уделено пластической характеристике модели, быстрому восприятию и отбору самого характерного и существенного. Выполняя набросок, художник свободно оперирует изобразительными средствами, опираясь на свои профессиональные знания и предшествующий опыт, поэтому ему нет необходимости специально заниматься построением формы головы. Он делает это мысленно, попутно с решением главной задачи – выражением характера человека, существенных особенностей деталей головы, наиболее важных индивидуальных признаков портретируемого.

Глубокое изучение принципов строения и изображения головы человека в зарисовках и набросках служит основой для творческой работы над портретом. В рисунке портрета одной из главных задач является передача внутреннего мира человека через внешние наиболее характерные черты. Во многих случаях рисунок является для автора возможностью выразить свои чувства, настроения, размышления по отношению к портретируемому.

Выполняя наброски, нередко приходится рисовать человека не специально позирующего, а занимающегося каким-либо делом, что намного усложняет работу рисующего. В такие моменты его способности, профессиональные знания и умения предельно мобилизуются в интересах создания правдивой, убедительной художественно-образной характеристики портретируемого.

Изображение фигуры человека является наиболее сложным этапом в обучении рисованию с натуры, в нём сконцентрировано понимание сущности основ изобразительной грамоты для создания графического художественного образа. Умение выразить характер в рисунке – это умение найти взаимоотношение между главным и второстепенным в данном объекте.

В зарисовках фигуры человека основное внимание необходимо уделять изучению анатомического и пластического строения модели, особенностей её изображения в различных ракурсах, условиях пространственной среды и освещения.

В набросках человека главным образом выявляются общие очертания фигуры, характеризуются его строение и движение, бегло намечаются основные детали, но это является лишь частью работы над наброском. В задачи рисующего входит также создание обобщённо-образного представления о фигуре человека, в котором выявление её типичных особенностей сливается воедино с характеристикой индивидуальных черт модели. Хорошее знание анатомии позволяет в процессе рисования акцентировать внимание на тех деталях, тех частях тела, от которых зависит характер целого, которые подчёркивают органическую связь частей и целого. Важно передать в наброске психологическую характеристику модели, связать поворот головы или положение фигуры с эмоциональным состоянием человека. При выполнении наброска фигуры человека необходимо помнить о том, что основная цель работы – создание художественного образа, а не наглядного пособия для изучения строения тела человека. С самого начала нужно учиться видеть, чувствовать и передавать пластическое содержание натуры. Это фундаментальное положение изобразительной грамоты. В этом смысле исключительный интерес представляют быстрые рисунки Леонардо да Винчи, Микеланджело, Рафаэля, Рембрандта и других великих художников. В основе таких работ лежит сплав глубокого знания натуры с огромной силой зрительного представления, что даёт возможность художнику с большой свободой углублять первое впечатление и до конца сохранять живость образного замысла. Обобщённое отражение действительности связано с концентрацией, сгущением и заострением её типичных черт и

неотделимо от отношения художника к этим явлениям. Всё это неотъемлемо входит в понятие «художественный образ».

Создание действительно художественных изображений человека немислимо без наличия соответствующего профессионального опыта, достаточного уровня развития исполнительских умений, которые приобретаются в процессе кропотливой работы. Очевидно, что быстрый рисунок является важнейшим компонентом формирования комплекса профессиональных компетенций в процессе профессионального становления художника, педагога-художника.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Лушников Б. В. Рисунок. Портрет: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. Заведений. М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. 144 с.: ил.
2. Дулуб А. И. Рисунок. Наброски и зарисовки человека : учебное пособие. Гродно, ГрГУ, 2012. 159 с.: илл.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАЙБІЛЬШ ЗНАЧУЩИХ ДЛЯ РЕКЛАМНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КАНАЛІВ КОМУНІКАЦІЇ

Кручиненко Аліна Олександрівна

студентка КрНУ імені Михайла Остроградського

Морозова Юлія Валеріївна

студентка КрНУ імені Михайла Остроградського

Тур Оксана Миколаївна

канд. філол. наук, професор кафедри гуманітарних наук

культури і мистецтв КрНУ імені Михайла Остроградського

У наш час підприємства мають колосальний вибір каналів комунікації зі споживачами. Серед них найбільш традиційними є реклама на телебаченні, радіо та в друкованих виданнях, а також реклама в соціальних мережах та мобільних іграх. Різниця між цими каналами полягає не тільки у вартості здійснення комунікації, кількості аудиторії чи місці розташування, але й у сприйнятті та довірі до рекламних повідомлень і лозунгів.

Існує твердження про те, що рекламу більш «емоційних» продуктів та послуг найкраще всього розміщувати в таких же «емоційних ЗМІ» – на телебаченні, на радіо або в Інтернеті, а більш «раціональну» продукцію – у друкованих виданнях, зовнішній рекламі або на серйозних сайтах чи радіостанціях. Але чи дійсно це так?

Преса є одним із традиційних засобів передачі інформації. Вона включає в себе газети, журнали, які можуть бути як безкоштовними, так і платними; як більш інформативними, так і зорієнтованими на рекламу. Пресою користуються переважно «досвічені» люди, тому саме така аудиторія більш цінується. До періодичних видань звертаються тоді, коли мають вільний час, тому в цей період інформація засвоюється дуже добре. Проте такий вид реклами є малоефективним, адже «досвічені» люди нечасто довіряють їй.

На відміну від газет, радіо дозволяє охоплювати більшу частину аудиторії. Успіх радіо реклами полягає в її ефективності за відносно низького бюджету. Крім того, багато хто вважає, що інформація, яка сприймається лише на слух, формує у споживача більш позитивні емоції, адже дає можливість пофантазувати [1]. Також аудиторія радіо відрізняється своєю стабільністю, тому що більшість радіослухачів віддають перевагу конкретній радіостанції. Оскільки аудиторія є специфічною (вибір окремих радіостанцій, наприклад, музичної хвилі), реклама на радіо також не відзначається високою ефективністю.

На сьогоднішній день телебачення є традиційним ЗМІ. Адже більше 50% населення України дивиться телевизор. Однак телебачення – це досить витратний спосіб поширення рекламної інформації, і не будь-яка компанія має на це кошти. Дорого коштує

не лише зйомка відео-ролика, але й сам ефірний час. Адже ефективність в першу чергу залежить від того, в який період часу він вийде в ефір. Ця рекламна діяльність є ефективною, але дорогою.

Інтернет-реклама в порівнянні з іншими більш традиційними способами передачі рекламної продукції має більше переваг та входить у всі елементи маркетингових комунікацій [2]. Найбільші три переваги: можливість охопити будь-яку цільову аудиторію, різноманітність подачі та формату, відносно дешевий бюджет. Передача рекламної інформації таким чином є досить ефективна і відносно дешева.

Зі зростом попиту на соціальні мережі зріс і вплив інформації, яку там анонсують, на цільову аудиторію. Кожен користувач соціальних мереж є активним користувачем інформації в цілому та щодня пропускає через себе велику кількість реклами. Саме він фільтрує та обирає ту інформацію, яку варто запам'ятати, визначає, яку краще пропустити та «забанити». Реклама в соціальних мережах охоплює широке коло аудиторії, є дієвим та дешевим засобом передачі рекламної інформації

Кожного дня український ринок мобільних застосунків динамічно зростає [3]. А з ним і зростає попит на передачу рекламної продукції саме через них. Практично всі розважальні застосунки є безкоштовними, і кожен користувач телефону може собі дозволити завантажити той чи інший застосунок. Ви просто безкоштовно його завантажуєте і насолоджуєтесь ним, а розробник подає рекламу всередині програми – це один з найпопулярніших методів рекламування на сьогодні. Розробники часто підштовхують користувачів до перегляду рекламних оголошень та переходу на той чи інший сайт, а за це нагороджують віртуальними коштовними монетами чи цінними ігровими предметами. А за кожен ваш перегляд чи перехід на сайт розробники програми отримують реальні кошти. Тому на такі рекламні оголошення звертає увагу найбільша кількість цільової аудиторії. Але при цьому слід також враховувати релевантність розташування рекламних продуктів чи послуг [4]. Даний засіб передачі рекламних повідомлень є найбільш ефективним, але і клопітким, оскільки не кожен зможе розробити застосунок чи гру.

Отже, проаналізувавши популярні канали комунікації, ми можемо підсумувати, що користувачі обирають будь-які канали передачі інформації. Важливо, щоб рекламна інформація була доцільною і потрібною. Адже, отримавши необмежений доступ до інформації через інтернет, радіо чи телебачення, користувачі можуть впливати на споживчу поведінку один одного більшою мірою, ніж це було раніше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Виноградова Т. Специфика общения в интернете / Т.Виноградова // Русская и сопоставительная филология: Лингво культурологический аспект. Казань, 2004. С. 63-67.
2. Дмитрієва О. Особливості інтернет-спілкування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://electric.org.ua/rizne>.
3. Dr. Livsy «Бабруйський» сленг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ostriv.in.ua>.
4. Іздрік А. Особливості спілкування молоді у віртуалі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://electric.org.ua/rizne/virtual.htm>.

О МЕТОДАХ И ПРИЕМАХ, НАПРАВЛЕННЫХ НА РАЗВИТИЕ ПАМЯТИ И ПРЕДСТАВЛЕНИЯ БУДУЩИХ ДИЗАЙНЕРОВ-ИСПОЛНИТЕЛЕЙ

*Лещинская Елена Анатольевна
преподаватель Гуманитарного колледжа
«УО Гродненский государственный университет
имени Янки Купалы» цикловой комиссии дизайна,
магистр педагогических наук*

В педагогической практике, в контексте подготовки и обучения будущих дизайнеров-исполнителей, был отмечен тот факт, что даже учащиеся старших курсов, которые успешно справлялись с академическим рисованием с натуры, нередко испытывали большие затруднения, порой и вовсе оказывались бессильны при поставленной задаче изобразить по памяти или представлению ранее виденный предмет или группу предметов.

В этом случае, можно заметить, что для успешной работы будущему специалисту в области дизайна совершенно необходимо свободно владеть не только знаниями и умениями соответствующего круга профессиональных художественных техник и пакетов прикладных программ, но и уметь оперировать зрительными образами, отображать свои мысли и образы не только реально существующих предметов, а также отражать зрительные впечатления. Наверняка, мало кто усомнится в том, что чем более насыщенным будет «запас впечатлений», тем успешнее молодой специалист проявит свой потенциал в создании уникальных авторских продуктов и интересных решений [1 с.70-71].

Известный немецкий скульптор и архитектор А. Гильдебрант отмечал тот факт, что проблемы, которые ставит форма перед художником, имеют природную основу, они продиктованы восприятием. Формы, заимствованные непосредственно у природы, становятся художественным произведением в процессе их архитектурной переработки, в которой задействована творческая мыслительная деятельность [2, с. 3-7].

Следует отметить, что проблема формы остается одной из глобальных вопросов в истории эстетических учений. Известные исторические личности посвятили этому вопросу свои труды. Это и Швейцарский художник, теоретик искусства и педагог И. Иттен, американский ученый Рудольф Арнхейм, художник – педагог О. А. Авсян, немецкий скульптор А. Гильдебрандт и многие другие.

Так можно ли достичь хорошего и отличного уровня в свободном рисовании «от себя»? Какие приемы и методы задействованы в овладении навыками рисования по представлению ?

Из отмеченного в процессе работы с учащимися необходимо учесть, что приемы развития памяти должны быть достаточно гибкими, нужно учитывать его индивидуальные склонности, давать установку, в процессе наблюдения за натурой, на запоминание. По принципу О. Домье для лучшего запоминания очень важно «сталкивать контрасты». Также к часто применяющим методам можно отнести работу со схемами, это позволит разобраться в пространственном положении предметов и в целом их конструкции. Известен также метод работы «по карточкам» (как правило, это плоскостное решение, вид сверху с указанием источника освещения). По такому же принципу при подготовке архитекторов ведется работа по представлению, так называемые врезки, когда одна форма входит в другую.

Один из главных принципов в достижении хороших результатов в работе по развитию памяти и представления о предмете, считаю, последовательность. Стремиться сразу, без вдумчивого разбора и изучения основ академической грамоты, как правило приводит к разочарованию, более того, может не только ни принести пользы, но и навредить начинающему специалисту в области дизайна. Без академической грамоты, пишет доцент кафедры изобразительного искусства Гродненского государственного университета имени Янки Купалы А. И. Дулуб, рисовать по представлению невозможно. «Именно в процессе обучения академическому рисунку формируется комплекс базовых знаний и умений для последующей работы над проектами» [3 с.240].

Здесь важна и педагогическая установка, на то, что прорисовав предмет с натуры, следующим заданием может стать передача его с другого ракурса или по памяти. Лепка также является неплохим подспорьем, ведь очень важно прочувствовать форму с разных сторон. Просить учащихся подойти поближе, поддержать предмет в руках, если позволяет вес и объем покрутить его с разных сторон, посмотреть под углом относительно линии горизонта.

Итак, можно сделать вывод, что важными условиями для успешного обучения рисунку и развитию профессиональных компетенций дизайнера-исполнителя являются:

- предварительный мысленный и вербализованный анализ формы объектов;
- осознание последовательности графических решений;
- мысленная детализация и последующее обобщение образов;
- творческое преобразование образов восприятия в представления;
- освоение графических приемов создания изображения по представлению.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Лещинская, Е. А. Значение рисунка по представлению на формирование компетенций будущих дизайнеров-исполнителей/ Е.А.Лещинская //Научный журнал: сб. науч.тр. М.: Проблемы науки, 2018. №10(33). С.70-71.
2. Гильдебранд А. Проблема формы в изобразительном искусстве и собрание статей. М.: Логос, 2011. 144 с.
3. Дулуб А. И. Рисунок с натуры и по представлению в процессе подготовки дизайнеров/ А. И. Дулуб //Актуальные проблемы мировой художественной культуры: сб. науч. ст. В 2 ч. Ч. 2 / ГрГУ им. Я. Купалы: редкол.: Т. Г. Барановская (гл. ред.) [и др.]. Гродно, 2018. С. 240-241.

АНТИВІРУС ІДЕЙ

Маслак Володимир Іванович

*д. іст. н., професор, завідувач кафедри гуманітарних наук,
культури і мистецтва КрНУ імені Михайла Остроградського*

Маслак Марія Володимирівна

*к. екон. н., старший викладач кафедри менеджменту
інноваційного підприємництва та міжнародних економічних відносин
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

Гене́за нового етапу людської цивілізації – інтелектуального суспільства спричинила зростання ролі наукових розробок та перетворення нанотехнологій у найбільш прибуткові галузі економіки. Поряд з цим, у зв'язку зі зростанням споживчої, розважальної продукції на інформаційному ринку гостро постало питання захисту прав як на технічні та технологічні винаходи так і на мистецькі, художні твори. Практика сьогодення засвідчує нагальну потребу нормативного врегулювання питання захисту прав інтелектуальної власності. У загальнозживаному розумінні – «інтелектуальна власність – це права на результати розумової діяльності людини в науковій, художній, виробничій та інших сферах, які є об'єктом цивільно-правових відносин у частині права кожного володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, які, будучи благом, не матеріальним, зберігаються за його творцями і можуть використовуватися іншими особами лише за узгодженням з ними, крім випадків, визначених законодавством» [1]. Соціологічні дослідження засвідчили, що лише 14% українців готові дотримуватись правил використання у повсякденні ліцензійного контенту. Розв'язання означеної проблеми спричинило два шляхи захисту прав розробників: рух свідомих громадян, які чітко розуміють наслідки неправомірного використання та розповсюдження будь-якої продукції (наприклад, ініціатива «Чисте небо», засновниками якої є чотири найбільші медіа групи України) [2]; державно-правове вирішення проблеми кіберзлочинності, піратства та освіченості громадян (удосконалення законодавчої бази, спрямованої на отримання охоронних документів; пошук діяльності кіберполіції) [3]. На сьогодні Україна знаходиться на першому місці в Європі з порушень авторських прав в мережі Інтернет та входить до сумнозвісного «списку 301» [4]. Найбільшими порушниками прав інтелектуальної власності є: місто Київ та Одеська, Миколаївська та Львівська області. Найдієвішими шляхами збереження інтересів авторів-розробників є: своєчасне оформлення охоронних документів; заходи з просвіти населення у галузі інтелектуальної власності;

реальні покарання за порушення прав та створення умов для зручного легального споживання контенту. Нагальною потребою розв'язання означених проблем є кадрове забезпечення цього процесу – підготовка належного штату патентних повірених. Реалії сьогодення зумовлюють ознайомлення зі світовим досвідом захисту прав інтелектуальної власності та ефективним впровадженням в українську практику, швидке реагування на нові явища (наприклад, легалізація спортивного беттингу), удосконалення законодавчої бази та термінологічного апарату, пошук нових, нетривіальних шляхів боротьби зі злочинами в інтелектуальній галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Правоверегулювання інтелектуальної власності в Україні // Режим доступу: minjust.gov.ua.
2. Ініціатива «Чисте небо» / Initiative “Clearsky”. // Режим доступу: legalcontentua.org.
3. Кіберполіція України // Режим доступу: cyberpolice.gov.ua.
4. «Список 301» // Режим доступу: enovosty.com/full.

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕМЕНЧУЦЬКОГО ПОВІТОВОГО ЗЕМСТВА НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Мілащенко Владислав Олегович

учень 11 А класу ліцею №30

«Олімп» м. Кременчук

Крот Володимир Олександрович

к. іст. н., доцент кафедри

гуманітарних наук, культури і мистецтв

КрНУ імені Михайла Остроградського

Земські установи почали формуватися в Російській імперії в 60-х роках XIX століття. Головною причиною їх утворення стали реформи, запроваджені імператором Олександром в державі. Найголовнішою серед них була селянська, що відбулася 1861 році, вона привела до ліквідації кріпацтва і звільнення землеробів. Услід за нею розпочалися реформи місцевого самоврядування, судових установ, зміни в освітній системі. Вказані заходи сприяли модернізації Російської імперії. Кременчуцьке повітове земство створене у 1865 році. Воно існувало на кошти платників податків, які збиралися з селян. Значна частина з них, як обов'язкові, йшла на утримання державних установ, поліції, адміністрації. Решту, що належали до категорії необов'язкових, земства витрачали на освіту, медицину, агрономію, утримання доріг. В перші десятиліття діяльності земських установ переважали обов'язкові витрати. Однак, поступово в діяльності земств відбувся перелом. Він став можливим внаслідок революції 1905 року.

Мета нашого дослідження – проаналізувати культурно-освітню діяльність Кременчуцького повітового земства на початку XX століття. Дана тема належить до малодосліджених в українській історіографії. Її торкалися такі історики як Б. Веселовський, який був автором чотиритомної праці «История земств», де присутній окремий розділ присвячений діяльності земств у регіонах, зокрема і зокрема Кременчуцькому. Проблему економічної діяльності земств у різні часи висвітлювали історики Л. Падалка, Л. Євселевський, В. Крот. Джерельною базою нашого дослідження слугують звіти і журнали Кременчуцького повітового земства, статистичні довідники, земські календарі.

Революційні події 1905-1907 років привели до значних змін у Російській імперії. Маніфест імператора Миколи II надавав народу політичні свободи, оголосив про вибори до Державної Думи, а отже, сприяв перетворенню самодержавства в конституційну монархію. В 1906 році П. Столипін започаткував у країні аграрну реформу, в якій земства мали відігравати значну роль. Торкалися вони безпосередньо селян, їхньої освіти, раціональних методів господарювання на власній землі. Вона зводилися до кількох напрямків: поступове запровадження в країні обов'язкової початкової освіти; розбудова сільськогосподарських

навчальних закладів; створення бібліотек, організація просвітницьких курсів для землеробів. Метою названих заходів було піднесення загальної культури землеробства серед сільського населення.

Кременчуцьке повітове земство активно включилося в проведення реформ. У 1907 році земські збори більшістю голосів ухвалили рішення про запровадження загального навчання в Кременчуцькому повіті і прийняли проект шкільної реформи, а для її втілення вибрали шкільну комісію для більш детальної її розробки. До неї збори обрали гласних А. Диздирєва, П. Білевича, Д. Мілорадовича, Г. Горпинку, графа В. Капніста, священника Данилевського [1, с. 128].

План передбачав будівництво в Кременчуцькому повіті 187 нових шкіл і розширення вже існуючих навчальних закладів. Він мав бути реалізований протягом 1907-1918 років. Серед умов, які висунув уряд, були: встановити мінімальне жалування вчителям 360 руб. на рік, а заоновчителям – 60 руб. (на 100 дітей шкільного віку); безкоштовне навчання дітей в усіх школах, які фінансувалися міністерством, а також звільнення сільських товариств від обов'язку утримувати шкільні приміщення. Постійні урядові субсидії призначаються виключно на утримання вчителів в розмірі 390 руб. на комплект школи, в якій навчається 50 учнів [2, с. 98]. Однак, фактично, кошти з міністерства стали надходити лише з 1910 р.

Реалізація проекту шкільної мережі розпочалася з 1908 року. Тоді було відкрито Борисівське училище Пироговської волості, Шепелівське Глобинської та Валашківське Пісківської. Двоє перших із двокласним приміщенням. Окрім цього, через наплив учнів відкрито нові відділення в Кобелячківському і Троїцькому училищах. Розширено було Дяченківське, Потіське, Гриньківське і Ламанське. Таким чином, на 1 січня 1909 року працювало 82 земських училища, з них одне жіноче, в яких освіту здобувало 6735 учнів. У 1910 р. були відкрито 6 народних училищ: в Йосипівці, Натягайлівці, Камишанці, Аврамівці, Самойленківцях, Ковалівці [5, с. 83]. Починаючи з 1910 р. спостерігається стрімке зростання кількості шкіл, особливо земських. Станом на 1 січня 1914 року в Кременчуцькому повіті діяло: земських шкіл – 108, з них двокласних – чотири; церковно-приходських – 62; шкіл грамоти – 20. Усього 190. Протягом 1913 р. кількість земських шкіл збільшилася на 6 одиниць, церковно-приходських на 12, шкіл грамоти зменшилася на дві. Таким чином, у порівнянні з 1912 р., число навчальних закладів в повіті зросло на 16 [3, с. 103]. Постійно збільшувалася кількість учнів. Як бачимо, підтримка земств урядом давала результати.

Ще одним напрямком просвітницької діяльності Кременчуцького земства стала активна підтримка бібліотек. На 1 січня 1916 року їх налічувалося 8. Загальні відомості про них наведемо в таблиці, яка складена на основі даних, почерпнутих зі звіту Кременчуцького повітового земства за 1915 рік [4, с.127-129].

Бібліотеки-читальні в Кременчуцькому повіті

Бібліотеки читальні	Рік заснування	Кількість книг	Число томів	Місце розташування
Градизька	1895	2272	2816	Народний дім
Крюківська	1898	897	897	Наймане приміщення
Омельницька	1898	2057	2691	Земське приміщення
Мануйлівська	1895	2213	3011	Громадське приміщення
Галицька	1902	2170	2647	Земське приміщення
Недогарська	1910	778	1477	Наймане приміщення
Солоницька	1910	660	907	Наймане приміщення
Святилівська	1911	561	1037	Громадське

				приміщення
--	--	--	--	------------

Отже, Кременчуцьке повітове земство на початку ХХ століття сприяло піднесенню загальної культури населення. Його результати позначилися на поліпшенні грамотності серед дорослих. Однак, це був лише обнадійливий початок. Перша світова війна, а згодом революція не сприяли культурному розвитку селян. Незважаючи на позитивні тенденції, зміни відбувалися повільно. Загальна грамотність населення в Полтавській губернії на перевищувала 20 відсотків, а на селі вона була ще меншою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Журналы 43 очередного собрания 1907 года с докладами управы и приложениями. Кременчуг, типография И. А. Дохман, 1908. VІс.+317 с. +104 с. +50 с.
2. Веселовский Б. История земства : [в 4 т.]. / Б. Веселовский СПб, 1909-1911. Т.4. 1911. 696 с.+104с.+30с.
3. Отчёт управы за 1914 год. Кременчугское земство Полтавской губернии. Кременчуг: Типография И. А. Дохман, 1915. 547 с.
4. Отчёт управы за 1915 год. Кременчугское земство Полтавской губернии. Кременчуг: Типография «И. А. Дохман» 1916. 372 с.
5. Отчёт управы за 1913 год. Кременчугское земство Полтавской губернии. Кременчуг: Электротипография «Энергия», 1914. 494 с.

МИФ КАК ФЕНОМЕН КУЛЬТУРЫ ПОСТМОДЕРНА

Сидорович Юлия Михайловна,

Заместитель директор по учебной работе Гуманитарного колледжа учреждения образования «Гродненский государственный университет имени Янки Купалы»

Исследования мифа с позиции теории коммуникации и функционирования знаковых систем позволяют рассматривать данный феномен как тип функционирования культурной программы, генетический код культуры, основой которого выступает триада мифема-мифологема-миф. С помощью данных составляющих осуществляются процессы коммуникации (передача данных) и культурогенеза (в разрезе синхронии и диахронии). Следует отметить, что описанные выше процессы взаимообусловлены и не могут рассматриваться только в одностороннем порядке. В связи с чем облик культуры, зависит не только от доминирующей мифологической системы, но и факторов ее взаимодействия с другими схожими структурами. Кроме того, сама доминирующая мифологическая система постоянно подвержена трансформации, поскольку «культура способна переорганизовывать «кодирующую систему», используя «утраченные коды» и наполняя их новым значением» [1]. Механика этого процесса прекрасна описана Р. Бартом и во многом объясняет структуру манипуляции общественным сознанием и причины социокультурных трансформаций современности. В связи с чем, жизнеспособность мифа, как генетического кода культуры, определяется не только постоянством его структурных элементов, но и его способностью принимать и встраивать в свою систему чужеродные объекты, ассимилируя их в контексте доминирующего кода, либо нивелируя, а в случае необходимости и блокируя их воздействие.

Динамика взаимодействия мифологических систем и их последующие трансформации особенно остро стали проявляться в культуре постмодерна. Возможно это связано с процессом глобализации (массовое перемещение людей, идей и продуктов культуры), детерминирующим «сжатие» социокультурного пространства-времени реального и виртуального. Смещая акцент в сторону культурного релятивизма, постмодернизм открывает путь идеям относительности норм, ценностей, правил, что в свою очередь усиливает процесс социокультурной динамики и обостряет межкультурное взаимодействие. Помимо этого, он подвергает сомнению само понятие «центра» структуры, в связи с чем культура, как система, утрачивает свою гомогенность и соответственно целостность. Кроме того, децентрация

социокультурного пространства легитимирует одновременное присутствие множества носителей и потребителей чужеродных культурных образований (продуктов культуры, стереотипов поведения и мышления), которые, в свою очередь, стали результатом трансляции культурного кода соседних культур, либо были заимствованы из предыдущих исторических эпох.

В связи с чем актуальность исследования мифа в эпоху постмодерна, как генетического кода культуры, не вызывает сомнений поскольку открывает возможность изучения архитектуры культурных программ, механики межкультурных взаимодействий в рамках процессов ассимиляции, аккультурации, транскультурной инверсии.

Классическая архитектура мифа, как программы культуры, основана на бинарных оппозициях (двоичном коде), выраженных архетипическими моделями. Постмодернизм отказывается от статики заданных данных, провозглашая невозможность существования диалектики противоположностей, настаивая на непрерывно формирующемся социокультурном пространстве, в котором утрачена способность различать «что хорошо и что плохо». Рассматривая культуру как полифоническое явление, которая формируется в результате наслоений друг на друга различных текстов, идеологи постмодернизма предложили ряд методов, понятий и приемов (деконструкция, дифферанс, ризома, паспарту), которые, по их мнению, способны обнажить первоосновы всякой культуры и описать архитектуру ее программы. В связи с тем, что миф нами рассматривается как некое культурное основание, использование данных методов, понятий и приемов видится нами вполне актуальным.

Метод деконструкции предполагает анализ всего, что «можно рассматривать в качестве текста» [2, с. 197]. Его суть заключается в выявлении бинарных оппозиций, в том числе и мифологических «проброобразов-архетипов», лежащих в основе человеческой культуры и сознания [3, с. 92]. Использование данного метода позволяет обнаружить и соответственно обозначить архитектуру мифа как культурной программы, выявить инородные вкрапления и наслоения и предугадать вектор дальнейшего развития. Кроме того, этот метод дает возможность искусственно создавать дополнительные коды (мифемы-мифологемы), и внедрять их в те участки, которые подвергаются наиболее сильной деформации.

Понятие «дифферанс» введено в научный дискурс Ж. Деррида и означает процесс различения [3, с. 100] (фиксация момента изменения), в некоторых источниках выступает как само «различие» социальное, культурное и т.д. Относительно анализа архитектуры мифа, данное понятие вполне может приниматься в качестве приема фиксации момента изменения кода, маркировать точки скольжения смыслов, явлений и понятий. Кроме того, рефлексия над продуктами культуры любых типов неосуществима сегодня без использования этого приема.

Заимствованный из ботаники термин «ризом» как никакой другой описывает способ организации целостности культуры постмодерна. Специфика данной культуры просматривается не только в децентрации ее ойкумены, но и в отсутствии целостности кода, лежащего в ее основании. Использование различных кодов культурных программ, приводят к имманентной нестабильности, в связи с чем источником социокультурных трансформаций чаще всего выступает собственная гетерогенность. Рассматривая миф, как программу культуры с позиции понятия «ризом» формируется образ запутанных проводов, проникающих друг в друга и не имеющих каких бы то ни было фиксированных точек. Ускользание смыслов, поли интерпретацию понятий, продуктов культуры, стереотипов поведения и мышления можно преодолеть только с помощью метода деконструкции и приема дифферанса. Для их успешного использования постмодернизм разработал прием «паспарту», специфика которого заключается в создании искусственных границ для «ускользающего кода». Данный прием искусственно центрирует образовавшееся социокультурное пространство, тем самым проявляя культурный код обозначенной области.

Таким образом, миф как генетический код культуры в эпоху постмодерна, представляет собой гетерогенную, нелинейную целостность, образованную путем слияния

различных кодов культурных программ. Основой культурного кода выступают бинарные оппозиции, выраженные мифологическими прообразами. Отсутствие в мифе доминирующего центра и структурной иерархии детерминирует внутреннюю динамику культурных трансформаций современности и способствует процессам межкультурных взаимодействий в рамках процессов ассимиляции, аккультурации, транскультурной инверсии.

1. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек - текст - семиосфера – история: М.: «Языки русской культуры», 1996. 464 с.
2. Постмодернизм. Энциклопедия.— Мн.: Интерпрессервис; Книжный Дом. 2001. 1040 с.
3. Усовская Э.А. Постмодернизм: учебное пособие. Мн.: ТетраСистемс, 2006. 256с.

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ ЯК ЗАСНОВНИК ЖУРНАЛУ «УКРАЇНСЬКИЙ ВІСНИК»

Фесенко Валентина Валеріївна

студентка КрНУ

імені Михайла Остроградського

Крот Володимир Олександрович,

к. іст. н., доцент кафедри

гуманітарних наук культури і мистецтв

КрНУ імені Михайла Остроградського

Життя і творча спадщина В'ячеслава Чорновола відомого політика, журналіста і дисидента привертає сьогодні увагу багатьох людей. Його громадянська мужність, безкомпромісність, любов до України може стати взірцем для сучасної молоді. У нашій пам'яті він залишився як символ України періоду її боротьби за незалежність.

Не дивно, що сьогодні ведеться помітна робота, щодо вивчення його біографії та творчої спадщини. Серед дослідників можна виокремити відомого журналіста В. Кіпіані [1], Л. Ведмідь, співробітника Українського інституту національної пам'яті [2], науковця О. Мельникова [3], та сина політика і громадського діяча Тараса Чорновола, який залишив спогади про батька [4].

Мета нашого виступу полягає в аналізі часопису «Український вісник», який виходив під редакцією В. Чорновола.

В 1970 році молодий журналіст розпочав випуск підпільного часопису «Український вісник», в якому друкував матеріали самвидаву, хроніку українського національного спротиву. Він виступав його організатором, редактором і видавцем. Під час відомої загальноукраїнської «зачистки» 1972 року В. Чорновола заарештували. «Гуманний» радянський суд виніс вирок: 6 років таборів і три роки заслання за «антирадянську пропаганду й агітацію», що вважалося «особливо небезпечним державним злочином» (стаття 62 Карного Кодексу УРСР).

У 1987 році, коли в СРСР оголосили політику Перебудови, а В. Чорновола звільнили із тюрми, часопис став виходити знову. Часопис зразка серпня 1987 року – це класичний самвидав. Загальноприйняте визначення цього терміну приписують російському дисиденту Володимиру Буковському: «сам пишу, сам здійснюю цензуру, сам редакую, сам розповсюджую, а потім сам за все це відбуваю термін».

Після виходу «Українського вісника» львівська і центральна партійна преса була переповнена листами обурених «простих читачів», які вимагали викинути з країни, позбавивши радянського громадянства «отщепенцев» В'ячеслава Чорновола, Михайла Гориня та інших авторів журналу. Наклад журналу у традиціях підпілля не вказаний. Але напевно чи він був більшим за півсотні примірників. Однак, завдяки «ворожим радіо голосам» і публікаціям за кордоном – коло знаючих і тих, хто стежив за журнальними новинками було набагато ширшим.

У програмі «Українського вісника» вказувалося, що видання в жодному разі не антирадянське і не антикомуністичне. Критику окремих осіб, органів, установ видавці не розглядали як антирадянську діяльність, а як гарантоване соціалістичною демократією і Конституцією правом і почесним обов'язком кожного повноцінного громадянина. Перші п'ять номерів журналу вийшли у 1970-71 рр. зусиллями В'ячеслава Чорновола. Йому вдалося створити популярний і потужний журнал.

Московська підпільна «Хроника текущих событий» фіксувала спроби продовжити «чорновілівський вісник». Ці випуски істотно відрізнялися від попередніх. Їх укладачі виступали під псевдонімом Максим Сагайдак. Це були вже тематичні статті. Там вміщені вірші Максима Сагайдака, його ж стаття про таємну дипломатію й анонімна стаття «Етноцид українців у СРСР».

Згодом з'ясувалося, що остання спроба випустити ще два номери «Українського вісника» належить членам підпільної організації «Український національний фронт». Одного з керівників УНФ Миколу Крайника засудили за самвидав у серпні 1980 р.

Через рік після виходу «Українського вісника» у республіці почався «самвидавівський бум». У дисидентських котельнях, інтелігентських салонах стали розповсюджуватися незалежні журнали, газети, бюлетені, вісники. У Києві – «Голос відродження», у Львові – «Поступ», у Харкові – «Слобідська Україна», у Миколаєві – «Чорноморія».

Отже, часопис «Український вісник» відіграв помітну роль у боротьбі українського народу за незалежність. Життя і творча спадщина потребують більш ґрунтовного дослідження з боку літературознавців, істориків, культурологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кіпіані В. «Український вісник» з підпілля...Українська правда. 2002. 21 серпня.
2. Ведмідь Л. В'ячеслав Чорновіл: національний символ на тлі епохи /Л. Ведмідь. // Другі Чорноволівські читання: Матеріали наукової конференції, присвяченої 75-й річниці з дня народження В'ячеслава Чорновола (Київ, 30 березня 2013 р.) / упорядник В. Деревінський. Тернопіль, 2014. С.34-46.
3. Мельникова О. Журналістська діяльність В. Чорновола / О. Мельникова // Другі Чорноволівські читання: Матеріали наукової конференції, присвяченої 75-й річниці з дня народження В'ячеслава Чорновола (Київ, 30 березня 2013 р.) / упорядник В. Деревінський. Тернопіль, 2014. С.96-105.
4. Чорновіл Т. У Новий рік – з новим ділом і новим словом! // Чорновіл Т. Пульс української незалежності: Колонка редактора.К.: Либідь, 2000. С. 19- 21.

З ДОСВІДУ ПРОХОДЖЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ У ДЕПАРТАМЕНТІ «ЦЕНТР НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ У МІСТІ КРЕМЕНЧУЦІ»

Филь Ірина Олександрівна
студентка КрНУ імені Михайла Остроградського

Куракова Ольга Олегівна
студентка КрНУ імені Михайла Остроградського

Тур Оксана Миколаївна
к. філол. наук, професор КрНУ імені Михайла Остроградського

Центри надання адміністративних послуг (ЦНАП) почали організовувати у 2013 році на виконання Закону України «Про адміністративні послуги» [1]. У деяких регіонах з ініціативи міськрад ЦНАПи діяли вже з 2010 року. Вони створюються з метою комфортності та протидії корупції в наданні послуг фізичним та юридичним особам

Окрім підвищення доступності та якості державних послуг, створення розгалуженої мережі ЦНАПів сприяє зростанню кількості робочих місць навіть у невеликих населених

пунктах, створенню прозорої і підзвітної багаторівневої системи врядування, яка реагує на потреби громадян.

Організація нових й модернізація нинішніх центрів надання адміністративних послуг стало можливим завдяки державній підтримці та низці міжнародних програм. Наприклад, проект Німецького товариства міжнародного співробітництва GIZ «Реформа управління на сході України» надає допомогу з облаштування ЦНАПів. Найкращі успіхи в роботі – у Кременчуцького центру надання адміністративних послуг.

Державна підтримка й кошти із місцевого бюджету дозволили в липні 2018 року відкрити оновлений головний офіс ЦНАПу у Кременчуці. Завдяки новому автономному цифровому обладнанню – мобільному офісу – адміністратори Кременчуцького ЦНАПу отримали можливість надавати необхідні послуги за місцем проживання під час виїзного прийому, зокрема, видавати різні види довідок, проводити реєстрацію місця проживання та нерухомості тощо. У Кременчуці навіть водійські права у ЦНАП отримують.

У межах заходів Комплексної програми розвитку малого та середнього підприємництва у Полтавській області на 2017-2020 роки за ініціати́ви Департаменту економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій облдержадміністрації другий рік поспіль відбуваються конкурси «Кращий адміністратор» та «Кращий Центр надання адміністративних послуг».

Під час проходження практики у Департаменті «Центр надання адміністративних послуг у місті Кременчуці» ми отримали великий багаж знань завдяки ознайомленню з особливостями організації надання адміністративних послуг, його функціями та структурою, програмним модулем обробки документів, їх видачі та зберіганням; дізнались більше про роботу та обов'язки спеціаліста з документознавства та інформаційної діяльності; збагатили свої знання про ведення документації, роботу з електронною базою даних; набули навичок з використанням техніки, пов'язаної з веденням та використанням баз (сканер, принтер, пошукові системи і т. ін.) та більшого досвіду у спілкуванні з людьми різних вікових категорій, навчилась чітко і швидко консультувати та доступно пояснювати.

Розвиваючи в собі комунікативні здібності, намагались бути персонально відповідальними за свою діяльність, а під час виконання своїх обов'язків старались відповідати моделі спеціаліста, якому притаманні такі риси, як людяність, толерантність, висока внутрішня культура та високі професійні якості. Крім того, ми набули навичок аналізу результатів своєї праці.

Практикуючись, ми застосовували навички, які були отримані під час вивчення таких дисциплін: діловодство, правознавство, архівознавство, документознавство, аналітико-синтетична переробка документної інформації тощо.

Документообіг і організація управлінського процесу тісно пов'язані між собою і взаємозалежні. Від чіткості й оперативності руху, опрацювання документів та їх передавання на виконання залежить швидкість отримання інформації, необхідної для прийняття управлінського рішення [2].

Недостатньо продуманий документообіг спричиняє в установі зволікання з виконанням: на передавання документів з однієї інстанції до іншої витрачається в кілька разів більше часу, ніж на роботу з ними. Невпорядкованість документообігу знижує ефективність праці управлінського апарату. Існуюча в установі система управління значною мірою зумовлює організацію документообігу [3].

За умови чіткого розподілу функціональних обов'язків між керівником, його заступниками, структурними підрозділами і співробітниками значна частина документів відразу надходить до заступників керівника або до структурних підрозділів та безпосередніх виконавців, тобто шлях документів є значно коротшим.

Рационалізація документообігу установи сприяє підвищенню ефективності роботи управлінського апарату, разом з тим форми й методи організації управлінської діяльності зумовлюють чіткість та оперативність документообігу. Головною ознакою документно-

інформаційного потоку є динамічність, що характеризує його як рух документної інформації від створювачів до споживача [4].

Практика є дуже важливим елементом навчання для молодого спеціаліста, бо дає уявлення про дійсний стан речей. Виробнича практика надала нам можливості побачити процес роботи у Департаменті «Центр надання адміністративних послуг у місті Кременчуці».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про адміністративні послуги» // Відомості ВРУ. 2014-04-20.
2. Добрянська Н. Центри надання адміністративних послуг – шлях подолання бюрократії та корупції. Дзеркало тижня. Україна. 03.10.2019.
3. Скальський В. М. Інформаційне суспільство: сучасні теорії та моделі. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 17 с.
4. Социология: Энциклопедия / сост. А. А Грицанов, В. Л. Абушенко. М. : Книжный Дом, 2003. 1312 с.

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА ШПАЛЬТАХ ЧАСОПИСУ «СЕЛО»

Чернявська Ольга Володимирівна
завідувач виробничого навчання КВНЗ
«Олександрійський коледж
культури і мистецтв»

Крот Володимир Олександрович
к. іст. н., доцент кафедри гуманітарних наук
культури і мистецтв КрНУ
імені Михайла Остроградського

Михайло Грушевський – видатний український історик і громадський діяч велику увагу приділяв проблемам розвитку національної культури. Його творча спадщина активно досліджується істориками і культурологами. Серед них можна назвати таких науковців, як С. Панькову [1], В. Тельвака [2]. Їх цікавить культурологічний аспект спадщини вченого. Однак, незважаючи на помітні здобутки в цій галузі, його внесок в українську культуру недостатньо вивчений.

Мета нашої доповіді – проаналізувати тематику статей історика, які він опублікував на шпальтах тижневика «Село».

Названий часопис виходив у Києві з 1909 до початку 1911 років. Можна без перебільшення говорити, що М. Грушевський був душею цієї газети. У 76 номерах тижневика за підрахунками Світлани Панькової, він опублікував 84 статті, причому окремі номери часопису містили дві, або три праці вченого. У третьому томі зібрання публіцистичних творів історика його статті, що друкувалися в «Селі» поділено на кілька тематичних блоків: вступні та інформаційні публікації, історичні портрети, історичні міста та пам'ятки культури України, історичні сюжети. В окремий розділ виділено його збірку статей «Про українську мову і українську школу», які спочатку з'явилися на шпальтах тижневика, а згодом вийшли окремою збіркою [3, с.772-773].

Чимало публікацій історика присвячено діячам української культури як минулого так і тодішніх часів. М. Грушевський на шпальтах тижневика вміщував невеликі повідомлення про творчість І. Франка [3, с. 288-289], В. Винниченка [3, с. 290], М. Лисенка [3, с. 295], В. Антоновича [3, с. 301-302], М. Костомарова [3, с. 306-307], М. Кропивницького [3, с. 308], П. Куліша [3, с. 309-311], О. Бодяньського [3, с. 316-317], І. Нечуя-Левицького [3, с. 320-321], О. Кониського. Велику увагу вчений приділяв популяризації літературної спадщини Т. Шевченка, якій присвятив п'ять статей [3, с. 772-773]. Він подавав інформацію про святкування чергових річниць народження і смерті Тараса, закликав громадськість України активно включитися у збір коштів на пам'ятник Кобзареві. Окрему публікацію М. Грушевський присвятив аналізу історичних творів Т. Шевченка. На його переконання: «В старій минувшині України він (Т. Шевченко – / В. Крот) навчався цінити не бучну славу, не

гук побід і огні пожарів, а змагання до правди, свободи, загального добра» Кобзар розкриваючи перед українцями образи минулого прагнув спонукати їх до праці на благо свого народу [3, с.326].

Поряд з регулярними виступами, присвячених питанням суспільно-політичного життя, вчений велику увагу приділяв формуванню історичної свідомості читачів газети «Село». Він, не відступаючи від історичних фактів, в доступній формі викладав подвиги гетьманів Петра Сагайдачного [3, с. 298-300], Петра Дорошенка [3, с. 291-294], Богдана Хмельницького [3, с.361-363], князя Костянтина Острозького [3, с. 296-297]. Такі статті мали на меті не тільки розширити історичні знання своїх читачів, але й все лити їм гордість за наших славних предків.

Крім публікації статей в селянському часопису, М. Грушевський підтримував зворотній зв'язок з читачами, які розповідали йому про свої проблеми, просили поради. Соціальна й національна спрямованість газети не подобалась владі. Вона знаходилась підпильним цензорським оком. Близька участь М. Грушевського у виданні «Села» наклікала переслідування з боку київської жандармерії. Водному з її донесень читаємо, що напрямок газети був яскраво опозиційним і навіть шкідливим. М. Грушевський скаржився читачам, що «в теперішніх часах таку народну газету видавати не легке і не веселе діло. Чому так не годиться тепер казати, колись звісно буде» [3, с.255].

Проіснувала газета «Село» з великими труднощами до лютого 1911 року. Згодом, М. Грушевський з приводу закриття тижневика опублікував статтю в «Літературно-науковому віснику» в якій вину за припинення видання «Села» складав не тільки на царську адміністрацію, але і на байдужість українського громадянства. Він високо оцінював значення цього часопису: «Село» могло похвалитися добрими співробітниками, зручними популяризаторами; давали своєму читачеві в дуже легкій і приступній формі, багато такого, що будило в нього мисль, розширяло його виднокруг, привчало мислити над обставинами життя, ставитися до них критично» [4, с. 184]. Далі вчений вказує на великий інтерес, який пробудив часопис в селян. Наводить факти, коли вони ходили за кілька верств на станцію, щоб швидше отримати свою газету, вказує, що були села, які мали по кілька десятків передплатників. Однак, така популярність тижневика викликала стурбованість влади, як зазначав історик: «Се факт, що ні одне українське видавництво не було так високо отаксоване: крім репресій і кар, котрими прийнято сю газетку, вона від початків свого існування почала заборонюватися «секретно» всякими начальствами і відомствами на різні і всякі способи, включно до наказу з волостей адресатам її не видавати, а відсилати до канцелярії губернатора» [3, с. 184]. Така спеціальна опіка газетою з боку владних структур не сприяла її розповсюдженню. Селяни в своїх листах до редакції тижневика і особисто скаржилися на перешкоди, які чинилися їм на місцях. В 1911 році газету «Село» було закрито, однак замість неї М. Грушевський став видавати «Засів», який проіснував до 1912 року.

Аналізуючи публіцистику вченого, представлену на шпальтах тижневика, потрібно наголосити на його таланті популяризатора наукових знань. Історик міг простими доступними словами подавав своїм читачам теми з громадсько-політичного життя нашого краю і Галичини, розкрити непрості сторінки національної історії, переконливо доводити значення вивчення рідної мови для всього суспільства. Творча спадщина М. Грушевського не втратила своєї актуальності і на початку ХХІ століття, адже, ті проблеми, які він піднімав тоді не зняті з порядку денного і сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Панькова С. М. Грушевський і народна газета «Село» у світлі мемуарних та епістолярних джерел. Український історик. 2004. 2005. № 3-4/1 С. 25-56.
2. Тельвак В. Культурна політика М. Грушевського як редактора селянських газет. Український селянин. Черкаси, 2018. Вип. 19. С. 127-134.

3. Грушевський М. С. Твори у 50 т. Львів: Світ, 2005. —/ редкол. Сохань П. (голова). Т.3. (Серія „Суспільно-політичні твори” (1907-1914). 792 с.
4. Грушевський М. С. Твори у 50 т. Львів: Світ, 2005 – / редкол. Сохань П.(голова). Т.2. (Серія „Суспільно-політичні твори” (1907- березень 1917). 704 с.

КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ’ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ

Шабуніна Вікторія Валентинівна

*к. філол. н., доцент кафедри гуманітарних наук
культури і мистецтва КрНУ
імені Михайла Остроградського*

Баранов Іван Михайлович

*директор КВНЗ «Олександрійський коледж
культури і мистецтв»*

Культурно-дозвілєва діяльність є одним із найважливіших ресурсів державної соціальної й культурної політики і значення її невинно зростає. Це зростання зумовлено необхідністю розв’язання завдань, які не вирішуються належним чином державними органами, установами та соціальними інститутами, як-от: соціальна адаптація, розвиток творчих здібностей, соціальна захищеність, набуття ціннісних орієнтирів тощо. Дозвілля як об’єкт державної культурної політики вивчали Г. М. Бірженюк, І. А. Бутенко, Н. В. Кочубей, Т. І. Лаптева, О. П. Марков, Г. Ф. Онуфрієнко, І. В. Петрова, О. П. Пономаренко, Л. В. Устюжаніна та інші дослідники.

Державну культурну політику інтерпретують залежно від пріоритетних завдань і напрямків, що в ній виокремлюються. Найчастіше під державною культурною політикою розуміють сукупність принципів і норм, якими керується держава, щодо збереження, розвитку й поширення культури, а також власне діяльність держави в галузі культури. Головними стратегічними цілями культурної політики держави є розвиток культурного потенціалу та збереження її культурного надбання, забезпечення єдності культурного простору та доступності культурних цінностей, розвиток творчості [3, с. 66].

Культурну політику розглядають також як «прийоми управління розвитком сфери культури» [4, с. 44]; як соціальну політику засобами культури; як один із розділів соціальної політики, зокрема «відтворення і розвиток членів суспільства, залучення їх до культурного потенціалу, до засвоєння, передачі й розвитку цього потенціалу від покоління до покоління через організацію соціальної взаємодії» [4, с. 44].

Варто зауважити, що сучасна державна культурна політика – це здебільшого професійна діяльність на стадії становлення. За переконанням О.І. Генісаретського, «культурна політика в наших умовах, якщо розглядати її з погляду проектних намірів та спроб її інституціоналізації, – це швидше можлива віртуальна, ніж прагматична діяльність, яка відбувається в поточному культурному процесі й оцінюється за узгодженими критеріями соціальної ефективності. Це ані добре, ані погано, але все ж варто розібратися з реалістичністю декларованих культурно-політичних перспектив і визначитися з тими умовами, за наявності яких можна говорити про прагматичні критерії оцінки культурної політики як соціально значущої діяльності» [1, с. 36].

Оцінюючи можливості культурної політики як соціально значущої діяльності, необхідно посилити соціальну затребуваність діяльності культурно-дозвілєвих установ. З цією метою важливо з’ясувати можливості сучасної державної культурної політики у розв’язанні такого завдання.

Зважаючи на вищевикладене, окреслимо тенденції, що прослідковуються у вітчизняній практиці управління культурно-дозвілєвою діяльністю.

Однією з тенденцій є витіснення галузевого принципу територіально-галузевим у реалізації завдань культурної політики. Перевагою останнього є можливість розвитку культурно-дозвілєвої активності населення безпосередньо в регіонах. У цьому разі зміст

культурних процесів зводиться до вдосконалення способу та якості життя населення засобами культурно-дозвіллевої діяльності, що є передумовою поширення впливу цієї діяльності на найрізноманітніші аспекти життя індивідів.

Територіально-галузевий принцип культурної політики найбільш чітко простежується в розробці й реалізації різних регіональних програм культурно-дозвіллевої діяльності, що набули останнім часом значного поширення. Особлива увага в сучасній культурній політиці приділяється партисипативним програмам як механізму залучення безпосередньо місцевого населення, його громадських, творчих і громадянських структур до розробки й реалізації таких програм завдяки створюваним суспільним фондам, творчим спілкам, науковій інтелігенції, громадським організаціям. Процес програмування в цьому разі перетворюється на громадянський рух із розробки та втілення різноманітних культурно-дозвіллевих інновацій.

Наступна тенденція культурної політики, орієнтована на розв'язання соціальних завдань, полягає в помітному плюралізмі її орієнтирів, завдань і цінностей. Відсутність жорсткого державного ідеологічного замовлення і відповідної цензури у сфері культурно-дозвіллевої діяльності забезпечили зростання дозвіллевої активності найрізноманітніших груп населення, появу експериментальних колективів, студій, груп, які формують власні спільноти любителів, знавців, експертів культурно-дозвіллевої діяльності. З'являється реальна можливість формування стійких субкультур соціальних груп, які утворюють єдиний дозвіллевий простір. Замість «вертикальної» адміністративно-командної структури управління починає функціонувати «горизонтальна», або «сегментна». Остання забезпечує діалог різних дозвіллевих спільнот, що сукупно становлять цілісний культурно-дозвіллевий простір із збереженням різноманітності його сегментів.

Отже, дозвіллева культура суспільства починає розвиватися на власному підґрунті залежно від представлених у ній самоцінних дозвіллевих ініціатив, що віддзеркалюють багатоманіття недержавного культурного життя з відповідними кодами та інформаційно-символічними засобами самовираження.

Важливою тенденцією культурної політики є поступовий перехід від «установчого» до «інституційно-установчого» управління культурно-дозвіллевим обслуговуванням населення. Ця тенденція виявляється при вивченні програмних і нормативних документів, різних управлінських акцій, інновацій, експериментів, які сприяють переходу суб'єктів культурної політики від формально-мережевого до функціонально-морфологічного планування та організації культурно-дозвіллевих процесів.

Інституційно-установчий підхід в управлінській практиці може бути повною мірою реалізований завдяки обмеженню бюрократизму в культурній політиці, яке забезпечується завдяки більш повному врахуванню природних соціокультурних факторів. Це перетворює штучну управлінську діяльність у сфері культури (обмеження управлінської діяльності через продукування циркулярів, нормативних документів, розпоряджень) на штучно-природну.

У такому випадку управлінська діяльність зорієнтована не лише на оптимізацію сформованих сфер і об'єктів культурно-дозвіллевої діяльності, але й на розвиток природних процесів у сфері дозвілля: розвиток дозвіллевих запитів різних груп населення безвідносно до будь-якого стандарту, стимулювання громадських ініціатив, розвиток комерційного сектора в галузі дозвілля як засобу залучення населення до творчої культурної діяльності тощо.

Певне поживлення проектних технологій у державній культурній політиці сприяє розвитку найрізноманітніших видів діяльності в процесі управління, підвищуючи ймовірність більш широкого використання соціокультурного потенціалу дозвіллевої активності населення.

Отже, сучасну державну культурну політику починають оцінювати не як діяльність одного відомства чи ряду відомств, а як складну суспільно-державну діяльність, у якій беруть участь різні суб'єкти культурної політики: вчені, громадські діячі, працівники культури і мистецтва, підприємці та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Генисаретский О. И. Навигатор: методологические расширения и продолжения. М. : Путь, 2002. 528 с.
2. Гриценко О. А. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. Київ : УЦКД, 2000. 228 с.
3. Духовное развитие и реформирование общества : учебно-метод. пос. М. : Изд-во РАГС, 2003. 217 с.
4. Теоретические основания культурной политики / Отв. ред. Э. А. Орлова. М. : РНК, 1993. 272 с.

Наукове видання

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ, ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

МАТЕРІАЛИ

V Міжнародної науково-практичної конференції

16-17 жовтня 2019 року

м. Кременчук

Українською мовою

Підписано до друку 11.10.2019
Формат 60х84 1/8. Умовн. друк. арк. 28,2. Наклад 300 прим.
Замовлення № 112-19. Папір офсетний. Гарнітура Times.

Видавець і виготовлювач ПП Щербатих О.В.
вул. Софіївська, 36-Б, м. Кременчук, 39601
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК №2129 від 17.03.2005р.
www.novabook.com.ua
097 555 10 72

Надруковано з готових оригіналів ПП Щербатих О.В.
вул. Софіївська, 36-Б, м. Кременчук, 39601
097 555 10 72